

מערכות

—:—ד

6-2

ירחון

ב"ג
למנו. ח"ש
1940 י"ג

תוכן הענינים:

1		במערכה: לקח הימים האלה
6	גנרל א. פ. ויול	הטופוגרפיה של שדה-המלחמה הארץ-ישראלי
12	יוסף ברסלבסקי	העם העברי והים
		המערכה במערב:
23	א. ג.	דברי הקדמה
26	קפטן סיריל פולס	השיטות הגרמניות בהתקפה
29	קפטן סיריל פולס	צבאה של צרפת
34	א. רטנר	לאופים של הביצורים המודרניים
38		טכסיסי הרכב המשורין בצבא הגרמני ובצבא הצרפתי
44	א. בן-ישראל	הערות צבאיות על הפלישה להולנד (ראה מפה בעמוד 119)
51		דיסנטים אויריים וההתגוננות בפניהם (תמונות בע' 121/23)
54	ד"ר חנן שוגר	המלחמה בהרי קרקסט
60	תום וינטרינגהם	בפני מטוסי האויב בספרד
63	ע. בן-בוזי	גורמי ההשפעה בכפר הערבי בארץ-ישראל
67	חיים רוזלי	כביש ארץ-ישראל — מצרים
72	מתוך הקובץ «Warfare»	בעקבות שאול ויהונתן
73	ד"ר זאב וילנאי	מפות ארץ-ישראל בימי המלחמה העולמית
78	לויט-קול. ארמן מרמה	חינוך לאומץ-לב
80	יהושע	הערות למאמרו של ארמן מרמה
84		זהירות במסירת אינפורמציה
		מדור למשק ולכלכלה:
85	ד"ר א. מרכוס	התעשיה הארץ-ישראלית בתקופת המלחמה
90		פול הקסמים (תפקיד הסויה בכלכלת המלחמה הגרמנית)
92	ד"ר ש. הורביץ	אפשרויות גידול הסויה בארץ-ישראל
94		לקט כלכלי: תקציב המלחמה האנגלי ומגמותיו הסוציאליות / תזונתה של „אומה לא-לוחמת“ / מלאי הנפט של איטליה / קולקטיביזם בגרמניה הנאצית
94		רשימות קצרות: תפקיד המים בהגנה / מלחמת גאריליה ומוטוריוזציה /
99		כרוזו של הגנרל הונטציגר לחייליו
103		דפוסי צבא: להסברת מושגי-מלחמה יסודיים
107		מהעתונות הצבאית: „השקפת חיל-הפרשים“, פריז
109	כ. ימאי	בקורת ספרים: ספרות להדרכה ימית בעברית
		„טפול בפצעי מלחמה ובשברים לפי השיטה הסגורה“
110	ד"ר א. פולק	מאת י. טרואטא
112		ציוני המזרח התיכון
115		בין שכנינו
		אגרות קוראים: טעויות בלשון הפיקוד — ר. סילמן / לבעית האימון הימי בארץ-ישראל — אהרן / על פעולה תרבותית בין אנשי הצבא הבריטיים
116		בארץ / י. צמחי
119		מפת הולנד וביצוריה (למאמר „הערות צבאיות על הפלישה להולנד“)
121		צבאה סוככנים בתמונות (למאמרו של מיור ל. שיטל „דיסנטים אויריים“)

מַעַרְכֵי כּוֹת

י ר ח ו ן

לשאלות מדיניות, כלכליות וצבאיות

מוקדש במיוחד
למזרח התיכון

בִּיג

תל־אביב ארץ־ישראל
תמוז, ת"ש • יולי, 1940

מאת המערכת:

החוברת הבאה תכלול
אוסף מאמרים על הנושא:
«המלחמה במדבר»

תיקון טעויות:

בעמוד 26 בשולי המאמר «דברי הקדמה» נשמט «אמצע יוני, 1940».
בעמוד 45 שורה 7 מלמטה נדפס: «בשנת 1805», וצ"ל: «בשנת 1806».
בעמוד 82 שורה ראשונה מלמעלה נדפס: «עלי ולדאוג» וצ"ל: «עליו לדאוג».

לקח הימים האלה

בשעה שדברים אלה נמסרים לדפוס לא ברור עדיין באיזו דרך יתפתחו המאורעות המלחמתיים בעתיד, לאחר שביתת-הנשק בין ממשלת בורדרו ובין האויב; אולם הנצחונות הגרמניים בקונטיננט האירופי מחייבים בדיקה חמורה של העבר. מהו מקור הכשלונות?

לדעת הכל היתה עמידתם האישית של צבאות בעלי-הברית מלאת גבורה ואומץ, וזוהי גם דעת האויב. תוכחת הדיקטטורים, שמשטר דימוקרטי וחפשי מחנך את אזרחיו למורך-לב ולחוסר משמעת פנימית, לא אושרה ע"י מהלך הקרבות. ספק הוא, אם במשך כל תולדות האנושיות התרבותית גילה איזה צבא שהוא כוח גדול כזה של מסירות-נפש, של שליטה ברוחו ושיווי משקל נפשי בתנאים קשים מנשוא, כאשר גילה החייל האנגלי-הצרפתי בימי הנסיגה מדינקרק. ואלה לא היו גיבורים יחידים-סגולה, אלא כח צי-מליון איש מהמון צעירי אנגליה וצרפת.

הרי שלא בתכונותיהן האישיות של הלוחמים יש לחפש את מקור הכשלון. שרשי-הרעה נעוצים, כנראה, בתכונות צבוריות-מדיניות מסוימות של הדימוקרטיה המערבית בתקופה האחרונה. אם יחשפו העמים החפשיים את גורמי האסון וילמדו את הלקח העולה ממנו, יתכן, שברבות הימים יוכלו לאמור, שהקרבות העצומים שנפלו במלחמה זו לא קרבנות שוא היו.

★

הגורם החיצוני-התכני לכשלונותיהם של בעלי הברית בולט לעין. המדינות הדמוקרטיות אחרו בגיוס חיילים, באימון הצבא, בהספקת הציוד ובתיכון המשק לצרכי מלחמה. הפיגור המתמיד ואטיות הקצב לא נעקרו מיסודם גם בשעה שמטרות ההזדינות של המעצמות הטוטליטריות צריכות היו להיות ברורות לכל. צמצומו של הצי האנגלי נמשך גם בשעה שהנאצים עלו לשלטון בגרמניה, ותעשית האוירונים הצרפתית ירדה לנקודת-השפל שלה בשנת 1937. כל המעמדות והמפלגות הגדולות של הדמוקרטיה המערבית יש להם חלק בחטא-הזנחה זה. הממשלה השרנית ("הלאומית") של בולדוין-מקדונלד לא הציעה עד לשנת 1936/37, כל תקציב להזדינות מחודשת, ומפלגת העבודה הבריטית הצביעה עוד בקיץ 1937 נגד התוספת התקציבית הצנועה-מאוד לצרכי-ההגנה, בתקציבה של ממשלת צ'מברלין. אמנם אישים בודדים הזהירו זה כבר על גודל הסכנה המתקרבת. עוד בסתיו 1932, לפני עליית היטלר לשלטון, התריע וינסטון צ'רצ'יל בפרלמנט הבריטי: „אל תטעו בנעשה שם. אל תתנו לממשלתנו לחשוב, שגרמניה שואפת רק לשויון ולשיווי-זכויות. לא זה הדבר שגרמניה שואפת לו. הכנופיות האלו של טיבטונים צעירים, הצועדים

כעת בחוצות גרמניה, ועיניהם בוערות בתאווה למסור את נפשם בעד ה„פּטְרֶלְנֶד“, — לא למעמד של שויון גשואים חלומתיים. הם רוצים נשק. והאמינו לי, כי בשעה שהנשק יהיה בידיהם, דרוש ידרשו בחזרה את שטחי גרמניה מלפני 1914 ואת מושבותיה הקודמות: ולאחר שיקבלו את כל אלה, יתחילו לדרוש יותר, ואנחנו נראה, אולי, בעינינו את השמדתן של כל המדינות שספחו להן קודם שטחים מגרמניה ואוסטריה, ואפשר שנראה גם בחורבן של מדינות אחרות לגמרי.*

אולם לא היה שומע לדברי אזהרה אלה. השמאל ראה במדבר „אימפריאליסט“ קיצוני, והימין ראה בו בעל-דמיון המקלקל את היחסים הטובים בין מעצמות שכנות. ולא רק המנגנונים המפלגתיים אטמו את אזניהם. כוח גדול מזה פעל נגד המזהירים — כוחו של רוח-הזמן. השנים, בהן נחתך למעשה גורלן הנוכחי של פולין וצ'כיה, של דניה ונורבגיה, של הולנד ובלגיה, ושל צרפת עצמה, — היו שנות פריחת הפציפיזם בארצות הדמוקרטיות. ב-1933/35 עלתה שם התעמולה ל„הסתלקות ממלחמה“ למעלה ראש, והדרישה לפירוק-נשק ול„שויון-בזיון“ רכשה את לבבותיהם של מיליונים רבים. מתוך שאיפה לנוחיות, מתוך חוסר אומץ מוסרי, מתוך רישול מחשבתי, ובעטים של תכסיסי תעמולה מפלגתיים, השכיחה הדמוקרטיה המערבית מליבה את הכלל ההיסטורי הגדול: בעולם, שקיימות בו מדינות תרבותיות יותר ותרבותיות פחות, מרוסנות יותר ומרוסנות פחות — תוכלנה הראשונות לשבת בשלום ובבטחון יחסי, רק כל זמן שזיונן עולה במדה הגונה על זיונן של האחרונות!

חברה שהיא אגרסיבית בהלך-רוחה ופרימיטיבית בהכרתה המוסרית תהא תמיד יותר מוכנה להקריב אנשים ונכסים לשם מטרות כיבוש והשתלטות, ביתר קלות תאחז באמצעי מרמה ואכזריות, ותעשה זאת במידה שמדינות מפותחות מבחינה רוחנית ואזרחית אינן מסוגלות לכך. היא לא תבחל בשום נשק, ובנשק הרגיל תשתמש גם למטרות נוספות — האסורות לפי המקובל, והפסולות משום כך בעיני האחרים. זיון שוה למעצמות אגרסיביות ומעצמות מרוסנות, פירושו: יתרון כוח לראשונות. לא ע"י פירוק נשק והשואה בזיון, אלא על יסוד כוונות-צבאית ויתרון בזיון יכולות חברות אוהבות-שלום לחיות בשכנותן של חברות יותר אגרסיביות ו„דינמיות“.

★

לו גם קרה הנס ומצב של פירוק זין כללי ומוחלט, היה מוצא לפועל בכל העמים והמדינות, לא יבשר הדבר את השלום הנצחי, אלא את האנרכיה הכללית ואת חורבנה המוחלט של התרבות. העמים והאלימנטים שהם יותר פרימיטיביים, יותר אכזריים ויותר תאבי-השתלטות יקומו אז באגרופים בסכינים ובאלות (מאלה הן אי-אפשר „להתפרק“) על העמים והיסודות שפניהם לשלום, לעבודה ולבנין. וקרוב לודאי, שהאגרסיביים והפראים ישמידו אז את ההומניים יותר, באשר אלה יופרעו במלאכת הסכין והאגרוף על ידי כמה מעצורים מוסריים וחברותיים, ויתכן, שלא בנקל ישיגו את המזימות הפרועות והמושחתות ביותר של אויביהם. עצם קיומה של

* מפרטיכל בית הנבחרים האנגלי, 28 לנובמבר 1932.

תרבות אנושית גבוהה יותר בנוי על כך, שמול אלתו של הפרא מגין הרובה של בן-התרבות, ומול הרובה של רודף-השלל עומד התותח של האדם המרוסן כלשהו. היתרון בתרבות אין לו קיום, אם אינו מלווה ביתרון נשק.

וודאי: מציאותו של הנשק ויתרונו באיזו־ד־שהיא, נושא עמו סכנה של מלחמות; יצר אנשים ועמים, ואף הרוחניים והמרוסנים ביותר, נזקק לחסדי־שמים. אולם חוסר היתרון ההגנתי בידי העמים השלויים ושבעי־הקרבות אומר וודאות של מלחמה; ואין זו עוד מלחמה לשליש ולרביע, על מטרות מוגבלות, כדוגמת ההתנגשויות בין צרפת לאנגליה במאה השמונה־עשרה וראשית המאה התשע־עשרה, אלא מלחמת השמד וחורבן טוטליטרית, כמלחמת אֵטִילָה, גֵינְגִי־סֶחֶן והיסלר.

★

אכן, תולדות העמים והמדינות בכל הדורות מלמדים אותנו, כי חברה בעלת רוחניות גבוהה־ביחס ובעלת מידות אורחיות מתוקנות יותר יכולה להתקיים באוקינוס הסוער של התאוות וההתפרצויות האנושיות, רק אם עודף תרבותה מבוסס על יתרון נשקה.

ההתפתחות הרוחנית־האורחית, והמשקית־התעשיתית של הזמן החדש באירופה נתאפשרה רק לאחר שהמערב התגבר בכוח נשקו העודף על העמים האגרסיביים, והממושטרים שזרמו מאסיה התיכונה. לולא הצליחה אירופה המערבית ליצור עודף־כוח ממושך, העולה על כוחם של המונגולים, התורכים־האוסמנים ושאר מנגנונים מדיניים שהגיעו בזמנם לדרגות פִּינוֹמְנָלִיּוֹת בטכניקה צבאית, ארגון מלחמתי והתלהבות קרבית, — לא היתה התרבות האירופית של היום קימת במציאות.

המפעל ההתישבותי־התרבותי העצום של בני־אירופה בצפון־אמריקה, באוסטרליה ובדרום־אפריקה לא היה מחזיק מעמד בשום פנים לולא עלה כוח־ההתגוננות של המתישבים על כוחם של הילידים. המתישב התרבותי המרוסן — איש השלום והמשק המפותח — מעורר רגשות בוז, קנאה ותאות־שלל בסביבה הפרימיטיבית: אהבת השלום שלו מתפרשת כחולשה, ריסונו — כאיולת נעדרת תחבולות, ומשקו המתוקן, פרי עמל רב והרגלי־תרבות של דורות, — כעושר מוגזם המגרה את יצר־החמדה של תאבי־ביוה. לא במקרה היה „בן־הסֶפֶר“ (הֶפְרֶנְטֶיר), שרובהו תמיד על שכמו, לסמל הדמוקרטיה האמריקאית הצעירה והבריאה.

ומאידך גיסא: האימפריה הרומאית החלה, לסגת אחור בפני העמים הברבריים, משעה שנושאייה חדלו לטפח בקרבם את הסגולות הצבאיות, משעה שהמושג „ברברי“ נעשה שם נרדף ל„גבור יותר“ ו„מוכן יותר למסירות־נפש“. לאחר שהריפובליקות המפותחות והליברליות של ערי ההֶנְזָה שקעו בעסקי סחרן והזניחו את תכניקת־ההגנה ואת מדיניות־החוץ האקטיבית — נפלו מהר בידי שליטים יותר פרימיטיביים. ונציה העשירה, המתוכנת יפה בהנהלתה הפנימית, היתה שלל לכל שכן אגרסיבי, משעה שהזניחה את ציה וצבאה, ושמה את תקוותיה בקניית הבטחון על ידי שוחד ו„השלמה“.

השקט היחסי של שנות 1919/39 באירופה ובקדמת-אסיה, יסודו היה ביתרון-
הכוח של המעצמות המערביות לאחר שלום-ורסיל. משעה שיתרון זה נעלם, ואף הפך
לחולשה יחסית, אי אפשר היה עוד להמנע ממלחמה.
„שיון-בזין“, ואפילו פחות משיון גמור, מספיק לבטחונה של מדינה אגרסיבית,
החיה בשכנות עם עמים אוהבי-שלום המתמסרים לפיתוח אורחי-פנימי. מדינה כזאת
היא מובטחת, במידה פחותה או יתרה, מהתקפות של השמדה, כי העמים „השבעים“
לא יקריבו את המוני אזרחיהם למלחמת-תנופה מרובת-דמים. אולם חברות חפשיות,
אמידות באופן-יחסי ושבעות-מלחמה, אסור להן להסתפק בשווי-משקל צבאי עם
מערכת השכנים „הרעבים“. שווי-משקל כזה אומר — הזמנת התקפה.
על הלקח הזה מעידים כל ספרי ההיסטוריה. אך, אין זאת שהוא נשמט
מזכרונם הקולקטיבי של דורות, אשר החליטו להתעלם מאופיה הדרמטי והטרגי של
ההיסטוריה האנושית.

★

רוח הזמן לא רק שגרמה לאיחור בכוננות, היא אשר כפתה על בני המערב
מדיניות-חוץ חסרת יזמה וחדלת-העזה. הדבר המזעזע ביותר, אולי, שקרה בשבע
השנים האחרונות שקדמו להתפרצות המלחמה הנוכחית, היה חוסר הכושר הנפשי
אצל העמים הדמוקרטיים הגדולים לפלישה פּרָבְנְטיבית לגרמניה הנאצית, — בשעה
שפלישה זו יכלה למנוע עוד את האסון האיום, שאנו שרויים בו כעת.
מתוך ראית הנולד, הציע המַרְשֵׁל יוסף פילסודסקי עוד בשנת 1933 לפני
צרפת תכנית פלישה משותפת מעין-זו. רק לאחר שנואש מתקוה לקבל את הסכמת
הצרפתים לכך, סידר את הסכם אי-ההתקפה הפולני-הגרמני.
הגנה לא תמיד פירושה — צפיה להתקפת האויב. מי שכופת על עצמו עמידה
כזו, מוסר בידי האויב את הקלף של נצחונות-ההתחלה, ואולי יותר מזה.
מכריז-המלחמה לא תמיד הנהו ה„אגריסור“, ולא כל המשתמט מהחנגשות, עושה
זאת מטעמים פציפיסטיים. אם גרמניה הנאצית השתמטה בשנות 1933/35 מכל התנגשות
עם פולין וצרפת, הרי עשתה זאת מתוך כונה ברורה להתכונן לכיבושי-השוד שלה
בזמן הרצוי לה; וכשהכריזו אנגליה וצרפת מלחמה על הרייך ב-3 לספטמבר
1939, ודאי שפעלו אז מתוך נימוקי הגנה טהורים וללא כל מאויי השתלטות וניצול.
חטאן היחידי היה, שלא הכריזו את המלחמה שש שנים קודם לכך, בשעה שפילסודסקי
הציע את הדבר, או באחת ההזדמנויות המרובות ב-1934/35, כשגרמניה הנאצית
הפרה על דעת עצמה את סעיפי חוזה ורסיל.
חברה דמוקרטית שאינה מסוגלת בפנימיותה למלחמה פּרָבְנְטיבית בשעה
הנכונה, מכשירה את איחודם של תאבי ההשתלטות, ומסייעת במו ידיה לכך, שכל
גורמי התוקפנות יצטברו ללא הפרעה, ויתפרצו נגדה בשעה המסוכנת לה ביותר.
חוסר הכוננות המערבית למלחמה פרבנטיבית נבע מתוך כמה וכמה גורמים:
לחצה כאן העיפות והנוחיות הגדולה, שהשתלטה לאחר הזועות של 1914/18 (הפציפיזם

היה אחד מביטוייה המובהקים): פעלה תעמולת החתירה הגרמנית. שהתחפשה בנימוקים ליברליים והומניטריים על „הקיפוח“ שבחווה ורסיל, ועשתה נפשות למיליונים בחוגים שמרניים וסוציאליסטיים כאחד; השפיע לא-במעט חוסר האחדות המספיקה בין אנגליה לצרפת. אולם, מעל לכל אלה, היתה אי-היכולת הנפשית למלחמת-הצלה פרבנטיבית פרי ליקוי מוסרי-רוחני גדול: טושטשה ההכרה בלב המוני העמים הדמוקרטיים, שהם שומרים על ערכי-הרוח היקרים ביותר בעולם ונושאים שליחות כלל-אנושית רבה. חירות הרוח, החופש האזרחי, ההוגנות האנושית, הדאגה הסוציאלית, ההנהלה הדמוקרטית, אי-תלות המשפט — כל אלה נהפכו להרגל וחדלו להראות כהישג בלתי-שכיח ויחיד במינו של תרבות בת אלפים שנה. טשטוש הכרת היקר והיתרון שבתרבות המערב ובנוהגי-חיו הוא שגרם, כי המלחמה הפרבנטיבית נראתה כמחוסרת צידוק מספיק בעיני מאות מיליונים אנשים באנגליה, בצרפת ובאמריקה. בשביל המלחמה הפרבנטיבית, הקלה וההומנית-ביחס, לא הספיקו כוחות-ההכרעה המוסריים: במקומה באה מלחמת האימים הנוכחית. מבחינה זו יש לאמור, כי המלחמה הזאת היא תוצאה ישרה של משבר מוסרי עמוק בדמוקרטיה המערבית.

*

מאמץ-המסירות הכביר להגנת תרבותה של אירופה, אשר שלֵהב לבותיהם של מיליונים בימים חמורים אלה דוקא, מעיד, אולי, כי נקודת-השפל העמוקה ביותר של המשבר היא כבר מאחורינו.

הטופוגרפיה של שדה-המלחמה הארץ-ישראלית

המאמר הניתן מטה הוא פרק-המבוא מספרו הנודע של א. פ. ניוֹל "The Palestine Campaigns". הספר יצא לאור ב-1928, ומאז חזר והופיע במהדורות רבות. על הקורא להביא בחשבון, שהפרטים הגיאוגרפיים השונים לקוחים מתקופת-המלחמה 1915/18. - המערכת.

א.

מסעות המלחמה בסיני, ארץ-ישראל וסוריה נערכו לאורך אחת מדרכי המלך העתיקות והגדולות ביותר שבעולם. זו הדרך הראשה בין ערישות הציביליזציה הקדומות ביותר, הידועות לנו, - בקעות הפרת והנילוס. ממצרים הולכת הדרך סמוך לים בעברה על פני מדבר סיני הזעוף; משם היא נמתחת על פני שדות הברכה של אדמת פְּלֶשֶׁת והשרון, - ומצודת-הסלעים הגבוהה של ארץ-יהודה ממזרח לה; בוקעת את רוכסי הכרמל, בפלסה לה מעבר נמוך אל עמק יזרעאל או עמק מגידו; מתרוממת מעבר לים כנרת אל הרמה אשר מעבר לירדן מזרחה; הלאה תפנה אל דמשק וחלב, אשר משם אפשר להגיע, עם בקעת-הפרת, עד בגדד. לאורך הדרך הגדולה הזאת זרמו גלי מחשבה, מסחר ומלחמה בין אפריקה ואסיה, למן שחר ההיסטוריה. אכן שם הולם ניתן לה על ידי הערבים: „דאראב אַס סולטאני“ - „דרך המלך“. כמעט כל שם שנקבע לאורך הדרך הזאת מעלה לפנינו את זכרו של איזה מצביא מפורסם, או של איזה מעשה גדול. כאן שוכנות עזה וגת, ערי הפלשתים, זה העם המוזר אשר נעלם מעל במת ההיסטוריה באורח מופלא, כשם שהופיע עליה. רוֹמְנִי (פְּלוֹסִיוֹס מלפנים) שימשה שדה-מערכה לקרב גדול בין הפרסים ובין המצרים, לפני 2500 שנה. אַרְסוֹף מעלה זכר תגרה אחת לוחטת בשעת בין-השמשות, בין ריצ'רד לב-האריה ובין יריבו המזהיר צלח-אל-דין. קיסריה נקראה בשם זה על ידי מלך אדיר, הורדוס, לכבוד פטרונו הגדול ממנו אוגוסטוס קיסר. והנה עכו, אשר ממנה ברח נפוליאון מתוך תבוסה שנחל בפעם הראשונה בחייו. הערים דמשק וחלב היו משחר הימים השוקים הגדולים ואוצרות הסחורה של סַחַר המזרח; זכר חכמת-ידם של אוקמי דמשק במעשי-אריג, בחרושת הנשק ובמלאכת-צורפים טבוע עד היום הזה במלים הגהוגות בשימוש במקצועות אלו.* עמק-יזרעאל הגדול נמצא בחצי הדרך בין מצרים לחלב. עמק זה היה צד למלחמות רבות וללוחמים רבים. מעל הר-תבור פשטה להקה של אנשי-הרשם בסערה והשמידה את מחנהו היגע של סיסרא בעמק-הבצה אשר מלמטה - כשם שבימינו עלולים הפְּתָנִים** להשתער על שדרת-צבא שקשי התחבורה מכביד עליה. מחנה של אנשי-שבטים, שחנה בעמק, נס לפני יותר משלושת אלפים שנה, מנוסת-בהלה, מפני שלוש מאות אנשי צבאו של גדעון מלומדי הקרב והמשמעת, בהתקפת-לילה ראשונה שעליה יש לנו תיאור מפורט***. ובמרחק מה משם צפונה, ביום תמוז

* משי-דמשק, פלדה דמשקאית וקישוט דמשקאי, כל אלה מוצאים הראשון מן דמשק.

** שבט בגבול הצפוני-מערבי של הודו. - המערכת.

*** שופטים ז'. העיקרים הראשיים ששימשו יסוד לתכנית פעולתו של גדעון - בחירת אנשים מאומנים.

ריגול והכנה מוקפדים, ניצול הגורם המוסרי - הכרחיים להצלחה. בפעולת לילה גם בימינו, כשם שהיו נחוצים בימיו.

לוהט, הקיץ הקץ על ממלכת הצלבנים קצרת-הימים, כאשר השתערו פרשיו של צלח-אל-דין לוטים במסך עשן, שנוצר על ידי הבערת שיחי-זרדים, מול פני האבירים הנוצרים. כאן הדף גם חיל-הפרשים של נפוליאון את התורכים, בזמן שהמציבא הגדול נלחם בעכו. אשורים ומצרים, פרסים ובני מוקדון, רומאים וערבים, כל האומות הכובשות הגדולות עברו בדרך הזאת. הרי זה הולם, שבמלחמה הגדולה ביותר בהיסטוריה היתה רצועת-אדמה זו עדה לנצחון מכריע, מעשה-אמן, שבו נטלו חלק כמעט כל האומות של הקיסרות הבריטית.

למותר תהיה ההתנצלות על הזכרת מאורעות רחוקים כל-כך, דוגמת אלה שהובאו במבוא קצר זה, לתיאור שדה-מלחמה, הראוי להקרא בשם זירת-ההתגוששות של עמים. לולא היו עקרונות המלחמה קיימים ועומדים, ומשום כך נלקדים על פי נסיונות העבר, לא היה כמעט כל צורך בספרי היסטוריה צבאית. מצבה הגיאוגרפי של ארץ קובע את מהלך מלחמותיה, וידיעת המערכות הקודמות מועילה, כדי להבין את השפעת תכונותיה הטופוגרפיות של הארץ על האסטרטגיה. ודאי ששום מצביא לא הרבה לחקור כל כך את ההיסטוריה ואת הטופוגרפיה של שדה-המלחמה, בו פעל, כאשר עשה זאת הגנרל אֶלְנֶבֶי. בשני ספרים היה מעיין כמעט יום-יום, והם התנ"ך וספרו של אדם סמית, הגיאוגרפיה ההיסטורית של ארץ-הקודש. ואולם לא רק אותו הענין, המתעורר בדרך הטבע בלב אדם בעל שכל חריף ורבי-ידיעות, הוא אשר הניע אותו להרהר לעתים קרובות על עברה של הארץ. מן העיונים האלה הסיק הרבה, שהיה לו להועיל בתכנון את פעולות-המלחמה שלו.

דרך-המלך הצטיקה, שעברו בה צבאות, חיל המשלוח המצריי למן תעלת סואץ ועד חלב – מרחק של יותר מחמש מאות מילין – הוליכה אותם על פני קרקע ונוף רבי-גונים להפליא – מדבר-סיני השומם, העמקים הפורים של ארץ-ישראל, הרי יהודה הסלעיים הקודרים, הבקעה הלוהטת של עמק-הירדן, ולבסוף הרמות המעובדות של סוריה. תיאור קצר לתכונותיו הפיסיקליות העיקריות של שדה המלחמה, וכן הערכה להשפעתן של תכונות אלה מבחינה צבאית ניתנים בזה בשלשה פרקים: סיני, ארץ-ישראל וסוריה. ידיעות יותר מפורטות בנוגע לשטחים אלה, שעתידיים היו לשמש במה למסעות-המלחמה העיקריים, תבואנה בכל מקום ומקום לכשידובר בו. ואולם חשוב הדבר לקבוע מיד במוח את החישובים הגיאוגרפיים שקבעו את הקיום העיקריים אשר לפיהם התפתחו מסעות-מלחמה אלה.

ב.

חצי-האי סיני, אשר צורת משולש לו, ארכו 240 מילין מצפון לדרום, ובערך 120 מילין ממזרח למערב בקו החוצה את בסיס המשולש, והוא אחד המקומות השוממים ביותר בעולם הנושב. אפשר לחלקו חלוקה גסה לשלושה אזורים. האזור הצפוני מכיל מישור-חוף צר, עטור חגורת-חולות ברוחב של חמשה ועד חמשה-עשר מילין; החולות האלה אינם ניתנים למעבר כל-ירכב, והן כבדים מאוד להליכת פרשים או חיל רגלי. האזור המרכזי הוא רמת-סלעים צחיחה המתנשאה לגובה של 3000 רגל; כאן לא נעשו כל דרכים לכל-ירכב, אולם דרך-ההליכה היא טובה ומוצקת יותר מאשר באזור הצפוני. האזור הדרומי הוא גוש של הרי-טרשים תלולים, אשר אחדים מהם מגיעים בגבהם ל 10,000 רגל. הספקת המים היא בלתי- בטוחה בכל ימות השנה, מלבד באותו זמן כשגשמי החורף ממלאים את הבורות

העתיקים, שרידי ציביליזציה שחלפה. בשום מקום באי אין כל זרם מתמיד של מים שוטפים; אולם אפיקים ידועים, כגון ואדי אל עריש (נחל-מצרים של התנ"ך) וואדי אל מוקשיב באזור המרכזי, נהפכים לפלגים רחבים למשך זמן קצר אחרי גשם גדול. המים מצויים פחות באזור הדרומי, אולם הם נמצאים בשפע יחסי, — אם גם מלוחים, — ליד החוף*, אשר לארכו מפוזרות המון נאות-מדבר נטועות עצי-תמרים. אל-עריש, בפי הנחל הנושא שם זה, ונחל בדרום, הם הישובים היחידים ההגונים בחצי-האי. מלבדם אין אתה מוצא שם אלא קצת בידואים נודדים. חום הקיץ לוחט. בחורף מתחוללות לעתים תכופות רוחות קרות וסופות-חול. אנשי-צבא רבים, הזוכרים היטב את עיקרו המפורסם של נפוליאון בנוגע לגבולותיהן של מדינות**, ראו את מדבר-השממה הזה כמגן בטוח למצרים מפני פלישה מצד ארץ-ישראל. ואולם גייסות גדולים עברו אותו פעמים לאין-ספור, כעדות שאנו יכולים למצוא בתולדות המלחמה. כן גם הקמת תעלת סואץ קצרה את המדבר בחמשים מיל מכפי שהיה בימיו של נפוליאון. סכסוך הגבול של שנת 1906 בעקבה הניע את המטה הראשי במשרד המלחמה הבריטי לעיין מחדש בבעית גבול-מצרים המזרחי. הם מצאו אז, כי המדבר אינו מהווה בשום פנים מעצור מוחלט, ללא-עבור, בשביל צבא מודרני; אולם הם העריכו את הכוח המכסימלי, שתנאי הספקת המים יאפשרו לו להתקרב אל התעלה, ב-5000 איש ו-2000 גמלים. המציאות הוכיחה אחר-כך, כי הערכה זו היתה פחותה מדי. אולם ברור היה למדי, כי המעבר דרך חצי-האי הוא מפעל שניתן לביצוע רק אחרי הכנה וארגון רציניים.

ג.

שעורה המדויק של הארץ המצוינת בשם ארץ-ישראל נשתנה בזמנים שונים. כאן תפלל בתחום זה הארץ אשר מן ועד באר-שבע ומים-התיכון עד מסילת-הברזל החיג'אזית. זהו, בקירוב, שטח המנדט הבריטי בארץ ישראל כיום יחד עם שטח מדינת עבר-הירדן. זוהי ארץ קטנה. מאה וחמשים מילין מן (בניאס) עד באר-שבע, ושבעים וחמשה מילין מים התיכון ביפו עד מסילת הברזל החיג'אזית ברבת-עמון***. אולם היא מחולקת כל-כך על פי תכונותיה הפיסיקליות המיוחדות במינה, שאתה מוצא בה את הניגודים המפתיעים ביותר מבחינת פני הקרקע והאקלים****; אכן כל-כך מפוררת הארץ הקטנה הזאת, שמִימיה לא היתה מאוחדת כולה ונתונה לשלטון אחד, חוץ מאשר כפרובינציה של איזה כובש זר, כגון הרומאי או התורכי. קויה הפיסיקליים העיקריים הם שני טורי הרים, המובדלים זה מזה על ידי הַבְּקַע המופלא ביותר בפני כדור הארץ, ורצועת מישור פורה בין הטור המערבי ובין הים. הטור המזרחי, הרי-מואב (3000—3500 רגל) יורדים בהדרגה אל המדבר מצד מזרח, ובצורה תלולה אל הירדן ממערב. הטור השני,

* כדי להעלות מים צריך לחפור על תרוב בעומק של 12—18 אינטשים.

** גבולותיהן של מדינות הם נהרות גדולים, או שרשרות הרים, או מדבר, מכל המעצורים האלה, המעכבים בעד התקדמותו של צבא, המעצור הקשה ביותר להתגבר עליו הוא המדבר; שְׁנַיִם במעלת הקושי הם ההרים, רק במעלה אחרונה נִחְשְׁבו הנהרות הגדולים ("עיקרים צבאיים לנפוליאון"). "מדבר בדומה לזה הוא, בלי ספק, המעצור הגדול ביותר מכל המעצורים המסוגלים להגן על גבולותיהן של ממלכות". ("מערכות במצרים ובסוריה — זכרונותיו של נפוליאון, מוכתבים לגנרל בֶּרְטֶרֶן").

*** כל שטחה של ארץ-ישראל המוגדרת כך הוא פחות משטחה של וְלֵס.

**** ראייה לכך אנו מוצאים במעשה-הגבורה של בניהו, אשר "הכה את האריה בתוך הבור ביום השלג".

הרי-יהודה, הוא חוט-השדרה האמתי של הארץ. אף הם תלולים מצד הירדן, בעוד שהמוֹך מצד ים-התיכון אל עמק החוף הוא הדרגי יותר. בין שני טורי ההרים משתרע עמק הירדן, הנמצא למטה מפני הים: ליד אגם החולה כדי 7 רגל; במרחק של עשרה מילין בלבד משם דרומה, ליד ים כנרת - כדי 680 רגל; ובמרחק של ששים וחמשה מילין נוספים ליד ים-המלח - כדי 1300 רגל*.

את פיצולה של הארץ משלימים עוד שני עמקים המשתרעים מזרחה ומערבה. האחד מהם הוא גדול וניכר, השני בולט פחות אם כי הוא מציין שינוי מפורש באופיה של הארץ. העמק הגדול הוא עמק יזרעאל, הנמשך מזרחה בשם בקעת-הירמוק; הקטן יותר הוא בין השומרון ליהודה, ואפשר לסמן אותו על ידי קו הנמשך מן הים אל הירדן על פני נהר הירקון (או העוג'ה, מצפון ליפו), הואדיות ד'יר בלוט, אן גימור ואס סמ'ה, ונהר אחר המכונה אף הוא עוג'ה, הנופל לתוך הירדן במרחק של שמונה מילין צפונית ליריחו. זה היה הקו שאליו שאף ואותו הבטיח לו הגנרל אלנבי לאחר כיבוש ירושלים, ואשר בו החזיק במשך הקיץ של שנת 1918 עד להתקדמות הסופית.

ד.

מבחינת התכונות הצבאיות יש לחלק את שדה-המערכה של ארץ-ישראל בצורה זו: (א) מישור החוף ועמק יזרעאל; (ב) הרי יהודה; (ג) עמק הירדן; (ד) עבר הירדן.

(א) ארץ השפלה - פלשת, השרון ועמק יזרעאל. - העמקים האלה, כפי שראינו, מהווים את הדרך הטבעית וההיסטורית לצבאות גדולים. קו-החוף עטור רצועה של חולות, שרחבם שונה, למן מאות אחדות של אמות ועד לחצי המיל, והן מתנשאות בכמה מקומות עד לגובה של 150 רגל מעל פני הים. מן החולות האלה פנימה משתרע המישור כדי עשרה או חמשה-עשר מילין עד לירכתי הגבעות של הטור הראשי של הרי-יהודה; המישור עולה גלים-גלים, והוא מבוטר על ידי המון ואדיות קטנים. מחודש אפריל ועד יוני הוא עוטה קמה. בעונה היבשה אין כל מעצורים רציניים לתנועה צבאית לארכו של עמק זה, מעזה ועד הגליל, מחוץ לנהר הקטן, העוג'ה (הירקון), שמצפון ליפו, ואותו סעיף-הרים של הטור העיקרי המפריד בין השרון ובין עמק יזרעאל והמסתיים ליד חיפה בהר הכרמל.

העוג'ה הנזכרת לעיל ונחל קישון שבצמק יזרעאל הם כמעט הזרמים היחידים של מים שוטפים במשך כל השנה. האוכלוסים הרגילים משתמשים, בדרך כלל, לצרכי המקום בבארות עמוקות, אולם אלה אינן מתאימות לצרכי צבא, בלי מכוונות מיוחדות ופיתוח.

השפלה של ארץ-ישראל היא בדרך כלל ארץ בריאה, אם כי יש צורך באמצעי-זהירות מיוחדים מפני המלריה. הקיץ הוא חם, אך לא לבלתי-נשוא. אכן רוחות החמסין מיגעות מאוד ומעוררות צמאון קשה.

התכונה העיקרית של האקלים היא החלוקה לעונה יבשה ולעונת-גשמים. עונת-הגשמים הרגילה נמשכת מנובמבר עד מרס, אולם גשמים קלים יורדים גם בסוף אוקטובר („היורה" של התנ"ך) ובסוף מרס ואפריל („המלקוש"). מחודש אפריל ועד אוקטובר לא ירד אפילו מטר-רביבים. בעונת הגשמים גהפכים שטחים

* שקע זה נמשך דרומה עד לעקבה על שפת ים-טוף, אולם יש פרשת-מים בין ים-המלח ובין עקבה.

גדולים מאדמת העמק לים של בוך. לעתים קרובות אי אפשר לעבור בדרכים*. אותו פסוק בחנ"ך - ויהי לעת תשובת השנה, לעת צאת המלכים - (כלומר לעת צאת המלכים למלחמה - המערכת) לא יפליא שום אדם, שראה את ארץ ישראל בשיא עונת-הגשמים; באותו זמן אין אפשרות לא למלכים ולא לקטנים במעלה מהם לצאת למלחמה ברוחה כלשהי ובהצלחה.

(ב) הרי יהודה. - שרשרת הרי יהודה בנויה מישור-הרים צר בגובה ממוצע של 2400 רגל (שיאיו הגדולים ביותר מגיעים בקירוב ל-3500), עם סעיפים רבים הפונים מזרחה ומערבה בזוויות ישרות אל הרכס העיקרי. הוא דומה, איפוא, לשלד של דג שטוח. כיוון הסעיפים האלה, שואדיות עמוקים נמשכים ביניהם, גורם, שמעבר צבא לאורך הטור מצפון לדרום, או בכיוון הפוך, לנוכח איזה אויב מתנגד, נהפך למפעל נועז. החלק הצפוני של הטור, השומרון, הוא יותר פתוח ופורה מן השאר. מזג-האוויר בחורף עלול לעתים להיות במשך כמה ימים זועף ביותר וקר; אולם בדרך כלל מעטים המקומות שאקליםם יותר נוח או יותר בריא מאקלים הרי-יהודה. כמות הגשמים השנתית בירושלים קרובה לזו של לונדון; אולם היא מרוכזת כולה בחמשת הירחים של עונת הגשמים, וקיימים רק סידורים מעטים לצבירת המים השוטפים ועוברים במהירות. מכאן, שבעית המים להשקאת צבא גדול בין ההרים במשך הקיץ היא בעיה חמורה.

בשנת 1914 היו רק שתי דרכים מתוקנות לכלי-רכב שחצו את ההרים, האחת מצפון לדרום - על פני נצרת, שכם, ירושלים וחברון לבאר-שבע; והשניה ממזרח למערב - על פני יריחו, ירושלים, יפו. מן ההכרח היה, שהפעולות בהרי-יהודה תהיינה אטיות, כלפי אויב נמרץ, מפני אמצעי התחבורה המוגבלים ומפני ההקלות שטבע הקרקע המבוקע נותן למתגונן. ברור היה שהקרבות העיקריים עתידים להתלקח במישור שלמטה.

(ג) עמק הירדן. - ההיסטוריה מתארת את עמק הירדן ואת ים-המלח כמחסום קשה למעבר בין הרי-יהודה לבין הרי-מואב. נהר-הירדן, זרמו מהיר אמנם וחופיו מעלים בוך לעתים ומגודלים שיחים, אולם רחבו מגיע רק לעתים רחוקות ליותר מ-70 או 80 רגל, ויש בו מקומות רבים למעבר-ברגל. משום כך אין בו, כשלעצמו, משום מעצור קשה במיוחד. אולם הירידה והעליה בהרים התלולים מכל צד, דלות התחבורה, מראה-הנוף העגום והחום הלוהט בקצו העמוק - כל אלה יחד גרמו להגביל את המגע בין תושבי שני טורי-הרים אלה. והוא הדין בנוגע למחנות-צבא. למן חדירת עם ישראל לארץ היעודה לו, אין אנו מוצאים אלא רישומים מועטים לתנועת צבאות בצד הזה של מעוז-יהודה. ואולם גדודי הגנרל אלנבי בשנת 1918, - בשתי ההשתערויות שלהם דרך הירדן ובעמידתם הסבלנית במשך קיץ ארוך בחום הטרופי של עמק הירדן, - הצליחו להשלות את התורכים כי המאמץ העיקרי של הצבא יעשה דרך הירדן, לצד מזרח.

(ד) עבר-הירדן. - במישור-ההרים אשר מעבר לירדן מזרחה עוברת מסילת-הברזל מדמשק אל חיג'אז, אשר ממנה נפרד קו-התחבורה התורכי לארץ-ישראל ליד צומת-הרכבות של אַדְרֵצִי (דרעא). עובדה זו שותה ערך צבאי חשוב לאזור זה במשך המלחמה. מסילת הברזל, ולמעשה גם כל עבר-הירדן פתוח להשתערויות מן המדבר, וזוהי צורת התקפה שקשה לעמוד בפניה, כפי שמצאו התורכים להותם.

* במלכים א-י"ח-מ"ד אומר אליהו: "עלה, אמור אל אחאב: אסור ירד ולא יעצרכה הגשם".

בשם סוריה מכונה כאן, בערך, הארץ המשתרעת בין ים־התיכון ובין המדבר, מחלב בצפון ועד הגליל בדרום. חומת ההרים הכפולה המציינת את אופיה של ארץ־ישראל נמשכת לתוך סוריה. כהמשכם של הרי יהודה והגליל באים בסוריה טורי־הרים גבוהים יותר, המשתרעים לאורך־החוף ומגיעים עד להרי טאורוס; הטור הדרומי ביותר הוא טור הרי־הלבנון. המדרונים המערביים של הרי־סוריה אלה מגיעים למטה עד הים, ואינם משאירים אלא רצועת־מישור צרה מאד לרגליהם. השרשרת המזרחית, המשכם של הרי־מואב צפונה, רצופה מהר־החרמון ומול־הלבנון. בין אלה ובין הלבנון קלוא העמק הפורה אל־בקעה (Coele Syria). ומבחינה גיאולוגית מתחילה כאן בקעת הירדן. המדרונים הדרומיים של החרמון יורדים אל רמת החורן, חבל עשיר בחיטה, אשר בקצהו המזרחי נמצא, הר הדרוויים (ג'בל דרוז), מולדתו של עם מוזר ונסער. מצפון למול־הלבנון, סמוך לחומס, יורד הטור המזרחי והופך לרמה רחבה ההולכת צפונה־מזרחה אל הפרת. מחומס עד חלב הקרקע הוא פתוח וישר. סוריה היא חבל פורה יותר מאשר ארץ־ישראל; זרמי־מים גדולים ורבים משקים את אדמתה, ויש כאן פחות קשיים להספקת מים בשביל כוח־צבא גדול. האקלים דומה לאקלימה של ארץ־ישראל.

זהו, בקוים מרופרפים, התרשים הטופוגרפי הכללי של שדה המלחמה. מצביא של חיל פולש, הבא לחקור את אופיה של הארץ שעליו לעבור בה, יתרשם אל נכון ביחוד מן הגיוון המופלא של פני הקרקע והאקלים שהוא עתיד להתקל בו, מן הקשיים החמורים בהספקת המים, מהשפעת עונת הגשמים העלולה לפגוע בפעולותיו, וכן (בשנת 1915–1916) מהעדר מפות טובות*. מלבד זה עוד יצטרך להקדיש תשומת לב לשאלה החיונית ביותר בשביל מצביאי גייסות גדולים, בדבר ההתאמה או אי־ההתאמה של אמצעי התחבורה הקיימים בים, בדרך־היבשה ובמסילת־הברזל, כדי לתמוך בתנועותיו המתוכננות.

(א) דרכי הים – קו־החוף הארוך של סוריה וארץ־ישראל קופח במיוחד על ידי הטבע בחופי־אניות. לסוריה רק שני מבואיים קטנים, – אלכסנדריטה ובירות, אולם למעשה שניהם אינם מניחים את הדעת. בחיפה יש אמנם מעגן טוב, אבל אין בו סידורי נמל. מדרום לחיפה נמשך החוף עד מצרים בקו שאינו נשבר על ידי איזה כף או מפרץ, אשר יהיה בו כדי לשמש מחסה לכלי שיט המהלכים בים. יפו, המקום היחיד אשר לו זכות כלשהי ליטול לו את השם נמל, אינו אלא מזח פתוח, אשר העגינה במימיו היא לעתים קרובות בלתי־בטוחה ביותר. בדברי־הימים רשומים כמה נסיונות להקמת נמלים בארץ־ישראל, שאף אחד מהם לא הוכתר בהצלחה; ולפי דברי אדם סמית, שפת־הים, זרועה שברי־נמלים**, משום כך לא הצליח מעולם אויב לפלוש לארץ־ישראל בדרך הים. המשברים החזקים וגלי־החוף המתמידים גורמים לכך, שהעלאת אנשים או משאות אל שפת־הים הפתוחה, היא ענין קשה, העלול לפעמים להפסק באמצע למשך כמה ימים. עובדה

* המפה הטובה ביותר שהיתה מצויה או היתה הסקירה שנעשתה על ידי הלורד קיצ'נר בשנת 1878, כששימש קצין ב־חיל המהנדסים. זו היתה מצוינת לתפקידה, אולם הפרטים הם לא תמיד מדויקים כל צרכם למטרות טקטיות.

** „גיאוגרפיה היסטורית של ארץ־הקודש“, פרק ז'.

זו שימשה אמנם מכשול רציני לשירות האספקה של צבא המשלוח המצריי בימי המלחמה.

(ב) מסילות ברזל — מסילות הברזל שנמצאו בארץ-ישראל ובסוריה עם פרוץ המלחמה היה כיוונם מצפון לדרום.

יש לציין כי שלושה מיני רוחב היו למסילות. אף-על-פי-כן היתה קיימת תחבורה רצופה מחלב לעפולה, עם שינוי רוחב המסילה בריאק.

(ג) דרכים. — מעטים היו דרכי-הכבישים הן בסוריה והן בארץ-ישראל; אולם בעונה היבשה רבות הן הנתיבות הדרוכות הנוחות למעבר כלי-רכב, ובתוך זה גם לטרנספורט ממונע כבד. עונת-הגשמים היא מכשול חמור לתנועה, ביחוד לטרנספורט ממונע.

יוסף ברסלכסקי

העם העברי והים*

«הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת»
(איוב ל"ח, ט"ז)

א.

האם היה העם העברי כרוך בזמן מן הזמנים אחרי הים, האם הפליג למרחקים, האם מצוי היה אצל הספנות, אצל הדיג שבחוף ארץ-ישראל? מתוך סקירה ראשונה ולאור רישומי ההיסטוריה הכלליים והחיצוניים ביותר דומה, כי עמנו, בתקופות שבתו על אדמתו, לא טעם טעם ים כל עיקר. חופה של הארץ הלא נתון היה בימי הבית הראשון בידי הכנענים והפלשתים, ובימי הבית השני בידי היוונים, הרומאים ותושבי החוף הקדמונים, ואילו העם העברי מרוכז היה באזוריה ההרריים ובעמקיה הפנימיים של הארץ. אמנם, משפטים בודדים בתנ"ך, כגון «זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות» (כרא' מ"ט י"ג), «דן למה יגור אניות» (שופ' ה' י"ז) ו«אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון» (שם), מעלים הדים של «תקופה ימית» בישראל, אלא שהדים אלה קלושים הם ועמומים, הדים של תקופה, שלא השאירה את רישומה הניכר בדברי ימי העם. פסוקים בודדים כגון אלה אין בהם כדי לשנות את התמונה ההיסטורית המצטיירת בכתבי הקודש, תמונת חוף כנעני-פלשתי ותוך-ארץ עברי. דברי הנביא צפניה, בסוף ימי הבית הראשון, «הוי יושבי חבל הים, גוי כרתים, דבר ה' עליכם כנען וכל פלשתים» (ב' ה'), יש בהם כדי לסכם ולאשר את התמונה הזאת.

ברם משנתכונן יפה בדבר, נגלה, כי מסקנתנו היתה נמהרה מדי. שלטונו הממושך של עם פלוני על הים אין משמעותו העדר ישובים של עמים אחרים בחופי ארצו. חופים מסוימים של ארצות ים-התיכון נמנים, הן בעבר הרחוק והן בהווה, על האזורים המגוונים ביותר מבחינה אטנית, ועל אחת כמה ארץ-ישראל, שהיתה גדונה, מאז ומעולם, לגיוון אטני מיוחד. על כן, בגשתנו אל שאלת «העם העברי

* פרק מתוך חוברת אשר תופיע בהוצאת החבל הימי לישראל.

והים, בתקופות ימי הבית הראשון והשני, עלינו להבדיל בין התפשטותו המדינית של העם ובין התפשטותו הישובית.

ספרי יהושע ושופטים, למשל, חוזרים ומדגישים את ישיבתו של הכנעני בקרב שבטי ישראל לאחר הכיבוש, אולם גם את ישיבתו של ישראל בקרב הכנעני, כגון יובני ישראל ישבו בקרב הכנעני, החתי והאמורי וכ"ו, ויקחו את בנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את אלהיהם" (שופ' ג', ה' - ו') הפסוקים התנכיים הבודדים הנ"ל, על התגוררותם של שבטי זבולון, דן ואֶשֶׁר לחוף ימים ומפרצים והתעסקותם באניות אין בהם איפוא כל סתירה לעובדה ההיסטורית, שבני ישראל לא כבשו, למעשה, את עמקי הארץ מידי הכנענים, ואין לראות בהם עקבות אפיזודה חולפת, כי אם הדים להתפשטות העם העברי עד הים גם בתקופות שלא שלט בו שלטון מדיני.

המעבר מאורח-חיים של עם נודד, הבא מן המדבר, לחיי חקלאות וקבע, היה, בודאי, פרוצס אטי וממושך, וכל שכן המעבר לישיבה על חוף ימים, מפרצים ואניות. משאנו מוצאים איפוא את שבטי אשר ודן, כשהם יושבים, בימי דבורה, על חוף הים ממש, ואניות להם, הרי אין זאת אלא אם כן חלה חדירת העם העברי אל עמקי החוף עוד בימי כיבושיו והתישבותו המוקדמים ביותר בא"י. לאור מבחן זה מצטרפים יפה הפסוקים "וישב האשרי בקרב הכנעני יושבי הארץ" (שופ' א', ל"ב), ו-"אשר לחוף ימים ישכון" (שם, ה' י"ז), והם עולים בקנה היסטורי אחד: שבט אֶשֶׁר לא הוריש את הכנעני, כי אם נקלט בקרבו כמיעוט בלבד, ואף-על-פי-כן התפשט לאורך חוף עמק עכו וצפונה לו ושכן על מפרציו.

חלוקת הארץ בספר יהושע והכללת ערים מערי עמק החוף והחוף עצמו בתחומי שבטים שונים, כהבטחה וכהלכה לעתיד לבוא, לא נתגשמה מבחינה מדינית, אולם היא נתגשמה, בחלקה, מבחינה ישובית. הנה נפלו למשל, ערי הזוף הכנעני צידון ומבצר-צור בגורלו של מטה בני אשר (יהושע י"ט, כ"ח-כ"ט). מבחינה מדינית לא נשתייכו הערים האלה לעם ישראל אפילו בימיהם של דוד ושלמה, אולם בבוא עת ספירת העם בימי דוד מגיעים יואב ושרי החיל אשר לו לפקוד גם את יהודי הערים הכנעניות המרוחקות האלה (שמו"ב כ"ד, ו' - ז'). יתכן שהישובים היהודיים בצור ובצידון, בימי דוד, נוצרו ונקבעו רק עם שיפור היחסים הדיפלומטיים בין ממלכת יהודה וממלכות ערי החוף הנ"ל, והם הוו מעין קולוניות של סוחרים יהודים מבפנים הארץ. כי הרי מתוך הכתוב במלכים א' כ', ל"ד אנו למדים, שממלכות שכנות היו נוהגות "לשים חוצות", היינו ליסד שוקים, האחת בבירת חברתה, או בבירת הארץ הכפופה להן כפיפה מדינית כל-שהיא. אולם יתכן כמו כן, שהיהודים תושבי צור וצידון בימי דוד אזרחים קדומים היו, ואולי מימי התישבותם הראשונים של בני שבט אֶשֶׁר לחוף הים. אותו חירם מצור, "איש חכם יודע בינה" ומלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת לעשות כל מלאכה, אשר שלח מלך צור לשלמה, לבנין בית המקדש בירושלים, היה בן אשה אלמנה ממטה נפתלי (ולפי דברי הימים ב', ב', י"ג - בן אשה מבנות דן) ואביו איש צורי, והוא מראה על נשואי תערובות בין שבטי ישראל ובין הכנענים, שהיו כנראה שכנים מעורים זה בזה. גם בגורלו של שבט דן נפלו מתחילה חבלי ארץ על חוף הים ממש, כגון יומי הירקון והַרְקוֹן עם הגבול מול יפו" (יהושע י"ט, מ"ו). ואם אמנם נדחק השבט הזה מחבלי גורלו, אשר הובטחו לו ע"י יהושע, ההרה, והיה נאלץ בחלקו להרחיק עד קצה עמק החולה, לבחור לו שם נחלה חדשה לשבת, הנה קשה להניח, כי

אותו שבט, אשר בימי דבורה כבר היה "מתגורר" באניות, נעקר מן החוף לחלוטין וכל זכר לא היה לו עוד שם בימים הבאים. בספירת העם בימי דוד עושים יואב ושרי החיל אשר עמו את דרכם מצידון ומבצר-צור דרומה: "ויבאו מבצר-צור וכל ערי החוי והכנעני, ויצאו אל נגב יהודה באר שבע", והרי זה מעורר בנו את הרושם, כי הם מנו את העם גם בכמה ערים וישובים בחוף עמק-עכו והשרון ובישובי דן שבחוף השפלה.

כתושבי חוף הים ועמקיו מתגלים פתאום בני ישראל בתקופת המלך שלמה: בחלוקת הארץ לשנים עשר נְצָבִים על כל ישראל, לשם כלכלת המלך ובני ביתו (מלכ' א', ד', י'—י"א), נקובים גם שני נצבים, הממונים, האחד על ארובות, שכה וכל ארץ חֶפֶר, והשני על נפת דאר (כיום טנטורה, אשר ממול זכרון יעקב). סמיכותם של חבלי שני הנצבים האלה זה לזה וסמיכותה של נפת דאר לחוף הים ממש, מוכיחות בעליל, כי בתקופת שלמה התפשטו הישובים היהודים שבארץ שומרון עד הים. (שטרי השרוני, אשר היה ממונה ע"י המלך דוד על הבקר הרועים בשרון, דבהי"א כ"ז, כ"ט, גִּדְל איפוא, את עדרי המלך בחבל-ארץ יהודי). אם נכונה ההנחה, כי אותה "ארץ כבול", אשר נחן שלמה לחירם מלך צור, חלף הארזים, הברושים והזהב, אשר המציא לו לבנין בית ה' ובית המלך (מלכ"א ט', י"ב), היא אזור הביצות והחולות של הנעמין והכורדני, שבעמק עכו הדרומי, הרי שגם מפרץ חיפה בכללו היה שייך באותה תקופה לממלכת שלמה, ויתכן כי היה מיושב, פה ושם גם יהודים.

מימי שלמה ואילך לוטה שאלת הישוב העברי על חוף השרון שנית ערפל, אולם משפט תנכי, כגון "ילכו עבדי עם עבדיך באניות" (מלכ"א כ"ב, מ"ט), בו פונה אחזיהו בן אחאב אל יהושפט מלך יהודה, הבונה במפרץ אילת (עקבה) אניות תרשיש ללכת אופירה, גורר אחריו מסקנה בדבר שליטת ממלכת ישראל על חוף השרון ובדבר ידיעתם של היהודים, בני החוף הזה, את האניות ואת הנסיעה על-פני הים; ואמנם, בכתובות תגלת פלאסר השלישי מלך אשור, משנת 732 לפה"ס, על כיבושיו בא"י, יש משום אישור למסקנה זו: בין הערים הנכבשות על ידו ב"ארץ בית עמרי", היינו בממלכת ישראל, נזכרת גם "העיר רשפונה, אשר על שפת הים העליון"; מכאן, שהעיר רשפון (ארסוף-אפולוניה שבקרבת הרצליה) היתה בסוף ימי ממלכת ישראל עיר חוף ונמל ישראלית.

אשר לארץ פלשת, הנה יש להניח, כי רק לאחר נצחונותיו של דוד על הפלשתים (שמו"ב סוף ה'; ח', א'; דבהי"א י"ח; כ', ד'—ו') ובימי שלמה היה החוף נתון למרותה של ממלכת יהודה ("כי הוא — שלמה — רודה מתפסח ועד עזה", מלכ"א ה', א'—ד'; דהי"א ט"ו, כ"ו). אחרי ימי שלמה חזרו ונתחדשו המלחמות, בין יהודה ופלשת. פעם היתה יד יהודה על העליונה (דבהי"א י"ז, י"א; כ"ו, ו'; מלכ"ב י"ח, ח), ופעם יד פלשתים (דבהי"א כ"א, ט"ז; כ"ח, י"ח), אולם חוף הים עצמו היה נתון, בודאי, במשך רוב תקופת הבית הראשון, לשלטון הפלשתים.

התמונה המצטיירת מתוך התנ"ך, ובעיקר מספרי דברי הימים, השואבים, כנראה, את ידיעותיהם הנוספות מ"ספרי דברי הימים למלכי יהודה וישראל" העתיקים, היא, כי ממלכת יהודה לא נצטמצמה בהרים, כי אם התפשטה גם בשפלה, היינו בגבעות המשתרעות לפני הרי יהודה, ואילו עמק חוף פלשת עצמו נשאר בידי הפלשתים. כשמינה דוד על "הזיתים והשקמים אשר בשפלה את בעל חנן הגדרתי" (דבהי"א כ"ז, כ"א), היו אולי כל עצי ארץ פלשת רכושו וקנינו, אולם בדורות

הבאים היו, על פי רוב, רק ערים כגון גמזו, גזר, תמנה, עזקה, שכה, גת, מרשה, לְכִישׁ, וְצִקְלָג. הרחוקות מהלך כִּיָּה—מ' ק"מ מן החוף, נחלתם של מלכי יהודה. מערי מלכי יהודה בשפלה ראויה לתשומת לב בעיקר העיר צקלג. עיר זו אשר נפלה בגורל מטה בני יהודה (יהושע ט"ו, ל"א), וניתנה מאת אכיש מלך גת לדוד, בתקופת בריחתו מפני שאול (שמו"א כ"ז, ו'), נשארה קנינם המדיני של מלכי יהודה "עד היום הזה" (שם, שם), כלומר עד ימי הַפְּתָב הספר שמואל א' בתקופת המלכים. הדגשת ספר שמואל: "לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה" מוכיחה, שהעיר הזאת היתה ונשארה עיר יהודית מימי דוד, ועלינו לשאול אם אין כאן לפנינו דוגמא ורמז לערי יהודה, שהיו מובלעות בתוך ארץ פלשת ממש. כלום אין לשער, שבתקופת הבית הראשון התפשטו בני יהודה אל תוך עמק החוף ועד הים הגיעו, אם לאחר נצחונותיהם של מלכי יהודה על הפלשתים, ואם בתקופות של שלום ויחסים תקינים? חדירת בני יהודה אל תוך עמק פלשת יכולה היתה לחול, למשל, בימי שלמה, אשר הביא את הארזים ואת הברזשים של הלבנון ברפסודות דרך ים יפו; בימי יהושפט, בהם נאלצו פלשתים להביא לו מנחה וכסף משא (דבהי"ב י"ז, י"א); או בימי חזקיה, אשר הכה אותם עד עזה (מלכ"ב י"ח, ח'). ירידתה של אותה אשה גדולה משונם לארץ פלשתים, בשל הבצורת שהשתררה בעמק יזרעאל אשר לממלכת ישראל, וישיבתה שם כשבע שנים (מלכ"ב ח', ב') אינה, אולי, מקריית כל עיקר. בימי השונמית משל ביהודה יהושפט, אשר הפלשתים היו נושאים לו מנחה וכסף משא, ויתכן כי מרותה היחסית של יהודה על פלשת, היא שהכשירה את הישיבה הממושכת של משפחה עברית בארץ החוף. בתקופות כגון אלה עלולות היו הירידה והישיבה בארץ פלשתים להעשות חזיון חוזר ושכיח ביותר ולגרום לתגבורת האלמנט היהודי בעמק החוף. ולא זו בלבד. הספר "דברי הימים" מוכיח בעליל, כי בתקופות של נצחון ומרות מדינית על הפלשתים היתה תגבורת האלמנט היהודי בעמק החוף פעולה מכוונת ומתוכננת ע"י מלכי יהודה עצמם. הלא כה דבהי"ב כ"ז, ו', על עוזיהו מלך יהודה: "ויצא וילחם בפלשתים, ויפרוץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת אשדוד, ויבן ערים באשדוד ובפלשתים ויעזרם אלהים על פלשתים". עלינו לסכם, איפוא, ולאמור, כי ישובים יהודים מובלעים היו קיימים בעמק פלשת ברוב תקופת ימי הבית הראשון, וכן עלינו להניח כי הישובים האלה התפשטו עד הים ועד שרידי השבט דן, שהוסיפו אולי להתקיים גם אחרי תקופת השופטים.

ב.

אשר למציאות אניות עבריות, שבהן היו היהודים מפליגים בים, אנו מוצאים ידיעות בודדות ומפורשות מתקופת המלכים, כשהן קשורות במפעליהם של שלמה ויהושפט וב"עציון גבר, אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום" (מלכ"א ט' כ"ז; כ"ב, מ"ט). רק בשני מלכים אלה מדובר, כי בנו במפרץ אילת (עקבה) אניות-תרשיש ללכת אופירה, כדי לשאת משם, אחת לשלוש שנים, זהב וכסף, שנהבים וקופים ותכיים וכיוצא בהם. אמנם, בזמן שבנה שלמה את אניותיו עדיין זקוק היה לחירם מלך צור ול"עבדיו, אנשי אניות, יודעי הים", אשר שלח אליו להיות "עם עבדי שלמה", כי אלה האחרונים עצמם לא היו בקיאים באניות-תרשיש גדולות, המהלכות למרחקים; אולם נראה הדבר, כי אחרי-כן, כאשר בנה יהושפט את אניות-התרשיש שלו ("ולא הלך, כי נשברו אניות בעציון גבר") נמצאו באילת ובעציון-

גבר יהודים אנשי אניות ויודעי ים, שנתנסו במלאכה מאז ימי שלמה. בהצעתו של אחזיהו בן אחאב לפני יהושפט, — ילכו עבדי עם עבדיך, — אין זכר ליורדי הים הכנענים. ויש, איפוא, מקום להנחה, כי לממלכת ישראל וגם לממלכת יהודה היו כבר יורדי ים מנוסים משלהם. המלחמה וההאבקות הממושכת של ממלכת יהודה עם אדום, במשך כל ימי הבית הראשון, על אודות השלטון על מפרץ אילת, קריעת העיר אילת מעל אדום ושובה לידי בעליה הראשונים חליפות (ראה, למשל, מלכ"ב ח', כ"א; י"ד, כ"ב; ט"ו, ו'), יש בהן עדות חותכת על הערך החיוני שהיה לים סוף וסחר מפרצו הארץ-ישראלית בשביל יהודה, ועל הצורך העז שהורגש במוצא אל הים בימי ממלכת שלמה ויהושפט; ומן הנמנע הוא, שחיוניות זו וכל הצרכים הכלכליים והאסטרטגיים, שהיו כרוכים בה, לא הקימו ולא חינוכו אנשי אניות ויודעי-ים בישראל גם בפרקי זמן שאין התנ"ך משקף אותם כל עיקר.

ג.

על המגע החי של העם העברי עם חוף ארץ-ישראל בתקופת הבית הראשון מעידים גם תיאורי הים הרבים והמאלפים שאנו מוצאים בתנ"ך. אמנם בהשגתו של האיש העברי שבספר דברים ל', י"א — י"ג מצטייר עברו השני של הים הגדול בדמות עולם נעלם ובלתי מושג (כי המצוה הזאת, אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא, לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא (ג)), לאמור מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה...), — והרי זה בבחינת "מעבר להרי חושך". אולם במשך התקופה התנ"כית נתקרב העם אל הים והכיר יפה את הליכותיו. המעיין בתנ"ך מגלה כי העברי הקדמון היטיב לדעת את הים, את טיב האניות המהלכות בו, את בנינן והרכבן, את מכשירי הדייג למיניהם וכיוצא בהם. ידיעה רחבה זו אי אפשר לה שתהא מיוסדת אך ורק על הסתכלות בחייהם הכלכליים של עמים שכנים על חוף ימה של א"י, או רק על הסתכלות בחייהם של הדייגים העברים על חופי האגמים של ארץ-ישראל ונהרותיה הפנימיים (אגב: התנ"ך אינו מזכיר, במקרה, כל דגים בימים הפנימיים ובנהרות א"י, וממילא גם לא דייגים על חופיהם, פרט ל"ויקרא" י"א, ט'—י'). עם יבשתי, מרוחק מן הים, שלא ידע את טעם ההפלגה למרחביו, לא היה יוצר את התיאור השירי הנאמן, עז הביטוי והצבעים שבתהלים פרק ק"ז:

יורדי הים באניות,	עשי מלאכה במים רבים,
המה ראו מעשי ה'	ונפלאותיו במצולה.
ויאמר ויעמד רוח	סערה, ותרום גליו,
יעלו שמים, ירדו תהומות,	נפשם ברעה תתמוגג,
יחוגו וינעו כשכור	וכל חכמתם תתבלע.
ויצעקו אל ה' בצר להם,	וממצוקתיהם יוציאם,
יקם סערה לדממה	ויחשו גליהם.
וישמחו, כי ישתקו,	וינחם אל מחוז חפצם.
ידו לה' חסדו	ונפלאותיו לבני אדם,
וירוממוהו בקהל עם	ובמושב זקנים יהללוהו.

עם מרוחק מהים לא היה משלב בפרק, ברכי נפשי את ה', הידוע ביפיו הציורי ובתפיסתו הקוסמית הרחבה, את המשפטים הנפלאים: "זה הים גדול ורחב ידיים, שם

רמש ואין מספר, חיות קטנות עם גדלות. שם אניות יהלכון, לויחן זה יצרת לשחק בו. כלם אליך ישברון, לתת אכלם בעתו. תתן להם ילקטון, תפתח ידך ישבעון טוב" (תהל' ק"ד כ"ה-כ"ח).

מתוך הפסוקים האלה ואחרים אנו רואים, שמציאותו של הים מרחיבה ומעמיקה את תחושתו ואת תפיסת עולמו הקוסמית של העברי הקדמון; הים, על שלל חזיונותיו, מעורר את תהיתו על שגב היצירה ויוצרה; ומה רבים הם הניואנסים הלשוניים העסיסיים והעזים, שהים מעלה בפי איש התנ"ך, ואפשר לומר כי הוא מטביע את חותמו על לשונו הפיוטית והעשירה של ספר הספרים.

היקפו הרחב של הים, שאון גליו ודכים, הסערה והקצף, האניות הנעות כשכור, הדגה ובעלי החיים השורצים בים, המצודה והמכמורת הנפרשים על מימיו, משמשים לו, לעברי הקדמון, נושאים ציוריים למשלים, השואות והשאלות, נאים ופלסטיים ביותר: אם הנביא מבקש, למשל, להבליט, באינו מידה רבה תתפשט דעת ה' בעולם, הרי הוא משוה אותה למים הרבים המכסים פני ים: "כי תמלא הארץ לדעת את ה' כמים יכסו על ים" (חבקוק ב', י"ד); אם המקונן מבקש לתנות גודל שברה של ירושלים, לאחר חורבן בית המקדש, הרי הוא קורא ומשוע: "גדול כים שברך" (איכה ב' י"ג); שטפם של האויבים העצומים והשתערוותם על א"י משול לשאון הים ומשבריו האדירים: "הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון ושאון לאומים כשאון מים כבירים ישאון" (ישע' י"ז י"ב); ואילו קוצר-ידה של ממלכת ישראל ומלכה משול לקצף על פני המים: "נדמה שומרון מלכה כקצף על פני מים" (הושע י' ז'). אשת החיל משולה ל"לאניות סוחר — ממרחק תביא לחמה" (משלי ל"א, י"ד), השותה לשכרה דומה ל"שוכב בלביים וכשוכב בראש חַבְלִי" (שם כ"ג, ל"ד), ואילו "האדם לא ידע את עתו, כדגים הנאחזים במצודה רעה" (קהלת ט', י"ב), ורבים המשלים כיוצא באלה.

כמדובר, שעל גבול עבר הירדן מזרחה, כן צמצם, כאמור, גם הים במערב את שיעור השגתו הגיאוגרפית של העברי הקדמון; אולם הניגודים שבין הארץ המיושבת ובין המדבר, ועוד יותר הניגודים שבין היבשה והים לבו את דמיונו, והגבירו את התעמקותו בשניות אשר בטבע ובמהותה הגיאוגרפית המיוחדת של ארצו הקטנה.

מתוך התבוננות בכוחות האיתנים, המשתוללים בים, בסערות המתחוללות בו, במשברים המשתערים על היבשה לבלעה ולהחריבה, וכן גם בהתנפצותם של המשברים האלה אל סלעי החוף, בהשתטחותם על פני החול, בשובם מדולדלים וחסרי אונים אל חיק הים, גילה איש התנ"ך את חוקי הטבע היציבים, ומתוכם ראה גם את גדולתו של הבורא, קובע החוקים האלה: ה' הוא "הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ" (עמוס ה' ח'), ה' הוא "רגע הים ויהמו גליו" (ישעיה נ"א, ט"ו), הוא אשר "ירתח כסיר מצולה, ים ישים כמרקחה" (איוב מ"א, כ"ג), אך הוא גם "המושל בגאות הים", בשוא גליו הוא ישבחם (תהל' פ"ט, י'), הוא "משביח שאון ימים, שאון גליהם" (שם, ס"ה, ח'); באחת: ה' הוא אשר שם "חול גבול לים, חק עולם ולא יעברנהו, ויתגעשו ולא יוכלו, והמו גליו ולא יעברנהו" (ירמיה ה', כ"ב), אשר שם "לים חקו ומים ולא יעברו פיו, בחוקו מוסדי ארץ" (משלי ח', כ"ט), הוא אשר קרא אל הים: "עד פה תבוא ולא תסיף ופא ישית בגאון גליך" (איוב ל"ח י"א), העברי התנכי חדור, כאמור, תְּהִיָּה ופלא גם על בעלי החיים, השורצים בים; ובתוכם על החיות האגדיות, שנצטיירו בדמיונם של כל שוכני הימים מאז ומעולם.

אולם חית־הים אינה מצטיירת לפניו רק כשהיא לעצמה, כי אם עפ"ר כמשל נוסף לניגודים הרבים אשר בטבע, כשם שהוא מקביל תמיד את הים אל היבשה כדמות מנוגדת לה, וכשם שהוא מקביל את מעמקיו ותהומותיו של הים לעומת ההרים הרמים ופסגותיהם הנישאות: „צדקתך כהררי אל, משפטיך תהום רבה“ (תהל' ל"ו, ז'), „ואם יחבאו בראש הכרמל, משם אחפש ולקחתים; ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים, משם אצוה את הנחש ונשכם“ (עמוס ט' ג'), כן הוא מזכיר תמיד את חית הים בניגוד לחית היבשה, או לעוף השמים: „ותעשה אדם כדגי הים, כרמש לא מושל בו“ (חבקוק א', י"ד), „פרו ורבו... ורדו בדגת הים... ובכל החיה הרומשת על הארץ“ (בראש' א', כ"ח); אפילו בשעה שהנביא מדבר על האחרית הרעה, אשר תבוא על הארץ, ועל השינויים והתמורות, אשר יחולו בעקבותיה בטבע, אין הוא מסיח את דעתו מן הניגוד שבין חית הים לזו של היבשה: „ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל, ורעשו מפני דגי הים... וכל הרמש הרומש על האדמה“ (יחז' ל"ח, י"ט-כ'); „על כן תאבל הארץ, ואמלל כל יושב בה, בחית השדה ובעוף השמים, וגם דגי הים יאספו“ (הושע ד', ג'); „אָסֹף אֶסֶף כָּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה נָאִם ה', אֶסֶף אָדָם וּבְהֵמָה, אֶסֶף עוֹף הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם“ (צפניה א', ב'-ג').

מחרוזת הציורים, ההשוואות והמשלים, המפוזרת, חוליות־חוליות, בתנ"ך, אי אפשר לה שתחרו אצל עם מנותק מעל חופה של א"י, אי אפשר לה שתהא אך ורק פרי פייטנים וחוזים יפיי־נפש, אשר ירדו מהרי יהודה, אפרים והגליל, כדי להתבשם ולהתפעם מן הים על שלל חזיונותיו וחיותיו. איש התנ"ך, אשר כלל את תפיסת עולמו הקוסמית במאמר־התפעלות: „ישמחו השמים ותגל הארץ, ירעם הים ומלאו, יעלו שדי וכל אשר בו, או ירננו כל עצי יער“ (תהל' צ"ו, י"א-יב), ינק את מזונו ואת כוחותיו החמריים והרוחניים גם מן היבשה וגם מן הים, והיה לא רק אורח ההרים והעמקים, היערות והשדות, כי אם גם אורח חופי ארצנו הקטנה ומימיהם.

ד.

האם היה העם העברי כרוך אחר הים וְ מֵ ל א כ ת־ה י ם גם בתקופת הבית השני? בספרו „קדמות היהודים, נגד אפיון“ מכריז יוסף בן מתתיהו לאמור: „לא שפת הים היא מושבנו, ולא המסחר נותן שמחה בלבנו, ובעבור זה אין אנו באים בקהל צמים זרים, כי ערינו בנויות מרחוק לים, ונחלתנו היא ארץ טובה ופוריה, ואת אדמתה אנו עובדים“* והוא מוכיח, לכאורה, במידה שאין להרהר אחריה, כי עם ישראל בזמנו, היינו בסוף תקופת הבית השני, היה מנותק לחלוטין מן הים וכל הכרוך בו. אולם מפליא הדבר: משכובשים אספסינוס וטיטוס את ארץ־ישראל ומחריבים את בית המקדש אין הם מוצאים לעצמם הסגנה נאה ובולטת יותר לנצחונם על יהודה מאשר ציון המלים „יהודה הימית“ (Judea navalis) במטבעות שהם טובעים לזכר נצחונם זה... אם נכונים דברי יוסיפוס, כי העם העברי בזמנו היה מנותק כליל מן הים, וכי לא שפת הים היתה מושבו, מה ראו אספסינוס וטיטוס על ככה לכנות את ארץ־ישראל הנכבשת בשם „יהודה הימית“, ומה ראה טיטוס על ככה לצור את צורתו על מטבעותיו, כשרגלו האחת דורכת דריכת נצחון על חרטום אניה וממולו שני יהודים המתחננים על נפשם?

* מתורגם על ידי י. נ. שמחוני.

לכאורה סתירה עצומה לפנינו, ודוגמה נוספת לערפלים הגסוכים על שאלת העם העברי והים" בימי קדם; ואף-על-פי-כן צפונה אמת יחסית גם בעדותו של יוסף בן מתתיהו וגם במטבעות הכובשים הרומאים: יוסף בן מתתיהו בקש להדגיש, כי עם ישראל ברובו, או רובו ככולו בארץ-ישראל, עם חקלאי הנהו, עם היושב באזורי ההרים והעמקים הפנימיים של הארץ; אך הוא לא בא לשלול את התפשטותם של ישובים יהודים גם בעמקי החוף ועל שפת הים ממש. כי הרי בהתחולל המרד בזמנו הרגו היונים של קיסריה הצעירה, אשר נוסדה ע"י הורדוס, בעצמם עשרים אלף יהודים ויותר מבני עירם; ואילו את הפליטים תפס פלורוס והוליך אותם בנחישות לעבודת פרך בספינות, (מלחמות היהודים ב', י"ח, א'). וגם בערי החוף האחרות של ארץ-ישראל נמצאו, בימי יוסף בן מתתיהו, יהודים לאלפים, כי האשקלונים הרגו בימי המרד, כאלפים וחמש מאות איש מן היהודים, אשר שכנו בקרבם; יושבי עכו רצחו אלפים איש ושמו רבים במאסר, וגם הצורים המיתו יהודים במספר גדול, ורבים מהם אסרו בנחישות (שם, ב', י"ח, ה'). יוסף בן מתתיהו לא בא לשלול את העובדה שעשרות אלפי היהודים, אשר התגוררו בערי החוף ההלניסטיות, עסקו במסחר ובעבודות הכרוכות בהם; כי אם בא להדגיש, שעם ישראל בכללו עם עובד אדמה הנהו, ואין חיו מיוסדים על סחר הים וחופיו. מצד שני הגזימו בודאי הכובשים הרומאים בכנותם את ארץ-ישראל המנוצחת בשם "יהודה הימית", וזה, כנראה, בזכותו של "הצי" היהודי, אשר הושמד ביפו ואשר עליו עוד נעמוד להלן.

דיה סקירה חטופה על תולדות ישראל בימי הבית השני, החל במלחמות החשמונאים וכלה במרד הגדול ברומאים, כדי להוכיח, כי יהודי ארץ-ישראל לא רק שישבו ישיבת קבע על חופה של הארץ, כי אם גם שוטטו במימי הים הגדול כאנשי-אניות וכיורדיים מובהקים ואמיצים.

כבר בימי יהודה המכבי היו קיימים ישובים יהודים בערי החוף, כגון יפו ויבנה. עובדה זו נגלית לפנינו רק מתוך מרד החשמונאים ונקמותיהם בערים האלה, על מעשה התועבה אשר עשו בשכניהם היהודיים: בפרוץ מרד החשמונאים הזמינו תושבי יפו את יהודי העיר, עם נשותיהם וטפם, אל ספינותיהם, וטיבעו מהם כמאתים נפש בים, וכן עשו תושבי יבנה ליהודים השוכנים בתוכם. על כן שרף יהודה המכבי את נמלה של יפו ואת ספינותיה, וכן העלה באש את נמלה של יבנה וציה. לדברי ספר מכבים ב' י"ב ג'—ט' נראו הלהבות עד ירושלים.

החשמונאים הראשונים הבחינו יפה מה רב ערכו הכלכלי והמדיני של הים בשביל העם העברי החקלאי, והם שאפו לכבוש את הים ולישב את חופיו. עם עלות כוחו של יונתן החשמונאי, לרגל המלחמות הפנימיות על כסא השלטון הסילוקי בסוריה, מתחילת גם האבקותם של החשמונאים עם הערים ההלניסטיות שעל חוף הים. יונתן כובש את יפו ואשדוד, מכניע את אשקלון ואת עזה, מקבל מן השליטים המתחלפים בסוריה, תחילה את עקרון וגבולותיה, ואח"כ את מחוז לוד; אחיו שמעון, מתמנה, בפעם הראשונה בדברי ימי ארץ-ישראל, שליט יהודי על כל החוף, המשתרע מסולמה של צור (ראס-אל-נקורה) בצפון ועד גבולות מצרים בדרום. הוא ממשיך בפעולת השתלטותו של יונתן על הים, מכניע שוב כמה מערי החוף, מגרש את תושבי יפו והופך אותה לעיר נמל יהודית. עם כיבוש העיר גזר, גירוש תושביה, טיהור ה-בתים אשר היו בהם אלילים והפיכתה לעיר יהודית, הוא מחוק ומבטיח את השליטה בדרכים שבין ירושלים ובין חוף הים. בסיום פרשת עלילותיו

של שמעון החשמונאי מדגיש ספר מכבים א', י"ד, ה', כי הוא לקח את יפו לחוף ויעש מבוא אל איי הים, וירחב את הגבולות לעמו*; כלומר עם כיבוש חוף הים פתח שמעון פתח אל מרחבי הים ואל אייהם הרחוקים של יון ורומא, וכשהציב שמעון את שבע הפירמידות ואת העמודים הנאים על קבר הוריו ואחיו בכפר מולדתו מודיעין, בחר לקשטם גם בפיתוחי אניות, (שם י"ג, כ"ז - כ"ט), כסמל להשתלטותו של העם העברי על הים.

בימי אלכסנדר ינאי היו תשע מערי החוף, שבין רפיח וקיסריה, בידי היהודים (קדמ' היה' י"ג, ט"ז, ד'; מלח' היה' א', ד', ב' וז'). מטבעותיו וכן מטבעות אשתו אלכסנדרה נשאו עליהם צורת עוגן, כאות וכסימן לכיבוש השלטון וקיומו בחוף הים. צורת עוגן היתה טבועה גם במטבעותיו של נכדם אלכסנדר. בשעה שהורקנוס מתיצב לפני פומפיוס בדמשק, לתבוע את כסא השלטון, אשר נגזל ממנו ע"י אחיו אריסטובולוס, הוא מאשים את אחיו במסעי שוד על הים (קדמ' היה' י"ד, ג', ב'). על מסעי שוד של יהודי ארץ-ישראל על הים מרמו גם אסטרבון בספרו "גיאוגרפיקה", שנכתב נ' - ס' שנים לפני החורבן. הוא מספר, כי יהודי ארץ-ישראל יורדים עד הים ומשתמשים במעגן האניות ביפו, ואולם ברור הוא, כי מעגני הלסטים הם קני לסטים*...*

מימי אלכסנדר ינאי ואילך היה גורלן המדיני של ערי החוף נתון לזעזועים ולחילופי בעלים. הערים נקרעו מעל שלטון בית החשמונאים ובית הורדוס והוחזרו להם שנית, אולם הישוב היהודי בודאי שגבר בהן, מאז כיבושי יונתן ושמעון החשמונאים, וכן נתחזקו קשריו הבלתי אמצעיים של העם העברי אל הים. על מציאות יהודים עוסקים בספנות ומפליגים על פני מרחבי הים מרומז, למשל, עוד בנאומו של אגריפס לפני יהודי ירושלים, המבקשים להתמרד בשלטון הרומאי. בנאומו זה הוא פונה אליהם בשאלה הנוקבת: "ומה הצבא והנשק, אשר תבטחו עליהם במלחמה, ואי הצי האדיר אשר תכבשו בו את הים מידי הרומאים?" (מלח' היה' ב', ט"ז, ד'). אלמלא היו להם, ליהודי החוף, אניות משלהם, אם רבות ואם מעטות, לא היה אגריפס שואל את השאלה הזאת, כי היא היתה מיותרת מעיקרה. ואכן, יפו העיר, שהיתה עיר יהודית למן ימי שמעון החשמונאי ועד חרבנה בידי צסטיוס, שהרג בה כשמונת אלפים וארבע מאות איש (שם ב', י"ח, י'), חיתה תמיד על הספנות ועל ההפלגה בים. יוסף בן מתתיהו מספר, כי בהתחולל המרד ברומאים "התקבצו אנשים רבים, אשר גורשו מן הערים לרגלי המלחמה ובנו את העיר יפו, ההרוסה בידי צסטיוס, לעיר משגב להם... הם בנו להם ספינות שודדים רבות והרבו לעשות שוד וחמס בדרך הים, אשר בין סוריה וכנען (פיניקיה) ובין ארץ מצרים, עד אשר לא יכולה עוד אניה להפליג בים הזה מפני פחדם ומוראם" (שם ג', ט', ב'). וכשעלה פתאום צבא אספסינוס על העיר מצד היבשה "ברחו היהודים אל אניותיהם ולגו שם, ורק הסערה, אשר קמה עליהם וניפצה את האניות אל הסלעים ואל החוף, שמה קץ לצי העברי שבסוף ימי הבית השני (שם ג' ט' ג'). יש לשער, כי בין האניות הרבות, אשר הובלו בתהלוכת הנצחון של אספסינוס ובנו טיטוס ברומא (שם ז', ה', ה'), היו גם מן האניות של הצי היהודי האובד ביפו. בראשית הפרק כבר צוין, כי המטבעות, שנטבעו ברומא, לזכר הנצחון על עם ישראל, נשאו עליהם את הכתובת

* ראה ד. סלוטרניק, "מקורות הלניסטיים על א"י ושכנותיה", קובץ החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה

מוקדש לזכר מזיא, ירושלים, התרצ"ח, עמוד 233.

„יהודה הימית“ וכי טיטוס מתואר בהן, כשהוא דורך על חרטום אניה ויהודים מתחננים שם על נפשם. יש עוד להוסיף, כי המטבעות הללו, של אספסינוס, טיטוס ודומיצינוס, נשאו עליהם גם את הכתובת „Victoria navalis“, כלומר „הנצחון הימי“, והם מוכיחים עד כמה גדול היה בעיניהם הנצחון על הצי היהודי, אשר החריד את אניותיהם, פרע את קשרי-תחבורתם והטריד את שלטונם לאורך חופי סוריה, א״י ומצרים.

הנה כי כן לא מנותק מעל הים היה העם העברי בתקופת הבית השני, כפי שאפשר היה להסיק מדברי יוסף בן מתתיהו בספרו „נגד אפיון“, כי אם, להפך, קשור בו קשר אמיץ. מאז פתח שמעון החשמונאי בכיבושיו, מבוא אל א״י הים רבה ההתישבות היהודית לאורך החוף וההתנסות בחיי הים ובהפלגה באניות יהודיות. היא היא, שהגבירה אולי את ההגירה היהודית הגדולה אל חופי הים התיכון בכלל, והיא שגרמה, אולי, להתגברות הפיזור היהודי שהתפשט הרחק בימי תקופת הבית השני. באותו נאום, לפני יהודי ירושלים המתמרדים, מזהיר אגריפס המלך ואומר, כי הרעה אשר יביא עמו המרד, לא עליהם בלבד תבוא, כי אם גם על היהודים היושבים בכל עיר ומדינה – „הלא אין עם בעולם, אשר לא נדחו אליו פיזורי אחיכם!“ (שם, ב', ט״ז, ד').

ה.

על זיקת היהודים, יושבי ערי החוף, אל עבודות הים והדייג, יש ללמוד גם מן החומר העשיר והמגוון, אשר במשנה, בתלמוד ובמדרשים. בדרך כלל משקף, אמנם, החומר הזה את היהודים כאלמנט מסחרי בעיקר, אולם הפרטים ופרטי הפרטים על סוגי האניות, שמותיהם וצורותיהם, בנינם וחלקיהם, הפרטים על עובדי האניות לדרגותיהם ותפקידיהם השונים, הטרמינולוגיה הלועזית והעברית וכינויי חלקי האניות הגדולים והקטנים, פרקי ההוי והרשמים, הספורים והאגדות, המשלים וההשאלות, הכרוכים בחיי הים ובנסיעות על פני הים, – כל הגילויים האלה מוכיחים, כי העם הזה בקי ומנוסה היה בכל הענפים של מלאכת-הים. מציאותו של חומר עשיר ומגוון זה תובן לנו לא רק כבבואה ספרותית להתרחקותו המתמדת של העם העברי מעבודת האדמה והתאחזותו במסחר על ענפיו השונים (כי גם בתקופת התלמוד עוד הוסיף העם להיות חקלאי ברובו), לא רק כעדות על תפוצתו הרחבה של העם, על פני ארצות רבות על חופי ים התיכון; הספרות התלמודית, המשמשת אספקלריה רחבה ומקיפה של חיי יום-יום בישראל, משך מאות שנים רצופות, נתנה ממילא חומר רב גם בשטח חיים זה. לו היתה בידינו ספרות כגון זו מתקופת הבית הראשון והשני, כי אז היה הקשר של העם העברי אל הים בתקופות הקדומות מואר גם הוא בצורה רחבה וודאית יותר. לא נבוא לסכם את החומר הרב על הישוב היהודי בערי החוף עזה, אשקלון, יפו, קיסריה, שקמונה, חיפה, עכו, כזיב, צור ועוד בתקופת התלמוד. נציין רק לדוגמה, כי יפו הוסיפה להיות עיר יהודית עוד מאות בשנים לאחר החורבן, כי עד סוף המאה הרביעית לספה״נ אין זכר בספרות הנוצרית לעדה ולהגמון נוצרי ביפו, כי חיפה היתה עיר יהודית טהורה במשך כל התקופה הזאת, וגם שקמונה נשארה עיר יהודית, לפחות עד המאה הששית לאחר הספירה.

לא נבוא לסכם בזה גם את החומר הגדוש על הספנות היהודית, בספרות התלמודית. נציין רק, כי היהודים היו לא רק בעלי ספינות, כגון בית רבי (יר. ע״ז פ״ב ה״ט), או כאותו עשיר מופלג, שמנה ברשותו אלף ספינות (יר. תענית), כי אם

גם עובדי־ים וספנים מנוסים. הספרות התלמודית מבליטה אותם, את עובדי־הים. אפילו כעין מעמד מיוחד בישראל, ומגדירה אותם עפי"ר כ"חסידים" וכ"צדיקים" לעומת שאר בעלי האמניות, וביחוד לעומת הגמלים והחמרים, שעל הרוב לא הצטינו בשם טוב (ב. נדה י"ד ע"א; קידושין פ"ב ע"א). חסידותם וצדקותם של עובדי־הים היהודים באה להם, בודאי, מתוך עמידתם לעתים קרובות בפני סערות הים, סכנותיו והרפתקאותיו, מתוך פחדם המסותר והגלוי מפני הגורל, הצפוי להם על פני הים. מן הראוי לציין כאן פרט אחד מאורח החיים של הספנים העברים בימים ההם: בדומה לספנים הערבים, שבשעת סערה על ים־כנרת, הם נודרים נדרים לר' מאיר בעל הנס, או בשעת סערה על ים התיכון – לסידנה עלי בארסוף־רשפונה, כן הרבו, כנראה, גם הספנים היהודים לפנים בנדרים (בב. מצ. פ"ד ע"ב). בספרות התלמודית נשתמרו גם קולות הקריאה, שבהם היו הספנים היהודים מעודדים את עצמם בשעת עבודתם במשוט. הספנים והעובדים במשוט הערבים משמיעים כיום קולות קריאה כעין "הי ליסה, הי ליסה", ואילו הספנים היהודים בארץ ישראל לפנים היו קוראים: "הילני היא הילא, והילוק הולייא". (פסחים קי"ב ע"ב).

על הדייג, כמקצוע נפוץ בתקופת התלמוד, תעדנה ההלכות השונות שבמשנה ובתלמוד. הלכות אלו היו מכוונות, כמובן, גם לדייגים במימיה הפנימיים של הארץ, אולם אופין היהודי של כמה מערי החוף, אשר מנינו לעיל, והפרטים על הדייג היהודי במפרץ־חיפה, שעוד נעמוד עליהם במקום אחר, יש בהם כדי להעיד גם על התעסקותם של יהודי החוף במקצוע זה. ההלכה הדנה ב"מוליך את הספינה לים הגדול לצרפה", כלומר לצרף את חלקיה, שנסדקו מחמת שהות יתירה ביבשה (מ. מכשירין ה' ז'), שייכת אולי לתעודות על הספנות היהודית בלבד. אבל לעומת זה ישנן כמה וכמה הלכות הדנות בעניני דייג, כגון: "אין אדם פורס חרמו ומעמיד ספינתו בתוך של חברו, אבל צדין בחכין ובמכמרות בכל מקום" (תוספתא בב. קמ. ח' י"ז); "מרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלוא ריצת הדג. וכמה? אמר רבה בר הונא: עד פרסה" (בב. בת. כ"א ע"ב). "צדי חיות ועופות ודגים צדין בצנעה לצורך המועד" (מועד קטן י"ג ע"ב); "בית שמאי אומרים: אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים (בערב שבת), אלא כדי שיצודו מבעוד יום, ובית הלל מתירין" (מ. שבת א' ז'). כל ההלכות הללו מעידות ברור על הדייג העברי בארץ־ישראל בתקופת התלמוד*.

* מן האבנגליון, יוחנן כ"א ז', יש לראות, כי הדייגים היהודים לפנים היו נכנסים להטיל את מכמרתם במים, כשהם ערומים, או כשהם לבושים רק כתונת קצרה לברסם, ממש כדייגים הערבים כיום.

דברי הקדמה

ההיסטוריה הצבאית של העולם הולכת ונכתבת בעצם הימים האלה. היא נכתבת על פני שדות הקרב ועל פני המפות האסטרטגיות, בשרטוטיהם של קווי ההגנה ושל מסעות הטנקים. לא קל עכשיו להפנות להתבוננות בתהליכי ההתפתחות של המאורעות הצבאיים. הידיעה של הרגע האחרון תובעת את תשומת לבנו כולה. ואולם רק התבוננות כזאת באבולוציה של מלאכת המלחמה תאפשר לנו הבחנה נכונה של המתרחש. אוסף המאמרים העיקרי שבחוברת זו מוקדש לבחינות השונות של המלחמה במערב. במשקל ראשון יראו, אולי, הדברים קצת יותר רחוקים ממצאותנו המיוחדת מאשר בפרשת המאמרים במערכות א', בשאלות המלחמה הקטנה. אך חישוף שרשי המאורעות הצבאיים במערכה הגדולה על חוף-אירופה האטלנטי ראוי להחשב כחלק אינטגרלי מאותה מידת-השכלה מינימלית המאפשרת מחשבה צבאית מסודרת בימינו אלה.

*

במלחמת-פולין ראינו דוגמא של התמרון כגורם הדינמי גם בתנאי תקופתנו. במסע פינלנד היינו עדים לתמרון מובילי מצד אחד (במציאות ספציפית, פרטיזנית-למחצה), ולעומת זה ראינו גם נסיון של פריצת קו מבוצר — אמנם, בזעיר-אנפין. הנחנו אז, כי במערב יערך המבחן לאזורי-הביצורים המסיביים, ויתברר, אם אמנם יכולים הם לשמש גורם עוצר מבריע במלחמה מודרנית. מן הנכון לאמור, כי המבחן כבר נערך, גם מבלי שתהיה התקפה גנרלית על עמדת-זינפריד או על קרמנינו. חוסר-ההתקפה הכללית — הוא המאשר את ערכם של הביצורים המסיביים. אמנם, נאמר — כל קו מבוצר יש לו מחירו — ואפשר לכבשו, בתנאי שהמחיר, באנשים ובציוד, ישולם. אך, כנראה, מחיר ההתקפה החזיתית על קרמנינו, הוערך כנבון מדי — נבון אפילו מהאכידות אשר היו לגרמנים בשדות פיקרדיה ובנבעות הארגון. ומשום כך רואים אנו, כי במקום ההתקפה החזיתית בא נסיון ההקפה הנרמנים בארצות השפלה ועל גדות הסינה. מציאות קרמנינו אכפה על לגורלה של פולין. הקיום המבוצרים הוכיחו את ערכם — הפסיבי, כמובן, — ויש ללמוד הרבה מהמאמר המתאר אותם ומנתחם.

*

במבוא לאוסף מאמרים, על בעיות הים התיכון שהודפס בקובץ "בימי מערכות", ספטמבר אשתקד, צוינו התמורות שחלו בערכם הצבאי של גורמים גיאוגרפיים, עם התפתחות התכניקה של התחבורה והמלחמה. בשום מקום, אולי, לא נתגלו התמורות הללו בצורה בולטת כליכך כאשר בדוגמא של הולנד. על רקע טופוגרפיי-טבעי מיוחד במינו נערכו שם נסיונות של שימוש בכל להטי התכניקה הצבאית האולטרא-מודרנית. פעם נוספת הוכח, עד כמה גורלית היא הבעיה של עומק השטח, להגנתן של המדינות הקטנות בתקופתנו (ראה — דניה ואף בלגיה...). במסע ארצות-השפלה הוכח כאשר עוד לא הוכח עד אז, שתפיסת-ההתבוננות, מבחינת ההתבוננות ואף מן הבחינה המדינית, של מדינות קטנות, ואף בינוניות, מסכלת כל עמידה רצינית בפני הפולש. הסכם קודם בין הולנד ובלגיה ובין בעלי-הברית ודאי שהיה מפחית את סיכויי האופנסיבה הגרמנית, שהיתה נתקלת אז בתכנית אחת מכוונת,

ובחיות אחת. רק ברית-מנן של העמים שואפיה-שלום תוכל להשפיל קרן-פולשים, ולמנוע פלישות לעתיד. ובינתיים נמצא שהנחותיו של קלאוזוביץ בנוגע לערך המים בהגנה – טעונות בדיקה. אם כי, נסיון דיונקרק – שעלול לשמש דוגמה לדורות – מלמדנו, כי ביומה, באומץ, ובאין בגידה ונטור חמישי – אפשר ואפשר לרתום גם את המים לשירות ההגנה המוצלחת.

*

המלחמה בממד השלישי, מהאוויר, היא אשר אצלה נוון מיוחד למערכת הולנד הקצרה. על הפצצת ערים טוטלית, מהרסת ובלתי-מרחמת, ב"מיטב" סגנונו של דואה*, נוסף כאן חיל-הסוככנים. חיל זה לא בלט במלחמת פינלנד, אם כי הוא יליד האכספרימנטים הרוסיים. אך בידיה של גרמניה הנאצית הוא נתגלה כאמצעי פסיכולוגי ופרטיזני רב-ערך. חשרות-הסוככנים שירדו על רוטרדם פתחו, לפי מודיעו של ה"טיימס", במלחמת-נאיריליה מובהקת, הם צללו אל תוך מבוך הרחובות, הסימטאות ובתי-המידות של רובעי-העסקים שבעיר; ולאורכם ובתוכם ניהלו, מלחמה קטנה, מהרסת, בה נפגשו מקלעיהם במרגמות-הרגלים של הצבא ההולנדי. ב"מלחמה קטנה" משונה זו נתאמתה שוב אמרתו של נפוליאון, למוד קרבות-הרחוב של פריז, כי מלחמה בעיר גדולה דומה למלחמת-הרים; הרחובות – כבקעות-מעבר, והבתים – כעמדות-נבעות. האמצעים נגד נאיריליה כזאת התחילו להסתמן ברוטרדם (והם – תפיסה מיתודית של עמדות-משלט, ובמידת-האפשרות – מראש), ובוראי שהיו מועילים, לולא התקדמות הפלישה הצבאית המהירה שנעזרה בכוגדים מבפנים. נאיריליה של סוככנים תתכן לא רק בעיר מודרנית, אלא גם במרחבי שדות ונבעות. אולם בכוח האמצעים הננדיים הנ"ל, בצירוף מוביליות מהירה של יחידות קלות וזיון מתאים, אפשר יהיה, אל נכון, לעמוד גם בפני גלגל חדש כזה. אך אפיוודה זאת, אשר כאילו הועלתה מתוך מלחמת-אזרחים, הוכיחה בינתיים את אופיה המהותי של מלחמת-הנאציות בעולם. מלחמה זו, לפי כל המיתודים שלה, לפי התכניקה והבסיס הפסיכולוגי שלה, הרי היא מלחמת-אזרחים בהיקף עולמי. היא לא תִּתַּר על שימוש ב"בני-ברית" מקרב אנשי-המרי בכל ארץ בה תמצאם.

*

ושוב אמרת-נפליאון: – "אחת לעשר שנים יש להחליף את הטקטיקה". ואם הסיני הכרונוולוגי הזה לא תמיד ישמר בדיוקו – הרי ממלחמה למלחמה ודאי שמספיקה מלאכת-הטקטיקה לפשוט צורה וללבוש צורה. אופיניות הן התמורות שחלו במשך הדורות בבעיותיו של הצבא הצרפתי, זה שבע-הפנישות באויב הנרמני. במלחמת 1870 סמכה הדוקטרינה הצרפתית על רובה-השספו המשובח ועל שדות-יריה נרחבים. טכסים ההתקפה (וההקפה) של האויב נילה אז את החולשה שבתפישה יותר מדי פסיבית של המערכה, של מערכת אש בלי תמרון. המיִּטְרָלְיִזַּת הפרימיטיביות של אותה התקופה (אשר שימושן הטקטי טרם נתברר אז די צרכו) לא הנבירו את ההגנה הצרפתית בהרבה. ב-1914 שלטה כבר במטה הצרפתי הרוח של Offensive à l'outrance. אך בקרבות 15–1914 התברר, כי מכונת-היריה, שנעשתה בעלת כושר רב מאז שוכללה ע"י מכסים**, הגבילה בהרבה את כוח-ההתקפה והקפיאה את החוויות בצרפת, מהים עד שווצריה למשך שנים. יכולת-ההתקדמות, במידה שנברה ל-1918 ע"י הופעתו של המקלע – אצל החיל הרגלי התוקף, של המרגמה (Trench-mortar) – להשתקת מכונת היריה, ושל הטנק – לפריצת קווי-החפירות, היתה עדיין מסורבלת בגלל הכרח ההכשרה הארטילרית הממושכת ומשום הצורך באספקה ענפה ואטית. הופעתן של דיכויזיות

* אמיליאו דואה, גנרל איטלקי, תיאורטיקן של המלחמה האווירית; האמין בהכרעת האומה המתנגדת ע"י כוח אווירי, שישתלט קודם באויר, ואחר-כך יכריע את עם-האויב על ידי הפצצת ישובים ומפעלים.
** תיירם פסיים המציא את מכונת-היריה המודרנית.

הטנקים המהירות והכבדות גם יחד, הפולטות-אש והמשוריינות ב-40-1939—
היא אשר הניחה מחדש את היסודות התכניים, המאפשרים התקפה טקטית זריזה
וממושכת גם יחד. מובן, שהחרכ החדשה, גם במקרה זה, כמו תמיד—אף היא חרב-פיפיות.
אותו הצירוף הטקטי אשר סלל דרך לפני הנרמנים בבלניה, וממאם לסומה, זיכה כבר בכמה
הישגים את הצרפתים בהתנוונותם בקרוינג' האימפרוביזציוני.

ואלה הם שלבי הצירוף הטקטי החדש: ראשית באות התקפות, המישושי של הטנקים;
ובאם נהדפו—זניקות של חשרות המפציצים, הצוללים, המזעזעים את עצבי חיל-הרגלים
המתנונן ומפירים את סדרו, ולו גם לרנע, עיי מטר פצצות, המתפוצצות בחלקן לא מיד אלא
בהפסקות-זמן קבועות מראש; ברנעים אלה, של עמידת-הננה נחלשת, באה התקפת-טנקים
חדשה, הפורצת את החזית בנקודותיה הרפיויות. לא העדר-ההסתגלות ולא חוסר-היכולת
להשתמש במיתוד טקטי חדש הכריעו לרעת הצרפתים את מערכת סומה-אן בראשית יוני זה;
גם לכך יתרונו הכמותי של האויב, באנשים—ובעיקר בטנקים ובאווירונים. לא היה
בכוח הנרמני גם גילוי של אורניגליות. הטנק הנהו אמצאה אנגלית ולא נרמנית (כשם
שהצוללת—אמצאה צרפתית). הייצור והארנון המוניים הם שהכריעו. ובכך, גם הפעם,
יותר מאשר פעלה ההפתעה של הטקטיקה, השפיעה ההפתעה של התכניקה והציוד.

תמורות בולטות אלה, שחלו בין מלחמה למלחמה בתהליכים הטקטיים, מגבירות את
הענין שבתיאור אפים של הצבא הצרפתי והנרמני, כפי שנתגבש בצאתם מתוך מלחמת-
העולם הקודמת. תיאור זה ניתן בשני מאמריו הבאים של קפטן סיריל פולס.

ואולם, קצב ההתפתחות התכנית היה מהיר כל כך בדורנו האחרון, עד אשר לא
רק חזיונות טקטיים, כי אם גם מצבים אסטרטגיים שונו על ידו בהרבה. וכך בוצעה
הנירסה החדשה של "תכנית-שליפן" הנרמנית לא עיי הקפה מרחוק של אנף צבא-
השדה של האויב (להבדיל מאזור-הביצורים), כי אם עיי פריצה מהירה במרכז חזיתו.
הדבר נתאפשר עיי העלאת הטנק מתפקיד של אמצעי טקטי בשביל התקדמות, לתעודת
מכשיר אסטרטגי בשביל תנועה ממושכת וקרוב אינטנסיבי כאחד. לשם פעולה
נגדית, למניעת הפרצים ולסתימתם המוקדמת, יש תרופה אחת ויחידה: נגד דיכוינות
משורינות המבצעות פרצות—דיכוינות משורינות הנלחמות בהן בתוך הפרץ. התפקיד
ליצור את הדיכוינות הללו הוטל כעת על בתי-החרושת ועל מחנות-האימונים אשר לבעלי-
הברית. בהם יחושלו "הביצורים הנעים" כי עליהם לבוא במקום "מצודות הבטון והמכשולים
הסטטיים", אשר וינסטון צ'רצ'יל בנאומו הנוקב תבע להשתחרר מויקה מופרות להם.

ועוד הערה בשטח האסטרטגי. עם הופעתו של חיל משורין "אבטונומי", הכולל
ארטילריה וחיל-רגלים משורינים-ממונעים, קלעים רוכבי-אופנוע, מהנדסי-צבא מובילים
ואויריה מלווה, והמאחד בתוכו את סגולותיהם של חיל-הפרשים (מוביליות והלם), של הרגלים
(תפישת-קרקע ושליטה בו), של הארטילריה (כוח-האש) ושל הטנק "הישן" (שריון)—נסתיימה
התקופה של "מלחמות מסילות-הברזל", בה פתח שרמן, לפני 76 שנים במסעו לגורניה
בימי מלחמת-האזרחים באמריקה. באזור האופרטיבי, מחוץ לעורף העמוק, טושטשו
עכשו הקוים הנוקשים של פסי-הברזל כנורמים אסטרטגיים בעלי-ערך. נוצרה דמות מלחמה
גמישה, מתנועת, מלאת-חבולות, — "אזורי-קרבות" תחת "קוי-חזית".

*

ובכל זאת, על אף כל ההבדל בין ה"אז" ל"עכשו" — בולטים גם קוי הדמיון. התקפת
הנרמנים הגדולה ב-21 במרס 1918, אשר קרובה היתה להנחילם את הנצחון, נתבססה על
הסתגנות של יחידות חיל-רגלים קטנות וקלות, אשר המקלע היה כוחן, והן השתמשו בכל
סדק בחזית, הקיפו אנפים ואלצו לנסיגה. והרי לכם קטע (מ"Temp's", 23.V.1940) על גל

ההתקדמות הגרמנית, מאַרְס וְאַמְיָן בכוון לים: — בהמון שדרות קטנות של מרכבות-קרב קלות, רוכבי-אופנוע, מכוניות-שריון נושאות מכוונות יריה, ואף בעזרת סוככנים, מנסים הם להכניס «טריווים» בכל נקודה אפשרית*. התכניקה — נשתנתה ונסתעפה. המיתוד היסודי — בעינו עומד.

בפני מיתוד זה, אשר קרוב היה להכריע, עמדו לבסוף צבאות בני-הברית ב־1918 — וניצחו. המערכות טרם תמו. ולקראת המערכות העתידות, אשר את חזיתן הגיאוגרפית אי-אפשר לדעת מראש, ניתן לאמור: אשר היה — עלול להשנות.

*

המסקנות המאלפות ממערכת צפון-צרפת, מוסר-ההשכל הנובע מהן לחייל — סוכמו בתבונה ובאמנות גם יחד בפקודת-היום של הנטרל הונטציגר (Huntzinger) ללוחמי הארמיה הצרפתית*, עליה הופקד בימי מבחן אלה. קריאתם והבנתם — חובה על כל המתיצבים בחזית-ההגנה העולמית, בכל מקום שהוא.

סיריל פולס

השיטות הגרמניות בהתקפה

שני המאמרים של קפטן סיריל פולס הנתונים מטה — «השיטות הגרמניות בהתקפה» ו«צבאה של צרפת» — הודפסו ב«טיימס» לפני התחלת ההתקפה הגרמנית בחזית המערב. המאמרים משלימים אחד את השני, וצריך לקראם ברציפות. כמדה מההערות הבקרתיות של קפטן ס. פולס אומתו במשך החודש האחרון עיי המציאות, וזה מעלה את ערך מאמריו. בעל המאמר אינו מסתפק בניתוח צבאי-מקצועי של הצבאות ומנסה גם לגלות את הקשר הפנימי שבין אופיה הרוחני-החברתי של אומה ודרכי-התכסיס של צבאה. לחוספת-הבנה של הטקטיקה הגרמנית יוכל לשמש מאמרו של פולס «שיטות ההגנה הגרמנית» (הודפס בקבץ «מחנות») ומאמרו של א. גילי «מלחמת המנוע והשריון» (הודפס בקבץ «אשמורות»). — המערכת.

סבורני שנמצא ענין לעמוד על הטקטיקה הגרמנית של ההתקפה לאור הספרות הצבאית הגרמנית ולאור הידיעות שיש בידינו על מסע פולין. אמנם, מתוך הספרות הצבאית, לא קל לעמוד על המיוחד שבטקטיקה זו; יש הרבה מן המשותף לכל תורות-ההתקפה. אם, למשל, יבוא איש ויעמוד על החשיבות שמיחסים הגרמנים לעיקרון של «אש ותנועה», הרי אפשר לענות לו, שעיקרון זה אוניברסלי הוא, וכי ברוח זה היה חדור גם צבא המשלוח הבריטי של 1914. אם יאחו מישהו במלה — מלת קסם כמעט — הסתננות, הנשאת בפי רבים בהתלהבות כמפתח לכל, — אפשר יהיה להעיר לו, שאין צבא המטיל ספק בערכה של ההסתננות במסיבות ידועות, ואולם לחובתה רשומים גם כשלונות רבים. ואם יזכיר מישהו את הכלל הגרמני המודרני, שברדיפה אין לחשוך

* נדפס במדור «רשימות קצרות» שבחוברת זו.

עמל ויגיעה, הרי אפשר להקשות עליו ולשאול: כלום מורט אחרי ינה, או צ'רלס רוז בהודו המרכזית, או גנרל פון-קלוק אחרי קרב לה-קטו חשכו עמל ואנשים? המאמר הגרמני "הזעה חושכת דם" לא היום נוצר. למעשה, אנו מוצאים עקרונות והוראות דומים לזה בתקנונים לשירות-שדה ובספרי השימוש היוצאים לאור ע"י כל מטה כללי, ואף על פי כן, אפשר להעלות דברים בעלי ערך גם מתוך הספרות הצבאית, אם נשים לב לשינויי ההטעמה והבדלי ההדגשה, שחלים פעם בפעם בשטחים שונים של ההלכה הצבאית. לעתים קרובות אין כאן אלא שינוי גון בלבד, אך די גם בו, כדי לשמש מורה-דרך למגמות.

ההשפעה הנאצית

על ההלכה הצבאית משפיע לא רק הטמפרמנט הלאומי, כי אם גם הצורה שלובשת נפש-ההמון של האומה בתקופה מסוימת. גרמניה לא חסרה מעולם בטחון עצמי מופרז ואפילו שחצנות, – וגרמניה הנאצית עצביה מתוחים ורגישים ביותר; חסרת סבלנות היא, ומוכנה להעמיד עצמה בסכנות. לכן אין פלא, שהן בתיאוריה הגרמנית המודרנית והן במעשה אנו מוצאים הרבה מיסוד הפוזיות וההסתכנות. ואולם, טיפוס ההתקפה, שהמליצו עליו הסופרים הגרמניים ואשר הוצא לפועל במסע פולין, הרי הוא, ברובו, מעין אותה ההתקפה שעמדה לצאת לפועל במרס 1918, – לפי ההוראות שהוכנו בשעתם, כשהיא מותאמת עכשיו לכלי הנשק המתקנים של ימינו. לפי התכנית ההיא צריכים היו גייסות-סער לבוע בראש, ואחריהם שרשרות "קלעי-התגרות" וכוחות קטנים, מורכבים מכל מיני כלי-הזין; על כוחות האויר הוטל אז לטוס באלכסון לחזית, לצלול על אנשי חיל הרגלים של האויב ולהתקיפם במכונות יריה ואפילו בפצצות; אסור היה להניח לחיל הרגלים המתקיף לראות בקוי חיל הרגלי של האויב את מטרתו; המטרה היחידה אשר אליה עליו לחתור היא הארטילריה של האויב; קצב ההתקדמות עמד להקבע לפי המתקיפים המהירים ביותר ולא לפי הנחשלים; המשאלה הראשונה היתה המגע עם האויב, ולא קיום מגע עם היחידות הסמוכות.

את תמצית העקרונות הכלליים, אשר עליהם מתבססת הטקטיקה הגרמנית של ההתקפה אפשר איפוא למסור בקיצור: מתקיפים בעומק רב, בגופים לא-מהודקים זה עם זה ובמשטר אי-רגולרי. כל יחידה, מן הקטנה ביותר, נעה בהבטחת האגף שלה עצמה. משנתהו פרצות במערכת האויב, על הגייסות שפרצו אותן להדחק לתוך הפרצות האלה ולהתאמץ לפורר בתנועתם הקדמית גזרה שלמה של חזית האויב. (כאן, אמנם, אנו רואים יותר מאשר הבדלי הטעמה בין התורה הצרפתית והגרמנית; "הרחב את הפרץ ע"י לחץ לצדדים" – אומרים הצרפתים; "הדחף באומץ קדימה, לתוך הפרץ" – אומרים הגרמנים). לעולם אין לותר על הסיור לטובת ההבטחה – מזהירה ההוראה הגרמנית. הכונה מובנת מאליה: למנוע פקפוק ומורך-לב. "דיצנטרליזציה" ראויה להחשב כסיסמת חיל-הרגלים הגרמני: יש למעט עד כמה שאפשר בפירוט הפקודות, ולתת חופש-יזמה רב למפקדים שניים-במעלה, וביחוד למפקדי הגדודים.

דרכים בהתקדמות

הפיזור איננו נחלת חיל הרגלים בלבד. בו נזהגת גם הארטילריה, העומדת, בדרך כלל, לרשות יחידה לוחמת קטנה יותר מהרגיל, (עפ"י הדיביזיה ולא

הקורפוס, ולעתים אפילו רגימנט הרגלים). הנחיצות לפתוח באש במהירות, ככל האפשר, קודמת בארטילריה לבטחון ואף לדיוק. במקום שאפשר, יש לצפות את האש. בהסוג האויב מריצים את הארטילריה קדימה בכל המהירות האפשרית. בשעה שהארטילריה נמצאת בתנועה ואינה יכולה לפעול, אפשר להשתמש בטנקים להבטחת חיל הרגלים. מחוץ לזאת משתמשים בטנקים בעיקר להתקפות-אגף ובנקודות אשר בהן מבקשים את ההכרעה. קלות-תנועה ומהירות הן שתי התכונות החשובות ביותר אשר לטנקים; הכונה היא לטנקים שאינם קשורים יתר על המידה לחיל הרגלים, שאם לא כן ניטל ערכן של המעלות האמורות. ערך התמרון וניצול פני הקרקע למחסה אינם מודגשים ביותר בהוראות הגרמניות; את מקומם של אלה תופסת, כנראה, האש, אשר את חשיבותה הם מדגישים בלי הרף. בקשר לזה מענין לציין את עצמת הנשק של חיל הרגלי הגרמני: לכל רגימנט יש 85 מקלעים ו-42 מכוונות יריה כבדות, 27 מרגמות קלות ו-18 בינוניות, 6 תותחי רגלים קלים ו-2 כבדים, וכן 12 תותחים אנטי-טנקיים של 37 מ"מ.

הדיחוי בפעולה נדון יותר לגנאי, מאשר בחירת דרך פעולה אשר אינה הטובה ביותר. דוחים שוטפים ומפורטים נחשבים כנחיצות דוחקת, - אלה משמשים במידת מה, תריס-בטחון בפני החופש הרב הניתן למפקדים השניים וכאמצעי פיקוח על ההעזה הנדרשת מהם.

חוקר צרפתי של הטקטיקה הגרמנית, לויטננט-קולונל ארמן מרמה * Armand Mermet סבור, שביטוי לרוחה של טקטיקה זו אפשר למצוא בכלל הגרמני המצוין: במלחמה אין תכנית מוצקת, המלחמה מעמידה את המפקד וחייליו במצבים בלתי צפויים, המשתנים ומתחדשים בלי הפסקה. אתה נזכר, בלי משים, בפסוקו של ג'ומיני, שהיה אהוב כל כך על פוש: המלחמה - רחוקה מהיות מדע מדויק - היא דרמה יוקדת ואיומה. כך מתגלה הבדל רב בין מושגי הטקטיקה למושגי האסטרטגיה הגרמניים; האסטרטגיה הגרמנית הן תמכה תמיד, מימי מולטקה, בתכניות מתוכננות מראש ולא הרבתה להתחשב בפעולות האויב.

טעות היא לחשוב, שאם המטה הכללי גינה לעתים קרובות את הזהירות עשה זאת משום שזלזל בערך התכונה הזאת. נכון יותר לאמר, שהוא נתון בדאגה מתמדת, פן תצר הזהירות את רגלי היזמה. סיור מטוסים נחשב לרב-ערך, וכוחות האויר משמשים בתפקיד של "שפחת" הצבא, הרבה יותר מאשר אצלנו (הבריטים). במלחמה שעברה הורגלנו לחשוב לסיור טקטי סיור-מטוסים המשתרע עד לעומק של 10.000 ירד, - בעוד שעכשיו גם טיסה עד לעומק של 50 מיל נחשבת לסיור טקטי. לויטננט-קולונל מרמה נתרשם מאד מן המשמעות שההלכה הגרמנית מיחסת לשתי שיטות של הבטחה, המיוצגות על ידי שתי מלים, שלא קל להבחין ביניהן בתרגום. המלה Verschleierung מורה על הסוואה כללית של התנועות והתכניות מפני סיורי האויב ושירותי הריגול שלו. במשמעה כלולים: חלוץ-מתגרה להחזקת האויב בריחוק; מסעי-ליל מטעים, תנועות צבא כוזבות והתקפות מדומות; הבטחה מריגול-אויר, בעזרת מטוסי-קרוב וסוללות אנטי-אוויריות; משמעת חמורה בהעברת ידיעות בטלגרף, טלפון ואלחוט; ריגול נגדי מפותח עד מאד. בעוד שהמלה Tarnung מורה על הסתר בעזרת קמופלז' במובן המצומצם של המושג, מיסוך דרכים, המנעות ממאור בלילות. השאיפה הנכספת היא, שהצבא יעלה, דרך צעיף של מסתוריות, על אויב שאיננו יודע דבר על כונת מתקיפיו ועריכת כוחותיהם, ואולם בבוא שעת ההתקפה חייב התוקף להשליך את הזהירות אחרי גוו ולכוון כל גרגיר של כוחו לשם המהלומה.

* ראה מאמרו בחוברת זו "היגוף לאומן לב".

מסע פולין

עקרונות טקטיים כלליים אלה הודגמו בבהירות במסע נגד פולין. הצלחתם היתה מזהירה. ואולם אין לשכוח שהגרמנים נקטו בהם במלחמה עם אויב, שלא היו לו כל אמצעים לחדור בעד הצעיף של תוקפיו. בעוד שכל כונותיו ותנועותיו שלו היו גלויות כספר הפתוח. טנקים ומכונות משורינות תפסו, במידה מרובה, את מקום גייסות-הסער של מרס 1918. ושוב, המהירים ביותר הם שקבעו את קצב ההתקדמות. הפרצים נוצלו במרץ ובתקיפות. מגע עם האויב היתה המטרה המבוקשת, ונחשבה יותר מאשר המגע עם האגפים. הטנקים לא היו קשורים כלל לחיל הרגלים; למעשה היו משאירים לעתים קרובות את חיל הרגלים במרחק רב מאחוריהם, לפעמים כדי עשרות מילין. בטחונם היה מסור לשיתוף הפעולה האמיץ עם כוח האויר הגרמני, המשובח ועדיף לאין שעור מכוח האויר הפולני. הוא שאיפשר לטנקים הגרמניים להפר את כל חוקי הזהירות מבלי לבוא על ענשם; כוחות האויר הודיעים בקביעות על עריכת הכוחות של הפולנים, הגנו על הטנקים מפגיעות מטוסים פולניים, הפציצו את מרכזי ההתנגדות שעמדו בדרכם, עטו על חיל הרגלים הפולני שניסה להתיצב בפניהם, והמטירו עליו אש מכונות יריה, ואפילו שברו התקפות-שכנגד, לעתים אף בראשיתן, בטרם נערכו למעשה. ובו בזמן הסיחו הטנקים את תשומת לב המגינים מעל כוחות האויר של האויב ואיפשרו לאחרונים להנמיך טוס על פני הארץ. במקרה שאחד „השותפים“ הכויב את השני, היו האבידות כבדות. כדאי לציין כי בזמן שהרוסים נכנסו לפולין, וההתנגדות הפולנית הלכה ודעכה, עמדו מאות טנקים גרמניים מחוץ לכלל שימוש בגלל חוסר דלק, ובכל זאת טרם הספיק חיל הרגלים להשיגם. נראה שהחיל הרגלי הגרמני לא גילה שום זוהר מיוחד, ולפולנים היתה הרגשה, שהם חיילים טובים מן הגרמנים. ואלם, היתרון שהיה לגרמנים מבחינה חמרית היה גדול כל כך, שאינו מתיר הערכה נאמנה ליכולתה וכשרונה הטקטי של המכונה הצבאית הגרמנית המודרנית. כמה שיטות ונטיות נתגלו בכל זאת, בבהירות. במקרה של התקפה גרמנית אפשר לשער, שתוך ערפל של אי-ודאות, אחיזת-עיניים, תעמולה, ואולי סבוטז', תרד המהלומה בכל כוח האכזריות שאינה יודעת שעור – מה שקוראים בצרפתית בשם Brutalité. וההסתכנות תתקבל על לב הצבא הגרמני מחוץ אמונה שלא יתכן נצחון בלעדיה.

צבאה של צרפת

1.

בגשתנו לדון בהרכבו של הצבא הצרפתי, עלינו, להרכיב משקפים צרפתיים* כדי להשתחרר מהתפיסה הבריטית הטהורה. הרגשות הדימוקרטיים בבריטניה הייבו צבא מקצועי מתנדב קטן בקו הראשון, ובקו השני – כוח קטן, המורכב גם הוא ממתנדבים, המקדישים רק חלק מזמנם לעבודת הצבא*. כשלורד רוברטס** טען

* הכונה היא לצבא הטריטוריאלי. – המערכת.

** לורד רוברטס – מצביא אנגלי נודע בסוף המאה ה-XIX וראשית ה-XX. – המערכת.

לשירות לאומי באה ההתנגדות העיקרית מצד מפלגות השמאל. כשמר מְנַיִס דבר בפרלמנט האוסטרלי על אימון צבאי כללי, היו חברי מפלגת הפועלים אלה שהתפרצו בקריאות מחאה, אם כי דבר זה נעשה, אולי, מתוך הרגל אינרטי. אצלנו, אף על פי שהשירות הכללי נתקבל ברצון על ידי כל המפלגות, הרי רואים בו בכל זאת סטייה מהמסורת. ביחוד משנקטו באמצעי זה בזמן שלום.

היפוכו של דבר בצרפת: הסיסמה „אומה מזוינת“ היתה שם סיסמתו של האגף הדמוקרטי. „האימפריה השנייה“ (של נפוליאון ה-III) הפכה את הצבא לצבא מקצועי במידה מרובה. והזכרונות, המעוררים זה בזה, – של שלטון שרירותי ושל תבוסה בשדה הקרב, הם שגרמו מאז לשיטה זו שלא תהא פופולרית. זה זמן רב, שעיקר הרכבו של הצבא הצרפתי הוא הנוער, הנמצא בשירות במשך תקופה של שנה ועד שלוש שנים, בצירוף חבר קצינים אנשי-מקצוע קבועים, שהם מדריכיו ומפקדיו. מאחורי צבא פעיל זה עומדים האנשים, שעברו דרך שורותיו, והם מהווים למעשה את כל הגברים המוכשרים לשירות, וכן נמצא ברזרבה מספר גדול של קצינים. תפקידי הרזרבה הם להשלים את היקף הצבא הפעיל, כדי הרכבו המלא, ולספק תגבורת ליצירת דיביזיות רזרביות, וכן להקים מספר יחידות ושירותים, שאינם קיימים בזמן שלום, אולם שאי אפשר בלעדיהם בזמן המלחמה.

ברם, נוסף לקצינים, היה בצבא הצרפתי תמיד יסוד מקצועי מסוים, וזה גדל בהרבה בזמן האחרון. בחלק מתוך נטיה עקרונית ובחלק מפאת הצורך במומחים ובמדריכים מוכשרים למלחמה המודרנית. מספרם של החיילים המקצועיים בצבא (לפי הרכבו שלפני הגיוס) לא היה פחות מ-120.000, היינו כמעט מחצית המספר של אלה, ששירתו שירות-חובה (280.000 בערך).

2.

הצבא הצרפתי מחולק לשלוש חטיבות: כוחות-הבית, שהם צרפתים; הכוחות-שמעבר-לים, המורכבים מצרפתים, זרים („לגיון הזרים“) וילידים; והכוחות הניידים הצרפתיים והצפון-אפריקניים, שחניתם היא כרגיל בצרפת או בצפון-אפריקה. אולם אפשר להשתמש בהם להגנת כל חלק מחלקי האימפריה. אלג'יר ומרוקו מספקות חיילים טובים, המתאימים לתפקידי המלחמה המודרנית באותה מידה כמו החיילים של צפון הודו. הואיל ורבים מהם מגויסים ממחוזות שבהם תנאי מזג האוויר קשים ביותר, הרי הם בדרך כלל יכולים לעמוד באקלימה של צרפת. הילידים של אפריקה המערבית הצרפתית התאמתם למלחמה אירופית הרבה יותר מועטת. אף על פי שהם אמיצי-לב וטובי-מזג, הרי אין הם יכולים לעמוד בחורף של צרפת הצפונית או הצפונית-מערבית, וכן אי-אפשר ללמד אותם את השימוש בכלי-נשק מורכבים.

כוחות-הבית מחולקים שוב לשני סוגים: גייסות-שדה וגייסות-מבצרים. גייסות-המבצרים הם מגיני קו מג'ינו; הם מורכבים מרגימנטים של רגלים, (שמספר גדודיהם שונה בהתאם לתנאים), וכן מארטילריה וממהנדסים. בני היחידות של כוח זה נוהגים אורח חיים מיוחד. דוגמת המסדרים העתיקים של אבירים-נוזרים חיהם קודש לתפקידם; אם כי אין להרחיק לכת בהשוואה זו, הואיל והנשים והילדים שלהם שוכנים בזמן שלום בערים ובכפרים הסמוכים. יש גם גייסות-מבצר מטיפוס אחר – בדרום-מזרח של צרפת; הביצורים שם, מעל המעברים שבהרים, אינם מצריכים את דרגת המסיביות של קו מג'ינו, וחלק גדול של הרגלים ילחם שם בשעת הצורך במגולה, ברוחים שבין הביצורים.

ברור כיום, שאם כי חלק גדול של הגייסות יִצְבַּר אל שדה הקרב בכלי-רכב, הרי רובו הגדול יצטרך בכל זאת להלחם רגלי. נוסף לזה אי-אפשר בצבאות העצומים שבאירופה להחליף לגמרי את הסוסים בכלי-רכב מנועיים. משום כך שונה רגימנט הרגלים הצרפתי התקין כיום רק שינוי מועט ממה שהיה ב-1918, פרט להגדלה ניכרת בכוח האש שלו וריבוי מסוים של כלי-רכב ממוכנים, ביחוד לצרכי פיקוד. ברגימנט יש עתה, על כל בטליון, 48 מקלעים, 16 מכוונות-יריה, 3 מרגמות קלות ו-2 תותחים אנטי-טנקיים; מלבד זה כוללת פלוגת-המטה של הרגימנט 2 מרגמות יותר כבדות ו-6 תותחים אנטי-טנקיים כבדים יותר.

הדיביזיה הממונעת והרגימנט הממונע נשארים בהחלט חיל רגלים, אם כי אפשר לצרף להם בקרב רכב-קרב משורין. מהירות היחידות הממונעות מגדילה לאין ערוך את חשיבותן מבחינת ניצול הישגי ההתקפה ובמתן תגבורת, אולם הם נתונים לפגיעה כשהם בתנועה, ומצריכים הגנה מיוחדת על ידי כוחות אחרים, עד שיתפרסו לפעולה. הארטילריה שלהם, בין הוביצרי-השדה ובין ההוביצרים של 155 מ"מ, מועברת כולה בעזרת מנועים.

3.

אותה כפילות אנו מוצאים גם בחיל הפרשים. חלק ממנו שומר עדיין על הסוסים שלו, וסוג זה משמש ליצירת דיביזיות הפרשים התקינה. פורמציה זו מורכבת משני רגימנטים רכובים, מכוניות משורינות או מסיעי מקלעים, ודרגונים המובלים במכוניות משא. (כדאי לציין כי בזה מוחזרת המלה "דרגון" למובנה הראשון, כי הדרגון היה, לפני שהפך פרש, חיל אנפנטרי רכוב שנלחם רגלי. סוג שני מהוה את הדיביזיות הממוכנות הקלות, הכוללות רגימנט של מכוניות משורינות ואופנועים. בריגדה של טנקים קלים (160 לערך), בריגדה של דרגונים וארטילריה ממונעת מהירת-תנועה, שבה הוביצר של 105 מ"מ בא במקום זה של 155 המ"מ אשר לחיל הרגלים.

הטנק הכבד אין חושבים להשתמש בו כרגיל שימוש עצמאי או בשיתוף פעולה עם מטוסים בלבד, כמו בצבא הגרמני, אם כי שירותו בצורה זו עומד לדיון. השיטה המקובלת של התקפה על עמדה אויבת קבועה היא על-ידי הקצבת טנקים לסיוע חיל הרגלים, בשעור של פלוגת טנקים לגדוד רגלים או שני גדודים של טנקים לדיביזיות רגלים המתקיפה בעומק. וכן אין שום רמז על צמצום ההכנה הארטילרית או הפחתתה, במקרה של שימוש בטנקים. בקצרה, - תפקידו של חיל הרגלים הוא לכבוש קרקע בעזרת טנקים, ארטילריה ואויריה ובכלי-נשקו הוא; להשמיד, לשבות-שבי או לגרש את הגייסות האויבים המחזיקים בעמדה; ולהחזיק בעמדה שנכבשה. ראינו, איפוא, מה בין משנתה של גרמניה למשנתה של צרפת. להלן ננתח את הרעיונות, שעליהם מבוססת הטקטיקה הצרפתית הנוכחית.

4.

הנסיונות של הצבא הצרפתי במלחמה האחרונה, וביחוד בדרגות המוקדמות שלה, היו חרותים עמוק על לבות האנשים, שערכו לאחר גמר המלחמה את ספר-העזר על השימוש הטקטי בפורמציות גבוהות. האבידות האיומות, שנגרמו ב-1914 כתוצאה מפזיזות בתמרון ומחמת חוסר-הגנה לחיל הרגלים בפני כלי-הנשק המודרניים, הזהירו את מחברי הספר בעבודתם. "האש היא הגורם המכריע בקרב", כך אפשר לסכם את הסיסמה, שעמדה לפנייהם במשך עבודתם. הספר שהם יצרו סומן כ"עראי", אולם הוא שימש במשך חמש עשרה שנה

בערך, ואף התקנות החדשות, שבאו במקומו לא מכבר, חדורות אותה הרוח. ואין ספק, כי אם היתה האש הגורם המכריע ב־1921, הרי כיום נכון הדבר במידה גדולה עוד יותר. ויש סיבות נוספות לזהירות שבספר זה, ובהלכה הצרפתית בכללה, שהיא פחות הרפתקנית מזו של הגרמנים, אף כשהצד החומרי והתכני דומה בשתייהן. צרפת עומדת מול אומה שהיא מרובה ממנה פי שנים באוכלוסיתה וחדורה פילוסופיה, המזלזלת בערכם של חיי־אדם; וצרפת אינה יכולה להרשות לעצמה זלזול מעין זה. יתר על כן, היא יודעת, שהזמן הוא על צדה מכמה בחינות, וביחוד מפני שלבריטניה, בת בריתה, יש כוח עצום, אלא שכוח זה אפשר לפתח אותו בצורה צבאית רק בהדרגה. וכך יוצא, שאם כי ההתקפה מתוארת בספר הנ"ל כצורת הפעולה האידיאלית, הרי הנחה זו מוגבלת על ידי האמרה, כי המעבר להתקפה מצריך יתרון התחלי לפחות באחד מן הגורמים האלה: בכוח המספרי, בכלי נשק, ברוח, באימון, במצב האסטרטגי או בהכנה מוקדמת. את הקרב רואים כסדרה של דרגות: השגת המגע עם האויב, העסקת האויב על מנת לגלות את כוחו, ההתקפה, ניצול ההצלחה או – במקרה של עיכוב – ארגון מחדש. בניגוד לשיטה הגרמנית, נקבעת לכל יחידה מגמה מסוימת, או אפילו מגמות אחדות. ההתקפה נערכת קפיצות־קפיצות, החל מעמדה המשמשת בסיס לאש מסייעת, ובכל מטרה שהושגה קובעים בסיס־אש חדש. בשעת מהלך ההתבססות מפסיקים את ההתקדמות הכללית, אולם שולחים לפנים יחידות קטנות, כדי לקבוע שוב מגע עם האויב. כל מגמה כסדרה נבחרת בראש וראשונה מבחינת היותה מתאימה לעמוד בפני התקפה־נגדית, ובמיוחד בפני התקפת טנקים נגדית. כל זה נראה, אולי, כחסר־מעוף בהשוואה לכלל הגרמני, כי המגמה הוא האויב באשר הוא. ולמעשה, טענו אחדים מהוגי־הדעות הצרפתיים, כי המטולטלת הפריזה בנדנודה: מפויזות – לחששנות. ואמנם, מתוך מבט ראשון מתבקשת השאלה: והכלל, השנוי במקום אחר בהוראות אלו, כי הצלחה מושגת על ידי הפתעה בתמרון, מה יהא עליו? ותהא התשובה כאשר תהא – למעשה אין השיטה מונעת את אפשרות ההפתעה. אם נדון על שיטה זו לאור שיטת ההגנה הגרמנית, נראה, כי המפקדה הצרפתית למדה את השיטה הגרמנית לימוד תכליתי, ונקטה באמצעים הטובים ביותר כדי להתגבר עליה.

לא נהיה מופתעים, אם נמצא עוד הבדלים לגבי התורה הגרמנית. לא שהתקנות מנוגדות כל כך אלו לאלו, אלא שמוצאים אנו הבדל מתמיד בהדגשה. אש ותנועה הוא עקרון צרפתי כשם שהוא עקרון גרמני ובריטי (בלשון נעדרת המליצה והמעשית שלנו, אנו אומרים, כי כל הענין תלוי מ־הבאת מקלע הכרן לפניים). הגרמנים עומדים על חשיבותה של פתיחה מהירה באש ארטילריה, וגם הצרפתים אינם מכחישים את חשיבותה; אולם הגנרל הצרפתי מוֹרן בספרו הנפוץ „הצבא המודרני“ מצביע על ערכם של חישובים מוקדמים קפדניים, כדי שכל כדור יפעל את פעולתו, ועל סכנת הפעולה המבודדת של סוללות יחידות, העלולה להביא לידי השמדתן על ידי האש האנטי־סוללית של האויב. על מפקד הדיביזיה, כך נקבע בתקנות, לפקח על פעולת הארטילריה במשך כל איסטדיה ואיסטדיה של הקרב. דוגמאות של רוח זו נמצא בתקנות במקומות מרובים. הטנקים, נאמר, לא ישמשו בדרך כלל בהתקפה, אם לא בחיפוייה של ארטילריה אדירה ביותר, ולא ינסו לחדור חדירה עמוקה, אלא אם כן מערכת ההגנה העוינת נהרס ארגונה. זה הוא בלי ספק כלל בריא. הצרפתים, שהם עצמם מצוידים ציוד מצוין של כלי־נשק אנטי־טנקיים, יודעים יפה עד כמה הטנק ניתן לפגיעה מצד ארטילריה אנטי־טנקית

הערוכה בעומק, אם אין "חונקים" ארטילריה זו על ידי אש. הקושי להוכח בדבר הצלחת "החניקה" הוא גדול כל כך, שסבורים כי הטנקים יסבלו אבדות קשות אפילו אם ינתן להם סיוע של ארטילריה רבת כוח, מלבד אם ישתמשו בעשן. אפשר להניח, ללא פקפוק, כי מה שהתרחש במערכה הפולנית לא היה בו כדי להשפיע על הצרפתים לשנות את דעתם בשאלה זו.

5.

יסוד שני של התורה הצרפתית מנוגד במידה עוד יותר ניכרת לעקרונות הגרמנים. בתחילת המלחמה, אין הצרפתים רואים כדבר רצוי להלחם קרבות של התנגשות, אם כי משאירים פתח "ליזמה מוצדקת". לדעת המטה הכללי הצרפתי, אין פעולות כגון אלו מתאימות לגייסות צעירים, שצריך להכניסם לפעולה בזהירות ובצורה שיטתית ועם כל סיוע האש הדרוש. קרב התנגשות, אשר קרב אקמיהל הוא, אולי, הדוגמה הקלסית לכך, אפשר להגדירו כקרב שבו שני צבאות נעים מתנגשים ותוקפים זה את זה בעת אחת. ההמנעות מפעולות כגון אלו כרוכה, איפוא, בדחית ההתקפה, עד שתהיה השליטה על הגייסות שלמה ואפשר יהיה לקבוע בודאות את קו החזית של האויב. אם האויב מראה סימנים של התקפה, יש לחכות להשתערויות. ושוב נראה, כאילו יש קשיחות מסוימת בדרך שבה נקבע הרוחב החזיתי של ההתקפה, אם כי נאמר, שהדבר ניתן רק כהוראה כללית בלבד: לדיביוזה, למשל, אפשר להקציב רוחב כזה וכזה, כשעמדת האויב אינה מאורגנת, ומחציתו של רוחב זה, או קצת למעלה מן המחצית, במקרה של עמדה חזקה; דיביוזה ממנכת קלה יכולה לתקוף ברוחב חזיתי מסוים, כשניתן לה סיוע ארטילרי נוסף, וברוחב קטן מזה, אם היא תלויה רק בארטילריה שלה עצמה. והוא הדין גם בהגנה. העומק הבינוני של עמדת ההגנה הראשית, מה שקרוי לעתים בשם "אזור-הקרב", צריך להיות כך וכך, אולם עליו להיות גדול יותר, אם השטח פתוח ומכיל מכשולים מועטים. ההערכות בעומק גדול חשובה בעיני הצרפתים באותה מידה כמו בעיני הגרמנים. המשאלה הראשונה היא, כי מרגע שהאויב נכנס לתחומיהם של סדורי-ההגנה הקדמיים ביותר, יכנס לאזור של אש, אשר מכאן ואילך לא תתן לו מנוח, ותהא הולכת ונעשית יותר ויותר צפופה, במידה שהאויב יחדור יותר. הצרפתים מחשיבים במידה מרובה את המוקש האנטי-טנקי. לפי דברי אלה, שכתבו על המלחמה בספרד, היתה הצלחתו שם מועטת, אולם אפשר שסיבת הדבר היא, שלא השתמשו בו בכמויות מספיקות. חשיבותם של המהנדסים בהגנה מודגשת הדגשה יתרה. החזקת דרכי התחבורה ותיקונן בהתקפה והקמת מכשולים בהגנה — זה היה תפקידם של המהנדסים מאז; וכזה נשאר עד היום. אלא שבזמן האחרון נודע משנה-ערך למלאכת ההריסות בהגנה או בשעת נסיגה. במידה שהמלחמה נעשית יותר ויותר מכנית, כן נגרים עיכוב יותר ויותר גדול על ידי הגשר ההרוס, הכביש המנותץ בשטח ביצות או במיצר, או ע"י קו-הגישה הזרוע מוקשים.

לגבי צרפת והצבא הצרפתי תורת המלחמה הנוכחית היא מלאכה שיש ללמוד אותה ולנהל אותה מתוך זהירות לאין שיעור, ומתוך דעה מיושבת ללא הפסק. דבר אחד ברור: במלחמה זו לא תארע לצבא הצרפתי שום תקלה כתוצאה מפזיזות. מצד שני, הכשרון וכוח-ההמצאה הצבאיים של הצרפתים אי אפשר להחלישם אף על-ידי התקנות הקפדניות ביותר. החוש להזדמנות, שהוא כה אופיני למסורת הצרפתית הנהדרת, ימצא במקומו לכשידרש.

לאופים של הביצורים המודרניים

(קו מג'ינו, קו זיגפריד, קו מנרהיים וכו')

אין הכוונה לתת כאן תיאור מקצועי של הביצורים המפורסמים של ימינו, כי אם רק לציין את אופים הכללי, לשם הבלטת ההשקפות האסטרטגיות והטקטיות הקשורות בכל שיטה של ביצורים, ולשם קביעת כמה מסקנות, שענין בהן גם בשביל אזורים אחרים.

מושג מה על אופים של הביצורים הגרמניים והצרפתיים ועל ההבדל אשר ביניהם אנו יכולים לקבל מתוך עצם השמות של הביצורים. בתרגום מדויק יש לקרוא להם: „קו מג'ינו“ ו„עמדת זיגפריד“. ואין אלה הבדלים טרמינולוגיים בלבד. תולדות השנים האחרונות של המלחמה הקודמת הן שקבעו את צורת הביצורים ולפי זה גם את שמותיהם. הקו בא כפרי מסקנות שהסיק המטה הצרפתי מתוך הנסיון המר של פלישת הגרמנים לצרפת ומן ההישג המזהיר של הגנת ורדן. על הקמת „עמדת זיגפריד“ השפיע נסיונם של הגרמנים בשנים האחרונות של המלחמה כשנאלצים היו להתגונן בפני כוחות גדולים יותר של בעלי הברית. בסוף מלחמת 1914–1918 נמצאו קצינים צעירים במטה הראשי הגרמני שהציעו שינוי בשיטות המקובלות במלחמת החפירות. במקום הגנה „בכל מחיר“ על קו החזית תבעו הגנה גמישה יותר. באותה תקופה סבלו שני הצדדים אבידות עצומות מחמת ההרעשות הקשות שלפני ההתקפה, שהפכו את הקוים הראשונים של החזית לגיהנום. וכשבאה סוף סוף ההתקפה – כבר לא נשארו הרבה אנשים בפלוגות שהחזיקו מעמד בגיהנום זה. את גורל הקרב הכריעו אז קנים בודדים של מכוונת-יריה, שביצור מיוחד או הסואה או סתם מזל הצילום מהחורבן הכללי. נסיון זה העלה על הדעת את הרעיון להחזיק מלכתחילה בשטח הקדמי המסוכן רק קבוצות קטנות, מצוידות בנשק מהיר-יריה, מבוצרות ונסתרות היטב; עליהן הוטל לעכב את השתערות האויב, להכריח אותו לבזוז כמות גדולה של חמרי מלחמה בשאיפתו להשמיד אותן; מתוך כך מתגלה הכיוון העיקרי של ההתקפה, והכוחות העיקריים, שהיו ערוכים בינתיים מחוץ לאיזור-האש ונשארו רעננים לפעולה, יכולים לצאת בהתקפה נגדית חזקה על הכוחות העיפים של האויב שטרם הספיק לארגן את שדה-הקרב החדש, ההרוס ע"י פעולת תותחיו-הוא, ולא הספיק גם לסדר את הארטילריה הכבדה שלו בעמדות חדשות.

התגוננות גמישה ממין זה היתה נהוגה במלחמת 18–1914 גם אצל הצרפתים, אבל רק לגבי יחידות קטנות באופן יחסי; לאמתו של דבר מצאו הגרמנים את ההוראות האלו אצל קצין צרפתי הרוג. אבל הגרמנים פתחו, על בסיס זה, תורה חדשה של קרב-התגוננות בכלל, ואף הספיקו להשתמש בהלכה זו למעשה בשלבים האחרונים של המלחמה. לפי התורה הזאת מאורגן שדה הקרב עד לעומק רב בצורת אזורים בעלי תפקידים שונים: קבוצות קטנות בביצורים בשטח הקדמי; אזורים אנטי-טנקיים; אזורים אנטי-אוייריים; מקומות ריכוז לרזרבות; „אזור שדה-קרב“ המוכן מראש להתקפה נגדית, וכו'. המטרה הסופית לא היתה מוכרחה להיות מטרת התגוננות דוקא, כי ע"י משיכת האויב לקרב מסוג זה אפשר להתכונן מראש לכך שההתקפה הנגדית תפתח להתקפה ממש, בעלת מטרת מרחיקות-לכת.

השיטה הזאת נותנת גם אפשרות לרתק בעזרת כוחות קטנים כוחות גדולים הרבה יותר של האויב. באותם חלקי החזית שלא נבחרו להתקפה, ולרכו על ידי כך את הכוחות העיקריים להתקפת בוק" בכיוון האחר, הרצוי. כך קובע הגנרל הצרפתי ג'לש, שבאופן זה הכינו הגרמנים חלקים שונים של החזית הפולנית, עוד לפני כמה שנים. והבטחון ביחס לחלקי חזית אלה הוא שאיפשר את "מכות הפטיש" המרוכזות, שהשמידו חלקים עיקריים של הצבא הפולני ושמר מראש לאל את כל נסיונותיו לחדור לשטחי גרמניה או לסכן את פרוסיה המזרחית, המנותקת מהרייך. התורה הגרמנית הזאת היתה ידועה גם באנגליה ובצרפת. אבל מענינת עדותו של הקפיטן האנגלי ו'ין ב' «Army Quarterly» מאוקטובר 1939, שבספרות המקצועית האנגלית וגם בהוראות המטה האנגלי בזמן ההוא נתגלתה אי-הבנה מפתיעה ביחס לשיטות הגרמניות האלו; בכל אופן ברור כעת, שיחד עם תורת "מלחמת הבוק", אשר עוררה את תשומת לבם של המשקיפים הצבאיים מכבר (ושכל-כך הצליחה בפולין), לא הזניחו הגרמנים גם את התורה של התגוננות אקטיבית. ראינו שיכולה להיות "פעולת גומלין" בין שתי התורות: התגוננות אקטיבית במקום אחד מאפשרת התקפת בוק במקום אחר.

עמדת זיגפריד" היא התוצאה העיקרית של התורה הגרמנית הנ"ל: שדה-הקרב מכוסה רשת של ביצורים קטנים, המהווים מטרות קטנות. הביצורים מיועדים לקבוצות קטנות, המצוידות בנשק אפקטיבי מאד (מכונות-יריה, תותחים אנטי-טנקיים, מרגמות). תשומת לב מיוחדת מוקדשת לניצול מעצורי הטבע ואמצעי ההסוואה. אין זאת אומרת, שבאיזור כזה אין שום ביצורים גדולים; אבל אלה נמצאים רק במקומות מיוחדים, ואינם אופייניים לאזור כולו.

לא כן הוא "קו מג'ינו". המטה הצרפתי נוכח לדעת, שהביצורים החזקים של רדן החזיקו מעמד בפני התקפות מרוכזות בלזית הרעשות, שהיו בלתי שכיחות ביותר אף בתקופה ההיא. אל אחד הביצורים - דואומון - נקלעו במשך זמן קצר כ-120,000 רימוני תותחים מהקליברים הכבדים ביותר, מבלי שרוב הסוללות שלו הפסידו את כושר פעולתן. מג'ינו - שהשתתף בעצמו במלחמת העולם - בא, בהשפעת העובדות האלה, לידי הרעיון ליצור לאורך גבולה המזרחי של צרפת שרשרת בלתי-חדירה של ביצורים. וכתוצאה סופית של תכניות מג'ינו נבנה ה"קו" המפורסם; הוא מכיל ביצורים גדולים וחזקים, המוגנים מפני פגיעות-מישרים מהתותחים הכבדים ביותר. ביצורים אלה מהווים את השלד העיקרי של איזורי-ההתגוננות. הקומות הרבות של המבצר הנמצאות מתחת לאדמה משמשות כמקלטים בטוחים למערכת הפיקוד של המבצר, לחיל המצב שלו, לפלוגות הרזרביות, המיועדות להתקפות נגדיות מקומיות, למלאי התחמושת, למוסדות העזר - בתי חולים, מטבחים, מכבסות, מרחצאות - ואפילו לקולנוע, כדי לשמור על "מצב הרוח" של הפלוגות, המבלות לפעמים ימים רבים בתנאי החיים המלאכותיים האלה. איורור מלאכותי ואמצעים אפקטיביים נגד גזים - לחץ אויר חזק העולה מבפנים ומונע את חדירת הגזים לתוך המבצר - מוסיפים לבטחון האוביקטיבי והסוביקטיבי של המגינים. בעומק הבטוח בהחלט מפני כל פגיעה נמצאים מרכזי הכוח (החשמל) לכל המפעל, וקווי-החברה המקשרים כל ביצור עם ביצורים אחרים לאורך החזית ועם מרכזי האספקה שבעורף.

עוד לא היו בתולדות המלחמות עד עכשיו ביצורים משוכללים כאלה. אין זאת אומרת, שכל הביצורים בקו מג'ינו הם ממין זה; לפני שרשרת הביצורים

העיקריים וביניהם, ישנם גם ביצורים קטנים יותר – אנטי־טנקיים ואחרים; אבל בניגוד ל„עמדת־זיגפריד“ הרי כאן הביצורים הגדולים הם העיקר.

מה הם היתרונות של כל אחת משתי השיטות האלו?

1. שיטת „זיגפריד“ היא גמישה יותר. מבצר שב־קו מג׳ינו׳ עולה בהרבה כסף ודורש זמן רב להקמתו (הבנין הוא בעל קומות רבות, חצוב בעומק, זקוק לאינסטלציה מורכבת וכו׳). מבצר כזה מן ההכרח שיהיה משוכלל ביותר, שאם לא כן לא יוכל לפעול את פעולתו (כמו באניות המלחמה הגדולות: משנהרס מגדל הפיקוד ב־גרף שפיי׳, מוכרחה היתה האניה להפסיק את הקרב). לעומת זה אפשר לבנות ביצורים מסוג „עמדת זיגפריד“ בדרגות שונות של שכלול, במהירות ידועה. במקרה של נסיגה, אפשר להקים באופן זה אזורי־ביצור חדשים, אזור אחרי אזור, בעומק הארץ. יש לציין, שמאחרי ה־קו בצרפת, המושך את תשומת הלב כעת, נמצא עדיין הקו הישן של המבצרים (טול, ורדן, אפינל, ננסי) המהווה שרשרת שניה וחזקה מאד. ומענינת ביותר העובדה המסופרת בעתוני צרפת, שבעבודות הגדולות אשר נעשו כבר לאחר פרוץ המלחמה הנוכחית, לאורך הגבולות עם בלגיה ושוויצריה, וכן בעומק החזית הצרפתית־הגרמנית – כקו הגנה חזק נוסף – השתמש בעצם, המטה הצרפתי, בשיטת „עמדת זיגפריד“.

2. הביצורים בקו מג׳ינו בנויים לפי „המלה האחרונה“ של התכניקה ההגנתית. אבל הקושי הוא, שגם בענינים אלה אינה קיימת לעולם שום „מלה אחרונה“ ואין בטחון שלא תחזור תקופה, שבה יהיו שוב אמצעי ההתקפה חזקים יותר מתכניקת ההגנה, כמו, למשל, התותחים הכבדים של הגרמנים ב־1914, אשר הפתיעו בערעורם המהיר את ביצורי ליאז׳ שנחשבו לחזקים. גם קו מג׳ינו׳ של הרומאים נגד שבטי גרמניה, ה־לימס׳, היה פעם „המלה האחרונה“ של התכניקה הצבאית, והחומה הסינית אף היא התכונה למנוע לתמיד את פלישות הנומדים של מונגוליה. אך מאז בנינם הופיעו אמצעי־ההתקפה חזקים יותר, וה־קוים האלה הפסידו מערכם. מובן, שהדבר נכון, ובמידה גדולה יותר, גם לגבי הביצורים הקטנים של עמדת זיגפריד. הגרמנים נשענים בשיטתם לא על כוח השריון בעיקר, כי אם על גורם אחר לגמרי והוא – „תורת הסיכויים“. תורה זו מלמדת שהמרחק הגדול בין עמדות הארטילריה האויבת הכבדה ובין הביצורים הקטנים דורש מצד האויב בזבוז עצום של חמרי מלחמה ופיזור של פגזים יקרים על שטח גדול, בשביל לפגוע במטרות הקטנות. קל מזה, לאין שיעור, לפגוע בשטח של ביצור גדול באופן יחסי וגם ידוע יותר מראש. מענין לציין שבספרות המקצועית הרוסית הופיעו ידיעות, שאחרי תפיסת צ׳כוסלובקיה כשנפלו לידי הגרמנים ביצורים מהטיפוס הצרפתי, השתמשו הגרמנים בהזדמנות זו, לא רק ללמוד את המנגנון המסובך של הביצורים האלה ואת נקודותיהם החלשות אלא גם לבחון אותם כאובייקטים לנסיונות מעשיים של הריסה והפצצה. יתכן, שמכאן נובעות השמועות על יציקת תותחים גרמניים חדשים בעלי קליבר 470, במפעלי „שקודה“ דוקא.

3. אין ספק, שבכמה מובנים חשובים היתרון הוא לקו מג׳ינו. התחבורה בו היא בטוחה יותר, וזה מבטיח גם אספקה וגם עזרה. מצב החיילים הוא טוב בהרבה. המבצרים כוללים יחידות־צבא גדולות, המסוגלות להתגוננות ממושכת גם במקרה שהתקפת האויב הצליחה באופן זמני. המבצרים יכולים להחזיק מעמד כאיים בתוך הים הסוער, וגם בזמן שהם נשארים בעורף האויב – עלולים הם לשמש הפרעה מתמדת לארגון כל התקדמות ותחבורה מסודרת מצדו, ולהוות סכנה רצינית של

התקפות מקומיות נגדיות; הם עלולים להפוך נצחון זמני של האויב למפלה חמורה. במקרה שהוא יהיה נאלץ לסגת, לפני שהספיק להתגבר על המבצרים האלה. אבל נראה הדבר, שערכם המלא של המבצרים מובטח רק כשהם מהוים חלק בשדה הקרב, שחלקים נוספים בו מאורגנים לפי שיטת עמדות זיגפריד. כאמור – עבודות הביצור של הצרפתים שנעשו מראשית המלחמה הנוכחית מאשרים הנחה זאת.

כביצורים בודדים בנקודות-מפתח יש לחשוב בודאי את מבצרי קו מג'ינו כמצוינים ביותר, אולם קו של ביצורים כאלה יכולה להרשות לעצמה רק אומה עשירה מאוד, שגבולה הנתון להגנה אינו ארוך מדי. וגם לאומה כזאת כדאי לעשות את הדבר, רק כשחלקי הארץ הסמוכים לגבול הם רגישים מאוד לכל פגיעה, מפני מציאות מפעלים חרושתיים, בסיסים צבאיים וכדומה.

ענין הביצורים נראה כבעיה מיוחדת בשביל אומות קטנות, המבקשות לשמור על שטח-ארצן ועל אוכלוסייהן, בעוד שלא תמיד יש להן היכולת להקים ביצורים יקרים (הולנד, בלגיה, שוויצריה).

מעניין, שהצרפתים עצמם לא השתמשו בשיטת מג'ינו במקרים שתנאי המקום לא הצדיקו זאת. בצפון אפריקה, במדבר-הגבול, הקימו הצרפתים את „קו-מָרְטֵ“, הסוגר את הדרכים למרכזים החשובים של טונים – גֶבֶס, ביֶזְרֵטָה – בפני פלישה מלוב האיטלקית. לקו זה קוראים אמנם, לפעמים, בשם „קו מג'ינו של אפריקה“, אבל לאמיתו של דבר, הוא קו מעורב של מבצרים חזקים ועמדות, העלולות גם הן לעכב את התקדמותן של פלוגות ממוכנות, והן משמשות מקום ריכוז לכוחות רזרביים, המאיימים בהתקפות-אגף על כל כוח, המתקדם בכיוון הראשי.

שונה לגמרי היה המצב ב„קו מנרהיים“ בפינלנד. שם לא היה צורך ב„קו“ של ביצורים. חלקים גדולים של ה„קו“ מוגנים לא על ידי ביצורים, כי אם על ידי מאות אגמים, והביצורים צריכים לסגור על המעברים שביניהם ולסכן כל התקדמות בלתי זהירה. עמדה כזאת שונה מעמדותיו של הסוג הגרמני בזה, שלעתים אין כאן מקום להתקפה נגדית גדולה בתוך האזור עצמו. לעומת זה, כל צבא המתקדם לאזור זה נמצא בסכנה חמורה שיופתע על ידי התקפה גדולה מן הצד, כשהוא נמצא בתוך סבך אגמים. הרוסים כבר נתנסו בכך היטב בימי מפלת טֶנְנֶבֶרְג*. משני טעמים קשה לפינים להשתמש בשיטת „זיגפריד“, בצורתה הטהורה: ארצם רגישה לכל התקדמות אויבת בחלקה הדרומי, והפינים, בניגוד לגרמנים, לא יכלו להרשות לעצמם להקריב קרבנות רבים מצבאם המצומצם – לשם התקפות נגדיות גדולות.

ראוי לציון חזיון תכני-צבאי מעניין, שהתבלט במלחמת העולם הקודמת. במלחמה המודרנית יש הכרח עם כל צעד קדימה, לחזק את הקו החדש ולהעמיד בעמדות חדשות ארטילריה כבדה, המוכנה לפעולה בכל רגע וכו'. במלחמה האחרונה היה גורל הקרב תלוי לפעמים במידת המהירות, ששני הצבאות, הנמצאים בתנועה היו מסוגלים ליצור בה עמדות בטון לתותחים הכבדים; מתוך כך נוצר הצורך להמציא צמנט מהיר-התקשרות ובעל כוח התנגדות גדולה ללחץ. בדו-קרב התכני הזה היתה ידם של הצרפתים על העליונה. כך יכלו להתבצר במהירות ולהדוף בצורה מוצלחת יותר את ההתקפות הנגדיות של הגרמנים. אולם הצבא הרוסי, שלא זכה לכושר בנין תכני כזה היה אנוס לפעמים לעמוד משך שבוע שלם תחת אש-תותחים, מבלי כל אפשרות לענות, – גם בזמן שהיו לו תותחים, כי היה חסר עדיין את עמדות-הבטון המובטחות, שהן תנאי להבאת כלי היריה הכבדים.

* באגמי פרוסיה המזרחית, בטתיו 1914.

הגרמנים מנסים כעת להשתחרר מהפרעה זאת והם יוצרים ארטילריה כבדה ממוכנת, המסוגלת לפעול מבלי להזדקק לבסיסי-בטון. אגב, הן יציקת בטון והן תנועת תותחים כבדים ממוכנים, נתקלת בתנאי פיגולנד בחורף בקשיים גדולים המכבידים על התוקף.

בתנאי האומות הקטנות במזרח הקרוב באות בחשבון כמה דרכים של ביצור. דרכים אלו לא תדמינה ל"קו מג'ינו" ואף לא לשדה-עמדות גרמני. לשיטה הראשונה יחסרו בדרך כלל האמצעים, לשיטה השנייה – ה"עומק" הדרוש (גם במדינות צפון אפריקה). בכל מקום בולט אורכם העצום (ביחס לגודל המדינה) של גבולות היבשה הזקוקים להגנה. על כן מובנת ההשתדלות להרחיק כאן את קוי ההגנה עד לגבולות המדבר, כדי להעמיד כל צבא תוקף במצב קשה לגבי תנועה ואספקה, וכן ברור המאמץ לפתח דרכי תנועה פנימיות, המובילות לחזית אפשריות. ודאי שלעתים קרובות תהיה כאן נכונה שיטת הצרפתים בטוניס: ביצורים חזקים המכסים שטחים רגישים, או שטחים בעלי עומק קטן (רצועות חוף מפותחות, כמו בטוניס, אלג'יר, ארץ-ישראל או נאת דמשק); ו"עמדות", המפריעות להתקדמות בשטחים אחרים (בהרים או בעמקים גדולים). היוצרות מקומות ריכוז לצבא המתגונן על מנת לאיים בהתקפות נגדיות חזקות, בשדה-קרוב מוכן-מראש, על צבאות האויב החסרים דרכים מספיקות לתנועה ואספקה.

ישראל כָּר

טכסיסי הרכב המשוריין בצבא הגרמני ובצבא הצרפתי

(למערכה הגדולה במערב)

המערכה במערב מתנהלת לא רק בין שתי תפיסות עולם ובין שני עמים, כי אם גם בין שתי אסכולות שונות באמנות המלחמה, ששתיהן נוסדו, התפתחו וטופחו ברוב שקידה. על מהותן של האסכולות האלו אנו יכולים לעמוד מתוך עיון בבעיה אחת, האקטואלית כיום ביותר – והיא בעית הטקטיקה אשר לפורמציות הרכב-המשוריין. ע"י ניתוח מעשי, המיוסד על מקורות גרמניים וצרפתיים כאחת, נוכל לברר לעצמנו את יתרונותיהן וחסרונותיהן של השיטות הללו.

נוהג הקרב הגרמני החדש – מקורו בתיאוריה אנגלית

לא פעם צוין כבר, כי העובדה שהגרמנים פתחו בהזדיונות באיחור זמן היתה עבורם בבחינת יתרון רב. ה"רייכסוור" לא זו בלבד שהיה צבא-גרעין מצוין, כי אם שימש גם מעין צבא-נסיונות; הרייכסוור יכול היה לבחון במסגרתו המצומצמת את הנסיון של צבאות אחרים בתקופת-בדיקות ארוכה, שנמשכה אצלו החל מ-1920 ועד 1933, ז. א. עד ראשית התפשטותו. בתקופה הזו לא היה לו הצורך להוציא מדי פעם בפעם הוצאות עצומות על חידושי-זיון, החלפות-ציווד, וכדומה, כאשר קרה הדבר בצבאות הסדירים הגדולים של מדינות אחרות. ריבוי ההשקעות והתמורות בזיון יצר אצל רוב המדינות שמרנות והססנות מובנת לגבי חידושים נוספים. על הרייכסוור מאידך גיסא לא הכבידה הססנות זו. כאשר החלה גרמניה,

בשנת 1933, להקים את הצבא הגדול שלה, יכלה להעזר בדרכי זיונו, באימונו ובארגונו וגם בעריכת התקנון שלו על ידי תוצאות הנסיונות האחרונים של צבאות אירופה, ומבלי לעבור, כמוהם, את דרך ההתפתחות הארוכה, הכרוכה כאמור בקשיים מרובים ובהוצאות גדולות.

העובדה, כי עוד בתקופת הנסיונות הראשונה הקדיש הצבא הגרמני תשומת לב מיוחדת לנשק הטנקים, נובעת לא רק מתוך כך, שחוסר נשק זה ומיעוט הערכתו על ידי הגרמנים במלחמה העולמית הקודמת (והיתרון העצום של בנות הברית בשטח זה) גרמו במידה רבה למפלתם של הגרמנים, כי אם גם מתוך גורמים צבאיים, פוליטיים, משקיים ופסיכולוגיים רבים.

במשך מאות שנים, החל מפרידריך הגדול, ברנהרדי, קלאוזוביץ, מולטקה וכלה בשליפן, לודנדורף וסקט, חונך הצבא הגרמני לקראת מלחמת התקפה. מובן מאליו, כי התפיסה הזאת הודגשה עוד יותר על ידי ההנהלה הצבאית הנציונל-סוציאליסטית. מצבה הכלכלי של גרמניה לא איפשר לה בעבר ואינו מאפשר לה גם היום לנהל מלחמות ממושכות. העם הגרמני אינו מוכשר, בין מבחינה כלכלית ובין מבחינה פסיכולוגית, לקשיות עורף ממושכת, לנשימה ארוכה ולאמונה שקולה שאינה מתערערת בעקב כשלון זמני. כל הגורמים האלה הביאו לידי כך, כי המדע הצבאי של גרמניה החדשה אינו רואה לפניו אלא דרך מלחמה אחת ויחידה, – „מלחמת הבזק“. מובן, כי המסקנה ההכרחית היתה שימת-לב מיוחדת לפיתוח סוגי הנשק והטקטיקה של התקפה. על כן מצאה לה מהלכים בקרב הנהגת הצבא הגרמני התפיסה אשר אפשר לכנותה: „מלחמת מכונות מוחלטת“, כלומר ההשקפה, כי צירוף עצום של אמצעי מלחמה תכניים הוא אשר יכריע במלחמה העתידה, בו בזמן שלחיל הרגלי, וגם לארטילריה יהיה רק ערך שני במעלה. שיטה זו היו לה תומכים רבים ברוסיה ובאיטליה ובמירה ידועה גם באנגליה, מה שאין כן בצרפת. שעל כך עוד נעמוד להלן. נציגה העיקרי, או יותר נכון מיסדה, של שיטה זו היה פולר, מיור-גנרל אנגלי, אחד השותפים להמצאת הטנק והמפקד הראשון של יחידות רכב-קרב במלחמת העולם הקודמת. הרעיון העיקרי שהונח ביסוד השיטה הנ"ל היה כדלקמן: בימי הבינים היה הכוח המכריע לגבי תוצאות הקרב – חיל הפרשים, מהמאה ה-17 עד המאה ה-19 – חיל הרגלי, מסוף המאה ה-19 עד שנת 1917 – הארטילריה, ומאז ואילך – המנוע בצורת הטנק והאווירון. שיטה זו מחייבת הקמת יחידות משורינות גדולות, מלוות באווירונים-מפציצים, חיל רגלי ממונע וארטילריה ממונעת. סוגי נשק אלה יפתחו אפקים חדשים בפני האסטרטגיה של תנועה ופריצה, אשר שותקה במידה רבה על ידי הנשק האבטומטי וביצורי-השדה המודרניים. מתוך הטקטיקה של הגרמנים בפולין, בארצות השפלה ובצרפת יכולים אנו לראות באיזו מידה נתפסו הגרמנים למהלך מחשבות זה.

טכסיסי-הלם באיגודי-צבא ממוכן גדולים אצל הגרמנים

הנימוקים הנ"ל הניאו את מפקדת הצבא הגרמני להפוך את הנשק המשורין למכשיר התקפה, הפועל במידה גדולה מאוד באופן עצמאי, ולאמנו לקראת צורת קרב מסוימת שעקרונותיה היסודיים הם: התפקיד הראשון של כלי הרכב הוא לשמש נשק התקפה עצמאי, ורק בתורת תפקיד שני במעלה מוטל עליו לשתף פעולה עם סוגי נשק אחרים, בראש וראשונה עם חיל הרגלי; תכונות ההתקפה הן – אפתעה, מהירות ופעולה בהמונים; בהתאם לזה נדרשת מחיל השריון

קודם כל מהירות-התנועה וקלות-ההפניה, והן קודמות גם לחוזק-השריון וכוח-האש. אמנם לאחר מלחמת ספרד, כאשר התבררו התוצאות השליליות של בדיקת הטנקים הקלים בני שני טון, צוידו יחידות הרכב הגרמניות בטנקים "קלים" כבדים יותר, ואף "בינוניים", "כבדים" ו-"כבדים מאוד" (השריון: עד 100 מ"מ; המשקל: 8, 12, 20, 45, 70 טון; הציוד: תותחים בני 3,5-10,5 ס"מ). אך עד כמה שידוע, לא הכניסו השיפורים האלה בשריון ובציוד כל שינוי באופי התנועה ובדרכי השימוש הקרבי של יחידות הטנקים הגרמניות.

הסקימה של ההתקפה הגרמנית בנויה מראשיתה עד סופה, בהתאם לעיקרים הנ"ל: א. המוני מפציצים מופיעים מעל למקום הנועד לפריצת הפרץ ומתחילים בהתקפת-אש נמרצת. זו באה במקום ההכשרה הארטילרית. ב. מיד לאחר זה פורצים הטנקים, במערך עמוק מאוד, גל אחר גל, ערוכים ברגימנטים רצופים ובריגדות שלמות. ג. תפקידם למחוך בכוח משקלם את חזית האויב, לשתק לזמן קצר את אש כלי-ההגנה (תותחים, מכונות יריה ותותחים אנטי-טנקיים), ולבצע "מכה לעומק", כלומר לחדור, ולו גם בשטח צר, דרך כל קויה-ההגנה של האויב, דרך עמדות הרזרבות ועמדות התותחים שלו עד לקו שירותי העורף, ואף אל תוך ארץ העורף הפתוחה. עיקרה של טקטיקה זו היא התקדמות בלתי פוסקת בשטח האויב דרך הפרצות שהתהוו, מבלי לדאוג להבטחת האגפים והעורף, לשלמות האספקה של המתקיף ולשמירת קשריו עם צבאותיו העיקריים. התקפת הטנקים הגרמנית מטרתה היסודית, כפי שאנו רואים מכל האמור לעיל, יותר משהנה השמדה שיטתית של עמדות האויב וכוחות הקרב שלו, הרי היא מתכונת לפירורם ולגרימת פניקה ביניהם. ד. פורמציות הטנקים מורכבות לרוב בגל הראשון מסוגי טנקים כבדים; בגל השני – מטנקים קלים יותר, מלוויים מכוניות משורינות, בטליונים של קלעי-אופנוע, וכן יחידות קטנות של חיל רגלים ממונע, ארטילרית שדה ותותחים אנטי-טנקיים. תפקידו של צבא ממונע זה הוא להחזיק בנקודות שנכבשו, עד אשר מגיע עיקר חיל-הרגלי*; מלבד זה על החיל הממונע לשמור על האגפים החשופים ועל קשרי העורף של קבוצות-ההלם הטנקיות.

סדר זה של כניסה לקרב כוחו יפה בשעת עצם האופרציה של הפרץ. בשלב של גיטוש מצד אחד, ושל פלישה מהירה בשטח האויב, הפתוח והבלתי-מוגן מצד שני, מהוות הפורמציות של כלי-הרכב, אשר בזמן ההתקפה התקדמו בצורת גל שני ושלישי – (בראש וראשונה מכוניות משורינות ופלוגות האופנוע) – את חודם של כוחות הקרב.

היתרונות של טקטיקת ההתקפה המתוארת לעיל ברורים למדי. עוצם המהלומה, כתוצאה משימוש בהמוני טנקים, ובפרט כשהיא באה כאפתעה ומתוך קצב סוער, יש בה כדי להכניס ערבוביה גדולה במערכת ההגנה של האויב; במקרים ידועים מתפשטת הבהלה אפילו בקווי עורף האויב ובמפקדות, ומשיגה ע"י כך תוצאות חשובות. אולם, גם הריזיקו הכרוך בשיטה זו וחסרונותיה גלויות לעיני כל, והן: גילוי האגפים וקווי הקשר, קשיים באספקה ובהתחזקות בנקודות שנכבשו, וכפי שנראה להלן, גם סיכון שדרות התוקפים כולן על ידי התקפה נגדית מתוכנת של האויב. הפסדים עצומים באנשים ובחמרים הנן תופעות-לוי מובנות מאליהן ובלתי נמנעות בטקטיקה זו.

* הטנקים אינם יכולים, כמובן, לעסוק בתפקיד של החזקת נקודות.

האסכולה האינפנטרית של הצרפתים.

לאמתו של דבר מיותר להדגיש, כי הגישה של בנות הברית למערכת השאלות הכרוכות באופן הנהלת המלחמה היתה אחרת לגמרי, וכי בהקמת הצבא שלהן ובאימונו יצאו מהנחות שונות מאלו של הגרמנים. מצד אחד עיבדו את החומר ופיתחו את שיטותיהן לאט-לאט ובהדרגה, במשך כל הזמן מסוף המלחמה ועד ימינו אלה. מצד שני, עקב התנאים הפוליטיים, הכלכליים והסוציאליים שהם נתונים בהם, לא ראו מעולם אפשרות, כי תתחלנה במלחמת התקפה, כי אם במלחמת הגנה בלבד. אי לזאת היתה תורת הטקטיקה שלהן בנויה יותר על יסוד מלחמת-עמדות מאשר על מלחמת-תנועה.

התיאורטיקנים הצבאיים בצרפת וגם אנשי ההלכה הצבאית החשובים ביותר באנגליה (בה נתקבלו התיאוריות של פולר רק בחלקן), לא המעיטו את ערך השינויים הטקטיים, שחלו עקב אמצעי המלחמה התכניים החדשים, אולם לא האמינו בעקרון הגרמני של "מלחמת-מכונות מוחלטת".

לפי התפיסה הצרפתית הצלחה צבאית ממשית אינה אלא תוצאה משיתוף פעולה מקיף וכולל של כל סוגי הנשק. מלבד זה היו אנשי ההלכה הצרפתיים בדעה, כי חיל הרגלי המודרני מהוה, כאז כן גם עתה, את הגרעין היסודי של כל צבא וצבא; רק בהשתתפותו יתכן לשבור, לא באופן זמני כי אם בקביעות, את התנגדותו של האויב וגם להשתלט באופן ממשי על השטחים הנכבשים. כן אין לותר, בין בהגנה ובין בהתקפה, על שיתוף מקיף של הארטילריה. תפקידה כיום אמנם אינו הרעשת עמדות האויב במשך שבועות רבים – הרעשה הכרוכה בכובות עצום של חמרים – כי אם פעולת הפצצה מרוכזת קצרה, והעיקר – הגנה באש על התוקפים. בגבולות העקרונות "הקלטיים" האלה, אשר נבחנו בכור-הנסיונות של הקרבות הגדולים בשנות 18–1914, מיחדת תורת הטקטיקה הצרפתית לטנקים ולנשק האוירי מקום נכבד מאוד, אולם בהנחה כי הם ישתפו פעולה אמיצה עם סוגי הנשק האחרים. נתאר, איפוא, את הסכימה הצרפתית של התקפה מתוך השואה עם השיטה הגרמנית.

א. הכנה קצרה ע"י אש ארטילרית ומפציצים בבת אחת. ב. התפרצות טנקים כבדים; לקרב נכנסים לא המון רב של כלי רכב המתקדמים במהירות גדולה, כי אם מספר מצומצם יותר, ערוך לפי בטליונים; במקום העקרון הגרמני – התפרצות בהמונים ואפתעה – באה איכות גבוהה ביותר של השריון* ושל כלי היריה (מספר מקסימלי של תותחים ומכונות יריה בכל טנק). ג. מטרת פלוגות הטנקים הצרפתיות אינה הכנסת ערבוביה בשורות האויב, כי אם הכרעתו היסודית בקרב. התקפת הטנקים אינה נעשית על כן בקצב סוער לתוך שטחי העורף העמוק, כי אם רק בתוך איזור הקו העיקרי, בעומק 1200 מטר בערך; לעומת זאת, היא נערכת בחזית רחבה. לאחר התקדמותם מתחלקים הטנקים לפלוגות ולמחלקות בשטח אשר נקבע בשבילם מראש, ומבקשים שם באופן שיטתי את האויב העיקרי, כלומר את חיל-הרגלי-התומך, את קני מכונות-היריה, את עמדות תותחי-האינפנטריה והמרגמות, ומבערים אחריהם באופן יסודי. ד. טורי הטנקים פועלים כשהם מוגנים הגנה מתמדת ומכוונת בדיקנות על ידי אש התותחים, ובזמן כאשר הארטילריה מעסיקה את כלי-היריה של האויב, תוקפים המפציצים את דרכי ההתקדמות ואת עמדות חיל המלואים שלו. ה. ועכשיו מגיע תור ההתקפה של הגל השני, – הטנקים הקלים או רכב הלני של

* לוחות שריון מולחמים באופן חשמלי, עם זווית-נטיה שאינן נוחות לחדירת פגזים.

חיל הרגלי. הטנקים האלה מתאימים את הקצב שלהם לזה של חיל הרגלי, הם כפופים לו ומהוים יחד אתו יחידות מעורבות. הם עוזרים לחיל הרגלי בזמן הנקוי המוחלט של העמדות הנכבשות, שומרים על אנפיו, ואילו חיל הרגלי מגן עליהם על ידי הנשק האבטומטי, הרימונים והמרגמות נגד הנשק האנטי-טנקי של האויב. ו. חיל הרגלי תופס את אזור החזית העיקרי של האויב, מתערה בעמדותיו החדשות, מקים את קו-הקשר שלו, ובינתים מתרכזים שוב הטנקים ומתכוננים להתקפה חדשה. הניגוד לטכסיס הגרמני, בין מבחינה עקרונית ובין למעשה, ברור למדי. שם-פעולה עצמאית של יחידות טנקים מלאה סכנות, המחייבת בזבוז עצום של חמרים והפסד רב באנשים, כאן-שיתוף פעולה מלא, המעובד ומתוכנן לפרטי פרטיו, בין כל סוגי הנשק במטרה להגיע לחוצאות במינימום של הפסד. שם - התקדמות שיש בה משום ריזיקו גדולה, מבלי לדאוג לבטחון ולקונסולידציה, ללא הגנת אש התותחים, בריחוק מקום מחיל הרגלי, - העזה שעלולה להכריע, אולם במקרה של שגיאה עלולה להמיט שואה. כאן - התקדמות עקב בצד אגודל, השמדת הכוחות הלוחמים של האויב עד כדי "טיפול" בכל קן של מכונות יריה, וביצור מחושב של העמדות שנכבשו. שם-העקרון של פרידריך הגדול "attaquez attaquez toujours", המלווה בעקרונות נציונל-סוציאליסטיים טפוסיים של מלחמת עצבים, השאיפה להגיע לידי תוצאות ע"י גרימת בהלה, ולחסוך לעצמו את הקרב הממושך. כאן - העקרונות של אסכולת פוֹש על מערכת שאלותיה הנוקבות: "מנין אנו באים, היכן אנו נמצאים, ולאן פנינו מועדות?"

התקפה נגדית והתקדמות באגף "היחידות הנעות"

השאלה המתעוררת בפני כל אחד ואחד היא: האסכולה הגרמנית הותאמה, כפי שהראינו בברור לעיל, בין בקביעת טכסיסה ובין בצד הפסיכולוגי שלה, לדרכי מלחמת התקפה ותנועה, האסכולה הצרפתית יוצאת לעומת זה מהנחה של מלחמת הגנה ומלחמת עמדות. האם לא יצליחו, איפוא, כלי הרכב המשוריינים של הגרמנים, המהווים מכשיר התקפה עצמאי להתגבר על הטנקים של בנות הברית המשמשים רק בבחינת נשק-עוזר? התשובה לשאלה זו היתה, כרגיל, כי צבאות בנות הברית יש להם לא רק יחידות כלי רכב המסוגלות לפעול תוך שתוף פעולה עם סוגי נשק אחרים, כי אם גם יחידות-התקפה כמו אצל הגרמנים, כגון "פלוגות ההלם" וה"פלוגות הקלות" של הצרפתים, הדיביזיות הממונעות והבריגדות המשוריינות של האנגלים, אלא שכניסתן לקרב כפופה לעקרונות אחרים מאלה של הגרמנים.

יש הנוטים להשוות את הצבא המשורין עם חיל הפרשים שבעבר. אם נלך גם אנו בדרך השואה זו, הרי דומות ההתקפות של כלי הרכב הגרמניים לפלישות הנועזות של חיל הפרשים הקל. לעומת זאת, הוטל על היחידות המשוריינות והממונעות של בנות הברית למלא תפקיד של חיל הפרשים הכבד המצפה בשדה הקרב לרגע הקריטי, כדי לתקוף באופן פתאומי את האויב בנקודת התורפה שלו, והגורם לעתים לשינוי מכריע במהלך הקרב.

אמנם, לעומת זה, אפשר להעיר, ובצדק, כי התקפת הטנקים הגרמנית הגדולה בראשית התקדמותם נגד ביצורי-הארדנים, כלומר, נגד ה"כתף" הרגישה של תנועת מפנה-החזית ע"י הצרפתים בסביבת סידן, בוצעה דוקא לפי המתכונת החדשה.

* להתקפה, תמיד להתקפה!

ויצוין על כן ברורות: במלחמה' אין שום עקרון שמחייב באופן מוחלט. את המלה המכריעה והסופית לגבי המיתודים שיש להשתמש בהם אומרת תמיד הסיטואציה הנתונה של הקרב. ההבדלים העיקריים בין הטקטיקה הגרמנית והטקטיקה הצרפתית נשארים, איפוא, בעינם: הגרמנים רואים ברכב המשורין קודם-כל מכשיר של פריצה בכל מחיר בנוסח "attaque brusquée", הצרפתים והאנגלים מעריכים אותו, לעומת זה, כנשק של התקפה נגדית.

התקפה נגדית על אויב, אשר כוחותיו נחלשו תוך התקפה קשה, על אגפיו הגלויים ועל קוי הקשר שלו, צריכה להתנהל בהתאם לאמור בספר התקנות של שרות-השדה האנגלי כדלקמן: „בריגדות הטנקים וכוחות הקרב הממוכנים מוטב כי יכנסו בקרב נגד העמדות החלשות של האויב ולא נגד עמדותיו המבוצרות יותר. ההזדמנות הטובה ביותר לפעולת הכוחות הממונעים והמשוריינים שלנו יכולה להנתן על ידי התקפה על האגפים הפתוחים של האויב. על הכוחות הנ"ל לא רק למנוע בעד האויב להרחיב את אגפיו או לחזקם, אלא, – אם עקב ההתקפה העיקרית יוצר מצב מתאים – לתקוף, ללא רחמנות, תוך שתוף פעולה עם צי-האוויר את חיל-המלואים, את עמדות התותחים, ואת המטות וקשרי-העורף של האויב.“

מתוך תאור הטכסיס הגרמני כדלעיל, אפשר להבין מה הן נקודות התורפה שבו. יתכן, כי לא רחוק הזמן, כאשר למרות ההצלחות הגדולות שנפלו בחלקה של ההתקפה הגרמנית במערב, תתגלה חולשת טכסיסיהם בחזיתות אחרות. אם במרוצתה של התקפה גרמנית ממוכנת יתגבר הלחץ על אגפיה וקוי הקשר שלה ותגדל גם ההתנגדות לתנופתה החזיתית, עד שתואט ולבסוף תעצר לגמרי, תבוא אז השעה המכרעת, כאשר שני מחנות הצבא יעברו, כפי שזה היה כבר פעם, למלחמת עמדות. אז תעמוד מעבר מזה גרמניה הנציונל-סוציאליסטית הרגילה להצלחות מהירות, כשמנגנון המשקי ומערכת העצבים שלה מנוצלים עד קצה האפשרות, ומעבר מזה עקשנותם וכח סבלנותם של לוחמי איפר. אז יתגשם, אולי, חזון ההתקפה המודרנית אשר ראהו בעיני רוחו אחד הקצינים הצרפתיים הגבוהים: „רגעים מעטים לאחר התחלת ההתקפה מגיח הרכב המשורין, מתקדם במהירות של 15 ק"מ לשעה, ומציף את כל השטח הניתן להבחנה מבסיסי-האש... אש התותחים פולחת את האוויר מעל לכלי-הרכב, והשטח שלפני גל הטנקים הראשון מכוסה אש הנפלטת מהנשק של כלי הרכב עצמם. מסך עשן הענקי, העוטה את האופק, מאדים מדי פעם בפעם עקב התפוצצויות כדורי תותחים. חיל הרגלי, השש לקרב ובטוח בנצחוננו, צועד קדימה...“

הערות צבאיות על הפלישה להולנד

כל אימפריה שקמה בתקופה העתיקה או החדשה ושאפה להגיע לשלטון מאוחד על אירופה המערבית והמרכזית, היתה אנוסה לערוך קרבות בארצות-השפלה, בהולנד ובבלגיה. כאן הסתערו לגיונות יוליוס קיסר על מבצרי-הביצות של הפטוים, כשם שבתקופה מאוחרת יותר התקיפו צבאות הפרנקים של קרל הגדול את מבצרי הפריזים; כאן סיכלו הכוחות הצעירים הפרוטסטנטיים הלאומיים והדמוקרטיים של אירופה החדשה את החלום של פיליפ השני על הקמת מונרכיה אוניברסלית ספרדית-קתולית; כאן נתקלו תכניות ההגמוניה של "המלך השמש" ב"גדה-הנוזלים" של השטפונות ההולנדיים ואחר כך בהתנגדות המאוחדת האנגלית-האוסטרית בראשות מרלבורו והנסיך אויגן.

לא מקרה הוא, שצבאות המהפכה הצרפתית נחלו את נצחונותיהם הראשונים דוקא בהולנד ובבלגיה; לא מקרה הוא, שבימי מלחמות הקואליציה נגד צרפת ניסו הבריטים להעלות את צבאותיהם באזור האיים של זאלנד – הלא היא הפעולה הידועה בשם "פעולת ואלכארן"; ולא בדרך מקרה מהווה סיפוח "ארצות-השפלה" אל קיסרות צרפת את נקודת-השיא של שלטון נפוליון, והכפר הקטן נטרלו ע"י בריסל – את קצו של שלטון זה.

על כן אין זו אלא תוצאה הגיונית, שמנגנון המלחמה של האימפריאליזם הגרמני, פרץ לתחומי בלגיה ופלנדריה עוד ב-1914, ולאחר תקומתו של "הרייך השלישי" התחיל לאיים גם על גבולות הולנד, עד שלבסוף פלש כחתף אל ארצות-השפלה. בתחומי ארצות השפלה נמצא שפך הריין; הן מהוות מעבר ישיר בין גרמניה לצרפת ודרך גישה נוחה ביותר אל איי בריטניה; מבחינה זו דומה מצבן של ארצות-השפלה, וביחוד של הולנד, למצבה הגיאוגרפי של ארץ-ישראל, שגם היא מהווה מעין גשר-מעבר.

קלאוזנביץ על בעיות-ההגנה של הולנד

עוד בתקופה מוקדמת למדי נתרכזה תשומת-לבו של מדע-המלחמה הגרמני בשאלת הולנד; עוד בראשית המאה ה-19 הקדיש קלאוזנביץ, גדול בעלי-ההלכה הצבאיים של פרוסיה, פרק מיוחד להולנד, בספרו המפורסם "על המלחמה", שהיה לספר-חוקם של דורות קצינים גרמניים. לאור מסקנותיו של קלאוזנביץ באותו פרק אפשר להבין ביתר בהירות את התמורות שחלו בענף הטקטיקה הצבאית עקב התפתחותם של אמצעי-המלחמה החדשים.

לשם כך כדאי להתבונן תחילה להערותיו של קלאוזנביץ ולהביאן בלשונו:

"ארץ זו דורשת התענינות מיוחדת לא רק בזכות שיטות ההתגוננות המיוחדות אשר לה, אלא גם מתוך יחסיה המיוחדים במינם עם גרמניה וצרפת, ובשל המלחמות המשונות שנערכו בתוכה."

ראשית מתאר קלאוזנביץ את תכונות הקרקע של שפלת הולנד: – ארץ שדות ומרעה, המכוסה רשת של תעלות-יבוש ותעלות-השקאה מקבילות אחת לחברתה, ארץ המבוותרת בכיוונים שונים ע"י תעלות-מים גדולות יותר, שאין לעברן בלי גשר; וכל השטח הזה נמצא מתחת לגובה פני הים, וכאן הוא מסיק את המסקנות

הצבאיות הנובעות מתנאים טופוגרפיים אלה, ומפרט את דרכי ההתגוננות העומדות לרשות בני הארץ ואת הקשיים המתיצבים בפני המתקיף הזר: -

... יוצא מזה, שעל-ידי פריצת הסוללות ופתיחת הסכרים אפשר יהיה להציף את כל המדינה, ועל-ידי כך להוציא מכלל שימוש את כל הדרכים שלא נמתחו על סוללות גבוהות. אם ההצפה תהיה אפילו רק בגובה של 3-4 רגלים, במידה שעוד אפשר יהיה לעבור בה, הרי גם אז יהיה המעבר בלתי אפשרי למעשה, בגלל החפירות ותעלות היבוש הקטנות שמתחת למים, שאין העין רואה אותן. רק במקום, שידוע כיוון התעלות המקבילות האלו, ובמידה שאפשר להתקדם בין שתיים מהן, מבלי לחצותן, תהיה אפשרות של תנועה. אך ברור, כי תנועה כזו תתכן רק בשטחים מוגבלים ויכולה לשמש רק למטרות טקטיות זעירות ומצומצמות.

מכל זה אנו למדים:

1. שפעולת המתקיף מוגבלת במספר מועט של מעברים צרים, המוצפים משני עבריהם מים, והמהווים על-ידי כך כעין מיצרים ארוכים.
 2. שאפשר להגביר את אמצעי ההתגוננות הנמצאים על מיצר כזה, עד כדי שאי אפשר יהיה לעברו.
 3. שדוקא בגלל צרות המקום, כפוי המתגונן להתגוננות פסיבית גרידא, וגורלו תלוי בה ב-100%.
 4. אין לדבר כאן על קו הגנה רצוף, המקיף את הארץ; אלא שבכל מקום אפשר להקים נקודות ביצור, אם הן רק מוגנות באגפים על-ידי ההצפות. אם מפסידים נקודה אחת, הרי מיד קיימת שניה מאחוריה. הקומבינציות של נקודות-ההגנה הן כאן בלתי-מוגבלות, כמו על לוח שחמט.
 5. לפי שסידור טופוגרפי כזה* הוא אפשרי רק בשטח של ישוב צפוף ובעל תרבות גבוהה, הרי שמספר המיצרים האלה יהיה רב מאד, וכוח המשמרות החוסמים אותם יצטרך להיות גדול ביחס לשאר הסידורים האסטרטגיים; ממילא מתקבל שאורך החזית כולה צריך להיות (מבחינת המגינים) קצר ככל האפשר.
- בהמשך-הדברים מתאר קלאוזביץ, כיצד עמדו בשנת 1672 כ-20 או 30 אלף הולנדים, בפיקודו של הנסיך מאורגניה, בפני הצבא הגדול של לואי ה-14, מלך צרפת; קומץ אנשים זה התגונן לאורך קו ההצפות מנרדן שעל הווינדן עד גורקום על גהר נצל (זה היה גם קו ההגנה ההולנדי במלחמה הנוכחית) ועצר אז את אחד הצבאות הגדולים והמאורגנים ביותר באירופה, הנהוג ע"י טובי המצביאים של התקופה: טירן, קונדה ולופסמבורג. להלן מתאר קלאוזביץ את מקרה ההצלחה שהיתה לצבא הפרוסי בסוף המאה ה-18. צבא זה, שהיה הרבה יותר קטן מצבאו של לואי בשעתו, והיה נהוג על ידי מצביא בלתי מוכשר (הנסיך מבראונשוויג, שגרם בשנת 1805 לאסון ינה) עבר בשנת 1787 אותו שטח-ההצפות בקלות רבה. הדבר היה בימי התערבותה של פרוסיה בהתקוממות האורנגיים. קלאוזביץ מסביר, כי הפלישה היתה אפשרית רק מפני הפירוד הפנימי בין ההולנדים ובשל חוסר כשרונה של מפקדת-ההגנה. רק שני הגורמים האלה יכלו לבטל את יתרונות ההגנה. ביחוד נכשלו צבאות הולנד בזה, שמפקדיהם לא נצלו כמה הזדמנויות להתקפות נגדיות. קלאוזביץ מסביר כאן את חשיבות ההתקפה הנגדית.

* כוונת קלאוזביץ כאן היא לריבוי תעלות, סוללות וכו'.

אנו מאמינים, שההגנה בעמדות הבודדות צריכה להיות פסיבית בדרך כלל; אולם פעולת התקפה-נגדית מתוך נקודות מסוימות אינה בלתי אפשרית, והיא תתן תוצאות טובות. בפרט עם אויב לא חזק ביותר, כפי שהיה הדבר בשנת 1787. אעפ"י שהתקפה נגדית כזו תוכל להעשות רק על פני סוללות הדרכים, ומשום כך לא יהיה לה חופש פעולה רב, הרי בכל זאת יכולה היא להתפתח להתקפת-אגף חשובה, או אפילו לנתק את האויב הפולש מבסיסיו ומחסניו, כי אין באפשרותו של האויב להבטיח בכוחות מספיקים את כל הסוללות המרובות בארץ המתגוננת. ואם נוסיף לכך את העובדה, שדוקא בארץ מעין זו תלוי הפולש ביותר בדרכי החבורה המוגבלים אשר ברשותו, הרי כל התקפה נגדית, אף אם תבוא כדמונסטרציה בלבד, תשפיע השפעה חזקה על האויב. ויש לנו ספקות רבים, אם הנסיך מברונשווייג הזוהר היה באמת מתקרב עד אמסטרדם, אילו ניסו ההולנדים אפילו בהתקפה נגדית אחת מסוג זה, למשל מאוטרקט.

מצבה הצבאי של הולנד עם פרוץ המלחמה

כשאנו מתבוננים למצב הכנות-ההגנה של הולנד בראשית המלהמה הנוכחית, נראה לנו בסקירה ראשונה, כי אמנם צדק קלאוזביץ בעמדו על קשי הפגיעה בארץ זו. אמנם מטבעם רחוקים ההולנדים מכבר מכל נטיה מיליטריסטית, ומראשית המאה ה-19 נתרחקו מכל מאורעות-מלחמה - חוץ מאי-אלו מסעות צבאיים במושבות; אולם לנוכח המצב באירופה בשנים האחרונות, שהחמיר והלך בלי הפוגות, הקדישו ההולנדים תשומת-לב רבה, וגם סכומים ניכרים, להגברת מערכת ההגנה שלהם.

הצבא ההולנדי הסדיר שהיה מחולק ל-4 קבוצי-דיביזיות (או קורפוסים), קלל בתוכו למעלה מ-24 רגימנטים של חיל-רגלים, 8 רגימנטים של ארטילריה-שדה ו-4 רגימנטים של ארטילריה כבדה, בריגדה קלה מורכבת מ-2 רגימנטים של פרשים, רגימנט של רוכבי-אופניים, קורפוס של תותחנים רוכבים ויחידות משורינות. כמו כן עמד לרשות המפקדה הראשית כוח ארטילריה מסוים, והתקימו יחידות תכניות, טרנספורט וגישוש. כוחו המספרי של צבא הולנד בימי שלום הגיע ל-60 אלף איש, וכוחו לימי מלחמה - כמעט לחצי מיליון איש. מחוץ לצבא, במובנו המקובל, עמדה לרשות המדינה משטרה המאורגנת בדרך צבאית, ז'נדרמריה וכמו כן חיל-משמר המורכב מ-50.000 מתנדבים; אלה האחרונים היו מכוונים לפעולות בעורף.

חיל-האוויר היה נתון לפיקודו של מפקד מיוחד להגנה אווירית והיה מורכב מ-3 רגימנטים של טייסים ואתם כ-400 מטוסים, וכן מ-6 רגימנטים של תותחני-הגנה מפני התקפות-אוויר. לשלטונות הצבא ההולנדיים היה ברור למדי, כי כוחות-הקרב שלהם, עם היוחסם בעלי רמה חשובה לגבי מדינה קטנה, יוכלו לגלות התנגדות למעצמה אדירה רק בעמדת-ההגנה עמוקה, חזקה ומוכנת באופן יסודי. הם השתדלו לצרף את אפשרויות-ההגנה הגיאוגרפיות של ארצם, שקלאוזביץ עמד עליהן בפרוטרוט, עם הישגי תכניקת-הביצורים החדשה. הם חזו מראש את אפשרות ההתקפה מצד גרמניה ביחידות ממונעות גדולות, אם כי רק משנת 1938 הקימו קוי-הגנה מתאימים. ברצוננו למסור סקירה סכימתית על קוי ההגנה הללו, נעמוד על קוי הביצורים הראשיים:

(א) ביצורי-הגבול המשתרעים מהים עד גבול לוכסמבורג. היות וקשה עד מאד להגן על האזורים המישוריים של יצפון הולנד היה קו ביצורים זה מיוסד על מערכת מחסומי-דרכים ומוקשים שהוטמנו מראש תחת כל הגשרים ודרכי-הגישה המוגנים ע"י מצודות-בֶּטוֹן וסוללות-תותחים שהוסו הסואה אמנותית, ושבהקמתם ניצלו את המכשולים הטבעיים של נוף-הביצות המשתרע ליד הגבול הגרמני. בכל זאת הובא בחשבון מלכתחילה, כי ביצורי-גבול אלה ישמשו אך גורם מעכב ולא בולם לחלוטין; מתפקידם היה לעכב את האויב למשך זמן ידוע ולהאיט את מסעו.

(ב) מאחורי קו ביצורי-הגבול השתרע "קו-אֵיֶסְל", לאורך הנהר איסל, בין הערים צוֹלֶה ונימֶגן. גם קו ביצורים זה היה מורכב ממחסומי-דרכים, מערכות-מוקשים ומבצרי-בֶּטוֹן, והיה צריך לשמש רק גורם מעכב.

(ג) מערכת הביצורים הראשית של ההולנדים היתה מתחילה בקו-גֶרֶבֶה, מקצהו הדרומי של זֵיֶדְרֶזֶה ועד הנהר מאַס;

(ד) מאחוריו נמצא "קו-המים" – אותו אזור היסטורי מבוצֵר, שקלאוזביץ שיבח כל כך את חֶזְקוֹ ושחוזק עוד יותר ע"י ביצורים מיוחדים; קו זה היה צריך להגן על לב הארץ ועריה הגדולים כגון אמשטרדם, רוטרדם, אוטרֶכְט, האג וכו'. המטה הראשי ההולנדי היה סבור, כי לאחר התגברות על שני קווי-הביצורים הראשונים כבר ייחלש כוחו של האויב הפולש וכן תנופת התקפתו, והוא יעמוד לפני אזורים מוצפים, שטחי ביצות ואגמים, שבהם תישלל כל יכולת התנועה מאת יחידותיו הממונעות והמשוריינות, בעוד שחיל-הרגלים שלו שינסה לעבור על פני הסכרים הצרים או לצעוד בתוך המים ייתקל באש חזקה מרשת מסועפת ומודרגת של מכוונת-יריה מקצתן נעות ומקצתן קבועות בעמדותיהן, ושל ארטילריית-שדה וארטילריה כבדה; כללו של דבר – הוא ייתקל באותו "לוח-שחמט שאין לחדור בו", שעוד קלאוזביץ עמד על אפשרויותיו הכבירות. ובינתיים תהיה לכוחות המעצמות הידידותיות שהות להחיש עזרה מבלגיה ומצד הים.

דרך מחשבה זו כשהיא לעצמה היתה הגיונית בהחלט והתאימה למציאות. בכל זאת היו במצבה של הולנד כמה נקודות-תורפה, שלא היו נראות לעין במידה מספקת. ליקויים אלה לא היו בעלי אופי אסטרטגי וגיאוגרפי-הגנתי, אלא מסוג ארגוני-צבאי, ובעיקר ליקויים בשטח המוסרי-הפוליטי.

אשר לחסרונה של הולנד בשטח הציוד הצבאי, הרי האויריה שלה היתה חלשה מבחינה איכותית וכמותית גם יחד: חלק ממטוסייה לא התאים לדרישות התכניות החדישות, וגם מספרם לא היה רב ביותר. לשם הגנה על האימפריה הגדולה שלה שבהודו המזרחית הוציאה הולנד סכומים עצומים לבנין צי מלחמה – סכומים שבודאי היו מועילים יותר אילו הוצאו על הגברת כוחות ההגנה האוירית בארץ-האם לנוכח הסכנה אשר איימה עליה. גם ארגונם וציודם של חיל-הרגלים והארטילריה לא התאימו בכל לצרכי הזמן החדש.

אולם יש להודות בגלוי – אם כי קשים הדברים לאור התגוננות הגבורה של העם ההולנדי ולנוכח גורלו הטרגי – כי נקודת-התורפה הראשית של הולנד היתה בשטח הפוליטי, והעמידה הרוחנית-המוסרית שנבעה מתוך כך. מקורה של עמידה זו היא באשליה המצערת, שהעמים הקטנים לא יכלו להשתחרר ממנה, והיא אשליית-הנייטרליות – ההכרה המוטעית, כי אמנם אפשרי כיום, כמו במלחמת-העולם הקודמת, לנקוט עמדה נייטרלית בין שני המחנות הלוחמים, עמדה שיש

גם רווחים בצדה. יש לציין, כי עד הזמן האחרון עשו ארצות-השפלה הכל כדי להתחזק באשליה זו. על כך יעידו „צעדי השלום“ שהן עשו – בודאי לפי רמז מברלין – לאחר כיבוש פולין, והפרצות שנתגלו בחומת ההסגר הבריטי-הצרפתי עקב יחסי המסחר ביניהן ובין „הממלכה השלישית“, ושלא נפסקו במשך כל הזמן. כיום יודעים אנו, כי תחת איצטלה זו של הנייטרליות, שהולנד חרדה עליה כל כך – מנעה גרמניה את הולנד מכל שיחות צבאיות בינה ובין בנות-הברית בנוגע לאמצעים המשותפים שיש לאחוז בהם במקרה של התקפה על ארצות-השפלה. כן יודעים אנו, כי גרמניה הנאצית ניצלה את הנייטרליות הזאת כדי להכין בסתר בתוך ארצות-השפלה גופא, את נשקה החדש ביותר: „הגייס החמישי“, שעל ארגונו ועל הטקטיקה שלו יש לייחד את הדיבור.

כבר נרמז לעיל, כי מדיניותה זו של הולנד התאימה, כנראה, להלך-רוחה של האומה ההולנדית. זה מאות בשנים לא ניהלה מדינה זו מלחמות גדולות; רמת-החיים של אוכלוסי הולנד גבוהה למדי; זוהי ארץ בעלת ישוב צפוף ורמת-תרבות גבוהה. בדרך כלל, ארצות ועמים כאלה אינם מגלים תכונות ונטיות צבאיות; יתר על כן, אנו למדים מתוך העובדות והמאורעות האחרונים, כי בהסתבך במלחמה, ביחוד נגד אויב המנהל מלחמת-בזק ונזקק לשיטות טרור, כגון שימוש אינטנסיבי בנשק אוירי, ביחידות ממונעות וכדומה – הרי אומות כאלה כושר התנגדותן פחות מכוח התנגדותם של עמים פרימיטיביים, שרמת-חייהם נמוכה.

תיכון אסטרטגי ומיתודות טקטיות בפלישה הגרמנית

תכנית המסע הצבאי הגרמני לארצות-השפלה – במידה שאפשר לפענחה מתוך הידיעות המקוטעות והסותרות שבידינו – היתה מיוסדת לא רק על חקירה מדוייקת שערך האויב בנוגע לתנאיה הגיאוגרפיים-ההגנתיים של הולנד, אלא גם על ידיעה יסודית של הליקויים ונקודות-התורפה בצידה הצבאי של הולנד, בפוליטיקה שלה, ובפסיכולוגיה של תושביה. ברם, להצלחתה המפתיעה של גרמניה סיעה בעיקר המיתודיקה הטקטית שלה, שבה הביאה לידי צירוף חדש בין כמה יסודות טקטיים ידועים כשהם לעצמם, ובין כמה יסודות חדשים, בלתי צפויים בהחלט. הרעיון האסטרטגי שהונח ביסוד מסע-התנופה הגרמני היה בדרך כלל פשוט בתכלית: בעצם אין זו אלא תורת-העקיפה הישנה של ליפן. בהעריכו כראוי את עצמתו של קו-המים ההולנדי, החליט המטה הראשי הגרמני פשוט לעקוף קו זה. לפיכך, עד כמה שאפשר לקבוע את העובדות, עבר כיוון ההלם של ההתקפה הגרמנית ראשית דרך צפון-מזרח הולנד, ליד האגף הקיצוני של קו איסל וצוללה עד זיידרוזה; שנית, דרומה לנהר מאס ליד קו-המים ההולנדי ועד עמדות-ההגנה האחרונות המגינות על הערים. אך את הצלחתה של אסטרטגיה זו יש לזקוף על חשבון הפרטים הטקטיים, שראוי לעמוד עליהם בפרוטרוט.

הגורם החשוב הראשון בטקטיקה של הגרמנים היא שיטת הפעולה שבה השתמשו בהצלחה כה רבה בפולין: פעולת-התקפה בעזרת כוחות-התנופה המהירים המורכבים ממכוניות, משורינות, טנקים ויחידות ממונעות, הפועלים תוך שיתוף-פעולה אמיץ עם כוחות-האוויר. ע”י הפצצה אינטנסיבית מכשירים כוחות-האוויר את הקרקע לפעולת ההלם של כוחות-התנופה ביבשה המשתדלים להלן להתקדם במהירות האפשרית, ולהעמיק ככל האפשר אל עורף האויב, ובראש

וראשונה לשתק את ההגנה האנטי-מטוסית של האויב הנתקף, ובדרך זו לתת למפציצים אפשרות להרחבת פעולותיהם. שיטת פעולה זו מיוסדת בראש וראשונה על מהירות וכוח-הלם ולא על הבטחת האגפים והקשרים.

ברי, כי שימוש בטקטיקה זו בשטחה המצומצם של הולנד היה עשוי לעורר מבוכה רבה. אופיינית הדרך בה פרצו כוחות-תנופה אלה, תוך שימוש מצומצם לערך בחיל-רגלים ובארטילריה: לשם פריצת חזית צרה למדי בנקודה אחת בלבד רוכזו שם בכמות מכרעת המוני טנקים ומפציצים, שבלחצם המכריע בלבד הרסו את חזית האויב ותקעו בה טריז דק – פעולה שבדרך כלל מעמידה את התוקף בפני סכנת איגוף, אולם בהולנד היא הוכתרה בהצלחה גמורה. ביצורי-הגבול ההולנדיים נפרצו בשני הימים הראשונים, קו-אייסל נפרץ אף הוא במשך יומיים, ואילו קו-גרפה פונה ע"י המגינים עצמם.

טקטיקת-ההתקפה של היחידות המשוריינות והממונעות הללו לא היתה מספקת אלמלא נתמכה ע"י "טרור-האוויר" האכזרי, שבעלי ההלכה המיליטריסטיים הנאציים התנבאו עליו תמיד ושהוצא לפועל במאת האחוזים לא רק בפולין אלא גם בנורבגיה. טרור זה לא נתקל בשום התנגדות עקב יתרון כוחה הבלתי-מעורער של גרמניה באוויר.

ברם, כוחות-האוויר הגרמניים בלבד לא היה בהם עדיין כדי להכריע את הכף. הגרמנים נחלו הצלחה הודות לשני גורמים טקטיים נוספים: הסוככנים וחיל-הרגלים האווירי מחד-גיטא, והגייס החמישי מאידך. סוג הנשק הראשון היה ידוע מבחינה עקרונית ופותח לפי הדוגמות הרוסיות – כשם שהטקטיקה הגרמנית של שימוש ברכב משורין היתה מיוסדת על התיאוריות של הגנרל האנגלי פולר, וטקטיקת המלחמה האוירית שלהם – על העקרונות שקבע הגנרל האיטלקי דואה. ברם, הגרמנים פיתחו באופן יסודי את טקטיקת-הסוככנים, שקיבלו מן הרוסים ועשו אותה לשיטה שלמה. על הסוככנים הגרמנים בהולנד הוטלו שני תפקידים כלליים. התפקיד הראשון שייך בעיקר לשטח מלחמת-העצבים: להוריד, עד כמה שאפשר בחשאי ואפילו בהתחפשות, פלוגות קטנות במרחק רב מאחורי קווי ההגנה ההולנדיים; פלוגות קטנות אלו כשהן לעצמן אינן עלולות לגרום נזק ניכר, אך הן עלולות לעורר אי-סדר ולהגביר פניקה בקרב התושבים – גורם המהווה נשק חשוב בידי הצבא הגרמני, שקיבל שיטה זו, כנראה, לפי דוגמת דרכי המלחמה הפוליטית של התנועה הנאצית. התפקיד השני מכוון לאופרציה טקטית: ירידת הפתעה בסוככי-נפילה בקרבת שדה-תעופה, השתלטות עליו בעזרת נשק אבטומטי קל והחזקת מעמד עד שיגיעו למקום מטוסי-הובלה גדולים ויורידו את חיל-הרגלים האווירי המצוייד בנשק כבד יותר. בדרך זו אפשר – אם מנצלים את גורם ההפתעה והפניקה – להעמיק לחדור לתחום האויב ואפילו להוריד צבא באחת הערים הגדולות של האויב, אם כי ברור שפלוגות כאלו, המנותקות ממרכז צבאותיהן, תהיינה נתונות בסכנה גדולה ביותר.

ברוטנרדס הצליחו הסוככנים הגרמנים – הודות לחידוש ולהפתעה שבמיתודות אלו – לא רק לבצר להם מעמד אלא גם לבוא בקשרים עם שדרות-ההתקפה הגרמניות המתקדמות בדרום. בדרך זו הצליחו הגרמנים ליצור מצב שבו נאלץ הצבא ההולנדי – בהשפעת פעולתם זו של הסוככנים הגרמנים ולנוכח התקפות-האוויר העזות – להפסיק את התנגדותו. אך אין ספק בדבר, כי יש לייחס את הצלחתם הנ"ל של פלוגות הסוככנים לנשק החדיש ביותר שבו השתמשו הגרמנים – הגייס החמישי.

במסגרת סקירה זו נוכל לעמוד על גורם זה רק מנקודת-ראות צבאית ולא מבחינה פוליטית. כגורם צבאי אין הגייס החמישי אלא צורה חדשה של "הסוס הטרזניאני". לפי תכנית שנקבעה מראש נמצאו בתוך הולנד פלוגות-עזר של האויב שהיו מורכבות מיחידות סדירות שהוברחו לארץ בדרכים שונות, גרמנים מתושבי הארץ, סוכנים שנשלחו להולנד בעוד מועד, וחברי המפלגות הפרו-נאציות. רק תוך שיתוף פעולה עם אנשי הגייס החמישי יכולים פלוגות הסוכנים וחיל-הרגלים האירי לגלות את פעילותם המכסימלית. הגייס החמישי מלא בהולנד אותו תפקיד של "פירוד פנימי", אשר קלאוזביץ חשב אותו להכרחי כדי לשבור את ההתנגדות ההולנדית.

כמגרעתן המיוחדת של פלוגות הסוכנים נחשבה עד כה העובדה, שאף במקרה שעולה בידם לרדת בחשאי ובאין מפריע, עליהם תחילה למצוא זה את זה, להתאסף ולהסתדר כדי להיות ערוכים לקרב, ובינתיים קל להשמידם אחד-אחד. מה שאין כן, כשהסוכנים נתמכים ע"י אנשי הגייס החמישי המקבלים את פניהם, מבטיחים את אפשרות ירידתם, מוסרים להם דו"ח מדויק על תנאי המקום והמצב, ומדריכים אותם בנוגע למטרות פעולתם. במקום, שבו יש אפשרות של שיתוף-פעולה בין חיל הסוכנים ובין אנשי הגייס החמישי - כמו, למשל, בהולנד - שם תוכתר פעולה זו בהצלחה.

המיתודות של הפולשים הגרמנים המיוסדות על התקדמות התכניקה המלחמתית שאפשר לכנותה כטקטיקה בחמשה ממדים - יחידות ממונעות ומשוריינות; חיל-רגלים וארטילריה; כוחות-אוויר; סוכנים, והגייס החמישי - הנחילו לגרמנים בהולנד נצחון מפתיע ומהיר; הן ביטלו את חששותיו של קלאוזביץ לאי-הצלחת ההתקפה על הולנד. אולם הסתכלות נכונה במסע הגרמני בהולנד מגלה לנו גם את החסרונות ונקודות-החורפה של טקטיקה נאצית זו.

בנידון זה יש לשים לב לשני גורמים. ראשית, השימוש הפזיז והנמהר ביחידות הממונעות והמשוריינות. שימוש זה מיוסד על הטלת אימים ע"י פניקה יותר מאשר על תוצאות צבאיות ממשיות - טקטיקה שאנו מכירים אותה עכשיו גם בחזית-המערב - טקטיקה זו פותחת לפני הצד השני אפשרויות רבות לפעולות-הלם נגדיות, עקב חשיפת אגפיהן הבלתי-מוגנים של היחידות התוקפות ועקב הזנחת הקישור ביניהן ובין הכוח הצבאי העיקרי. שנית, נראה הדבר, כי סכנת הסוכנים פוחתת בהרבה מאד בשעה שמביאים אותה בחשבון והיא צפויה מראש; וכי פלוגות מאנשי-המקום, וביחוד פלוגות מיוחדות קטנות, ממונעות ובעלות כח-אש חזק, המשתפות פעולה עם שירות מתאים לתצפיות וידיעות, עלולות לסלק לחלוטין את סכנת הסוכנים.

ואשר ל"גשק-המונופולין" החדש ביותר של הנאצים - הגייס החמישי - יש להעיר, כי בשטח זה אפשר ללמוד הרבה מהם. לעומת פלוגות-העזר המתנדבות, הסוכנים השכורים בידי הנאצים, או הבוגדים שואפי השלטון - אפשר לרכוש, ע"י חקירה שיטתית מתאימה, גייסות-שכנגד באזורי הכיבוש של "הרייך השלישי" ובקרב המוני-העם המשועבדים של גרמניה גופא.

ואולי תשמע דוקא הולנד תא ראשון להתהוות גייסות שכנגד. המסע הגרמני בהולנד נסתיים; אך איש אינו יודע אם במרוצת מלחמה זו לא יחזרו ימי-הפעולה בואלכארן. ואולי, יתחדש בין ההולנדים זכר הגויזים, שבדגלם בסיסמה "טוב מות מעבדות" התקוממו נגד אויב אדיר וסוף-סוף התגברו עליו.

דיסנטים אויריים והתגוננות מפניהם

הננו מביאים כאן פרק על דיסנטים אויריים מספר מקצועי אירופי, הן בנושא זה, על יסוד נסיון רוסי. — המערכת.

1. התקפות על בסיס-אוויר של האויב

בתמרונים שנערכו ב-1936, בחבל הצבאי של מוסקבה הראו דוגמא של כיבוש שדה-תעופה של „האויב“ על ידי יחידת צבא-סוככנים.

דרכי ההתקפה

עם חשכה או עם שחר יכולות יחידות הסוככנים להסתער על שירותי-הקרקע של אוירית האויב; הן מתקיפות נמלי אויר, ועיי הריסת מטוסים, מגרשי-המראה, אוצרות דלק, מוסכים, מחסנים, בתי מלאכה ומחסני-תחמושת, וכן מתוך התגברות בעזרת הנשק על חבר הטיסים ועובדי-הקרקע של כוחות האוויר האויבים — הם מונעים מהאויב את האפשרויות לפעולות סיוור, ציד או הפצצה.

התקפות כאלו עלולות לבוא באותן הגזרות (סקטורים), שבהם מתכוין הצד המתקיף להבטיח לעצמו את השלטון באוויר, לפחות לזמן קצר — מתוך כוונה לפנות לצבאותיו מרחב-התקפה מוגן מפני התקפות-האוויר של הצד המתנגד, או כדי להכניע את כוחות ההגנה האוירית של הצד המתנגד בשביל להקל על המפציצים הכבדים לערוך התקפות על מטרות צבאיות.

התקפות של צבא-סוככנים מעידות לעתים קרובות על רצון המתקיף להוריד יחידות גדולות של „אינפנטריה-האוויר“, למטרות טקטיות או אופרטיביות. בכל המקרים מעידות התקפות של חיל הסוככנים על כונת האויב לערוך פעולות צבאיות גדולות, טקטיות או אופרטיביות.

אמצעי התגוננות

פעולת התותחים האנטי-מטוסיים ומטוסי הציד הטסים בלילה לשם התגוננות מפני מטוסי-ההובלה (מפציצים כבדים) של האויב, צריכה להתחיל בו ברגע שמטוסי ההובלה של האויב עוברים את קו החזית. שירות האזהרה מביא לידי אזעקה בכל שדות-התעופה הנמצאים בכיוון טיסתם של מטוסי-ההובלה האויבים. יש לצייד את נמלי האוויר בכל סוגי הנשק הדרושים להתגוננות מפני התקפות אויר ומפני הורדת דיסנט אוירי. עובדי הקרקע של האוירודרומים וחבר הטיסים צריכים להתאמן יפה בעיקרי הקרב של חיל הרגלים — למען יוכלו להדוף בהצלחה את התקפות צבא הסוככנים הנערכות לפי אותם הכללים.

2. הקפה מאונכת של צבא האויב

בתמרונים שנערכו ב-1936 בחבל הצבאי של מוסקבה נערכה התקפה של דיביזיה משורינת על דיביזיה של חיל פרשים, בתמיכת בטליון של סוככנים שהורדו בעורף חיל הפרשים של „האויב“. התערבותו של בטליון הסוככנים החלישה את כוח התנגדותה של דיביזית הפרשים; אולם שום צד לא הכריע כי בינתיים ירד הערב והחשכה נתנה לדיביזית הפרשים את האפשרות להתחמק מפני האויב.

דרכי ההתקפה

התקפות עורף האויב אפשר לבצע ביום ובלילה. אפשר להסתייע בהן כדי להקל על מצבי-קרב קריטיים שבהם אתה נתון, או כדי להכין או להחיש את פעולת הפריצה שלך, או כדי להשלים פעולה להקפת האויב. ההקפה המאונכת עלולה להתכוון למטרות טקטיות או אופרטיביות; את מידתו של הדיסנט האוירי יש להתאים לפי צרכי המצב ולפי המטרות הצבאיות. כדי שפעולת הקפה מאונכת תצליח, חשוב מאד שתהא זו נעשית מתוך שיתוף – בזמן, ולרוב גם במרחב, – עם כוחות הצבא העיקריים הפועלים באיזור ההתקפה.

אמצעי ההתגוננות

כל יחידה העומדת במערכה צריכה להביא בחשבון את סכנת ההקפה המאונכת ע"י דיסנט אוירי, שהאויב עלול להוריד בעורף החזית. כדי שאפשר יהיה לסכל מיד פעולה כזאת מצד האויב, צריך שיעמדו לרשות כל יחידה כוחות רזרביים מיוחדים. הכנסת כוחות המילואים הללו לפעולות הקרב בחזית (ואפילו בשעה שנדמה, שמצב הקרב מחייב זאת) עלולה לסכן את הצבא העומד במערכה, אם תבוא התקפת אפתעה מצד דיסנט אוירי של האויב; משום כך יש להמנע מזה בהחלט. גם יחידות צבא שהוצאו מקו החזית צריכות, אף במצב מנוחה, ליחד פלוגת התגוננות שתהא מוכנה להתנגד מיד לכל נסיון מצד האויב להוריד צבא-סוככנים באיזור שירותי-עורף-החזית.

כוחות אויריים צריכים לבוא מיד, לחזק את התגוננות הצבא מפני נסיונות האויב להתקיף בדיסנט אוירי. בתפקידי ההתגוננות הללו יש לשתף מטוסי סיור, מפציצים קלים וכן מטוסי קרב.

3. פריצתם וסגירתם של מיצרים

בתמרונים שנערכו ב-1936 בהרים בחבל הצבאי של עבר-הקוקו הוטל על חיל הסוככנים, לרדת בעורף עמדת "האויב" שהגן על נהר, ולכבוש את מעברות הנהר מתוך פעולות-גומלין עם פלוגות המתקיפות בחזית. בתמרונים שנערכו ב-1936 בחבל הצבאי של אסיה התיכונה נמצאו בידי "האדומים" כל הנקודות החשובות בגוש ההרים שהותקף על ידי "הכחולים". לאחר שעמדת ה"אדומים" זועזעה על ידי הקפה נרחבת, חסמו ה"כחולים" את הנסיגה בפני ה"אדומים" ע"י שהורידו פלוגת סוככנים במיצר הרים, – הדרך היחידה שיכלו ה"אדומים" להיסוג בה.

דרכי ההתקפה

אפשר להשתמש בדיסנט אוירי לשם פריצתם או סגירתם של מיצרי הרים, והן כדי להבטיח שמעברות הנהרות ישארו פתוחים או כדי לחסום אותם. לעתים האיום האפקטיבי מן העורף על מיצרי-הרים ומעברות-נהר מצד פלוגות סוככנים של האויב עלול להפחית או לבטל לחלוטין את חשיבותם הטקטית או האסטרטגית של הנקודות או הקוים הנ"ל. על כל פנים, חייבות היחידות של הדיסנט האוירי לכבוש את מיצרי ההרים ואת המעברות על ידי הסתערות מהירה. אם לא יצליחו בזה מיד, יצריכו הקרבות העזים אשר יתפתחו שם להביא פלוגות נוספות של דיסנט אוירי, שבלי ספק תתקלנה במטוסי הקרב של האויב. פתיחת מיצרי הרים ומעברות מצריכה ברוב המקרים את השימוש בכוחות

דיסנט אוירי חזקים; אולם את סגירת המעברות, ביחוד מעברות הנהרות אפשר להוציא לפועל בעזרת יחידות חלשות יותר, ובנסיבות ידועות בעזרת פלוגות-פיצוץ בלבד. במלחמת הרים יקרה לעתים קרובות שרק בדרך האויר אפשר להגיע אל נקודות השליטה בעורף האויב; אכן, ההשתלטות על עמדות גישאות שערך טקטי להן, על מיצרי הרים ועל מעברי הרים, עלולה להיות בעלת חשיבות מכרעת גם כשהיא מבוצעת על ידי כוחות חלשים. אין להניח, כי הורדת דיסנט אוירי באיזור הררי עלולה להתקל בפעולת התנגדות כה דחופה ואפקטיבית כאשר במישור. — מאחר שהבאת כוחות צבא באיזור ההרים כרוכה בקשיים גדולים יותר.

אמצעי ההתגוננות

כדי להבטיח התנגדות בת ערך לפעולות דיסנט אוירי צריכים מיצרי ההרים והמעברות להיות מוגנים במידה מספקת. יש לחזקם, ביחוד במלחמת הרים, ע"י מטוסי ציד חזקים, כדי שיוכלו לחסום את דרך האויר בפני מטוסי ההובלה של האויב.

4. הקפת הרורבות של האויב

בתמרונים שנערכו ב-1936 ברוסיה הלבנה הורד דיסנט אוירי ובו 1200 איש, 150 מכוניות יריה ו-18 תותחים, לשם פעולה נגד הרורבות של האויב, שהתנהלו אותה שעה בדרך אל קו הקרב. יחידות הדיסנט האוירי תפסו מאחורי חזית האויב את מעברות הנהר שדרכם צריכות היו הרורבות לעבור. כאזור ירידה בחרו בשדה תעופה של האויב שנמצא בקרבת מעברות הנהר. אזור הירידה פונה מן האויב ע"י שימוש בכוחות סוככנים חזקים. על אף השימוש בדיסנט אוירי, הצליחו הרורבות של האויב (אם לדון לפי תוצאות התמרונים) להגיע אל קו הקרב.

דרכי ההתקפה

השתלשלותו של קרב תלויה לעתים קרובות, במידה מכרעת, בהבאת רורבות בעוד מועד, משום כך שואף הצד האחד למנוע את הבאת הרורבות אצל הצד השני או לעכב את בואן. לשם הגשמת מטרה זו יש להשתמש לא רק במטוסי קרב ומפציצים, כי אם גם בחילות דיסנט אוירי. חיילות אלה ינסו לתפוס סקטורים או נקודות המתאימים לחסימת הדרך בפני הרורבות. הם עלולים לעכב את תנועת הרורבות בצורה ממשית ולזמן ממושך יותר, מאשר ישיגו זאת כוחות אויריים הפועלים לבדם.

אמצעי ההתגוננות

ההתנגדות להורדת דיסנט אוירי, המכוון למנוע הבאת רורבות, מוטלת: בקו הראשון — על רורבות הצבא הלוחם המיוחדות למטרת ההגנה מפני יורדי-אויר; באיזור שירותי עורף החזית — על יחידות ההגנה של הצבא הנח, שהוחזר מהחזית. יש להמנע ככל האפשר מלהכניס את הרורבות הנוסעות אל החזית לפעולות ההתנגדות לדיסנטים אויריים. על הרורבות האלו לנסות להגיע אל החזית, על ידי עקיפת איזור-הירידה של האויב — כדי למלא את התפקיד שהוטל עליהן ולסכל את תכנית הדיסנט האוירי (שמטרתו למנוע את הבאת הרורבות אל החזית). יחידות ממוכנות וממונעות וחיל פרשים יתאימו יותר לעקיפת איזורי-הירידה של האויב מאשר חיל רגלים וארטילריה שאינם ממונעים. אם עקיפת איזורי-הירידה של הדיסנט האוירי איננה בגדר אפשרות מאילו סיבות שהן, יתכן שיהיה צורך להביא את הרורבות לחזית מאיזורים רחוקים יותר דרך האויר.

המלחמה בהרי-קָרְסֵט

ד"ר חנן שֶׁנֶר שרת בארטיילריה האוסטרית, בדיביויה אלפינית. בימי מלחמת העולם הראשונה בשנות 1915/18; לקח חלק בקרבות רבים בחזית האיטלקית (איוונצו, טירול, פִּינֶה). בחזית הרוסית (בגליציה ובוקובינה), וכן בחזית צרפת. הגיע לדרגת אובר-לויטננט. — המערכת.

מהלך המלחמה הרוסית-הפינית הראה בעליל, כי גם בימים אלה של תכניזציה עצומה במעשה-המלחמה, אין להעלם מחשיבותו של טבע הארץ והנוף שבו נטושה המערכה. גם התכניות האסטרטגיות המקיפות וגם הצעדים התכסיסיים הקטנים ביותר משתנים בהתאם לפני המקום וטבעו, לפי מה שההתקפה או ההגנה נערכות במישור פורה, או באזור ביצות ואגמים, בארץ שממה או באזור הרים. נוף ההרים הוא החשוב בצורות הנוף השונות המטביעות את חותמן על דרכי הנהלת המלחמה. וזאת משום שלעתים תכופות עוברים גבולותיה של מדינה לאורך רוכסי ההרים, וגם משום שנוף ההרים יש לו חוקים אקלימיים ופיסיקלים משלו, הדורשים הסתגלות מיוחדת מאת האדם, וביחוד כשהוא עומד במלחמה. מדינות שגבולותיהן נקבעו לפי אזורי הרים, או שהרים משתרעים בהן בפנים הארץ — כמו, למשל, צרפת, איטליה, שויצריה וממלכת אוסטריה-הונגריה הישנה — היו מתאימות את הכנותיהן להתגוננות ע"י הקמת יחידות צבאיות מיוחדות למלחמה בהר וע"י אימון וציוד מיוחד של כוחות הצבא שלהן.

אך כשם שאין צורה אחת לאזורי ההרים השונים, כך עלולים תנאי המלחמה להשתנות בהתאם לאופיו המיוחד של אזור ההרים הנידון. יש הבדל ניכר בין קרבות בקמות מיוערות ובין פעולות צבאיות באזור הרים גבוהים. צורה מיוחדת של אזור הררי מהוים „הרי-קָרְסֵט“; השפעתם על פעולות המלחמה מוכרת לכותב השורות האלו מהשתתפותו בחזית האוסטרית-האיטלקית בשנות 1915/18. ומענין לתאר, ולו רק בקוים כוללים, כמה מתכונותיה העיקריות של שיטת המלחמה באזורים מסוג זה.

*

„קָרְסֵט“, במשמעותה הצרה של מלה זו, הוא שם אותה רמה המשתרעת מהאלפים דרומה, ומפרידה בין השפלה של איטליה העילית ומפרץ טריאסט ובין אגן הדנובה. במשמעות רחבה יותר משתמשים הגיאוגרפים בשם נוף הרי-קָרְסֵט להגדרת כל האזורים אשר מבנה-נופם דומה בצורתו החיצונית להרי קָרְסֵט-עצמם. שם זה חל, בראש וראשונה על חלקים גדולים של חצי-האי הבלקני, וכן גם על אזור היוֹרָה השויצרית ועל קצת אזורים אחרים של כדור הארץ. כמה וכמה מסימני הרי קָרְסֵט, במבנה הקרקע וצורות הנוף, אנו מוצאים גם באזורים ההרריים של ארץ-ישראל.

יסוד לנוף-קָרְסֵט משמשת תמיד אבן-סיד נקבובית במידה פחותה או יתרה, וכאן יש להעיר, כי שטח-קָרְסֵט מצטיינים גם בשכבת הומוס דלה. הגובה מעל פני הים אינו קובע עדיין את אָפֵים של הרי-קָרְסֵט. אם כי גובה ההרים מסוג זה הוא בינוני, על הרוב, חסרים הם, בכל זאת, אותה שכבת-הקרקע העמוקה והצמחיה הרבה, השכיחה, בדרך כלל, בגובה זה. הרים ורמות אלה הם

קרחים ברובם, ללא יערות, ובכל בולטת האבן החשופה. גיבובי-אבנים רפופים וקבוצות-סלעים משוים צורה כאוטית לפני-הארץ. שיפולי ההרים הם לעתים תכופות תלולים מאד, והנזקים שהתהוו בהשפעת זרמי המים מפרידים בין שיא אחד למשנהו. כמעט שאין אתה מוצא כאן מים, פרט לתקופת השנה בה יורדים משקעים. מי הגשמים (ובאזורי הצפון — מי הפשרת השלגים) זורמים בזעף אל העמקים וגורפים עמם לעתים קרובות את שארית עפר-הרקבובית, שנצטבר בין הסלעים. משום כך קשה למצוא באזורי קרסט נהרות ומעינות. לעומת זאת מוצאים ב„הרי קרסט“ ממש תופעה מיוחדת — היינו, מים הזורמים מתחת לפני האדמה, דרך מערות העוברות בעומק רב מתחת להרים, עד שהם מוצאים להם מוצא ומתפרצים החוצה בזרם עז למדי. דוגמה לכך יכול לשמש מעיניו של גדעון בעין-חרוד, הפורץ בזרם חזק בתחתית הר הגלבוע. יש אשר „מים תחתונים“ אלה משנים פתאום את כיוונם ומתפרצים החוצה במקומות אחרים.

לעיבוד חקלאי ראויים רק אותם הבקעות ושיפולי העמקים, שבהם נצטברה הרקבובית הנסחפת מצלעות ההרים. שטחי מזרע מצומצמים אלה, החסרים עצים ואינם נוחים ביותר לחקלאות, מיושבים על הרוב ישוב דליל, ומשום כך אין אנו מוצאים באזורים אלה רשת צפופה של מסילות-ברזל וכבישים.

מחסור זה בקוי תחבורה הוא גורם בעל ערך בכל הנוגע לפעולות צבאיות, שהרי שיטות המלחמה החדישות והסעת יחידות צבאיות גדולות תלויות במסילות-ברזל וכבישים. והוא הדין באספקת החמרים לצרכיו המרובים של צבא חדיש. בכל זאת בשעת הצורך, ואם יש שהות לכך, לא קשה להקים באזור קרסט קשרי-תחבורה וכבישים הדרושים לפעולות צבאיות. אדמת הסלע משמשת יסוד טוב לסלילת דרכים, וחומר הבנין הדרוש — האבן — מצוי במקום העבודה, ולא קשה לעבדו, ומשום כך קל גם לשמור כאן על מצבם המתוקן של דרכי התחבורה והמסע, על אף התנועה המרובה המתנהלת בהם. מי שנתנסה במלחמה הקודמת ביסורי הגישה והמסע בכבישים הארעיים שנסללו באזורי העמקים של אירופה המזרחית — ידע להעריך את היתרונות הנ"ל של אזורי קרסט.

*

במקרה שהצבא צריך לסור מן הדרך הכבושה — כדי להסתדר לקרב או לתפוס עמדות — מהווים המדרונות התלולים עם אבני-הגלש המרובות והסלעים המבוקעים מכשול לא קטן בדרך ההתקדמות. בקשיים אלה נתקלים לא רק בשעת קביעת תותחים או מכונות-יריה כבדות בעמדותיהם; מיבנה השטח דורש מאמץ גופני גם מחיל-הרגלים, כשהוא צריך, למשל, לבצע פעולות התקפה או אפילו סיורי פטרולים בלבד. ומן הנמנע להשתמש באזורים כאלה בחיל-פרשים רב, ביחוד כגורם מכריע בקרב. זה היה אחד הנימוקים, שהניעו את אלנבי לבסס את מסע-ההתקפה שלו בקיץ 1918 בעיקר על ההתקדמות בשפלת החוף של ארץ-ישראל, מקום שם יכול לנצל בהצלחה את יתרון כוחו בחיל הפרשים, מה שאין כן אילו החליט לפרוץ את חזית התורכים באזור ההרים.

יש להניח, שגם כלי-המלחמה החדש — הטנק — אשר שוכלל בינתיים, עלול להתגבר רק בקושי על המכשולים המצויים במיבנה השטח באזורי קרסט, ומשום כך לא כדאי להשתמש בו באזורים כאלה בקנה-מידה רחב. אין אנו יודעים עובדות של שימוש בטנקים בחזית הררית במלחמת העולם הקודמת. עם זה יש להביא בחשבון את העובדה, שהקונסטרוקציה התכנית של הטנק התקדמה מאז בהרבה ואף

הדורים ניכרים על פני הקרקע לא יהיו עוד מעצור בשבילו. לעומת זה יתכן שאיזור מיוצר או נטוע מטעי-עצים צפופים, יפריע, במסיבות מסוימות, לכושר התנועה של הטנק, יותר ממדרוני הטנשים והרמות של הרי-קרסט. על כל פנים ידוע, שעם הארגון החדש של חיל-הספר הבריטי בגבול הצפוני-המערבי של הודו נקבעו יחידות ממוכנות חזקות בשביל נוף, הדומה בתכונותיו לצורת הנוף הנידונה כאן.

*

תנאי התצפית והגישוש בהרי קרסט הם נוחים, בדרך כלל. ומובן מאליו, כי בה במידה גרועות הן אפשרויות ההסנאה וההצלמה מן העין. הנוף הקרמ, ללא עץ, אשר גם ישוביו הם מעטים, מונע כל אפשרות להעלים ריכוז של צבא, ואפילו של יחידות בודדות, מפני התצפית מן האויר. כל שינוי בנוף מתבלט ביותר לעין הטנס, ביחוד באור-השמש החזק ובעקב פעולת-הצל המלווה אותו. ההסוואה בעזרת ענפים וכדומה, כנהוג בסביבות יער או באזורים בעלי צמחיה צפופה, אינה אפשרית כאן. לא רק שחסר כאן החומר הדרוש להסוואה כזו, אלא שעל ידי השינוי המפליא בצורת-הנוף הכללית תתבלט דוקא העמדה הזקוקה להסתר. נשתמר אוסף-צילומים שנעשו מאוירונים על ידי טייסים גרמנים בארץ-ישראל בימי המלחמה הקודמת. גם מי שאינו רגיל בפענוח צילומים מן האויר יוכל להכיר לפי אוסף זה, באיזו בהירות מיוחדת נגלים לטייס כל שינוי קל, כל עמדה פשוטה ביותר, ואפילו כל יצור חי על פני נוף-ההרים הקרמ. ואין ספק שמאז נשתכללה בהרבה התכניקה של הצילום מן האויר, נמצא, איפוא, שכל עוד אי-אפשר למנוע את מטוסי האויב מהתקרב אל תחומיך ולהמריא מעבר להם, מעטות הן האפשרויות להסתיר מעין האויב את תנועות הצבא בקר-החזית ומאחורי הקו.

ואף-על-פי כן אנו למדים מתוך הנסיון של המאורעות בארץ-ישראל בשנות 39—1936, ש"במלחמה הקטנה", לפחות, ביחס לקבוצות קטנות של לוחמים, המכירים היטב את טבע הארץ, — נותן גם הנוף הזה אפשרויות של כיסוי מפני עין הטייס. המערות הרבות מהוות מקומות-מחסה אידיאליים, וכן אפשר לנצל בשכל רב כל סלע, כל שיח, וביחוד את הודיות המרובים. במקרה זה חשוב ביותר להמנע מכל תנועת-גוף, כל עוד נמצא הטייס האויב בקרבת מקום. מובן מאליו כי כל אפשרויות-הכיסוי האמורות חלות רק על דרגות-ההכנה שלפני הקרב, ולעתים גם לאחריו, אך לא בשעת הקרב ממש, באשר אפשרויות התצפית של הטייס הן אז כמעט בלתי-מוגבלות.

והוא הדין — אם גם במידה פחותה בהרבה — בנוגע לתצפית מעל הקרקע. יחידות-צבא מתקדמות, פטרולים, שליחים, מובילי-אספקה וכו', גם אם ינצלו את פני הקרקע באופן מוצלח ביותר, לא יוכלו להמנע מבוא בנקודות מסוימות בשדה-הראות של התצפית האויבת, ביחוד אם זו עלולה להשתמש ברמות הצופות את פני הסביבה. אכן, לעומת החוסר בגופים מסתירים מפני תצפית-אדמה באזור הרי-קרסט (חוסר יערות, מטעים, ישובים מאוכלסים וכו'), אתה מוצא כאן יתרון שקול כנגדו — בפני-הקרקע המבוקעים; הנקיקים הרבים, המערות, הבקעות והגיאות ראויים להשתמש בהם כדרכי מסע, כמקומות-חניה לרזרבות וכעמדות לתותחים. בשביל החייל הבודד ובשעת קרבה יתרה לעמדות האויב ימצא, במידת-מה, מחסה מפני תצפית האויב, מאחורי גושי-סלעים, וכן מאחורי אותן הגדרות של צרורי-אבן העוטרות על הרוב את חלקות-השדה המעטות בהרים.

החדגוניות של הנוף, הרכסים הרבים והפסגות, הבאים בזה אחר זה,

והדומים זה לזה. עד כי אתה מבדיל ביניהם רק על ידי סימנים מיוחדים, עלולים לגרום לפעמים לטעויות גסות בתצפית. גם על המפה קשה למצוא בדיוק מקומה של נקודה, שאינה מצטיינת בשום דבר מיוחד, כגון, למשל, ראשו של הר, שנכבש, לפי דברי הצופה, על ידי האויב. טעות במקרה כזה עלולה לגרום לכך, שאש כלי הזיין הכבדים של חיל-הרגלים או אש התותחים תכוון לנקודה אחרת לגמרי, שאין לה כל ערך, או שמקומה אפילו בתחומי החזית של בעל-האש. וכן יקרה הדבר, שמפני החדגוניות של הנוף יעלמו מעין הצופה נקיקים ושקערוריות, הבולעים, כביכול, את האש, מבלי לגרום כל נזק רציני לאויב. ולבסוף, ברמות כאלו, כשאין לצפות אותן מעל שיא מיוחד, יש מקום עוד לטעות כזו: הנקודה המורעשת באש חזקה יש לה רק ערך שני-במעלה, בעוד שעמדת-המשען העיקרית של האויב נמצאת, אולי, במרחק של 100 מטר מאחור, ואי-אפשר היה להכירה בשל מבנה-הנוף; ומאחר שזו לא נפגעה כמעט על ידי אש-ההרעשה, נמצא, כי בבוא אחרי-כן התקפת חיל-הרגלים, הרי היא נתקלת בכוח-התנגדות שלא נגרע ממנו כלום. יש עוד להעיר, כי אבן הסיד הלבנה, הבהירה של אזור קרסט מאפשרת תנאי-תצפית נוחים גם בלילה, ביחוד בלילות ירח. עובדה זו קובעת ממילא את הצורה המתאמת לפעולת הפטרולים בתנאים אלה. כן יש להוסיף, כי אדמת-הטרשים בהרים מקשה על הפטרולים להתקרב בסתר אל עמדות האויב, מפני שקול-הצעדים אינו נבלע כאן כדרך שהוא נבלע בקרקע של עפר, וגם שאון האבנים המדרדרות במורד עלול לעורר את תשומת לבם של משמרות האויב.

*

הכיסוי מפני אש האויב בהרי קרסט הוא קשה מאשר באזור של אדמת-עפר. אמנם, הנקיקים והמורדות התלולים לא רק שמאפשרים להתכסות מפני עין האויב, כאמור לעיל, אלא שהם גם מהווים לעתים קרובות „שטח מת“, שאפילו פגזים בעלי זווית-נפילה תלולה ביותר אינם מגיעים אליו. וכן מוצא שם החיל הרגלי הבודד, מחסה טוב, מאחורי גושי-סלעים או אבנים גדולות, לשם פעולות-אגב. ואולם גם במלחמת-תנועה קיימת המגמה — מפני השפעתם של כלי-הזיין החדשים — לבצר מיד כל עמדה שנכבשה, על ידי ביצורי-שדה. היחידה כביכול יורדת לשם כך לתוך האדמה, כלומר שהיא מתחפרת. והנה, בקרקע של עפר יכולה היחידה לבצע את הדבר במשך זמן קצר להפליא, בעזרת כלי-החפירה הרגילים אשר לה ולהגיע מיד למחסה מאש במידה מספקת. ואילו בקרקע-הטרשים עליה להסתפק, לעתים במשך ימים שלמים, בחריצים שטוחים, שהיא חופרת בעמל רב בתוך הסלע. רק במקרה שהזמן והתכנית הכללית מרשים להביא מכשירים מיוחדים לחפירה באבן ופלוגות מיוחדות להקמת-עמדות, אפשר להגיע גם בשטח של הרי-טרשים לידי כיסוי חזק מפני אש האויב. הקמת מצודות-הבטון הקלות, המהוות את תאי עמדות-הקרב במלחמה החדשה, תקל יותר בהרים, משום שהחומר הגלמי החשוב ביותר הדרוש לכך, החצץ, נמצא במקום, ואין צורך להביאו מרחוק. אפשר גם ללכד את הביצורים האלה עם סלע המקום לחטיבה אחת. הנקבות המיוחדות למפקדות ולרזרבות, שבאדמת-שפלה יש לחפור אותם בתוך הקרקע עמוק, נוצרות כאן על ידי פיצוץ והן מוגנות על ידי תקרת הסלע הטבעי. אף במערות הטבעיות המרובות כל-כך בהרי קרסט אפשר להשתמש לסידור עמדות-מחסה, אם רק פתחיהן אינם פונים לצד האויב.

בשביל הקמת עמדות, חשוב לדעת את כיוון זרימת המים במקום. היו מקרים,

שבשעת גשמים עזים נהפכו החפירות לתעלות-מים, שדרכן נישאו זרמי המים היורדים לעמק, תחת לרדת באפיקם הקודם, או שהמים השוטפים הציפו את העמדות. אחת התכונות המיוחדות למלחמה בהרי קרסט, — אולי התכונה הבולטת ביותר, — היא, שפעולת האש חזקה כאן פי כמה מאשר באזור של קרקע רגיל. אף הרימון המדויק ביותר במנגנונו הפנימי יש שנשאר „צָקֵר“, כלומר איננו מתפוצץ. כשהוא פוגע בעפר רך או בחול, מאחר שמנגנון ההדלקה לא הופעל. על אדמת-טרשים הרי זה מן הנמנע: כל רימון מתפוצץ כשהוא פוגע בקרקע הקשה. בקרקע הרך מעמיק הפגז לחדור לתוך האדמה וחופר בה בור עמוק בצורת אפרכסת; עמוד של רגבי עפר ניתז למעלה, וחלק מרסיסי הפגז נבלע בתוך האדמה. פעולת הרימון הפוגעת בקרקע-טרשים היא איזומה מזו, לאין שיעור, בשביל בעלי-חיים. הפגז אינו מעמיק לחדור כל-כך, והרסיסים מתפזרים על פני שטח גדול יותר. גם מספר הרסיסים הוא רב יותר. אבל מוראי הפעולה מתגברים עוד על ידי כך, שחלקי סלעים מופצצים ואבנים בודדות נזרקים לאויר, וכל אחד מהם נהפך אף הוא למין קלע העלול לגרום פצעים קשים. משום כך יש להעיר, כי האפשרות הנזכרת לעיל של שימוש בגדרות רפופות של צרורי-אבנים, לשם כיסוי, נושאת עמה גם סכנה. הנסיון הראה שדוקא גדרות-אבן כאלו גרמו לאבדות קשות אף כשנפגעו באש תותחים קלה. אבל אפילו קלע של רובה פשוט יש לו פעולה מכופלת בהרי קרסט. לעתים קרובות יפגע באבן, אך מסלול התעופה שלו אינו מסתיים בזה, כמו בזמן שהוא פוגע בעפר; ברוב המקרים הרי הוא נקלע שוב, כמעט באותו הכוח, הצדה, והוא נהפך לשֶׁךְ („סוטה“), ואם הוא פוגע עכשיו בגופו של אדם, הרי הוא פוגע בו לא בחודו אלא בצדו. בשעת הפגיעה הראשונה באבן מתפקע על הרוב מעטה-הקלע, העשוי מתכת קשה, וגרעין העופרת חורג החוצה; עכשיו יפעל הכדור בדומה לכדורי דום-דום, ששימושם נאסר לפי החוק הבין-לאומי מסני הפצעים הנוראים הנגרמים על ידם.

בנוגע לכִּנְגַת האש בהרי קרסט מן הראוי לשים לב לעובדה, שההבדלים היחסיים בגובה, שאתה מוצא כאן, גורמים לשינוי ממסלול התעופה הרגיל על פני אדמת-מישור. כלל זה חל על נשקו של החיל הרגילי, לא פחות ואולי עוד יותר מאשר על כלי התותח, כי לעתים יקרה, שנחוץ לכוון את האש למרחק של מאות מטרים אחדות אל מדרון תלול למעלה או למטה. והרי זה מחייב קִרְקָטוֹרָה תכופה, כי יש להביא בחשבון את השפעתו של כוח משיכת-האדמה על מסלול התעופה של הכדור, הן בשעה שהוא מנצל את ההבדל בגובה, והן בשעה שהוא צריך להתגבר עליו. לרשותה של הארטילריה ושל מכונות-יריה יציבות עומדות על הרוב טבלאות-חישוב, המביאות בחשבון את השינויים האלה; הקלע הבודד של חיל-הרגלים יוכל למצוא בכל מקרה ומקרה את הקורקטורה הדרושה לו, בהסתייעו בחוש האינטואיציה שלו.

*

מלחמת העולם הראשונה נערכה בהיקף רחב למדי באזורי קרסט. כשני שלישים מהחזית האיטלקית-האוסטרית, שארכה היה פחות מ-300 קילומטר, היה אזור של הרים גבוהים, והשאר — אזור של הרי קרסט. בקטע-חזית קצר זה התחוללו קרבות, הנחשבים על הקרבות האיומים ביותר של המלחמה הקודמת. אך אם כי כוחם של האיטלקים היה גדול בהרבה משל יריביהם, לא רק באנשים כי אם גם, בראש וראשונה, בצידום התכני, בתותחים ותחמושת, לא יכלו, בכל זאת, להתקדם למעשה ולהגיע אל עיקר מטרתם, לכיבוש טריאסט. הדבר הצליח בידם רק אחרי-כך, עם

התמוטטותה של ממלכת אוסטריה-הונגריה והתפוררות צבאה. גם צבא-המשלוח של האנגלים והצרפתים לגליפולי, שתנאי הנוף שם דומים במקצת לתנאי הרי-קרסט, לא זכה להצלחה. אופיניים לטופוגרפיה של הרי-קרסט הם מורדות-החוף של גליפולי, החסרים כל כיסוי; אבדות קשות נגרמו כאן ליחידות צבא-המשלוח, בשעת רדתן אל החוף ובשעת ההתקפה, מאש התורכים שהתבצרו על הגבעות.

על סמך נסיונות העבר הללו אפשר לאמור, כי התנאים הטבעיים של אזור הרי-קרסט מקשים ביחוד את תפקידו של המתקיף. אבל המלחמה באזור קרסט דורשת משני היריבים הכנה טובה מצד הפיקוד ומסירות-נפש מצד אנשי-הצבא. רק חיילים בעלי רוח צבאית טובה ביותר יוכלו למלא את תפקידם בשלמות בתנאים קשים כאלה — אבן לוחטת בקיץ, וקור מסמר ורטיבות בחורף — במלחמה הממוגת בתוכה את אכזריותה של מלחמת-חמרים עם מתלאותיו של טבע זועף.

*

ולבסוף, דברים אחדים על „המלחמה הקטנה“ בהרי קרסט. גם על צורת-מלחמה זו קובע טבע הנוף הזה את חותמו המיוחד. חבלים כאלה היו בדורות האחרונים לעתים קרובות עדים למלחמות-מרד ולקרבות בין להקות קטנות של תושבים מתקוממים מצד אחד ובין יחידות של צבא ומשטרה מצד שני. פעולות הצבא, האוסטרי-הונגרי בשנות 1878, 1882 בהרצגובינה ובחבלי דלמצייה הגובלים עם מונטנגרו, מלחמות הכנופיות במקדוניה בעשרת השנים הראשונה למאת-העשרים, ולבסוף המאורעות בארץ-ישראל בזמן האחרון, כל אלה התחוללו בעיקר בהרי-קרסט הסלעיים ודלי-היער, שלתכונותיהם מבחינה צבאית הוקדשה המסה הזאת.

אשר לתכונותיה המיוחדות של המלחמה הקטנה באיזור זה, הרי הנסיון מלמדנו, כי תנאי הנוף האלה מחזקים באופן מיוחד את איש-הכנופיה במלחמתו עם יריב העולה עליו לאין שיעור בצידו התכני ובארגון צבאו. ידיעה מדויקת של האזור וסגולותיו, ישוב דליל באופן יחסי וחוסר-דרכים, ולבסוף חיסונו של הפּרָטִינֶן והסתפקותו במועט — כל אלה פועלים לטובת אנשי הכנופיות. לעיל צוין כבר, מה רבות ושונות הן אפשרויות ההסתר והמארב הצפונות בהרי-קרסט לאיש המכיר את הארץ, אם כי אפשרויות אלה אינן מרובות כל-כך כמו בהרים הגבוהים או באזורי-היערות. לעומת זה, יש חסרון לאזורים אחרונים אלה בשביל איש-הכנופיה, מבחינת התצפית. בהיותו משולל אמצעי התרבות המודרנית — מטוסים — לא יוכל לתור על נקלה את תנועות הכוחות של האויב, בעוד שבאזור-קרסט חסר-העצים תוכל עין הכפרי החדה לגלות על נקלה כל תנועה כזו מרחוק. גם השהיה בנוף של טרשים היא נוחה יותר לו ודורשת מגופו פחות מאמצים מאשר מהחיילים הסדירים של צבא זר.

בכלל יש לומר, כי גם כאן, כמו בכל מקום אחר במלחמה הקטנה, מתגלה זעפו של הטבע כבן-בריתו החשוב ביותר של איש-הכנופיה הלוחם על אדמתו הוא. רגיל האיש בקשיים האקלימיים של טבע הארץ והוא מתגבר עליהם מתוך חיסון וסבלנות. בהרים דלי-המים של חבל-קרסט יש להתגבר מתוך סבלנות ואורך-רוח על חוסר מי-שתיה בראש וראשונה.

הדוגמאות מן ההיסטוריה המובאות לעיל מראות את הקשיים העומדים לפני צבא בפעולתו כנגד כנופיות בהרי-קרסט, ומציינות גם את האמצעים הדרושים בשביל להתגבר עליהן: במלחמה עם כנופיות חייב גם הצד השני לא רק להשתמש בשיטותיהן, כי אם להקנות לעצמו כל אותן התכונות הנותנות את היתרון היחסי לאיש-הכנופיה. היינו: בקיאות מוחלטת בנוף המקום והסתגלות גופנית לטבע הארץ.

בפני מטוסי אויב בספרד

תום וינטרינגהם הוא קצין אנגלי ותיק, שלקח חלק במלחמת 1914/18, ושימש זמן רב במפקדת «הבריגדות הבין-לאומיות» של הריפובליקנים הספרדים. לאחר גמר מלחמת האזרחים הספרדית שב לאנגליה, והוא מפרסם שם פעם בפעם מאמרים על נושאים צבאיים, המעוררים הד רב גם מעבר לחוגים המקצועיים. מאמר זה לקוח מהחוברת הראשונה של ההוצאה הרשמית-למחצה - «Battle Training». בעל המאמר מסיק מתוך נסיונו בספרד, שנשק-התעופה כשלעצמו אינו מסוגל להכריע במלחמה רצינית; עם זה הוא נותן הוראות של הדרך להחיל-הרגלים, כשזה פועל בתנאי מלחמת אוויר. המערכת.

התנסויות הראשונה בספרד בדבר של ממש היתה בשעת התקפת אוויר על העיירה אשר בה נתארגנו יחידותינו. פצצה כבדה, שכפי הנראה היתה מכוונת לבנינים הגדולים שבצדה האחד של הכיכר המרכזית, פגעה בבית-קפה בעברה השני. בית-הקפה היה מלא חיילים, ורובם נחרסקו. בבנינים אחרים שנפגעו היו הרוגים מעטים; הפצצות המכוונות לתחנת הרכבת, החטיאו את המטרה כדי 150 יָרֵד.

המלחמה המודרנית מחייבת אמצעי זהירות

בשעת הפנאי סקרתי את בית-הקפה, ובאתי לידי החלטה: להחזיק את החיילים שימסרו לידי, במידה שתהא האפשרות לכך, לפחות במרחק רבע מיל ממרכז העיר, וכן במרחק כזה מכל תחנת-רכבת. זכרתי כיצד מחכים היינו, בצרפת, לפני עשרים שנה, במשך שעות רצופות לפני הנסיעה, במרחק של יָרֵדים-מספר מתחנת הרכבת; וכיצד היו הבנינים הגדולים ביותר במרכז העיר או הכפר משמשים אכסניה, משרדים או מחסנים לצבא. לא יהיה בטחון באלה במלחמה הזאת. אמנם, לא תמיד אפשר להמנע מהחזיק גייסות המחכים לרכבת בקרבת התחנה. אף-על-פי-כן מצאנו, לעתים, אפשרות לחנייתם במרחק-מה ממנה - כדי מהלך שלוש דקות, בערך.

פעם שניה ראינו את הכנפים האויבות מעל לראשינו, בזמן שהתקדמנו לעבר החזית. אך זוננו לדרכנו במבנה שקראנו לו «מבנה ארטילרי», וכעשרים אוירונים משני הצדדים הלוחמים הופיעו מעל ראשינו, כשהם נאבקים זה עם זה לחיים ולמות. הסתכלתי אז מלמעלה, מעל הגבעה, בשלוש מפלוגותינו שירדו לעמק: האנשים שברו במקצת את מבנם ושכבו במנוחה כאשר לומדו לעשות. מקלענים מספר הוסיפו להתנועע וצלליהם הנעים היו נראים. משחדלו אף הם לנוע, קשה היה לראות את הגדוד מלמעלה.

ואולם אחרי רגעים מספר צללו כמה אוירוני קרב לפעולה בטרטור-מנועים עז, ואוירון גדול נפל בלהבות. אנשים בקרבתו הסתכלו כלפי מעלה ונשמו לרוחה או הריעו, בהיותם בטוחים שזה היה אוירון אויב. גם אני נשאתי עיני לשמים - מאד קשה היה להתאפק ולהמנע מזה, אף-על-פי שאני בעצמי לימדתי במשך שבועות

תמימים את האנשים להבין, שפרצופים נראים מן האויר. אחרי־כן השפלתי עיני אל מורד הגבעה, אל החיילים אשר מתחתי, וראיתי את הכתמים הבהירים של פרצופיהם המופנים כלפי האור. אכן, אין לפקפק בדבר: נקל שבעתים להבחין מן האויר בגדוד אשר אנשיו מסתכלים כלפי מעלה.

למזלנו היו אותה שעה ידי הטייסים של האויב מלאות עבודה. מכל מקום, הם לא חיפשו אותנו. מטרתם היתה כפר מאחורי מפקדת הבריגדה שלנו. מקץ זמן מה הצליחו לחדור עד הכפר הזה וחלקו לו מהלומות כבדות. אחת ממכוניות־המשא שלנו העמיסה שם תחמושת רזרבית. נסכלתי עשה במנותי על התחמושת סרג'נט, אשר לא התאים, כנראה, לתפקידו — כי עצבני היה. הפצצות הטילו עליו אימה, וכפריים מסבירי־פנים השקוהו יי"ש לעודדו. והנה התוצאה: המכונית על התחמושת שבה נתהפכה בהצטלבות־דרכים; אספקה נחוצה מאד לא הגיעה אלינו במשך שעות רבות; ועיי איחור זה אבדו לנו יותר אנשים משהיינו מאבדים, אולי, לו השארתי את הסרג'נט עם מחלקתו בחזית.

ממקרה זה, ומנסיונות דומים לו, למדנו שבמלחמה המודרנית אין לחשוב, בשום פנים, את שירות התעבורה וכן תפקידים אחרים מאחורי־קו־החזית כמלאכות "קלות". אנשי שירות־המטה בבריגדה או בדיביזיה והממונים ל"תפקידים שונים": אפסנאים, נהגים של מכוניות־משא ודומיהם — צריכים להיות אנשי־צבא טובים לא פחות מאלה העומדים פנים אל פנים מול האויב. גם מהם תדרש אותה מידה של משמעת, ולעתים לא פחות אומץ לב, אם נרצה שהתפקידים בעורף החזית, החשובים כל־כך, יתמלאו כהוגן.

תנועת גייסות על פני דרכים

כמעט כל תנועה חשובה של גייסות נעשתה אז, וכן עד סוף המלחמה, בלי לה. לפני דרך ארוכה, נהוג היה להתחיל את טעינת מכוניות־המשא בחמרים ואנשים אחר הצהרים. מכוניות שנטענו היו נשלחות לחנות בדרך עוטה־עצים, במקום שיקשה לגלותן מן האויר; או שהיו נשלחות בחלקן, אחת אחת, בהפסקות ארוכות בין אחת לשניה, אל "נקודת התקהלות השירה" — שם נתקבצו ונצטיידו בדלק בהעריב היום. בשעת הדחק, כשהיה הכרח להסתכן, אפשר היה, לאחר חקירה במטה על פעולות מטוסי האויב, לצאת לדרך גם ביום, בשירה שכללה לעתים בריגדה, ברוחים רגילים של 30–60 ירד בין מכונית למכונית.

משקיפים שהשתמשו ברשת הטלפונית האזרחית בעורף, או בטלפונים־של־שדה היו מודיעים למדריד או למרכז אחר על תנועות מטוסי האויב. כך עשו לעתים קרובות גם מטוסינו, כשהיו מצוידים במתקני רדיו. בתשובה לשאלה טלפונית ברגע האחרון, אפשר היה, על הרוב, לקבל הוראות, כגון: "המתינו רגעים מספר"; "כשהדרך תהיה זמן־מה בחזקת בטחון — גודיעכם"; "טלפנו אחרי שתתקדמו עשרים רגעי". מכונית עם קצין היתה יוצאת ומתקדמת לפני השירה, כדי למצוא בדרך טלפון למטרה זו.

חסרים היינו נשק אנטי־מטוסי במידה מספקת, שנוכל להעמיד משמרות על הדרכים ואף לא מכוניות־יריה למדי, למען נזיין בהן את התעבורה שלנו. אבל נוכחנו לדעת, כי גם בשעה שמכוניות־המשא שלנו מובילות חיל־רגלים על מקלעיו, לא כדאי להרכיב את המקלעים על מכוניות רגילות בשביל פעולה אנטי־מטוסיית. יש ושיירה שהופתעה בהתקפה מן האויר היתה מגבירה את מהירותה ונחפזת להגיע

לעצים או למקום בו תוכל לנטות מדרך המלך. אולם לעתים קרובות יותר היתה השיירה נעצרת, והחיילים היו תופסים מחסה בקרבת מקום: אז הם היו משתמשים במקלעיהם להדוף כל נסיון של מטוסי האויב לחזור על התקפתם מגובה קטן. הנסיון הראנו לדעת, כי מקלעים על גבי מכוניות-משא הם משוללי-ערך; בין בשעת תנועתה של המכונית, ובין כשהיא נחה. אין אתה יכול לירות באופן אפקטיבי ממכונית הרצה במהירות מכסימלית או בולמת את גלגליה לפתע. ואם נחה המכונית, הרי המקלען שראשו מגיע לתקרת תא-הנהג נמצא בדיוק בגובה מתאים בשביל להפגע מרסיסי פצצה. חיל, הכורע בתוך שקע בצד הדרך ומפעיל את הַבְּרָן או את המאוור שלו (או טיפוס אחר מתריסר הסוגים שהשתמשו בהם), ייטיב למלא את תפקיד ההתגוננות מפני המטוס האויב, כי במצב זה הוא נגלה פחות לעין. כיון שאת רוב התעבורה שלנו אפשר היה להוציא לפועל רק בשעות הלילה, לא יכולנו להרשות לעצמנו נסיעה אטית ובפנסים כבויים, מלבד במקרים שהדבר היה הכרחי בהחלט. כרגיל נסעו השיירות ברוחים קטנים למדי, במהירות של 30 מיל לשעה, בערך, כשפנסיהן הצדדיים והאחוריים דולקים. במכונית-המשא הראשונה דלקו הפנסים הקדמיים; או שמכונית קטנה בעלת פנסים חזקים הלכה לפניו. כל נהג שמר על מקומו, לפי פנס-הגב של חברו אשר לפניו. במקרה-אזעקה כבה כל אחד את פנסיו משראה כי חברו שלפניו עושה כן, וכמובן האיט את מהירותו או שנעצר. אות-האתראה ניתן על-ידי מיליציה כפרית או על-ידי זקיפי דרך, שנתמנו ע"י יחידות-הקשר או הרזרבה. נהג של מכונית-משא לא ישמע בנהגו את שאון-המנוע של מטוס מתקרב, אך אדם מרוחק מעט מן הכביש ההומה, בתחום שמיעת קריאה, יכול לשמעו. לכן היו הזקיפים עומדים, לעתים קרובות, על משמרתם בשנים; האחד מקשיב במרחק-מה בשדה, והשני מזהיר, בשעת הצורך, את השיירה. כאשר זקיפים כאלה היו נצבים ברוב צומות-הדרכים ובמבואי הכפרים, היו השיירות מקבלות פעמים אזהרות שלא לצורך; אך רק לעתים רחוקות נתפסו, ללא אתראה, באורות דולקים. מובן שהתעבורה איננה הדבר היחיד, העלול להתקף על ידי מטוסים בעורף החזית. גם מחסנים זוכים לתשומת לב. החומרים והתחמושת שלנו הצטברו אך לעתים רחוקות לכמויות גדולות, אך המעט שהיה בידנו היה יקר לנו מאד. במהרה נוכחנו לדעת, שצבירת מחסנים גדולים תחת עצים או רשתות-הסואה איננה רצויה; מוטב לחלקם למספר מחסנים קטנים, כדי שפצצה חבלנית לא תמצא לה חתיכה הראויה להתכבד. מחסנים הנמצאים בין קצה מסילת הברזל לבין קו החזית אינם צריכים לעלות על מטען שתי מכוניות-משא בתקופה שאוירת האויב היא פעילה. אמנם, סידור כזה מצריך מספר גדול של זקיפים, אבל הוא שומר מהתפוצצויות-אסון, אשר לאחת מהן הייתי עד בצרפת בזמן המלחמה הקודמת: תחמושת בת 10,000 טון נישאה בסערה השמימה, בשל פגיעת פצצה אחת.

גם בתי חולים זוכים לתשומת-לב האויב. ארגון בית חולים לפי הכלל: בשעת הפצצה - התפזרו ושכבו במנוחה, אינו מן הדברים הקלים. נתקלתי בספרד בבית-חולים של שדה, שנוסד ע"י יחידה רפואית בריטית, והופצץ מיד משעבר לידי השירות הרפואי של ספרד. יש משהו איום במצבם של אנשים הנתונים להפצצה בשכבם בבית החולים. חלק מהפצועים הוא חלש מדי, משיוכל להתגבר על רגש הפניקה; אחרים - סכנה להניע אותם אפילו כשיש מקלט בשבילם. בית-החולים שבעורף החזית הטוב ביותר שנודמן לי לראות לא היה מכונס בכנין גדול או במחנה מרוכז, כי אם התפשט על פני חוילות רבות שהיו מפוזרות לאורך החוף.

במקרה זה היו, אמנם, קשיים בהספקת אוכל חם לפצועים, בהיותם מרוחקים מאד מן המטבח, ובלא ספק היו גם קשיים רפואיים ואדמיניסטרטיביים אחרים. ואולם, אלה הם דברים של מה בכך לעומת הסכנה לשמש מטרה טובה למטוסי-אויב. נסיוננו בספרד למדנו, כי בשעה שהמתנגד נמנה על מגשימי התיאוריות של "מלחמה טוטלית" אין זה מחכמה, לסמן את בתי החולים ותחנות העזרה בצלב-אדום בולט, ומוטב להסוותם.

ע ר ך ה מ ש מ ע ת

כל זה עושה, אולי, רושם קשה ומדכא. ואולם העיקר הוא, שלתעבורה, לשרותי-העורף ולבתי-החולים היתה יכולת להמשיך בעבודתם על הצד הטוב ביותר, כל עוד לא לקחה המשמעת ולא חסר אומץ-הלב. התקפה-אווירית היא נשק, שקל ביותר לרכוז לנקודה אחת, והיו מקרים, שכוחות-האוויר של הגנרל פרנקו ריכזו את מיטב תשומת לבם לשטחים מסוימים, — באופן שכמה מילים מרובעים בעורף-החזית היו מפוצצים כעשרים פעם ביום, ובכל פעם ע"י מטוסים רבים, מחמשה — ועד חמשים. מובן, שתחת לחץ מסוג זה לא היטיבו התעבורה ושאר שירותים לפעול; היו אחרים ונפלו פצועים והרוגים לא-מעט. אך מספר הנהרגים היה, בדרך כלל, קטן מאשר בקו החזית, והשירותים עשו, בכל זאת, את פעולתם. תמיד סבורים היינו, שבעקשנות ובמשמעת אפשר להפעיל שירותים אלה במידה רצויה גם בשעת התקפות כבדות יותר. ומסופקני, אם התקפות קשות יותר תתכנה אפילו במלחמה הגדולה המתנהלת עתה, אם לשני הצדדים יהיו תותחים אנטי-מטוסיים במספר מספיק גם לשטחי העורף. בשביל לנוע, לעבוד ולהלחם תחת כנפי המטוסים של האויב דרושים אומץ-לב, משמעת ושכל ישר. אולם מלחמה איננה בנויה רק על תנועה, עבודה וקרב. החיילים זקוקים גם לנופש ולמנוחה. ואלה אפשריים בהחלט. אנשים יכולים להתרגל לישון גם בזמן התקפה-אווירית. בתקופה הראשונה של המלחמה קשה היה לנו למנוע חולים ואזרחים מרוץ החוצה להסתכל בהתקפות ביום. אך ברבות הימים, משרבו ההתקפות, ואף כבדו יותר, נפתרה השאלה מאליה. הקהל התרגל אליהן וסקרנותו פגה. עשה כל מה שתוכל בלילה, מעט כמה שאפשר בפעולת יום. אל תכנס הרבה אנשים או חומרים יחד, יתר על הדרוש. בבוא התקפה — עצור (או התפור ותפוס מחסה) וכבוש את פניך בקרקע. השתמש במקלע להדיפת התקפות אווירונים מנמיכי-טוס. מחוץ לזה — חכה עד שהמפציצים יתעיפו. אלה היו התקנות שלנו—והן עמדו במבחן.

ע. בכבווי

גורמי ההשפעה בכפר הערבי בארץ-ישראל לפני מאורעות 1936-39

(מתוך הרצאה)

אחד מסימני ההתפתחות, שאנו מוצאים בכפר הערבי בארץ ישראל מאז הכיבוש הבריטי, הוא הגידול העצום של האוכלוסיה במשך שתי עשרות השנים האחרונות. בין הסיבות הישירות לכך אפשר לציין: (1) העדר גיוס לצבא: הגברים הצעירים נשארו בארץ, בעוד שבימי השלטון התורכי היו רבים מהם נקראים לצבא וחלק ניכר מאד מן המגויסים לא היה חוזר לביתו. (2) שיפור מצב הבריאות, העדר מגפות.

ומתוך כך הפחתה ניכרת בתמותת הילדים. (3) עזרה כלכלית של השלטונות, שהסירו כמעט כליל את עול מסי העושק הכבדים שרבצו על הפלח, גם נתנו לו הלואות בסכומים ניכרים בערך יחסי, ובמקרים רבים השתדלו להעסיקו בעונות ה"מתות" ולשלם לו שכר-עבודה בעין. (4) פחיתת השוד והגזל הסיטוני של קרקעות החלשים, האלמנות והיתומים. (5) עזרת הישוב היהודי, שקלט ומוסיף לקלוט את תוצרת הכפר הערבי ומשלם בעדה מחיר הוגן ובמזומנים. בנידון זה ישנם כמה הבדלים בין הכפרים הרחוקים מן הישוב העברי ובין הכפרים הקרובים אליו. באלה האחרונים תנאי המחיה בדרך כלל, יותר טובים, מפני קרבת שוק טוב למכירת תוצרת הכפר ואפשרות של עבודה משתלמת בשביל הידים העודפות.

ננסה בזה לבחון בקצרה את ההווי החברותי בכפר הערבי בשנים האחרונות

שלפני מאורעות 1936: -

הראש-זראשון בכפר, בעל הדעה, והתקיף הכל-יכול הוא בעל הנכסים, העומד בראש המשפחה העשירה ביותר. הוא יושב בכפר, אך יש שהוא גר גם בעיר וגם בכפר, לסירוגין. בניו ביקרו בבית הספר העירוני ולמדו שם מה שלמדו. עברו של בעל הנכסים מטיפוס זה, על פי רוב אינו מן הטהורים ביותר; את נכסיו, בין בנכסי דלא ניידים ובין בכספים, שהוא מלווה ברבית, קבל על פי רוב בירושה מאביו, שהיה העריץ השליט בכפר, או גם בסביבה כולה, בימי השלטון העותומני בארץ. רוב אדמות המשפחה "נרכשו" לפנים, בהיות אבות המשפחה חוכרי מס המעשר בכפרים. חכירה זו נתנה להם הזדמנות לשוד על ידי תחבולות ערמה במקרה שהמס לא שולם במועדו. חלק מהאדמות ש"נרכשו" נמכרו, ובכסף שנתקבל, יש שהגביר"ה היה משלם קצת מחובותיו, בונה בית להשכיר בעיר, או שחפר באר ונטע פרדס. אך הרגיל ביותר הוא, שהבעל-בעמו נסע לסוריה ומצרים ואף עד פריז הגיע, ובילה שם את זמנו בנעימים, ולבסוף היה חוזר לביתו בלא כסף ובלא רכוש תרבותי נוסף.

זקנים מטיפוס זה, מן הדור העבר, משהגיעו לגיל העמידה, נוהגים גם ביראת-שמים - מעתה אינם מפליגים יותר לערים רחוקות ואינם מבקשים את חמדותיהן. על הרוב הם עולים לרגל למכה וזוכים לתואר חג'. את הכסף הם מלויים ברבית קצוצה.

נוהגים המלויים לחת את המלווה לששה חדשים, בערך, מעונת הזריעה ועד לגמר הקציר, או אסיף תבואות-הקיץ, ואת החוב הם גובים מן הגורן. לוקחים הם את כל אשר בה, ואחרי זה עוד נשאר הפלח לעתים חייב לנושה. במשך שנים אחדות משתעבד בדרך זו הלווה למלווה, היורש לבסוף את אדמותיו ומציגו ככלי ריק. לפנים היו מלויים אלה שולטים בכפר שלטון בלי-גבול. מס המעשר היה בעזרתם. כאמור, נהגו תקיפים אלה לחכרו מן הממשלה. כיום פחת שלטון המלויים והעשירים במידה ניכרת; יש מתמרדים, ובערים ישנה משטרה ובתי משפט, ומושל בריטי, ואלה מעוניינים ב"דמוקרטיזציה" של הכפר. ז. א. בשבירת שלטונם המוחלט של "הגבירים" ובעלי הזרוע, אולם אם כי שלטונם ירד בצורה בולטת הרי עדיין הם וקרוביהם, שעברו לגור בערים, (כסוחרים או משכילים), מוסיפים להיות נותני הטון ומכוני הכיוון הפוליטי בכפר.

כפר שיש בו משפחות חזקות אחדות - יש בו, כמובן, גם ראשי משפחות אחדים. היחסים בין ראשים אלה הם, על פי רוב, רעים ביותר. הרבה קנאה עושה, הרבה צרות-עין עושה, הרבה תאות-כבוד עושה, ובעיקר תאות-המדנים שהיא לחם

חוקם. קיימים קשרים בין תקיפים בכפרים שכנים, וקשרים אלה נמשכים על פי רוב כמסורת אבות או מתוך יחסי מסחר.

השניים במעלה הם הזקנים (משאיך או חיתיריה) והמוכתרים – נכבדי העדה. הזקנים הם ראשי המשפחות הקרובות קרבת דם ויחוס למשפחה הראשית, משפחת-הגביר (חמולה); ברובם הם אנשים בגיל העמידה, ובמיעוטם זקנים ממש. הם מחוים דעה, מיעצים עצה, ויש להם השפעה ניכרת על מהלך עניני הכפר. הם גם השופטים והמתוכים בסכסוכים ובתגרות שבין בני הכפר.

המוכתר הוא נבחר הכפר ובא-כוחו כלפי השלטונות, והוא הגוף החוקי בכפר; הוא מקבל את ההודעות והתביעות הממשלתיות; הוא הרושם את הלידות והמיתות ואת הנשואין (מקדש הקידושין הוא אחר, המיוחד לכך). בא צבא או משטרה לכפר, המוכתר הולך אתם להראותם את מבוקשם, או לתת להם תעודה שמבוקשם איננו בכפר. הוא המקשר בין הכפר לבין השלטונות, ומקבל משכורת חדשית מאת הממשלה. שיעור המשכורת הוא לפי גודל הכפר ולפי הערכת מידת הזמן, שעל המוכתר להקדיש לעניני כפרו. יש כפרים שיש בהם מוכתרים אחדים המיצגים חמולות שונות. החטיב הוא החזן והדרשן בכפר. את שכרו הוא מקבל בעת הגורן מאת כל בני הכפר. אינו נמנה על בעלי ההשפעה.

בדרגה רביעית בסולם החשיבות עומדים הפלחים הרגילים, אכרי הכפר, בעלי המשפחות לגיליהם השונים, שאינם מתבלטים באופן מיוחד; כשנחלתם היא בגודל בינוני – מוטלת אצלם עבודת המשק על צעירי המשפחה והנשים. רק בעונות העבודה הבושרת עובדים גם ראשי המשפחה בעצמם, עבודה ממש. בדרך כלל, הם מטפלים במכירת התוצרת ובקניות בשווקים, מבקרים בעיר לשמוע חדשות ולראות את הנעשה בבתי משפט ובמרכזי האינטריגות, מהלכים מעט רכיל, יושבים בקפה שעות ארוכות או שהם עוסקים בשאר מלאכות מסוג זה. העניינים שבין הפלחים, מחוסרי הקרקע, או אלה ששטח אדמתם אינו מספיק להם כדי מחיתם – חוכרים קרקע, או שמשכירים עצמם לעבודה אצל אחרים. הם משתדלים לעבוד בעבודות ציבוריות, בעבודות הממשלה, או במושבות היהודים. גילו של סוג עובדים זה הוא מ-35 שנה ומטה. רק לעתים רחוקות תמצא ביניהם אנשים למעלה מגיל זה.

בדרגה נמוכה מזה בסולם החברתי עומדים החראת והקטרוז. יש הבדל מסוים בין החראת והקטרוז. הראשון מעבד את האדמה, על הרוב, בשכר חלק מהיבול, בעוד שהשני הוא שכיר בלבד. הראשון משועבד יותר מהשני לבית אדוניו ולמשקו, ויום העבודה שלו ממושך יותר. על פי רוב מקבל החראת את מזונותיו וחלק מלבושו מבית אדוניו. הקטרוז הוא מצעירי הכפר, כרגיל בגיל עד 25–30; הוא עובד בבהמות העבודה (סוסים, בקר, גמלים או חמורים) של אדוניו, הוא חורש וזורע את תבואות החורף, קוצר ודש את יבולן, מכשיר את הקרקע לתבואות הקיץ ועסוק בכל עבודות הפלחה. משכורתו זעומה מאד. סוג זה – החראת והקטרוז – נתון למרות אדוניו ולמרות התקיפים מעל להם. עליו לציית לכל הפקודות הניתנות לו. אין מקום לחות דעתו, אין שואלים בעצתו, ואין מחשבים בה. מדכאים אותו על כל צעד. חזיון רגיל מאד הוא, וביחוד מזמן השלטון הכריטי בארץ, שסוג כפריים זה בורח מכפרו ועובר לעבוד במושבה יהודית או בעיר; מצרף פרוטה לפרוטה, עד שהוא מאסף סכום המספיק לו לקנות אשה, ואז הוא מתחיל לחיות חיי משפחה.

במקרה שסוג זה נשאר בכפרו הרי הוא מקבל חלק בנחלת המשפחה, או

שהוא מהוה שכבה חדשה בכפר, – ראשית הסרוליתריון הכפרי. במקרה שפלח כזה נודד מכפרו, הרי הוא „רוכש“ לו חלקת קרקע קטנה ע"י העיר, ובונה עליה בית-חומר או צריף-פחים (כך נוצרו „שכונות העובדים“ הערביות על יד המושבות העבריות ושכונות הפחים על יד הערים). דרגת חייהם אינה נופלת, בדרך כלל, מזו של הכפריים הרגילים.

הנמוכים ביותר בסולם המעלות הם הרועים. רוב נערי הכפר עוברים את השלב הזה. הם נעים בשדות עם הבקר והצאן. על ידי כך ניתנת להם ההודמנות להכיר יפה את כל שבילי הסביבה ושטחיה, לפי שאינם חונים בשדה אחד, אלא נודדים עם העדרים ממקום למקום. יש והם מתרחקים גם לסביבה יותר מרוחקת מכפרם. עם נערי הרועים נמצאים הרועים המבוגרים. אלה נשארים במקצוע זה, שהוא נחות בדרך כלל, אם מפני שהתמחו בו, או משום שלא הצליחו לחדור למקצוע אחר. אחוז מסוים מהם לקוי בשכלם, או הדיוטות גמורים; אולם כעוזרים במלאכת הרעה – שכלם מספיק. גם החראתים וגם הרועים מתאספים בערבים בדיואן* ומספרים על מה שראו במשך היום.

לנשים הכפריות אין כל חות דעת שהיא. הן נוצרו לעבודה, לשירות ולגידול הילדים. הן נרתמות בעול החיים בגיל רך ביותר, בגיל של 30 רובן כבר נובלות. לא כל הכפריים בארץ הם מטיפוס אחד. רוב הכפרים הנושנים נבנו על שרידי כפרים קדומים. הרכב התושבים בכפר שהכה שרשיו במקומו ולא נדד (לפחות במשך מאות השנים האחרונות) מכיל עפ"י משפחה עיקרית ותקיפה ומשפחה שניה פחות תקיפה ממנה. אליהן נוספות כמה משפחות, שנספחו בהמשך הזמן מתוך כפרי הסביבה. טיפוס כפר אחר, הוא הכפר „האסופי“. אלה הם כפרים „צעירים“ בערך, ונוסדו על ידי אנשים שעזבו את כפריהם ועברו לגור לכפר השכן, שבראשיתו היה חורבה דלה וברבות הימים נתפתח והיה לכפר. ברוב הכפרים האלה נמצא אחוז הגון של מצרים מצאצאי צבא אברהים פחה, ששלט בארץ בשנות 1830/40. כמו כן מצויות בכפר „האסופי“ משפחות בודדות של מוגרבים, שהם צאצאי פליטים ממרוקו או קוקו. בדרום הארץ ובצפונה יש שאלה מהוים כפרים שלמים. בכמה כפרים אתה מוצא חורנים בודדים, ויש כפרים שלמים מבני בוסנייה. בכפרים „אסופיים“ אין יד תקיפה אחת שלטת. הדעות הן מפורדות מפני האינטרסים השונים של המשפחות הנפרדות מאד לפי מוצאן.

חטיבה שונה מן הכפריים הם יושבי האהלים. רבים מהם הם מבני הדרום שהיו נודדים ממחוזם לעונת הקיץ וחוזרים לשם בחורף. ברכות השנים נשתקע חלק קטן מהם באיזורים יותר צפוניים, ויש שהתאחזו שם. בדרך כלל הם עניים מאד ועלובים. חלק מהם נהסך לאוכלוסים קבועים במקומם החדש. הם באו לכאן לפני ימים רבים, לפני 100 שנה בקירוב, החזיקו בקרקעות הממשלה שהיו הפקר, והם מעבדים מהם קצת, ובשאר ירעו את בהמותיהם. יש מקומות שיושבים שם בני טיפוס אחד – כמו למשל שבטי התורקמנים, השוכנים בין קיסריה ובין עמק יזרעאל ולאורך כל ודי ערה, ויש שלמקום אחד נתלקטו אסופים מכל המינים, כמו שוכני האהלים שבסביבת חדרה ועמק חפר.

אורח החיים בכפר הערבי הקרוב לישובי היהודים נבדל בצורה ניכרת ויסודית מאורח החיים בכפר המרוחק מישוב יהודי. במידה שהכפרים קרבו לישובים העבריים,

* בית-המועד בכפר הערבי בארץ; במחוזות שונים נקרא בשם שונה: דיואן, מצפה, עקד וכד'.

ובניהם עבדו אצל היהודים או מכרו להם קרקע ומוזנות, בה במידה נתערער ונהרס שם בנין השלטון העתיק. בסביבות יהודיות רבו הממרים את פי בעלי השלטון בכפר. שתי סיבות עיקריות גרמו לתופעה זו: (1) השפיעה הדוגמא של היחסים ההדדיים בין היהודים, (2) נמצא מוצא, מקום לנדוד אליו ולהתפרנס שם; במקרה ש-המורד לא התפשר עם השליטים, או שלא נשמע לשררה בכפר, ידע, כי יש לו מקום-עבודה בטוח וקבוע, במידה פחותה או יתירה, ב-שכונות העובדים הערביות ליד המושבות העבריות או בעיר. אולם נדידה זו לא ניתקה את קשרי הפלח עם כפרו. לדוגמא נציין, שכולם, כמעט בלי יוצא מן הכלל, חוזרים לכפרם לימי חג ומועד. כמו כן הם נוהגים להתחתן, כמעט תמיד, רק עם בנות המשפחה מכפר המולדת, או מקרובי המשפחה בכפרים השכנים. רק במקרים נדירים מאד יקרה הדבר, שבן כפר שנרד מכפרו יתחתן עם זרה.

סטיות מאורח החיים הקבוע המתואר כאן אנו מוצאים אצל הדור הצעיר. המאורעות, שסחפו את הארץ בארבעת השנים האחרונות, חוללו שינויים זמניים חריפים מאד. היסודות החברתיים של הכפר נתערערו. עליונים ירדו מטה ותחתונים עלו מעלה. אך זה הוא נושא מיוחד.

חיים רזילי

כביש ארץ-ישראל — מצרים

(בעקבות מסע-נסיון)

א

מראשית הימים היה חצי-האי סיני הגשר המחבר את מצרים עם א"י. בדרך זו הלך אברהם אבינו בעלותו ממצרים. ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה" (בראשית י"ג, א'). בדרך הזאת נמלטה הגר המצרית בברחה מפני שְׂרֵי גברתה, בבקשה להגיע שוב לארץ מולדתה; ובדרך הזאת ירד יעקב מצרימה - בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אותו" (בראשית מ"ו, ה). פסוק זה מלמדנו, אגב, שכבר בימים הקדומים ההם היתה בסיני מסילה, אשר לא רק אורחות גמלים ובהמות יכלו לשרך בה את דרכן, כי אם גם עגלות וכלי רכב. כאשר ברח אליהו הנביא מחמת איזבל, פנה גם הוא לבאר שבע, ומשם הוסיף ללכת במדבר, ארבעים יום וארבעים לילה, עד הר האלוהים חֲרֵב" (מלכים א', י"ט). ובמדבר סיני הן ניתנה לנו התורה.

שטחו של חצי האי הזה הוא 11.200 מילין מרובעים, כאלף מילין, בערך, יותר משטחה של א"י. אולם מספר תושביו אינו עולה על 4000-5 נפש, או כ-800 משפחה של בדואים משבטים שונים. החונים בעיקר בקצה המדבר ועל שפת הים. ידוע, כי חצי האי סיני היה לפנינו עשיר במתכות ואבנים יקרות, והמצרים הקדמונים היו משלחים שמה את הפושעים שלהם ושבויה-המלחמה, לעבוד במכרות הנחושת והזהב. משערים, שבימים קדומים היה חצי-האי הזה מיושב יותר, והיו בו גם יותר עצים וצמחים. על כל פנים, בתקופה הרומאית-הביזנטית נמצא בצפונו של חצי-האי סיני ישוב עירוני וחקלאי מפותח, שמנה, לפחות, כמה עשרות אלפים נפש. עד היום

הזה אנו מוצאים שרידי חרבות של הערים מן התקופה ההיא. אולם קודם לכן, בתקופת התנ"ך, היתה כאן שממה, כנראה. ישעיהו הנביא, השופך את חמתו על הבנים הסוררים, ההולכים לרדת מצרים ופי לא שאלו, לעזו במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים, מתאר את הדרך כ- "משא בהמות נגב בארץ צרה וצוקה, לביא, בְּהֵמוֹת וְלִישׁ מֵהֶם אִמְעָה וּשְׂרָף מֵעוֹסֶף" (ישעיה ל', ו'). "הנגב", צפונו של חצי האי, הוא כיום כמעט כולו מדבר והרי-חול, אם כי בעמקים יש אשר נתקלים לפעמים בשרידי ירק דל, ביחוד ממשפחת השיטה והאשל, הוא שיח-המֶן. בין חיות הטרף, המוצאות להן מחסה בסיני, במספר מצומצם, מונים גם את הנמר (הפנתר) והצבוע.

ב

מפני מצבו הגיאוגרפי המיוחד, מקשר חצי-האי סיני לא רק את א"י עם מצרים בלבד, אלא גם את יבשת אפריקה עם אסיה ואירופה. כאשר סללו הרומאים את כבישיהם לשם ליכוד הקיסרות לא יכלו לפסוח על סיני. כבישים עברו מקיריניקה (כיום לוב המזרחית) לאלכסנדריה, ונמשכו הלאה דרך סיני לא"י, ומכאן לבירות, דמשק וביצנץ*. אחרי תקופת השלטון הרומאי פסקה התקנת הדרכים בסיני עד ראשית המאה התשע-עשרה, כשנעשתה עבודה רבה בשביל להכשיר את הדרך הזאת לחילותיו של איברהים פחה והארטילריה שלו בנסיונו לכבוש את חיג'אז, אולם מהעבודה הזאת לא נשאר כמעט כל שריד. הדרך הכבושה היחידה היתה זו, ששימשה במשך דורות לשיירות עולי-הרגל, אשר עשו את דרכם, בת 1600 קילומטר, ממצרים למכה על גמלים, במהירות מקסימלית של 35 ק"מ ליום. רק בימי מלחמת 1914-1918 הספיקו התורכים בזמן הקצר שהם החזיקו בסיני, לסול כביש טוב למדי, דרך באר-שבע ועוג'ה אל-חפיר, לביר-חסנה אשר בחצי הדרך בין א"י ומצרים.

במשך 20 השנים האחרונות, מזמן המלחמה הקודמת, נעשו כמה נסיונות להניע את ממשלות מצרים וא"י להקציב את הסכומים הדרושים לסלילת כביש אספלט אשר יחבר את שתי הארצות ויקרב בהרבה את תעלת סואץ לארצנו. ביחוד טיפל בזאת מי שהיה מושל סיני, המיור ג'רביס, אולם גם הוא לא הספיק הרבה. ממשלת א"י לא הביטה בעין יפה על כביש כזה בחששה שהוא ימשוך חלק מנוסעי-הרכבת, העמוסה גם בלאו-הכי גרעונות גדולים, המתכסים מדי שנה מאוצר הממשלה. אף ממשלת מצרים היתה דואגת פן ישמש חלילה הכביש הזה דרך קלה ביותר לתירים לחצות בה את המדבר ולבקר בירושלים, בדמשק ובמקומות אחרים במזרח הקרוב. מצרים עוד לא שכחה את טיפוס-התירים המכובד שמלפני מלחמת 18-1914 ומלפני תקופת המכוניות, שהיו באים אליה לבלות את רוב חדשי החורף, והיו מוציאים כסף רב בבתי המלון היקרים של קהיר ולוקסור. ממשלת מצרים לא היתה מעונינת להקל עליהם ביותר את היציאה למרכזי תיור אחרים. אמנם, בהשפעתו של ג'רביס נאות המלך פואד המנוח להפריש סכומים לא גדולים לסלילת מספר קילומטרים של כביש מזרחה מסואץ דרך מעבר מיטלה; תיקון זה אפשר למכוניות חזקות ולא נמוכות ביותר לעבור את המדבר בחדשי הקיץ. המכוניות האלה היו משתמשות בכביש התורכי הישן דרך ביר-חסנה ועוג'ה אל-חפיר.

ג

אולם כפי שכבר קרה הדבר פעמים רבות בתולדות ימי הכבישים, שונה המצב עקב הצרכים האסטרטגיים. אחרי ועידת מינכן (ספטמבר 1938) בשל החשש

* הכביש הזה נרס, בחלקו, ע"י המורדים היתודים ונסלל מחדש ע"י אדרינוס קיסר.

אצל השלטונות הבריטיים, שבאחד הימים הקרובים יעמדו שוב בפני הצורך להגן על הסואץ. ויתכן, שהאויב המשוער יצליח, לסתום את התעלה ע"י הטבעת אניה וכדומה, ולגרום ע"י כך להפסקה ממושכת ומסוכנת בתחבורת הים עם דרום-אפריקה, אוסטרליה והודו. נחוץ היה, איפוא, להבטיח דרך שניה – ביבשה. עלולות גם להוצר מסיבות עת אשר ים סוף מצד אחד והמפרץ הפרסי מהצד השני יוכרו כאיזורים מסוכנים, ושוב לא תהא ברירה אלא להשתמש בדרך היבשה. אם בהמשך המלחמה יהא הכרח להחיש עזרה מהירה לעירק או לאירן, הרי אין טוב ככביש אשר יאפשר להעביר צבא ותחמושת במינימום של זמן. ארץ ישראל ומצרים אמנם מחוברות עכשיו על ידי מסילת ברזל רחבה, אולם הנסיון הראה, שמסילת ברזל משמשת מטרה נוחה ביותר להפצצות מהאוויר ותיקונה קשה וממושך. ואילו כביש אינו ניתן כל כך לנזקים מהאוויר, ותיקונו, באמצעים אשר בידינו, הנהו, לרוב, ענין של שעות בלבד. ברוב המקרים אפשר גם לכוון את התנועה לדרך צדדית, כל הסיבות הנ"ל העלו בשנה שעברה את שאלת הכביש ארץ-ישראל-מצרים על הפרק, והפעם נגשו לענין בכובד-ראש. במשך זמן קצר עובדו התכניות, אושר התקציב והוזמנו הצעות לסלילת הכביש מישמעאליה, אשר במצרים, עד הגבול הארץ-ישראלי בעוג'ה-אל-חפיר.

ד

לפי החוזה עם חברת "של", אשר קבלה על עצמה את סלילת הכביש הזה, צריכה היתה העבודה להתחיל בראשית יולי ולהגמר בסוף דצמבר 1939. אולם מפאת העכובים שחלו בהכנות הדרושות ובהבאת המכונות והמכשירים מאנגליה, נסתיימה סלילת 230 הק"מ מישמעאליה לעוג'ה-אל-חפיר רק בסוף פברואר 1940, כלומר מקץ 8 חדשים אחרי התחלת העבודה; אולם גם זה הוא שיא הראוי לשבת. בדרך כלל נסללו במוצע מ 1½ עד 2 קילומטרים כביש בכל יום של עבודה.

הכביש הזה נסלל לפי השיטה הידועה בשם "Mix in Place", או תערובת במקום. לפי שיטה זו מערבבים, בעזרת מכונות מיוחדות, את חול המדבר בביטומן קל – חומר זול המתקבל מפסולת של שמני דלק – באופן שהחול נהפך לחומר שחור ומדבק. את החומר הזה פורשים כשטיח על פני המדבר בעובי של 10 סנטימטרים, בלי כל יסודות. אחרי טיפול ויבוש פוחת העובי של השטיח ומגיע ל-7½ ס"מ. כמעט כל הכבישים הגדולים במצרים, לרבות כביש ישמעאליה-קהיר, קהיר-אלכסנדריה נסללו ע"י חברת "של" לפי השיטה הזאת. אצלנו נסללו כבישים כאלה בשדות האוויר של לוד, תל-אביב וחיפה. רוחב הכביש הוא 6 מטרים עם "בלנקטים", בשעור שלשה מטרים מכל צד, וסלילתו עלתה רק 640 לא"י הק"מ (לעומת 2000 לא"י הק"מ כביש רגיל בארץ). הסכום 640 לא"י כולל את ההוצאות המיוחדות להעברת החמרים, הכלים, המכונות, המים והאספקה לסועלים במדבר. הכביש כולו עלה 163000 לא"י. לשם סלילת הכביש היה צורך להוביל 70 טון חמרים לכל ק"מ, ואילו בנו אותו על יסודות אבנים, כמקובל אצלנו, היו צריכים להעביר לא-פחות מ 3070 טון חמרים לכל ק"מ! חשבו ומצאו, שמפני הקשיים אשר בהובלת חמרים במדבר, כדאי יותר להעביר כביש של "Mix in Place", כדרגת הכנה לסלילת כביש אבנים, מאשר לסלול את האחרון בלי כל הכנה.

הכביש הזה, לפי דברי המהנדס הראשי של חברת "של", הוא לא רק זול, כי

• זהו גם הטעם העיקרי אשר הניע את הממשלה לסול את הכביש חיפה-בגדד.

אם גם חזק ויכול לעמוד בפני תנועה רבה של מכוניות כבדות, אם רק תהיינה מצוידות בגלגלי גומי. גלגלי ברזל, אפילו של כלי-רכב קלי משקל, חותכים חריצים עמוקים בכביש כזה ומקלקלים אותו. אחת המעלות הגדולות של כביש הבנוי לפי שיטה זו, הוא, שקל מאד לתקנו. מלאי של ביטומן עומד תמיד מוכן בחביות לאורך הכביש (החומר הזה יכול לעמוד במשך חמש שנים מבלי להתקלקל). בשעת הצורך מכינים את תערובת החול בו במקום ומוציאים לפועל את התיקונים הדרושים, מבלי להזקק להכאת חמרים נוספים וללא איבוד זמן על הנחת יסודות וכו'.

אמנם לא בכל מקום נמצא חול-מדבר מתאים, אשר יוכל לשמש יסוד לכביש. בהרבה מקומות נמצא שהחול מתחלחל מתחת לאספלט והכביש שוקע ונהרס. במקרים כאלה מוציאים את החול המקומי ומחליפים אותו בחול מתאים, המובא ממקום אחר. התהליך של החלפת החול נמשך במשך כמה חדשים, עד אשר כל אורך הכביש נמצא בדוק ומחוסן. בהתחשב עם עובדה זו הותנה עם חברת „שלי“, שהכביש החדש ימסר לממשלת מצרים רק מקץ שנה לגמר העבודה. במשך השנה הזאת על חברת „שלי“ להוציא לפועל את כל התיקונים הדרושים על חשבונה.

את כביש-המדבר סוללים מבלי לישר קודם את החולות. הכביש מוכרח ללכת בקו אחד עם הקו הטבעי של החולות, שאם לא כן עלול הוא להשטף בורם החולות ולהעלים מן העין. הרי, שהכביש אינו ישר כל עיקר. הוא עולה ויורד כל הזמן, בהתאם לגלי החול אשר במדבר. במקומות ידועים, ביחוד בצד המזרחי, הקרוב לארץ-ישראל, הרגשתו של הנוסע במכונית היא כשל אדם הנמצא בלב ים סוער, אשר אניתו עולה ויורדת כל הזמן.

חלקי הכביש לפי הסוגים הם כדלקמן:

מתל-אביב לעזה	86	ק"מ	כביש אספלט ממדרגה ראשונה
מעזה לבאר-שבע	47	"	ממדרגה שניה
מבאר-שבע - לעוג'ה אל חפיר	76	"	כביש תורכי לא טוב
מעוג'ה אל חפיר לישמעאלית	229	"	כביש חדש "Mix in Place"
מישמעאליה - לקהיר	135	"	" " " " " "
סה מתל-אביב - לקהיר	573	ק"מ	

ה

במרחק של עשרים קילומטר בערך ממערב לעוג'ה אל-חפיר נמצאת תחנת הגבול המצרית, „אבו-אל-וגילה“. כאן בודקים באהלים את הויזות המצריות והפספורטים. אחד הפקידים במקום שח לי שהוא מקבל בשכרו 65 מיל ליום; משפחתו גרה באל-עריש, והוא בעצמו, כשאר העובדים במקום, גר באוהל. הוא סיים בשאלה: אולי אפשר להשיג עבודה באי?

מאבו-אל-וגילה עד ישמעאליה - 210 ק"מ - נוסעים כל הזמן במדבר, בלי כל הפסקה ובלי ישוב. הכביש מתפתל כשטיח שחור ענקי בתוך גבעות החול. אין פוגשים נפש חיה, מלבד עכבר-שדה החוצה לעתים את הכביש בבהלה. ויש אשר אחרי קילומטרים רבים של מדבר מופיע לעיניך פתאום בידואי בודה, צועד בשממה, ואתה תוהה, מאין הוא בא ולאן הוא הולך. לשוא תחפש עקבות של שביל או סימנים של אוהל באופק. ריק המדבר מסביבך, והבידואי הולך לבדו, בלי ילקוט ובלי צידה. הגלימה שלו מורמה לפנים, ורגליו החשופות נראות מרחוק כשהן מתרוממות ויורדות

בעקבות שאול ויהונתן

הקטע דלהלן, שתורגם מהקובץ "Warfare" (ערוך בידי קולונל אוליבר ל. ספולדינג), מתאר את כיבוש מקמש ב-1918. מתגלה כאן ערכו של התניך, כמקור ללקח צבאי-טקטי לפעולות-מלחמה בארץ-ישראל. לא לשוא לא מש ספר התניך מידו של אלנבי, מיום נרכו על אדמת ארץ-ישראל. — המערכת.

ב-13 לפברואר החלפנו את הדיביזיה ה-53 בקו דיר-אבו-עוביד — ראש-אל-צפה — חיזמה, וב-14 בו נתקבלו הפקודות האופרטיביות להתקפה על יריחו. מגמת הפקודות היתה להדוף את האויב אל מעבר לנהר הירדן. כדי להוציא לפועל את ההתקפה העיקרית היה עלינו לחזק קודם את קו-החזית שלנו ע"י תפיסת כפר קטן שעמד לעומתנו ממש, ונודע בשם מוכמש או מיכמש.

הכפר מיכמש שכן על גבעת-טרשים גבוהה. קו-משמרות-החוף שלנו נמצא גם הוא על שרשרת גבעות גבוהות, וביננו לבין האויב השתרעה בקעה עמוקה. הוחלט על התקפה חזיתית; בסיוע הארטילריה ומכונות-יריה היה על הבריגדה לצאת, לפני עלות השחר, להתקדם אל חוף העמק ולכבוש את מכמש מפנים. הפקודות נמסרו לאנשים לפנות-ערב, והכל התפזרו להחליף כוח, ככל האפשר, לפני „שעת האפס“.

בשדה-החניה קרא מיור-הבריגדה, לאור הנר, בספר התניך שלו. כאשר דובר בפעם הראשונה על ההתקפה העלה השם „מכמש“ איזה הד מוכר בזכרונו, והוא לא ידע על שום מה. והנה ברגע שכבר עמד לפרוש למנוחת לילו, נזכר באותו שם ועלה בדעתו לעיין בספרי-הקודש ולבקש את מקומו שם. הוא מצא את מבוקשו בשמואל א', פרקים י"ג י"ד:

„ושאול ויונתן בנו והצם הנמצא עמם ישבים בגבע בנימן ופלשתים חנו במקמש... ויהי היום ויאמר יונתן בן שאול אל הנצר נשא כליו: לכה ונצבקה אל מצב פלשתים אשר מצבר הלז, ולאביו לא הגיד... והצם לא ידע פי הלך יונתן. ובין המצברות, אשר בקש יונתן לעבר על מצב פלשתים, — שן הסלע מהצבר מזה, ושן הסלע מהצבר מזה; ושם האחד בוצץ, ושם האחד סנה. השן האחד מצוק מצפון מול מקמש, והאחד מנגב מול גבע. ויאמר יונתן אל הנצר נשא כליו: לכה ונצבקה אל מצב הצרלים האלה, אולי יעשה הי לנו, פי אין להי מצצור להושיע, קרב או במקט“.

והמיור הוסיף וקרא, איך עבר יונתן דרך המעבר, או המיצר, של מכמש בין בוצץ ובין סנה, איך טיפס על הגבעה במשכו אחריו את נושא כליו, עד אשר באו אל מקום גבוה, „קבבצי מצנה צמד שדה“*: והנה נתעוררו הפלשתים משנתם, ובחשבם שמוקפים הם על ידי צבאות שאול, ברחו על נפשם במבוכה, וחרב איש

* בתרגום האנגלי של הפסוק שהוא, כמובן, גם פירושו לו, נאמר: „An half acre of land, which a yoke of oxen might plow, שחרגומו: „חצי אקר שדה, כדי תרישת צמד-שורים“.

ומתרחקות לאט לאט באין-סוף של המדבר. מבלי משים עולה בזכרון ספרו של המיור ג'רביס על סיני, בו הוא מציין את הפלא הזה של המדבר, אשר לכאורה היהו ריק מאדם, ובכל זאת, ברנע שיקרה לך או למכוניתך דבר-מה, אתה מוצא את עצמך מוקף מיד קהל אנשים, המוכנים להושיט לך עזרה, מבלי שתבין מאין הופיעו כל אלה ומה מעשיהם כאן.

מומן לזמן פוגשים גם בגמל בודד, המהלך להנאתו במדבר ומבקש מרעה לעצמו. כפי שהסבירו לנו, נוהגים הבידואים לעזוב את גמליהם לנפשם במשך כמה חדשים בשנה שידאגו לצרכיהם בעצמם. בגמר התקופה הזאת פושטים ילדי הבידואים על פני המדבר, ולפי סימנים הגלויים רק לדרי המדבר, הם הולכים בעקבות גמליהם ואוספים אותם אחד אחד. יש אשר הבידואים הצעירים הללו משוטטים חדשים שלמים עד שהם מצליחים לאסוף את כל גמליהם. אבל הזמן הוא זול במדבר, וסבלנותם של הבידואים גדולה.

לישמעאליה הגענו עם חשכה, ושלשה מצרים התחילו לחטט לאור הנר במספורטים שלנו, כשהם יושבים על הקרקע על שפת התעלה, בשביל לרשום אותם בספר. אף אחד מהמצרים האלה לא מצא את ידיו ורגליו בתעודותינו, ואנחנו צריכים היינו לעזור להם לצאת מהענין בשלום. ברפסודה עברנו את התעלה, ובבית-המכס אשר בישמעאליה נבדק הרשיון של המכוניות שלנו.

העיר ישמעאליה נבנתה בשנת 1863 ע"י חברת-סואץ ונקראה על שם הכדיב ישמעאיל. היא מצטינת בגניה היפים, המיוחדים במינם במצרים. העיר כולה עושה רושם נקי ושקט ומשמשת כעת מרכז חשוב לצבא הבריטי. היא קשורה בכבישים טובים לפורט-סעיד - (כשמונים ק"מ), ולקהיר - (135 ק"מ).

כעבור שעתים וחצי הגענו לקהיר - בירת מצרים, מקץ שתיים עשרה שעות לצאתנו מתל-אביב.

1

אין ספק, כי בהגמר הכביש כולו, על חלקו הארץ-ישראלי, היינו מבאר-שבע עד עוג'ה-אל-חפיר. יהיה מקום לשרות אוטובוסים קבוע בין ירושלים וקהיר, אשר ימשוך אליו קהל נוסעים ותירים גדול. יהא אז צורך להקים, לפחות, שתיים-שלוש תחנות במדבר בין הגבול הארץ-ישראלי וישמעאליה, אשר תהינה מצוידות במזוננים מתאימים וחדרי-מנוחה, במשאבות-בנזין ובסידורים לתיקונים קלים במכוניות. אולם קודם כל יש לקבל ממשלות מצרים וא"י את הרשיונות הדרושים לפתיחת הקו הזה. לעת עתה אין עדין הקרקע מוכשר לכך. תתעורר בלי ספק גם שאלת הבטחון. השיכים הבידואים היו נוהגים במשך שנים רבות לגבות מסים הגונים ממשלת מצרים וממשלת תורכיה, בשביל להבטיח את שלומן של שיירות עולי-הרגל למכה, בעברן דרך המדבר. התשלומים האלה היו ידועים בשם "סורה". האמנם שינו הבידואים את טעמם ומנהגיהם ואינם להוטים יותר אחרי שוד דרכים ו"סורה"?

השלטון התורכי, הושג רשיון רשמי והובטחה העזרה המקומית למוודים. חברי הקבוצה באו לארץ בשנת 1871. ראשית פעולתם היתה בסביבת רמלה, על פני השפלה הצפונית. מסיבת מחלה הוכרח מנהל הקבוצה לחזור לאנגליה, ובמקומו נתמנה טיירניס-דריק. יחד עם דריק בא מהנדס מלכותי צעיר, – הלויטננט קונדר, – שהתפרסם אחר כך כחוקרה של הארץ. העובדים סבלו הרבה מן המלריה. בשעת עבודת המדידות תקפה גם את דריק התקפה קשה של קדחת. בערבות הירדן התגברה המחלה אשר בה מת אחרי-כן בירושלים (ב 1874). קונדר צירף אז לעבודה לויטננט צעיר בן 24, בשם קיצ'נר – הוא הלורד קיצ'נר, שנתפרסם ברבות הימים בפעולותיו הצבאיות במצרים ובסודן, ושימש מיניסטר-מלחמה בראשית המלחמה העולמית.

חברי המשלחת חיו במחנות. אחרי שגמרו למדוד אזור אחד היו מעבירים את כליהם על דבשות גמלים וחונים באזור אחר. חיי המחנה הקשים גרמו למוודים מחלות וסבל רב. פעמים היו נתקפים ע"י חיות טרף. גם סכנת הערבים היתה אורבת מסביב. בסביבות עזה פרצו סכסוכים עם הערבים, שהיו מוסתים נגד האנגלים "הכופרים" – בימים ההם היתה גדולה השנאה בין המוסלמים ובין הנוצרים. באחד מימי יולי 1875, כאשר חנו האנגלים בקרבת צפת, התנפלו עליהם מתושביה הערבים, כמאתים איש ורצו להרגם; אולם אחדים מאנשי המשמר הספיקו להגיע לצפת, והביאו משטרה ואת סוכן הקונסול הבריטי (שהיה יהודי). לולא הקדימה העזרה לבוא, היו ודאי נהרגים כולם. העבודה נפסקה אז, והמוודים הפצועים הובאו אל מנזר הכרמל לריפוי ולמנוחה. הקונסול הבריטי דרש להעניש קשה את המתנפלים, ועל צפת הערבית הוטל קנס של 340 לירות לטובת החברה הבריטית. אך בטרם שולם הקנס באו האנגלים לידי הסכם עם הערבים וכרתו עמם ברית ידידות. בסוף שנת 1877, אחרי עבודה שארכה כמעט שבע שנים, בהפסקות שונות, נשלמה עבודת המדידות. המודדים הספיקו למדוד את כל עבר הירדן המערבי, – מדן ועד באר שבע. אז חזרו העובדים לאנגליה לעבד את החומר הרב שנאסף ולרשום את המפה.

אחרי עבודה מאומצת יצאה המפה לאור בשנת 1880; היא נקראה על שם החברה, פלסטיין אכספלורישן פנדי, ובקיצור: פ. א. פ. – P. E. F. * המפה של עבר הירדן המערבי נדפסה ב-26 גליונות גדולים. קנה המידה: 1:63.360. הגובה צוין במידת הרגל האנגלית. שמות המקומות הערבים, שמספרם הגיע ל-9000, מובאים בכתב רומי. הרבה מהשמות הערבים סומנו זו הפעם הראשונה על מפה. יחד עם המפה יצאו לאור שלושה ספרים עבים – בשם "זכרונות" – המביאים חומר רב וחשוב להכרת ארץ ישראל. פרקי הספרים מסודרים לפי גליונות המפה. כל פרק מחולק לשלושה (א) טופוגרפיה (ב) ארכיאולוגיה (ג) אטנוגרפיה. בפרקים מובאים תרשימים וציורים רבים, שהוכנו בעיקר על ידי קונדר וקיצ'נר. כרך אחד מכיל רשימה של כל שמות המקומות הנזכרים בגליונות המפה, בכתבים הערבי ובתרגום אנגלי. התרגום נעשה בידי החוקר הנרי פלמר, פרופסור לערבית בקמברידג'. אישיותו של הנרי פלמר זה ראויה כי נעמוד עליה קצת. האיש הזה מיזג בתוכו תכונות של חוקר מקורי, נוסע גועז וסוכן מדיני רב-כשרון, ודמותו שימשה דוגמה לרבים אחריו. פלמר תרגם את הקוראן לאנגלית. בשנת 1869 חקר

* בינתיים נשלח קיצ'נר אל האי קפריסין, שעבר אז לרשותה של בריטניה, לערוך מפה מפורטת של האי, כדוגמת המפה של ארץ-ישראל.

ברעהו, עד כי „הקמון נמוג“. אז תקף שאל בכל צבאו וזכה בנצחון גדול — נצחונו הראשון על הפלשתים, „ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, והמלחמה עברה את בית אֶנֶן“.

מיור הבריגדה חשב בלבו: „מעבר זה, שני הצוקים וחלקת האדמה השטוחה, עודם במקומם אל נכון: שנויים מעטים מאד חלו בארץ ישראל במשך הדורות“, והוא העיר את הבריגדיר משנתו. יחד חזרו וקראו את ספור המעשה. אז שלח הגנרל גשמים, אשר חזרו והודיעו שאמנם מצאו את המיצר, מוגן ע"י תורכים מתי מספר, ושתי שיני-סלע משני עבריו, הם-הם בוצץ וסנה, ללא ספק; והרחק למעלה, במכמש, זרח אור הירח על חלקת אדמה שגדלה מספיק בקושי לצמד-שורים לחרוש בה.

בו במקום החליט הגנרל לשנות את תכנית ההתקפה, ובמקום לשלוח את הבריגדה כולה, התקדמה בחשכת הלילה פלוגת רגלים אחת בלבד, לאורך המעבר למכמש. מתי-מעט התורכים „סולקו“ בשקט גמור. עברנו בין בוצץ וסנה, טיפסנו בצלעות ההר, ועוד לפני עלות השחר נמצאנו על חלקת האדמה השטוחה. התורכים התעוררו משנתם, חשבו שהם מוקפים בצבאות אלנבי וברחו על נפשם במהומה ומבוכה רבה. באותו הלילה הרגנו או שָׁבִינוּ כל תורכי במכמש; כך, איפוא, חזר כוח בריטי, אחרי אלפי שנים, על הטקטיקה של שאל ויהונתן, וגם הצליח בה.

ד"ר זאב וילנאי

מפות ארץ-ישראל בימי המלחמה העולמית

המלחמה העולמית 1914/18 העשירה בהרבה את אוצר המפות של ארץ-ישראל. הארץ שימשה שדה-קרב לצבאות התורכים-הגרמנים והבריטיים, ושני הצדדים ערכו מפות מפורטות לצרכי המלחמה. אולם כיסוד לפעולה הקרטוגרפית שימשה לשני הצדדים הלוחמים, בעיקר, המפה הבריטית הגדולה של הפלסטיין אכספלורישן פנד“.

„פלסטיין אכספלורישן פנד“ — הקרן לחקירת ארץ-ישראל — נוסדה בשנת 1865 בחסותה של המלכה ויקטוריה. הקרן ביצעה הרבה מפעלים מדעיים בחקירת הארץ, והיא מוסיפה להתקיים עד היום. יוזמי המפה והמוציאים לפועל היו למעשה אנשי מיניסטריין-המלחמה הבריטי ו„מההנדסים המלכותיים“. המיניסטריין היה זקוק למפה יסודית של ארץ ישראל, שהיא אזור קרוב לתעלת סואץ, ותחנה חשובה בפרשת הדרכים של האימפריה הבריטית. חוסר מפות גרם תקלות קשות לצבא הבריטי במלחמת קרים 1854/6, והנסיון המר הזה עורר את האחראים לענייני הצבא להכין מפות של שדות מלחמה משוערים.

בשנת 1870 הוחלט על עריכת מפת א"י, נקבע התקציב לעבודה זו, ומשרד-המיניסטריין למלחמה ארגן לשם כך קבוצה ראשונה של „מהנדסים מלכותיים“ (רויאל אינג'נירס). בראש הקבוצה הועמד הקפטן סטיוארט. אחרי משא ומתן עם

את מדבר סיני, ונדד בין תושביו הבידואים, בשם עבדאללה אפנדי. בשנת 1882 יצא שנית למדבר סיני, בשליחות סודית מטעם הממשלה הבריטית – להשפיע על תושביו, שלא יצטרפו אל המצרים אשר מרדו אז באנגליה. באוגוסט 1882, בנדדו במדבר בלוית שני קצינים בריטיים, התנפלו עליהם ערבים מהמארב והרגו את שלושתם. סיר צ'רלס וורן, חוקרה של ירושלים, גילה את עצמות הנרצחים, והן הועברו אל כנסית סנט-פאול בלונדון.

יחד עם המפה הגדולה על עבר הירדן המערבי, יצאו לאור גם כמה מפות מיוחדות, בקנה-מידה של 1:168.960; (א) מפה תנכית, (ב) מפה לפי הספרים החיצוניים וספרי יוסף-בן-מתתיהו (פלויוס), (ג) מפה לפי הברית החדשה והתלמוד, (ד) מפה הידרוגרפית. המפה של פלסטיין אכספלורישן פנד היא מהמפעלים החשובים ביותר בתולדות חקירת הארץ. היא פתחה לפני החוקרים את הארץ לכל פרטיה, ושימשה בסיס רחב לברר על פיה שמות של מקומות קדומים.

מיום שנערכה המפה ועד עכשיו חלו שינויים כבירים בפני הארץ. גוספו בה מושבות עבריות רבות, איזורי מטעים ויערות, כבישים, מסילות ברזל, גשרים, דרכים וכו'. חלו שינויים גם בשמות הכפרים הערבים. כך, למשל, רשום במפה זו ישוב ערבי בצפונה של יפו, בשרון, בשם טבסור, – שאינו ידוע בימינו – והוא השם הקודם של חרבת-אזון, הכפר הערבי הקטן שעל יד המושבה רעננה. בשרון התיכוני נזכר השם אלמוגר שאינו ידוע עכשיו, והמקום נקרא כיום חרבת בית-ליד, (כסביבותיה של נתניה). הנהר הנקרא עכשיו בפי הערבים בשם ואדי חוארית (בעמק חפר), נקרא במפה נהר אסכנדרון. מזרחה ליפו מסומן הכפר אבן-ברק (היא בני ברק הקדומה), והוא נקרא עכשיו יותר בשם אלחיריה. הכפר הערבי אליהודיה נקרא עכשיו גם בשם אלעבסיה, על שם הקדוש שייך עבאס הקבור בכפר זה, שקברו מצוין גם במפה של פ. א. פ.

הקרן הבריטית התחילה אז להכין גם מפה של עבר הירדן המזרחי. אך הספיקה לחקור רק אזור קטן בחלקו המרכזי. החברה הגרמנית לחקירת הארץ ערכה מפות יפות של עבר הירדן הצפוני: הגלעד הצפוני, הבשן והגולן. המוציא לפועל היה המהנדס הגרמני גוטליב שומכר, תושב חיפה.

בשליש האחרון של המאה הייט התחילו האנגלים בחקירות מוקדמות בשביל לערוך מפות של מדבר סיני. לסיני היה לא רק ערך ארכיאולוגי רב בגלל המקום החשוב שהוא תופס בתולדות ישראל. קרבתו אל תעלת סואץ* שותה לו חשיבות אסטרטגית רבה. עוד הנרי פלמר הנ"ל, שבילה במדבר הזה שנים, ובו מצא את מותו, ערך תרשימים ממנו. לאחר שסיימה החברה הבריטית את מלאכת המפה של עבר הירדן המערבי, החליטה לחקור את מדבר סיני והאזורים הסמוכים לו. משלחת אחת נשלחה בשנת 1881. בראשה עמד החוקר פרופ' הול, ובין חבריה – היה שוב קיצ'נר. חברי המשלחת יצאו מאילת (עקבה), השוכנת על חוף ים סוף, ועלו צפונה, דרך הערבה, עד ים-המלח. המשלחת פרסמה את תוצאות עבודתה בספר מיוחד, ב-1913, בערב המלחמה העולמית, נשלחה משלחת מדעית קטנה אל ארץ הנגב ומדבר סיני, לחקור אותם ולערוך מפה מפורטת מהם. בראש משלחת זו עמד ארכיאולוג צעיר – לורנס, שהתפרסם אחר-כך במרד הערבי. על עוזריו של לורנס נמנה ס. פ. ניוקומב, שהיה אח"כ יד ימינו בפעולותיו הצבאיות בערב ושימש קצין בצבא הכיבוש הבריטי בארץ.

* תעלת סואץ נפתחה לתנועת אניות בשנת 1869.

מכיון שראשית מלחמה האנגלים עם התורכים בשנות 1914/18 היתה על פני מדבר סיני, הכינה המפקדה התורכית העליונה, לפי דרישת ג'מל פחה, המפקד הכללי של הצבא התורכי בסוריה, מפה גדולה של מדבר סיני, במפה 4 גליונות, השמות והביאורים רשומים בגרמנית ובתורכית. קנה המידה 1:250.000. במפה מסומנים הדרכים והשבילים, לפי חקירותיו של הקצין הגרמני פון רֶמְזֵי.
המפקדה הגרמנית בארץ הקימה אז מחלקת מפות מיוחדת לצרכי-הצבא, שנקראה בשמה הרשמי: מחלקת המדידות 27. היא התאכסנה במושבה הקטנה ביתניה, הסמוכה לדגניה. המחלקה הכינה מפות של חלקי הארץ השונים, לפי קנה-מידה של 1:50.000, כיסוד שימשה לה המפה האנגלית הגדולה, ובאו בה תוספות שונות – על סמך עבודת המודדים הצבאיים הגרמנים. המפות הוכנו רק לצרכי המפקדים ובראש כל גליון באה למעלה אוהרה בגרמנית, באותיות ברורות: „אסור שיגיע לידי האויב“.

בראשית שנת 1916 יסדה „המשלחת הבריטית הצבאית“ במצרים מחלקה מיוחדת להכנת מפות; שמה הרשמי היה: פלוגה שביעית למדידת-שדה. עובדיה היו „מהנדסים מלכותיים“ (רויאל אינג'ינירס). עובדי המחלקה הזאת התקדמו יחד עם הלוחמים בחזית-המלחמה, כדי לערוך מפות משדות הקרב השונים. עם התמנותו של הלורד אלנבי למפקד ראשי של „המשלחת הצבאית“, העברה המפקדה הראשית מצרים למקום קרוב לרפיח (רפה) ליד קו החזית, בגבולה הדרומי של הארץ. לכאן הועברה גם מחלקת המדידות והמפות. ביוני 1917 הובאה למחנה רפיח מכונה ליטוגרפית להדפסת מפות. להכנת המפות השתמשו הן בחומר מוכן והן בחומר שסיפקו הטייסים הבריטיים, שערכו תצלומים באזורי האויב. לשם דיוק בעריכת המפות, וכן לשם איסוף חומר חדיש בשדות-הקרב ולחיווק הקשר בין מחלקת המדידות ובין הלוחמים, הוקמה במחלקת המדידות, באוגוסט 1918, קבוצה לטופוגרפיה צבאית.

מחלקת המדידות הנ"ל הוציאה לאור מהדורה חדשה של מפות פ.א.פ. בתוספות שונות. הוכנו מפות מיוחדות של אזורים שונים בארץ, בהבלטת הדרכים, השבילים והמעיינות, – הכל לצרכי הצבא הכובש. המפות יצאו לאור בשנת 1918. כל גליון (בגודל 69×100 ס"מ) מוקדש למחוז מסוים: יפו, שכם, ונצרת. מפות אלו אסור היה לקחת לחזית, פן תפולנה לידי האויב. בראש כל גליון כתוב באותיות אדומות ומאירות עינים: „סודי“. ולמטה: – „לא לקחת אל חפירות-ההגנה בקו החזית“. מלבד אלה הכינה מחלקת המדידות הצבאית מפה מפורטת מאד של רוב חלקי הארץ בקנה מידה של 1:40.000. המפה יצאה לאור בגליונות נפרדים. הגליונות של אזור-סיני הצפוני (עד רפיח) יצאו לאור סמוך לחודש יולי 1917, מיד לאחר כיבוש השטחים האלה בידי הצבא הבריטי. בסך הכל הופיעו 26 גליונות: של יהודה, השומרון וחלק מעמק הירדן הדרומי. ההוצאה היתה ארעית. גודל רוב הגליונות 45×64 ס"מ. גם בראשם היתה הכתובת: „סודי“. בשנת 1918/19 הוצאו לאור גליונות אחדים של מפה זו במהדורות חדשות ע"י מחלקת המדידות של מצרים. מחלקת המדידות של המפקדה הבריטית הראשית הכינה מפות מיוחדות של איזור החזית בדרומה של הארץ, לפי קנה-מידה 1:10.000. במפות האחרונות האלו מסומנות חפירות ההגנה, גדרות התיל, עמדות התותחים, עמדות משמר האויב, וכד'. מפות אלו נקראו לעתים בשם „מפות חפירות-ההגנה“.

בכל פקודה, שנשלחה מהמפקדה הבריטית הראשית אל שורות הלוחמים, מסומן באילו מפות יש להשתמש לצרכי הפעולה. הצבא הבריטי בא"י השתמש רק

במפות הנ"ל. אסור היה להשתמש לשם תפקידים צבאיים במפות אחרות של הארץ. העדר שמות המושבות העבריות, או השמות הערבים החדשים, במפות הבריטיות הצבאיות גרם לפעמים מבוכה בקרב הקצינים, שהשתמשו במפות הללו. לאחר שפרצו הגדודים הבריטיים את החזית התורכית בדרום, והתקדמו במהירות רבה על פני הגבעות של השפלה, היה להם ביום 14 לנובמבר 1917 קרב קשה בשטח שבין רחובות וגדרה – בסביבות הכפר הערבי מראר. אחרי הקרב התקרבו הגדודים הבריטיים אל המושבה רחובות, מתוך מבוכה במקצת. במפתם היתה רחובות מסומנת בשמה הערבי הקודם – חירבת דוראן, – וסבורים היו כי יבואו למקום חרבות עזובות, והנה ראו לפניהם בתים אירופיים ותושבים, השמחים לקראתם...

במפות הצבאיות רשומים כמובן השמות הערביים של המקומות. אולם במקרים רבים לא היו לגבעות או לערוצים שמות ערביים. הצבא נתן להם אז שמות משלו. השמות הארעיים הללו מובאים במפות המלוות את הדו"ח הרשמיים של הכיבוש, שהוצאו לאור ע"י מיניסטריון המלחמה הבריטי. בעיקר הרבו בשמות באותם האזורים ששימשו שדות-קרב חשובים ובהם חנו הגדודים זמן ממושך, כמו במדבר סיני המערבי, בארץ הנגב ובסביבות עזה. הרכה גבעות נקראו על שמם של מפקדים בריטיים. במדבר סיני, אנו מוצאים למשל את הר רויסטון – על שם מפקד הבריגדה השלישית של הפרשים האוסטרליים. בקרבת הר רויסטון נמצא הר מרדית – כשם מפקד הבריגדה הרביעית של הפרשים האוסטרליים. בסביבות עזה מסומנת גבעת צ'יטור, ע"ש גנרל ניו-זילנדי חשוב בצבא הכובש. מקומות אחדים נקראו בשמות רחובות או גנים מפורסמים בלונדון. חורשה בקרבת רפיח נקראת – סינט ג'מס פרק, אחרת, צפונה לה – ריג'נטס פרק. השבילים שבין שני הגנים הללו נקראו בשמות של רחובות לונדון: רחוב אוכספורד, סטרנד, וכו'. רכס גבעות אחד נקרא על שמה של אוסטרליה, שאנשיה מילאו תפקיד חשוב כל-כך בכיבוש הארץ. רכס אחר נקרא אג'וק – השם המשותף לצבאות האוסטרלים והניו-זילנדים. מקומות אחדים נקראו בשמות של גדודים: גבעת ולינגטון, מידלאסקס, קנטרבורי. כמה מקומות אחרים נקראו לפי תכונת אדמתם או צבעה: הגבעה החומה, הירוקה, הרכה, וכו', או על פי צורתם: גבעת הלב, גבעת הנקניק, וכו'. במקרים אחדים ניתנו מספרים לגבעות, לשם זהוי בשעת הקרב. לגבעה אחת, מול העיר עזה, קראו החילים רכס שמשון – לזכר הגבור, שקורות חיו קשורות בעיר זו.

חינוך לאומי-לב

הננו נותנים בזה את הפרק המוקדש ל«חינוך לאומי-לב» מתוך החוברת «כיצד להיות מנהיג» ללויט. קולונל ארמן מרמה. חוברת-עזר זו למדריכים ולמפקדים הצעירים בצבא הצרפתי היתה נפוצה מאוד, אך אין היא בכחינת חומר הדרכה רשמית. החוברת (הופיעה ב-1937 במהדורה שניה) משמשת בטוה נאמן לרוח החינוכית-החיילית של צבא צרפת. עמידת הגבורה של צבא זה במבחנו הטרגי מגדילה את הענין שבלימוד הדרכים בהם חושל אומי-הלב של מפקדיו וחייליו. חיי הנפש של אומה אחת רחוקים הם מאלה של חברתה. עם כל קירבת-הרוח שבינינו ובין צרפת המתגוננת, -ודאי שישנם גם הבדלים פסיכולוגיים גדולים, ודרכי-הגישה לחזיונות אישיים-אימוציונליים רבים-שונים הם. מצאנו, איפוא, לנכון לצרף לפרק הצרפתי רשימה-מלכה, המנסה לכאר כמה בעיות יסוד בלשון הקרובה יותר לבן הישוב הארץ-ישראלי. - המערכת.

ראית הנולד, שכל בהיר, הבנה עמוקה לרוח בני-אדם, נטיה לסדר ושיטה, מתינות וטקט, - כל אלו הן מעלות שאי-אפשר לפיקוד בלעדיהן. אולם כל הסגולות הללו אין ערך להן, באם בזמן מלחמה לא יגלה המפקד אופי חזק, לב אמיץ ויכולת של מסירות-נפש.

המלחמה היא דרמה נוראה של סערת-יצרים, בה נקלע בשר-ודם לתוך האימה הגדולה. פחד, אי-שקט וחוסר בטחון אופפים אותו. חיל הרגלים, השרוי באש מכונות יריה, הנתון כמטרה לפיצוץ לכל סוגי הארטילריה, המדוכא ברעב ומתענה בצמאון, שסכנת מות - בבוק, בשלג, בגשם - מרחפת על ראשו תמיד, - חיל זה צריך, למרות הכל, להתקדם ולהחזיק מעמד. היפלא שבגיהנום זה של אש ויסורים מתמלא לב האיש פחד וחרדה?

גם המפקדים כמוהם ככל בני תמותה. הם קורצו מאותו החומר. גם הם אינם מחוסנים מפני האימה, כי הפחד, היראה והחרדה אינם אלא גילויים של אינסטינקט השמירה העצמית השוכן בלב כל בן-אדם. גם הרגישות העצבנית ומידת הטמפרמנט ממלאות כאן תפקיד. מטבע הדברים הוא כי ישמור אדם על נפשו; ועם זה, ישנן שעות, שהאדם צריך להיות מסוגל למסור לטובת הכלל את היקר לו מכל יקר. בשעת-הכרעה בחיי העם עליו להיות מוכן, מבחינה נפשית, לאקט זה של שכחה עצמית, של מסירות-נפש גמורה.

יפה הוא האומץ וראוי לשבח. בשעה שבן-אדם נתון בסכנה מתגלה בו האומץ כתגובה רצונית, הנלחמת בהשפעות המדכאות של רגש הסכנה, בחלחלת הגוף, בעצבים המתוחים, בשיתוק ובמבוכה של המוח. כל הטוען, כי האדם יכול גם לא להיות רגיש לזעזועים-ברוח שמביא עמו הקרב, שולל ע"י כך את מאמץ הרצון הדרוש בשביל להתגבר על הזעזועים האלה ונוטל את כל הערך ממעשה הגבורה והאומץ. על המפקד להיות אמיץ לב. אסור לו לגלות כל התרגשות בעמדו בפני

האויב. עליו לשמור על דעתו הצלולה, לחזות דברים מראש, לתת פקודות ולהבטיח את הוצאתן לפועל, עליו להיות שליט במחשבותיו ובמעשיו. למען ימלא באמונה את תפקידו כמנהיג, המדרבן ומלכד את אנשיו, עליו לגלות תוקף באפיו, כדי שהתנהגותו לא תחשוף אף משהו מיסוריו ומסערת-רוחו. רק בתנאים אלה הוא עלול לשמש מופת לאנשיו.

רוב הקצינים שלנו לא השתתפו במלחמה העולמית. יש צורך לשוחח אתם לעתים תכופות ולדעת מה מדריך את מנוחתם. בהרהוריהם על התנהגותם האפשרית במלחמה העתידה יש אשר יפקפקו, אם יוכלו לעמוד בפני עצמת האש בקרב, אשר הרבו לשמוע עליה. יש להפיג את הספקות האלה. רבים לפניהם מלאו את תפקידם. רבים לפניהם התגברו על הפחד שקינן בלבותיהם. גם אלה היו אחוזים תחלה פחד ומורא, ואולם התגברו עליו בכח רצונם. מכאן אנו מסיקים: עוד בימי שלום – יש לחנך את הרצון.

המפקד חייב להיות בטוח, כי רצונו הסוברני הוא כל-יכול. סגולה זו הרי היא מנוף כביר המכפיל כוחות אנוש. על המפקד להיות מסוגל לאמור תמיד: „רצוני בכך“. הפילוסופים עמדו זה כבר על כוחה של אוטונומיא, אשר על ידה יכול הפרט לצוות לעצמו, לחייב עצמו לפעולה, לכבוש את תאוותיו ולהתגבר על האינסטינקטים. וכדי שאדם יחשל בקרבו את הכוח הזה אין הוא צריך לנסיונות-מלחמה דוקא. חיי יום יום מלאים הזדמנויות מרובות לכך. אדם ששם לפניו מטרה מסוימת, יוכל במקרי-חיים שונים לגלות מאמץ של רצון ללכת באפיק האימפולסים המקרבים אותו אל המטרה ולהתגבר על הדחיפות המרחיקות אותו ממנה. מתוך לחץ על עצמנו אנו מביאים את הקרבנות הדרושים ונושאים במכאובים בדרך ההגשמה. אדם בעל מזג של מפקד אינו מאבד אף לרגע את תחושת שווי המשקל, ואת הרגשת המידה המתאימה. הוא מותר לאינסטינקט רק במידה שהוא רוצה בזה. ריסון הנטיות לשכרות או לזוללות, שימת גבול לכוח המושך של תענוגות, מאמץ לעבודה שטתית – בכל אלה יש משום אימון כוחות-הנפש לעיצוב הרצון וליכולת של שליטה ופיקוד. מתוך כך רוכש לו המפקד גם אמונה בעצמו ובכוחותיו, ובבוא יום הקרב יהיה מסוגל לשלוט ברוחו ובקפלקסים שלו, לעמוד בפני שאיפת האויב להטיל עליו פחד ע״י אש-המות הנזרעת סביב. ואולם, כדי שרצון זה ישמש לאדם מקור לכח רוחני ואמונה בעצמו, עליו להיות מכוון למטרה מסוימת, עליו להיות מושפע מאורו של אידיאל גדול ולהתחזק ע״י הרגשת חובה וכבוד להקריב הכל למען המולדת.

יש דעה האומרת: הכשרה לאומץ ע״י חינוך הרצון וחינוך מוסרי אינה אלא תיאורטית ומופשטת. הפחד הנו גילוי פיסיו. על-כן צריך לגסות, בשיטה של חנוך פיסיו בימי שלום. מחנכים אחדים, וביניהם הגנרל הרוסי דרגזמירוב, היו משתמשים בביומי התקפה, בהם היה האיש נתון בתנאים, המרגילים אותו למטר יריות הניתך עליו, כמובן, בלי סכנה לחייו. גם בתמרוני היריות בימינו מתכוונים המחנכים לאותה המטרה.

ברם, נסיון המלחמה, מלמדנו, כי אין האדם „מתרגל“ לזמזום הכדורים ולהתפוצצויות. כל התקפה חדשה, כל עמידה באש מולידה אצל החיל תגובות וחוויות מחודשות. לכל היותר יכול החייל, בהשפעת התרגילים האמורים, לאבד את ההכרה של הסכנה האפשרית, אולם מצב נפשי זה לא יאה למפקד; אסור לו לא לדעת ולא להכיר בסכנה מלכתחילה, אלא שחייב הוא לחשל את האומץ שלו מתוך הכרת כל התנאים הריאליים שמסביבו.

לעומת זאת, אין כל ספק, שהשימוש במיני ספורט שונים, – מסוכנים במידה פחותה או יתרה, כגון רכיבה על הסוס, ניהוג אוטומובילים, טיס, – מטפח באדם את טעם הריוזיקו ויוצר אצלו תגובות אומץ פעילות.

במערכה מיטשטשים התחומים האישיים, וכל פרט שוקע במלוי חובה המוטלת ומוגשמת ע"י הכל. בשעות הקשות, בפני השונא, מהיום האנשים גוף מלוכד ונכון למשמעת, יותר מאשר בימי שלום. המפקד רואה אז את עצמו כנקודה מרכזית, באשר כל איש ואיש מאנשיו מתבונן אליו, מתחקה אל רשמי פניו ומבטו, כדי ללמוד מתוכם על המתרחש בקרבו. המפקד בעמידתו עלול להביא את אנשיו לידי תגובת-אומץ או לידי דכאון. ודאי שאף הוא סובל כאחרים. אולם מתוך הכרת תפקידו האחראי, מתוך תשוקתו להיות ראוי לאימון אנשיו, הוא מגייס את רצונו, הוא מתאושש ופועל. ורוח זו נחה גם על אנשיו.

אין המפקד נוצר „אדם עליון“. לא מן הראוי, איפוא, לומר שאין כפרה למפקד המגלה התרגשות. אנו נהיה קרובים יותר לאמת אם נאמר: „לא תהיה הצדקה למפקד, אשר בתוקף תפקידו הנעלה, חינוכו המוסרי וחשיבות התנאים שבהם הוא פועל, אינו מגיב על התרגשותו ואינו מתגבר עליה“.

כל שאינו מגלה יכולת של שליטה באינסטינקטים שלו, לא יהיה מסוגל לפקד ולהיות ראוי לתפקיד נשגב זה. מי שלקוי בחוסר האומץ או בהעדר עוז-הרצון ראוי להמנות בין „אנשי העדר“, או „אנשי הזרם“ כאשר יקרא להם הפילוסוף הצרפתי רֶנֶזֶבֶיה.

חינוך הרצון לשליטה-ברוח, ליכולת של כפיה עצמית, אימון לאהבת הסכנה – כל אלה מטפחים את האומץ באדם, גותנים תקיפות לאופיו, מסגלים אותו לשמש מופת של מרץ וגבורה.

יהושע

הערות למאמרו של אַרְמֵן מְרֶמֶה

ראיית הנולד, שכל בהיר, הבנה לרוח בני-אדם, נטיה לסדר ושיטה, למתינות וטקט, – כל אלו הן מעלות שאי-אפשר לפיקוד בלעדיהן. במשפט זה מתגלמת תורה שלמה על התכונות הנדרשות מאת המפקד, כדי שיוכל להקנות את תורת הקרב לפקודיו.

המפקד, כמורה, צריך לדעת להבין לרוח האנשים שאתם הוא בא במגע, והם בני גילים שונים, שכבות סוציאליות שונות, וכן בעלי אופי שונה. עיקר הקושי של המורה-המפקד הוא, שיש לו עסק עם מבוגרים, בעלי נסיון העלולים להתיחס בבקורת אל התורה הנמסרת להם מפיו המפקד. הילד – מוחו ונפשו פתוחים, נוחים לקליטה; הוא מסוגל להאמין, על כן הנו כחומר ביד המחנך-היוצר המעצב את דמותו. לא כן המבוגר. אם המפקד-המנהיג זקוק לתכונות האמורות לעיל בשעת הקרב, הרי עוד בימי שלום הן נדרשות מאת המפקד-המורה, ואמנם חינוך המפקד בשעת שלום משמש יסוד לפעולתו בזמן מלחמה. המלחמה, על כל מוראותיה, מעמידה כל מפקד במבחן חדש ובוחנת את המנהיג שבו, כי המפקד הוא בבחינת מנהיג, שגורל פקודיו נתון

בידיו. ולפיכך חייב המפקד לזכור, כי לא די בזה שהוא שולט בפקודיו בתוקף החוק, או בתוקף חוקי-חברה מוסכמים, אלא שהוא חייב לרכוש את אימונם. המפקד צריך להיות "משכמו ומעלה" גבוה מפקודיו, והנתונים לפיקודו צריכים לראות במה זכה להיות מפקד. אמונתם של הפקודים ביכולתו של מפקדם להיות להם למנהיג, תקל על השמוש באמנות הפיקוד הן בימי שלום והן בשדה הקרב. אולם כל הסגולות הללו אין ערך להן – ממשיך בעל המאמר – באם בזמן מלחמה לא יגלה המפקד אופי חזק, לב אמיץ ויכולת של מסירות-נפש גמורה. גילויי האומץ הנדרשים מאת הטוראי אינם דומים לתביעות בנידון זה מאת המפקד. הטוראי מספיק לו האומץ למסירות-נפש להתקדם על אף הסכנה של האש הקוצרת, ואולם למפקד לא די באומץ זה בלבד. ברוב המקרים אחראי הטוראי אך לגורלו הוא (אמנם בשדה-הקרב גורלו תלוי בגורל חבריו), ואילו המפקד אחראי לגורל אנשיו ולגורל הפעולה כולה, שלמענה נלחמים הם בהנהגתו.

תביעת-האומץ הראשונה הנתבעת מאת המפקד – זה האומץ להחליט. ואין הדבר קל. נטל האחריות לתוצאות-ההחלטה מעמיד בנסיון ובמבחן קשה גם מפקדים-מנתיגים בעלי שיעור-קומה. יש אשר תוצאותיה של החלטה בשדה קרב יש להן ערך מכריע, וכפשע אחד בין הכשלון וההצלחה. גם אם ההצלחה מובטחת, מטרידה בכל זאת השאלה באיזה מחיר תקנה – ושאלה זו עלולה להביא את המפקד האחראי לידי היסוסים רבים. והכשלון הלא עשוי לגרור אחריו אסונות וסכנות הקובעים את גורלם של אנשים רבים, ואף משהוא מן הגורל הלאומי נחתך כאן. נמצא שהאומץ להחליט – תכונה מכרעת היא במבחן המפקד. ואולם אין ערך להחלטה אם אינה באה בזמנה, ואם אין בצדה העזת הביצוע. החלטה-שלא-בזמנה גורמת לבזבוז כוחות אנושיים ולמאמצים עקרים הפוגעים באימון האנשים אל המפקד ובפרסטיג'ה שלו.

הפחד להחליט וההסתמכות על דרג הפיקוד כדי להשתמש מקבלת החלטה, עלולים להתיש כל יזמה עצמית. ההשתתפות בהחלטה קשה לעתים יותר מההשתתפות בביצועה. ההסתתרות מאחרי "כתפים רחבות" נוחה להרבה אנשים, כי היא פוטרת אותם מהצורך לחשוב ומהאחריות להחליט. לכן חייב כל מפקד לחשל בקרב את הסגולה לקבל החלטות במסגרת הפיקודית הארגונית הנקבעת לו.

כדי שהמפקד יהיה מסוגל להחליט ולבצע באומץ-הלב הדרוש, עליו להיות מחונן בכמה מידות ובהרגשות יסודיות אחדות, ואלו הן:

(א) הכרה עצמית גבוהה והכרה בצדקת הדרך שבה הוא הולך; נאמנות לעם, למדינה ולמפעל שאותם הוא משרת; קנאות ועקשנות בהגשמה.

(ב) היכולת לשמש מופת אישי למסירות-נפש. אין לקוות, כי התביעה למסירות-נפש תמצא הד בלב הפקודים, אם המפקד בעצמו אינו נכון לכך, והפקודים אינם בטוחים כי אמנם נכון הוא. ואילו נכונותו האישית הנלהבת של המפקד, הבאה מתוך אמונתו בצדקת הדרך, תדבק בפקודיו, ותקל למפקד לתבוע מהם הגשמת דברים שאינם ניתנים בנקל.

(ג) רגש האחריות למפעל שאותו הוא משרת ולגורל האנשים הסרים לפקודתו. אחריות כפולה זו נושאת בתוכה סתירות. ההרגשה המושרשת בלב כל אדם הזגן ש-יקרה הנפש, והתפרקות העצבים למראה קרבנות מרובים בקרב, עלולות להביא את המפקד במקרים רבים להעדפת גורלם האישי של אנשיו על ביצוע התפקיד המוטל עליו. משום כך צריך רגש האחריות שבו להיות מודרך במגמה

עקרונית, שיוכור תמיד, כי בראש וראשונה עלי ולדאוג למפעלו, כי הגשמת המטרה היא נעלה מכל חשבונות אחרים, וכל מאמץ לא יקר למענה. ברגע המכריע עליו להטיל על כף המאזנים את גורלו הוא וגורל פקודיו. אמנם אין לעשות את מסירות הנפש מטרה בפני עצמה. מתוך שיקול דעת ענייני על המפקד לקבוע, אם להקריב ואם להמנע מקרבנות.

אכן, על דרך עצובו של המפקד מונחים מכשולים רבים, כי המפקדים כמוהם ככל בני תמותה, הם קורצו מאותו החומר. גם הם אינם מחוסנים מפני האימה, כי הפחד, היראה והחרדה אינם אלא גילויים של אינסטינקט השמירה עצמית השוכן בלב כל בן אדם. תכונת הפחד היא טבעית לאדם. אבל עם זה נוהגים בני אדם להתביש בפחדם ואינם מכריזים עליו בקול רם. הפחד נחשב בחברה לרגש נפסד, ובני האדם נוטים לאמץ נפשם ולהתגבר עליו. בעל המאמר הצרפתי מפקפק בערכם של אמצעים מלאכותיים, לאמן לאומץ בימי-שלום, כי אין האדם מתרגל לזמזום הכדורים ולהתפוצצויות. כל התקפה חדשה, כל עמידה באש מולידה אצל החייל תגובות וחיות מחודשות. אך אין המחבר שולל את האימון והחינוך המתמיד על ידי שימוש בספורט, המטפח באדם את טעם הריזיקו, ויוצר אצלו תגובות אומץ פעילות. מן הראוי לאמר, שארמן מרמה אינו מביא בחשבון במידה מספקת, את הנסיון שנרכש על ידי האיש, ושהוא יסוד חשוב לפיתוח האומץ ורוח ההעזה. על ידי נסיונות לגילוי הפחד באדם והמרצת הכוחות הפנימיים שבו להתגברות, יחזק בו כוח ההבלגה על הפחד, והוא יתעודד ויתאושש. במדה שהנסיונות האלה ירבו, יקנה האיש יותר בטחון ויחושלו עצביו. האפתעה מעוררת תגובה של פחד גם אצל אנשים אמיצים; אולם כשהאיש המותקף מתכוונן להתקפה, אין הוא נדהם כל כך בבוא המהלומה, הרי הוא מוכן לה מבחינה פסיכית ויכול להמריץ את כוחותיו לתגובה נאותה. האפתעה גורמת לזעזועים נפשיים ופיסיים דחופים, והתגובה הדחופה היא הקובעת את התוצאות ברגעים כאלה. תגובה ההולמת את המצב, שיגיב המפקד בצורה דחופה, תקבע את גורלו הוא ואת גורל יחידתו.

אינה דומה תגובת אנשים כשהם בודדים, לתגובתם בצותא. בנידון זה יש הבדלים לפי אופיים של האנשים ולפי המסיבות. בצותא מעטים יותר גלויי הפחד וההתגברות עליו מהירה יותר. הסיבה לכך אינה דוקא בהכרת כוח החברותא, או הכוח המרוכז; אצל אנשים רבים פועלת כאן גם הרגשת האחריות כלפי החבר, ואחרים מושפעים מרגש הבושה של גילוי הפחד בפני החבר. אצל אנשים מסוג זה בא הפחד כתגובה בת הרגע, ומיד לאחריה באה התאזרות הכוחות ההכרתיים והנפשיים. ולכן מרגיש האדם את עצמו במצב נוח יותר בהמצאו בחברת הברו.

אולם בחינה טובה יותר לאומץ האיש תושג על ידי שיועמד במצב עצמאי, יחידי לנפשו. ההתגברות על הפחד במקרה זה תחסן את רוחו ותחשל את עצביו. רצוי להביא את האנשים לידי נסיונות כאלה, על ידי שליחת הנבחן למילוי תפקידים באופן בודד, או למקומות סכנה, על ידי ביום של אש פתאומית, או הנחת מכשולים אחרים המעוררים את גילוי הפחד והצורך בתגובה. ההרגל והנסיון הנרכשים על ידי כך ישמשו אמצעים רציניים להכשירו לשעת הסכנה הממשית. בצדק ממליץ בעל המאמר על גיצול צורות ספורט שיש בהם משום ריח הסכנה – כגון תעופה, רכיבה, נהגות, – כאמצעים לטיפוח האומץ והעזו אצל המפקד.

בעתיד. הספורט, ז. א. שימוש באמצעים פיסיים לחישול העצבים, יכול לשמש אמצעי חשוב לפיתוח האומץ בהמונים. סוגי הספורט המסוכנים מרגילים את האיש גם לשיקול דעת מהיר ולהחלטה דחופה*. הטייס והנהג נמצאים לעתים קרובות במצב הדורש החלטה מהירה וביצוע מְדִי. הסוכנות – ספורט שאפשר וכדאי לפתחו – יכול אף הוא לשמש אמצעי רציני מאד לפיתוח העוז והאומץ. אפשר למנות עוד הרבה סוגי ספורט אשר יסייעו בכיוון זה. הטיפוס בהרים במקומות קשים ומסוכנים, הליכה על מוט הנתון בגובה מסוכן במקצת, קפיצות מגובה למים, בוכס ועוד ועוד**. בדרך כלל יש לומר, כי הגורם הפיסי ז. א. יכולתו הפיסיית והפסיכו־פיסית של האיש אינו בין הגורמים האחרונים המסייעים למפקד וליחידתו בביצוע התפקידים המוטלים עליהם. זריזות גופנית, סבילות מפותחת, והכוח הפיסי הממשי יקבעו לא במעט את הצלחתו של המפקד בביצוע.

אכן, גוף מפותח, יכולת של שליטה עצמית על השרירים והעצבים, – את כל אלה אפשר לפתח גם ע"י אימון במסע ממושך, מתוך משטר קפדני בנוגע לשתיית מים, שכיבה ממושכת במארב וכו'. אולם האימון לאומץ ולהעזה לא יביא פרי ברכה, אם המפקד לא יהיה מזוין ברצון עצמי להגשמה. המפקד זקוק לחינוך מתמיד של כוח הרצון, ועליו לנצל כל מיני תופעות בחייו האישיים לחינוך זה. על המפקד להיות מסוגל תמיד לאמר: רצוני בכך – ובכוח הרצון הזה הוא צריך להיות מוכשר, לצוות לעצמו, לחייב עצמו לפעולה, לכבוש את תאוותיו ולהתגבר על האינסטינקטים האנוכיים.

והתנאי להצלחת רצונו של המפקד הוא, שיהיה מושפע מאורו של אידיאל גדול ונתמך, על ידי הרגשת חובה וכבוד, להקריב הכל למען המולדת. הרעיון צריך להיות כנר־תמיד לעיני המפקד. אם המפקד יהיה חדור בצדקת רעיונו ומוכן למסור את נפשו עליו ולהוליך אנשיו מתוך חפץ־הגשמה, חזקה עליו שיצליח. כל הקוים אשר צוינו כאן, יהיו בצירופם דמות של מפקד הראוי לשמו ולתפקידו. אכן לא קל לפתח תכונות אלו אצל אדם, שאופיו ודמותו מעוצבים כבר, לא קל לחולל מהפכה באופיו של האיש המבוגר. אולם קל יותר לחנך חינוך אינטנסיבי את הנוער, באשר מוחו ולבו ניתנים להשפעה ולקליטה של רעיונות, והוא נוח להתלהבות ומסוגל להאמין. עוד מגיל הנוער צריך, איפוא, להתחיל בהכשרת המפקדים־לעתיד: לפתח בבני־הנוער את התכונות הדרושות, למען יוכלו להיות בעתיד מנהיגים ראויים לשמם, מסוגלים לביצוע ולמסירות־נפש גמורה.

* מבחינה זו מחשיבים ביותר בצבא הבריטי את הציד ברכיבה ואת משחק הפולו (משחק כדור בין קבוצות רוכבים), וכן ממלאים מקום חשוב בהוי הקצין הבריטי מערכות ציד מסוכנות (ביחוד בהודו ובאפריקה), והאֶלְפִינִיָּם בצורתו הקשה והמסוכנת. – המערכת.

** אם כי צריך לנהוג זהירות רבה בביום תרגילים מסוג זה.

זהירות במסירת אינפורמציה

הדברים דלקמן נלקחו מתוך הפרק «זהירות באינפורמציה» שבחברת האנגלית הרשמית «ניהוג כיתת רגלים» 1938. הסכנות הצפויות מ«הקולונה החמישית» ושירותי הריגול של האויב, משוות חשיבות רבה לדברים הניתנים כאן. — המערכת.

הערות כלליות

חוק בל יעבר הוא לטוראים וסמלים* — בין שהם במדים ובין שלא במדים, בין שהם בחופש ובין בשדה-המלחמה — שבנוכחותו של זר או בקרבתו, ויהיה מי שיהיה, לא ישיתו בעינים הנוגעים בעבודת הצי, הצבא או האוויריה, באופרציות או תנועות מאיזה סוג שהוא, איש לא ישא עמו מכתבים, ניירות, מפות מסומנות, העתקי-פקודות, פנקסים, יומנים וכיו' במסיבות שבהן הוא עלול לנפול בשבי. לפני עזיבת מחנה או אכסניה חובה להשמיר את כל הניירות המשומשים.

הוראות-הנהגה לשבויי-מלחמה בריטיים

1. האינפורמציה הנשאבת מפי שבויי-המלחמה היא אחד המקורות הברוכים ביותר של שירותי-המודיעין בשדה-המלחמה. אפילו חייל אחד שלא למד את אמנות השתיקה, אם יפול בשבי, עלול, לפי תומו, בענותו על שאלות תמימות, לכאורה, של חוקר מנוסה, לנלות לאויב תמרון-אסתעה העומד על הפרק.
2. על כן חובת החייל, בנפלו בשבי, להמנע ממתן כל אינפורמציה, בלתי אם להודיע על דרגתו, למסור את שמו הנכון ואת מספרו*. אל יספר, בשום פנים, מהי היחידה או הפורמציה אשר עליה השתייך, או אליה הסתפח בעת שנשבה, וכן אל יענה על כל שאלות בעניני מדים או סמלים בריטיים.
3. חשוב להבין ברור, שאם כי זכות החקירה אינה מוגבלת רק בשם, דרגא ומספר, אין השבוי חייב לענות על שאלות אחרות, ולכן לא יענש ולא יסכול על סרבו לעשות כן. שבויי-מלחמה לא יענש על מסירת ידיעות כוזבות בנוגע לצבאו הוא.
4. ההתנהגות הבטוחה ביותר היא זאת: למסור את השם, הדרגא והמספר, באשר אלה הם פרטים שהחוקר זכאי לתבעם מאת השבוי, — ולסרב לענות על כל שאלות נוספות. נסיונות למסור ידיעות מטעות עלולים להביא יותר נזק מאשר תועלת, וסופם לפתוח פתח לסחיטת אינפורמציה נכונה.
5. חובה ללמד לכל, שחובת השתיקה אינה פוסקת עם גמר החקירה הישרה. קרוב לודאי, שהאויב ידאג להושיב בין אסירי-המלחמה סוכני-חרש, כדי שיקשיבו לשיחות האסירים בעת שהם סבורים כי אין זר ביניהם. משום כך עליהם להיות זהירים מאד בשעת שיחתם ובאי-שיחתם. אל להם לבוא בשיחה עם איש (בין אם הוא בריטי ובין שאיננו בריטי), אם אינם מכירים אותו הברות אישית כחבר.
6. כן אל להם לשכוח, שאפילו כשהם מדברים עם חבר, שיחתם יכולה להיות נשמעת בעזרת מכשירי-האזנה סמוי.
7. שבוי שבנד, או מסר ידיעות לאויב בהיותו בשבי, צפוי לעונש חמור בשובו לארצו, עם נמר פעולות האיבה.

* במקור: other ranks, כלומר אנשי דרגות הנמוכות מדרגת קצין. יש לזכור, שפרק זה הוא מתוך «ניהוג כיתת רגלים», ולכן אינו עוסק בתקנות לקצינים, אך ברור שעליהם חלה חובת הזהירות עוד יותר, כמבואר בחוראות המיוחדות לקצינים.

* לפי החוק הבין-לאומי חייב כל שבוי-מלחמה למסור, באם ידרש לכך, את דרגתו, את שמו הנכון ומספרו. אם יסר חוק זה, יתכן שתקוצצה הזכויות המגיעות לו לפי דרגתו.

התעשייה הארץ-ישראלית בתקופת המלחמה

א.

מנגנון התעשייה הבין לאומי שמלפני המלחמה היה גדול ביותר מכדי שאפשר יהיה לנצלו, ולו גם ברובו, לסיפוק הביקוש הנורמלי של העולם. ראשית התרחבותו של מנגנון זה מקורה בפריחת המנגנון החרשתי האירופי והאמריקני במלחמת 1914/18. עם גמר המלחמה נתבררו שתי עובדות: מצד אחד היה צורך להתאים את המנגנון אשר שימש בשביל תעשיית-המלחמה הגדולה לביקוש הנורמלי הקטן ביותר; ומצד שני נתגלתה שאיפת המדינות החדשות, שברובן נוסדו באיזורים חקלאיים לשעבר, להקים, מתוך נימוקים פוליטיים-משקיים, וגם פוליטיים-צבאיים, חרושת עצמית משלהן; נוצר מצב בלתי-נורמלי מפני אי-ההתאמה בין כושר-הייצור הגדל ובין יכולת-הצריכה המצומצמת. כתוצאה מזה באה התחרות קטלנית בין מנגנוני-הייצור הלאומיים של המדינות השונות. בשביל להזיל את מחיר התוצרת, נחוץ היה להגדיל את כושר הפעולה ולשם כך הונהגה "רציונליזציה" במנגנוני-הייצור של הארצות הבודדות, כלומר, הוגדלה מידת המיכון של הייצור. על-ידי כך גדל המנגנון גידול נוסף, השתחרר עוד יותר מתלותו בכוח עבודה אנושי, וזה גרם להחמרת הבעיה של חוסר-העבודה בעולם כולו.

מאידך גיסא, השימוש העצום בחמרים מיוצרים בימי מלחמה, פותח אפשרויות רחבות לניצולו של מנגנון-הייצור. הברירה אשר התכניקה המודרנית מעמידה לפנינו מבחינה חרשתית היא לכאורה איומה ואבסורדית כאחת: ניוון כלכלי של אמצעי-הייצור בימי שלום, באשר לא משתמשים בהם אז במלואם, או בזכו הרסני של התוצרת החרשתית בחזיתות מלחמה. שתי הברירות גם יחד פירושו הרס וחורבן, ומוצא מתוך סבך שאלות זה יכול להמצא רק על ידי הסדר בין-לאומי, שלפיו תוצר התאמה בין הייצור ולבין הצריכה.

התעשייה הארץ-ישראלית במצבה כיום היא, במידת-מה, ילידת המשבר החרשתי האירופי. רק לאחר שבאירופה פרץ המשבר החרשתי של 1930/32, התחיל כאן התהליך, שאנו נוהגים לכנותו בשם ה"אינדוסטריאליזציה של ארץ-ישראל" (מספר בתי החרושת אשר נוסדו בארץ לפני כן - בשנות העשרים - היה קטן מאד). אם נניח, שנצחון הנציונל-סוציאליזם בגרמניה בא בהשפעת המשבר החרשתי, הרי יוצא כי בסיבת משבר זה גופא התחילו לזרום לארץ ישראל הון ואנשים, אשר ערכם בשביל התפתחותה החרשתית של ארץ ישראל היה רב ומכריע (אין הופעה זו מחייבת כי בעלי ההון יהיו מיהודי גרמניה דוקא).

אנו רואים, איפוא, שמפני התרחבותו היתרה של מנגנון-התעשייה באירופה התיכונת התחיל להתפתח מנגנון חרשתי בארץ אחרת, שעד כה היתה כמעט חסרת-תעשייה. לכאורה הרי זה פֶּרְדוֹפְס. אולם לאמיתו של דבר אין זה אלא אחד הפרדוקסים הקטנים ביותר, אשר התהוו במשך שתי עשרות השנים האחרונות בשטח הכלכלי-העולמי.

יש הכרח להבהיר את הקשר ההדדי בין המשבר החרשתי בעולם והתהוות התעשייה בא"י, כרי שנוכל לעמוד על טיב הקשיים – ודוקא החמורים שבהם – אשר החרושת הארץ-ישראלית נתקלה בהם בשנים האחרונות. כי היה עליה להתגבר לא רק על קשיים ומעצורים תכניים וכלכליים, שאין להמנע מהם בזמן יצירה כלכלית חדשה; וכן רק חלק קטן מהקשיים היו בעלי אופי „לוקלי“ בלבד. בעיקר וברובם היו מסוג כללי, „בין-לאומי“, ונבעו מתוך המשבר החרשתי אשר שרר בשנים האחרונות בעולם כולו.

ב.

על יחס-הגומלין שבין המלחמה ובין הגברת הייצור החרשתי, ועל מידת חשיבותו של יחס זה, אנו יכולים לעמוד כבר כיום, כלומר, רק מקץ 8 חדשים לאחר התחלת המלחמה. מצב החרושת הארץ-ישראלית – מלבד במקרים אחדים יוצאים מן הכלל – הוטב מאז פרוץ המלחמה וכיום, בסוף מאי, אפשר לאמר, כי מצבה הוא טוב למדי, ולא מעטים הם הסימנים המעידים, כי הוא עלול להוסיף ולהשתפר במידה גדולה, אם לא תבוא הפרעה מבחוץ.

מנגנון התעשייה הארץ-ישראלית הוא אמנם קטן, אם נמוד אותו בקנה-מידה אירופי ואמריקני, אבל מבחינת ה„סורטימנט“, כלומר מבחינת חלוקתו לפי ענפי תעשייה בודדים, הנהו אחד המנגנונים הטובים ביותר אשר פותחו בזמן מן הזמנים במדינה קולוניאלית, ויש בו נקודות אחיזה בשביל התפתחות מהירה נוספת. אין סלא, איפוא, שההתעוררות הכלכלית הגדולה בתעשייה הבין לאומית בכללה, שבאה בעקב המלחמה, נתנה את, אותותיה אף כאן בארץ-ישראל. אלא שכאן קמה ועולה לפנינו השאלה: האם צריכים אנו לנצל את הקוניונטורה של המלחמה כדי להרחיב את מנגנון-הייצור שלנו, או שעלינו להמנע מזה, בזכרנו את המשבר שנגרם אחרי המלחמה הקודמת ע"י הרחבת התעשייה?

התשובה על השאלה הזאת אינה מן הקלות. אם המלחמה תגמר באופן הרצוי לנו בתור אנשים ויהודים כאחד, כלומר בנצחון בנות הברית על גרמניה, תהיינה בנידון זה שתי אפשרויות. אחת – קשה מאד והיא, שגם הפעם, כמו לאחר שנת 1918, תקום התחרות קשה ובלתי מסודרת בין מנגנוני החרושת הלאומיים אשר יתפתחו בעקב המלחמה הזאת; ואפשרות שניה, נוחה יותר: הסדר כללי, בין-לאומי של המשק החרשתי.

במקרה הראשון תהיה החרושת שלנו – בין שנרחיב ובין שלא נרחיב אותה עכשיו – צפויה להתקפת ההתחרות שמעבר לים, והתחרות זאת תלך ותחמיר – לאחר תקופת מעבר ושידוד-מערכות קצרה – במידה לא פחותה ואולי עוד יותר גדולה, מכפי שהחמיר בשנים האחרונות לפני המלחמה. מבחינה עיקרונית אין איפוא הבדל רב, אם נרחיב את מנגנון הייצור שלנו, ואם לא נרחיבהו. אדרבא, יש לשער, שבמקרה ההרחבה תהיה אצלנו הבנה יותר גדולה בעניני מכס ובעניני פוליטיקה מסחרית בכללה, והחרושת שלנו תהיה אז אולי מוגנה יותר מכפי שהיתה לפני המלחמה הזאת. ברור, כי הסיכויים להגנה זו ילכו וירבו, ככל אשר ירבה מספר האנשים העסוק בתעשייה שלנו ויגדל ההון המושקע בה.

אולם אם יבוא המקרה השני, הרצוי, כלומר אם יחול הסדר בין-לאומי של ייצור ושיווק, הרי מן הנכון להניח, שבמסגרת הסדר כללי זה תוקצב לתעשייה שלנו אותה מכסת-ייצור ושיווק, אשר היא חוכל לבקש לעצמה על סמך כושר

פעולתה הממשי. גם השתלשלות כזו של הענינים, מחייבת איפוא את הגדלת כושר הייצור של התעשיה הארץ ישראלית תוך ניצול הקוניונקטורה של המלחמה.

ג.

אולם כל אלה הם בבחינת הנחות עיוניות. מבחינה מעשית קשורה הרחבת התעשיה הארץ ישראלית ברזיוקו כלכלי גדול. בכל מקרה ומקרה קונקרטי תלוי הדבר במידת היכולת להעריך הערכה נכונה את מהירות האמורטיזציה של המנגנון החדש. אולם זהו תפקיד קשה מאד, באשר אין איש יודע כמה זמן תמשך המלחמה, מתי יחול המשבר שלאחריה (במקרה שגם להבא תחנהל התחרות בין-לאומית פרועה), או תסודר חלוקת המכסות על סמך הסדר בין-לאומי. האופי הספיקולטיבי של הגברת כושר הייצור של תעשיתנו ישאר לגבי בעלי המפעלים הבודדים בעינו, אם כך או כך תפתר הבעיה שלפנינו מנקודת ההשקפה המשקית-כללית של הישוב. עלינו להבדיל, איפוא, בין הרחבת התעשיה הארץ-ישראלית בכללה – דבר הרצוי לנו מבחינת האינטרסים של המשק הלאומי שלנו – ובין הרזיוקו המשקית של הפרט – ביצרו או בהרחיבו מפעלים הדורשים השקעת הון רב. ואכן, ריבוי הרזיוקות הפרטיות עלול לסכן גם את המשק הלאומי כולו, ועל כן – כל הפרוזה אינה רצויה.

האם הפוליטיקה התעשיתית המעשית שלנו בימים אלה מביאה בחשבונה את הסיכויים המובאים בזה? האם בכלל מתנהלת בארץ ישראל, פוליטיקה תעשיתית? הרואה את הבעיות האלה לפניו, או שבשטח זה מתרחש הכל אצלנו באופן מקרי, ומתוך מידה גדושה של הפקרות?

בדרך כלל נפוצה כיום האמונה, כי רק המדינה, ובאמצעות כוח השלטון שלה, יכולה לכוון את התעשיה להתפתחות תכניתית. אולם ה"מדינה" שלנו, כלומר, הממשלה המנדטורית לא גלתה עד כה התענינות ממשית בענינים כגון אלה. היא נקטה בעמדה הישנה של "laissez faire", כשם שבאנגליה עצמה לא שונתה העמדה הזאת אלא בזמן האחרון.

ברם, מחוץ לממשלה ישנה עוד אצלנו סמכות אחרת – של המוסדות הישוביים המרכזיים. אמנם כל כוח כפיה מדיני אין בידם, ובכל זאת יש עמם אפשרויות השפעה לא מעטות בשטח ענינים זה. יכולים הם להשפיע בכמה כיוונים, הן בשעת יצירת מפעלים חדשים, והן בשעת הרחבת המפעלים הקיימים. אמנם, אין כוחה של השפעה זו יפה בכל המקרים, אולם במקרים רבים גדול ערכה – כפי שהוכיח הגנסיון.

כבר שנתיים לפני המלחמה, החל מאמצע שנת 1937, נוצר קשר אמיץ בין המוסדות המתאימים, כלומר, בין המחלקה הכלכלית של הסוכנות, מחלקת האשראי התעשיתי שליד בנק אנגלו-פלשתינה ובין התאחדות בעלי התעשיה. שלושה מוסדות אלה הקימו את "הועדה המתמדת לעניני התעשיה", שמתפקידה לטפל בשאלות הפוליטיקה התעשיתית. ועדה זו קובעת את קוי הפעולה הרצויים ודואגת להגשמת הפעולות על ידי הארגונים המתאימים הכפופים לה.

אחד העיקרים החשובים ביותר, אשר הונחו ביסוד הפעולה המשותפת של המוסדות הנ"ל, הוא עקרון "הערך המשקי-הציבורי" של התכניות החרשתיות השונות ושל המפעלים הקיימים. אם על סמך חקירה ודרישה מתברר, כי יש ערך משקי כללי לתכנית חדשה מסוימת, או להרחבת מפעל קיים, כי אז מובטחת להם

העזרה הכספית, התכנית והמסחרית של שלושה המוסדות הנ"ל (אשראי מוזל לזמן ארוך, מימון רכישת החומר הגלמי, מתן עצות בעניינים תכניים ובענייני מכס, עזרה לפיתוח האכספורט, ובימי המלחמה גם עזרה להשגת הרשיונות הדרושים להבאת מכונות, חומר גלמי, וכדומה). העזרה הזאת לסוגיה השונים מהוה גורם בעל ערך חשוב בשביל המפעלים המתרחבים או העומדים להוסד. בדרך זו נוסדו כמה מפעלים חדשים – וגם היתה אפשרות לשמור על מפעלים קיימים מכשולן שהיו צפויים לו. באין כל מקור עזרה אחר בימי מלחמה אלה. עזרת המוסדות האלה אינה ניתנת במקרים שאיזה מפעל מסוים אין לו כל ערך מבחינת המשק הלאומי הכללי, או אם המפעל הזה נמנה על ענפי תעשייה המיוצגים בארץ במידה גדולה מדי. לא תמיד יש אפשרות – על ידי אימתן עזרה – למנוע את הגשמת התכניות הבלתי רצויות, אולם ברוב המקרים אין אלו מוצאות לפועל. מן הנכון, איפוא, לאמור שיש כיום מוסד יהודי המטפל בפוליטיקה התעשייתית ושביכלתו להשפיע במידה ניכרת על התפתחות המפעלים הקיימים ועל הקמת מפעלים חדשים.

ד.

אולם ברור, כי פוליטיקה זו בימי מלחמה צריכה לבזר לה דרך אחרת משל ימי שלום. מתוך עיון במצב הקיים בנידון זה בארצות אירופה נמצאים אנו למדים כי פוטנציאל המלחמה של התעשייה אינו מתבטא אך ורק ביכלתה ליצר מצרכים שמשתמשים בהם באופן בלתי אמצעי בשביל מטרות מלחמתיות. המושג המודרני "פוטנציאל המלחמה" חל גם על ייצור המצרכים החרשתיים האחרים, אף אלה המיועדים לאכספורט, המכניסים דיביזים או הון למדינה. בארץ ישראל אין, אמנם, תעשיית נשק וכלי זין, אולם גם לחרושת הארץ ישראלית יש מידת-מה של "פוטנציאל מלחמה" במובן האמור. כבר במצב התפתחותה בשעה זו יש בה כדי לספק חלק ניכר של הביקוש מצד תושבי הארץ והצבא הנמצא בה. מלבד זאת יכולה היא לשלוח תוצרת תעשייתית לארצות, שהיו רגילות עד כה לקנות מצרכי-תעשייה בכמה מארצות אירופה אשר כיום אין ביכלתן לשלוח סחורה לחוץ לארץ, ועל ידי כך יש בידה לשפר את מאזן התשלומים של ארץ-ישראל בימי מלחמה, בזמן שאכספורט פרי ההדר מן הארץ יורד למטה מהרגיל. ביחוד יש להביא בחשבון את האכספורט המוגבר אל ארצות המזרח הקרוב והרחוק. כך, למשל, ניכרת כיום בסוריה ובמצרים נכונות רבה לקנות תוצרת ארץ-ישראלית בענף מצרכי המזון, בענפי מתכת ותוצרת חימית. אכן, רבים עדיין הם הקשיים בדרך המסחר עם סוריה, בענייני דיביזים ופוליטיקה מסחרית, אך מבקשים עכשיו לבוא לידי הסכם אשר יבטל את המעצורים האלה. גם האכספורט לתורכיה נתקל בקשיים רבים, מפני שיטת ה"קלירינג" הנהוגה שם. אולם אין ספק, שבהמשך המלחמה יגבר בארצות אלה הרעב לסחורות, ולמרות הקשיים שישנם עכשיו יאלצו לקנות, במוקדם או במאוחר, כמויות גדולות, בערך יחסי, מתוצרתנו התעשייתית. כבר במשך חדשי המלחמה שעברו הוכיחה התעשייה הארץ ישראלית את כושר התפתחותה בכמה וכמה ענפים: בגדים, לבנים, נעלים, עור לסוליות, כלי-אוכל, מיטות, חמרים להקמת אוהלים וצריפים, תוצרת מתכת מכל המינים, חלקי מכונות (מצברים, שלדים, חלקי מנוע וחידוש צמיגים), חוטי-כבל, חמרי בידוד חשמלי, תוצרת פרמצבטיית, חמרי-אגדים, אגדים, מי-חמצן, חומצת-פחמן, אלכוהול, חמרי-חיטוי, ובראש וראשונה מצרכי מזון (מלח, קמח, שמני-מאכל, ריבות, שימורים,

ביסקויט, בירה, שוקולדה וכו'); לזה יש להוסיף גם סבון, סחורות-טבק ושורה של מצרכים אחרים. מבין ענפי התרושת החדשים אשר התפתחו בתקופת המלחמה יש להזכיר: עור עליון, יציקת טמפר, עיבוד Ferro-Alloys, דבק, כלי עבודה, קמח-בשר, מכונות חקלאיות, מכונות שונות לצרכי משק-בית, קרטון מקומט, מגורות חשמל, מכשירי כירורגיה וריפוי-שיניים, טוית-צמר, שטיפת-צמר, תעשית חומץ. בתי-תעשייה בכמה מקצועות חדשים בתעשית הרפואות, בתוצרת החימית וכן בחרושת המתכת עומדים להוסד בעתיד הקרוב. לפי שעה חסרה התעשייה הארץ ישראלית כמה ענפים חשובים ביותר, כגון תעשית נייר, סוכר וזכוכית.

ברור, כי מגמת הייצור הנ"ל של תעשייתנו, שכוונה על ידי המוסדות, יש לה בתנאי המלחמה ערך גדול למדי בשביל סיפוק צרכי הארץ והצבא. ואין זה מקרה כלל וכלל, כי גם הצבא הצרפתי, החונה בסוריה מתחיל להשתמש בתוצרת התעשייה הארץ-ישראלית בקנה מידה ההולך הלך וגדול.

מאז המלחמה הולך ופוחת, במידה ניכרת, יבוא הסחורה המוכנה לארץ-ישראל. מתוך השואת האימפורט ברבע הראשון של שנת 1939 לזה של 1940 נראה, כי האימפורט של נעלי עור ירד מ-209,000 זוגות ל-26,000; אימפורט הגרבים - מ-412,000 זוגות ל-132,000; דברי מתיקה ושוקולדה מ-680,000 קילו ל-41,000, וכו'. האימפורט הכללי של מצרכים אשר החרושת הארץ-ישראלית יכולה ליצרם הגיע ברבע הראשון של 1939 לסכום של 762,000 לא"י, ואילו ברבע הראשון של 1940 ירד לסכום של 642,000 לא"י, למרות עלית המחירים הגדולה. ההפחתה לפי שויו של האימפורט היא רק ב-16%, אולם בכמות האימפורט מגיעה ההפחתה ל-45-50%, לכל הפחות. מצד שני יש לציין עליה באכספורט התוצרת החרשתית שלנו לארצות חוץ.

אין, איפוא, להתפלא, כי ברוב ענפי התעשייה שלנו מורשגת כבר כיום עליה גדולה במחזור הסחורה הנמכרת, ועוד יותר מזה במחזור הפדיון. בחדשים האחרונים החלה תעשייתנו לשמש גורם בשוק העבודה, והגדילה בהרבה את מספר ימי-העבודה. ההתפתחות הנוספת של תעשית ארץ-ישראל - מחוץ לגורמים חיצוניים שאת השפעתם אין לראות מראש - תהיה תלויה בראש וראשונה בבעית החומר הגלמי. לגבי ארץ עניה בחומר גלמי כארץ ישראל, הרי זו קודם כל שאלה של טרנספורט וטונוז'אניות. המוסדות הישוביים דאגו בשנים האחרונות לכך, שבארץ יצטבר מלאי גדול ככל האפשר של חומר גלמי, ומתן האשראי הלאומי היה מכוון בעיקר לשם המטרה הזאת. אולם מדי פעם בפעם יש למלא את אשר נגרע בינתיים מן המלאי, ולשם כך דרושים אמצעי טרנספורט.

אם יעלה בידנו לפתור את הבעיה הזאת, - שלמעשה היא לובשת צורה ופושטת צורה במהירות רבה - פתרון המניח את הדעת, ואם לא תבוא הפרעה מצד גורמי חוץ מלחמתיים-סטרטגיים, עתידה התעשייה הארץ ישראלית למלא בזמן המלחמה תפקיד רב ערך.

פול הקסמים*

(תפקיד הסויה בכלכלת המלחמה הגרמנית)

מאז פרוץ המלחמה ציינה העתונות לעתים תכופות את פולייהסויה, בעיקר אנב דיון בשאלת תובלת החמרים הנלמיים לגרמניה במסילת הברזל הטרנס-סיבירית. רק אנשים מעטים, שנתקלו בציונים אלה, העריכו כראוי, מה רב השימוש שמשתמשים הגרמנים בסויה ומה חשוב חלקה של הסויה הן במערכת התזונה הנאצית, והן בסטרוקטורה הכלכלית של הרייך. הסויה הפכה להיות ערך חיוני לגרמניה מבחינה מזונית, כלכלית וצבאית כאחד. פול זה, הנדל בעיקר במנדוזוריה, ארה"ב של אמריקה, בכלקנים וברוסיה הדרומית אוצר בקרבו מכסה גבוהה של פרוטאינים והוא עתיר בשמנים. אומרים על הסויה כי היא "ללא ספק, הצמח המזוני החשוב ביותר בעולם". חשיבותה הכלכלית העיקרית היא בשמן שלה, המתאים לשימוש בתעשיות שונות, וכן בקמח המיוחד שנוצר ממנה. תוצרות-הלוי המתקבלות עם כבישת השמן משמשות מזון-בקר, שהוא באמת מזין יותר מכל שאר מיני מזון כאלה. אולם תוצרות-לוי אלו ניתנות לניצול גם למוצרים תעשייתיים רבים. הגרמנים צדקו, בקראם לסויה בשם "פול הקסמים".

*

אחת מנקודות התורפה של גרמניה מבחינת התזונה היא המחסור היחסי של מזונות הבאים מן החי (בשר, חלב, ביצים). הגרמנים מתנכרים על סכנת-מחסור זו על ידי זה שהם מפיקים מהסויה קמח הקרוי "אָדְלֶסוֹיֶה"; משום כמות הפרוטאינים הרבה (40 עד 50 אחוז), השמנים והפחמימנים שקמח זה מכיל, יכול הוא למלא את מקום הבשר או מזונות אחרים הבאים מן החי. מערבבים קמח זה במאכלים המקובלים ומוסיפים ממנו לתבשילים שונים (מרקים, נקניקות, לחם, בייסקביטים, איטריות) בצורה ובכמות שאינה פוגמת בטעמים. כמות הפרוטאין שבתבשיל עולה בהרבה על ידי תוספת הסויה, ועם ניוונו של התפריט היומי, מקבל האדם, בלי להזקק לבשר, את המנה המינימלית של הפרוטאינים, השמנים והמלחים המינירליים, אשר היא הכרחית לתזונה.

קמח סויה זה איננו תחליף (אָרְזֶץ), ולא טבליית מזון, אלא מזון חדיש בעל יתרונות רבים, שנסיון-דורות במזרח הרחוק מאמת את ערכו המזוני. אסור לנו לחיך למראה המאמצים של גרמניה לפתח את השימוש בסויה. ודאי שאין לחשוב את ארצות הברית של אמריקה כארץ שאבף עליה הרעב, ובכל זאת אנו למדים לפי מספרים רשמיים, שהאמריקאים מיצרים וצורכים למעלה מ-300.000 טון קמח סויה לשנה, ויותר מ-40 מפעלים בארצות-הברית מיצרים מהסויה קמח ותוצרות מזון אחרות. בגרמניה משתמשים בקטניות אלו לתעשית המְרְנֶינָה, אשר שמן-הסויה משמש לה בסיס. יש מקום לשער, שלפני המלחמה היתה גרמניה צורכת 400 אלף טון סויה לשנה להזנת הבהמות.

גרמניה הכינה מלאי-סויה ענקי לקראת המלחמה. משערים, שמלאי זה מגיע לשני מיליונים טון, ויכול להספיק כדי לשמש במשך חמשה חדשים לכל האוכלוסיה של גרמניה כתמורה למזונות השונים הבאים מן החי. אחת המעלות של המזון הזה היא מחירו הזול של קמח-הסויה. מחיר פונט אחד של קמח זה שווה למחירן של 4-5 אונקיות בשר, בעוד שהערך המזוני של פונט זה שווה לערכם של 2 וחצי ליטרות בשר. הקמח ניתן להשמר במשך 2 עד 3 שנים בלי להעלות עובש או לאבד מערכו; הקמח, וגם הקטניות אשר מהם הוא מיוצר, נוחים לתעבורה והחסנה יותר מאשר המזון הבא מן החי. יתר-על-כן, את הסויה יכולה גרמניה להביא מרומניה, בולגריה, יוגוסלביה והונגריה, אשר אינן בתחום

* מאמר זה נדפס ב-טיימס" בסוף אפריל שנה זו.

גם כאן פיתחו הגרמנים אותה שיטת סילוקין בעד הסויה, והבטיחו מחירי מינימום לאכר. מאמצים לעודד את נידול הפול הזה נעשו על ידי הגרמנים גם ביונוסלביה, אבל שם היו האפשרויות פחות נוחות מפני הקשיים בתעבורה.

*

קשה לקבל מספרים מדויקים בדבר הסויה המיוצרת בכלקנים בפיקוח גרמני. ודאי שהייצור הנדול ביותר הוא ברומניה, ויש לשער שהונבר הרבה מאז 1937. בסתיו דאשתקד הודיעו ממקורות מהימנים שנרמניה קבעה 5.000 קרונות-רכבת לתעבורת סויה מרומניה, ונוסף לכך חיכו בנמל קְרִיִלָה 200 ספינות-נהר לטעינת הפולים. ממנורות גדולות הוקמו באוסטריה להחסנת הסויה המובאת מן הבלקנים בדרך מסילת-הברזל או בדרך הדנובה. משערים, שלפחות 500.000 טון לשנה מובאים לגרמניה מרומניה בלבד. אין בכך מן ההנזמה. הידיעות האחרונות אומרות, שעומדים להנדיל את הייצור עוד יותר. החדשה האחרונה בשטח זה, היא יסוד חברה גרמנית-רומנית נוספת, שפעולתה החלה ב-1 לפברואר ש. ז. מטרת החברה לעורר פעולה נמרצת כדי להגביר את הייצור ברומניה. בזמן האחרון עושים הגרמנים מאמצים לפתח את נידול הסויה גם בהונגריה.

כאשר אמרנו, התעבורה הרוסית והטרנס-סיבירית היא מפוקפקת. מעריכים שבציוד הנוכחי של מסילות-הברזל הסוביות אפשר להעביר דרך סיביר לכל היותר 500.000 טון לשנה, ומחיר המצרך בהגיעו לגרמניה נעשה יקר לאין שיעור. עד כמה שידוע, הועברו מאז פרוץ המלחמה, דרך המסילה הטרנס-סיבירית רק כמויות סויה קטנות. אך גרמניה אינה יכולה להרשות לעצמה לנתר על הספקת הסויה לצרכיה. עליה לבוא מכל מקום שתבוא. הסויה הפכה לגרמנים מכשיר חיוני במלחמתם הטוטלית.

ד"ר ש. הורביץ

אפשרויות גידול הסויה בארץ-ישראל

המערכת ביקשה מאת הד"ר ש. הורביץ, מהתחנה לחקר החקלאות ברחובות, להביע את דעתו על אפשרויות גידול הסויה בא"י.

האפשרות של גידול הסויה ענינה מכבר את החקלאי בארץ. הנסיונות הראשונים לתכלית זו נעשו עוד בשנת 1914 בחות בן-שמון, ואחר-כך נעשו שוב בשנים 1922—1924 באותה החוה. שדות הנסיונות היו באדמות-בעל, והיבולים הניעו למן 15 ועד 50 ק"ג לדונם. בדברי הסיכום על הנסיונות האלה כותב המחבר: "אם נתבונן אל מקומות-הנידול באמריקה, שהסויה מצויה שם, נזכר, ששטח התפשטותה הוא בעיקר במדינות דרום מזרח, כגון קרולינה, טנסי, קנטאקי, וירג'יניה, לואיזיאנה, קולורדו ורוב המחוזות של טקסס, שהן האיזור החרב למחצה (SEMI ARID). בצפון אמריקה, אשר אקלימה דומה לאקלימה של ארצנו, הניעו לתוצאות כתוצאותינו". מסקנתו היא: "לסויה, כנידול לגרעינים, אין כל תקוה בארץ". ב-1926 נוסו מספר זנים באדמות שלחין. היבולים בנסיונות אלה הניעו ל 45—70 ק"ג לדונם. מסקנת המחבר גם כאן פסימית מאד: "אין בכונתי לפסול את גידול הסויה. רק מוצאים אנו לנחוך לציין את העיבדה, כי גם בנינת הירק המושקה לא עלה בידניו לנרל את הסויה בהצלחה; הדרישה אחרי זן מתאים (אפשר מאד שהוא בנמצא) הנה שאלת העתיד, אולם עד שימצא זן זה, אין לגידול קפנית זו כל ערך ממשי גם בגן הירק".

ההסגר הימי של מעצמות הברית; והמדינות הללו מוכרות אותה לנרמניה בסחר-חליפין
מה שמונע השקעת מטבע זרה.

*

חשיבותה הצבאית של הסויה אינה רק בתוצרות המזון, אלא גם בחמרי הנפט
ובחימיקלים מלחמתיים אחרים המופקים ממנה. הקמח ותוצרות הלוי הנם מזונות איריאליים
לצבא, וכיום הם תופסים מקום נכבד בתפריט-המלחמה של צבא-נרמניה. לא זו בלבד
שהם מתאימים לאנשים העוסקים בעבודה נוספית קבועה, אלא שהוכח ערכם כמקדימי-
רפואה לשנרון ולקרחת-החפירות. מזון-הסויה מאפשר לצבא הנרמני להתקדם בשטחי כיבוש
ללא דאגה לאספקת מזון (הפרנקפורטר צייטונג ציין זאת בגלוי). החייל הנרמני ישא על
נקלה בצקלונו מנת שלוש ימים, ובמהירות אפשר לספק לכל מקום מלאי נוסף של תוצרות
אלו. חונים נאציים רשמיים בברלין התפארו אחרי מסע פולין, שבלעדי הסויה מן הנמנע
היה לצבא הנרמני להתקדם באותה המהירות אשר בה התקדם. ישנן כל ההוכחות, שההכנות
והבדיקות לכך נעשו על ידי הצבא הנרמני בזמן האימונים הכלליים ובתמרונים שלפני
המלחמה, ושהשימוש בסויה למטרות צבאיות נשמר בסודיות חמורה עד לימי מסע פולין.
נרמניה היתה תמיד מדינת יבוא-הסויה הגדולה שבעולם. מ-1928 עד 1933 הכניסה,
לפי מספרים רשמיים, יותר ממליון טון לשנה. ב-1936 ירד היבוא ל-500.000 טון בערך, ואחרי
כן עלה ל-800.000 טון ב-1938, ול-500.000 טון בששת החדשים הראשונים של שנת 1939.
החלק הארי מן היבוא בא ממנדוזוריה, אך בשנת 1937 ו-1938 הודיעו על 50.000 טון לשנה
המובאים מרומניה. ברי, שהמספרים בנוגע לרומניה אינם נכונים. התוצרת הרומנית בשנת
1937 הוערכה ב-150.000 ועד 250.000 טון. ברומניה אין הסויה נשארת. ידוע, כי כולה נשלחת
לנרמניה, ומזה אנו למדים, שמספרי האימפורט הנרמני הנמיכו ביודעין ובכונה את המצב האמיתי.
עוד בשנת 1933 הכירו הנרמנים, כי תלותם בסויה המנדוזורית עלולה לסכן בעת
מלחמה את אספקת המזון הזה, באשר כמעט כל הכמות הבאה ממנדוזוריה היתה מובאה
לנמלי נרמניה בדרך הים; ואף במקרה שרוסיה תהיה דורשת-טובתם, אין לסמוך על
המשלוח בדרך המסילה הטראנס-סיבירית. ועל-כן, מיד לאחר שהיטלר הגיע לשלטון, אחוז
הנרמנים באמצעים לפתח את ייצור הסויה ברומניה ובארצות הבלקנים האחרות. בתמיכתה
ובעידודה הנמרץ של ממשלת הרייך, החלה החברה החימית הגדולה, ג. נ. פֶּרְגֶן אינדוסטרי
בשנת 1933 לעודד את נידול הסויה ברומניה. אלפי טונות של זרעים משובחים הובאו לארץ
זו, וכן הושקע הון נרמני רב בחברה רומנית לסויה («Soja S.A.R.») לשם פיתוח משק
הפולים האלה. חברה זו סיפקה לאכר הרומני זרעים ובקטריות, נתנה לו מפרעות על
חשבון היבולים בעתיד, ושמה עינה על הגשמת ההוראות התכניות בנידול הסויה. החברה
הזאת הגיעה בפעולתה כמעט לכל כפר וחיה באותם המחוזות אשר נידול הפול הזה היה
שם אפשרי. החברה גם הבטיחה לאכר מחיר קניה מינימלי ועל ידי כך עוררה אותו
להתרכז בנידול הסויה יותר מאשר בנידול תירס או חיטה שאינם בטוחים כל כך מפני
תנודות המחירים בעולם.

בנרמניה נוסדה גם חברת עזר לעיבוד הסויה, והיא «Oelsaat Verwertungs A.G.»
התשלומים בעד הסויה היו צריכים להכלל במערכת-הסילוקין ועל פי סידור זה
היתה ג. נ. פֶּרְגֶן אינדוסטרי שולחת לרומניה תמורת הסויה את החימיקלים שנוצרו
ממנה ושאר מוצרי-תעשייה. המחיר אשר שולם לאכרים עלה רק ל-60% ממחיר האכס-
פורט, ועל ידי שיטה זו, הערוכה בתבונה רבה, זכתה נרמניה במקור אספקה בטוח
וקרוב, בתנאים נוחים וללא איבוד נלוויה. והוא הדין בנוגע לבולגריה. בשנת 1934 נוסדו שם
שתי חברות גדולות בעלות הון נרמני, ולהן שדה-פעולה דומה לזה של החברה הרומנית.

אלה הן תוצאות הנסיונות שנעשו עוד לפני שנים רבות על ידי התחנה לחקר החקלאות; נסיונות מרובים נעשו גם על ידי אנשים פרטים, ונם הם באו לידי מסקנות ענומות למדי.

הסויה מצטיינת להפליא בעושר הזנים שלה, רבייהגונים שמספרם מניע למאות. וכמו בכל הגידולים שתפוצתם הגיאוגרפית אינה מצומצמת, כן גם בגידול זה נודעת חשיבות מרובה לשאלת הזן. נסיונות לסגל את הסויה לתנאים השונים נעשו בהרבה ארצות באירופה המרכזית והדרומית, באפריקה הדרומית והצפונית, באוסטרליה, במדינות השונות שבארצות הברית ובארצות רבות אחרות. בארץ מולדתה – אסיה המזרחית – מגדלים אותה כבר אלפים בשנים.

מה הם הסיכויים לגידול הסויה בארץ לאור הנסיונות של השנים האחרונות? בדרך כלל אין החקלאות יכולה להקנות רק על יסודות של שעת חירום. אם ענף חקלאי מסוים, או גידול מסוים, איננו מכנים, תהא כל תעמולה ואזהרה לשוא. הענף יוצא מתוך המשק, מבלי שים לב לחשיבותו הרבה בשעת חירום. רק תמיכה ממשית מצד מוסדות הממשלה או מצד הישוב עלולים כאן להועיל.

שלוש מגמות יש להבדיל בגידול הסויה: לשם נרעינים, למספוא ירוק ולזבל ירוק. מובן שבזמן-חירום זה העובר עלינו חשוב לנו ביותר הגידול לנרעינים. הזן המתאים לתנאינו צריך להיות מבורך בסגולות אלו: פוריות מספיקה, תקופת גידול קצרה, אפשרות של אסיף מְכַנֵּי, הרכב כימי משביע רצון.

הסגולות האמורות, הדרושות לזן, שיהיה מתאים לתנאי הארץ, הן אשר תעשינה את הגידול הזה לרנטבילי. אין לשכוח, שעלינו לעמוד בהתחרות בשווקי עולם עם ארצות בעלות דרגת חיים נמוכה בהרבה משלנו. בשנה האחרונה הנענו כבר ליבולים של 150 ק"ג לדונם בהשקאה, והרי זה פני שנים מן היבול המכסימלי שמלפני שנים. כיכ מצאנו דרך לאסיף מכני של היבול. אלה הם כבר השינים ניכרים, אולם עדיין אינם מספיקים כדי להכניס גידול זה בקנה מידה רחב בארץ.

טובים מזה הסיכויים לגידול סויה למספוא ירוק. אפשר לקוות ליבולים של 2.5–3 טון ירק לדונם. אולם בשעת החירום, כשהצורך בנרעינים עומד במעלה ראשונה, רצוי יהיה לותר על הירק ולהשאיר את השדות לנרעינים, גם אם יבולם יהיה קטן ביחס. המלאי של זרעי הסויה בארץ הוא מעט, וסבורני שכולו כבר זרוע. אם לא יקרו פנעי טבע או פנעים אחרים יספיק היבול הזה, לפי חשבוני, כדי זריעת 800–1000 דונם, בערך, באביב 1941 (הזריעה היא בחדשי מרץ-מאי). יהיה רק קושי להשיג את התרבויות של החידקים להרבקת הסויה. כידוע, שייכים החידקים של הקטנית הזאת לנוע מיוחד שאינו נמצא בארמות שלנו. אבל, בתוספת זבל חנקני אפשר לקבל יבולים יפים גם בלי הרבקה מיוחדת. אולם אף אם תכנית הזריעה תוצא לפועל, גם אז יש תקוה להכניס את הסויה לשימוש רק בסתיו של 1941.

לקט כללי

תקציב המלחמה האנגלי ומגמותיו הסוציאליות

סיר ניון סיימון טען להצדקת עצמו, שלא הוא האשם בקצב האישי (באופן יחסי) של ההשקעות לצרכי המלחמה, אלא שהמיניסטרונים של שירותי ההגנה אינם משתמשים באמצעים הכספיים במהירות כזו, שתצדיק תוספת הקצבות למעלה משהוצע על ידו. ז. א. שהתעשייה האנגלית עדיין לא הספיקה לעבור לייצור צבאי במידה הדרושה ובטמפו הדרוש. ב־23 באפריל נילה סיר ניון סיימון, בנאומו בבית הנבחרים, שהשירותים לא השתמשו אפילו במלוא הסכום, שהוקצב להם בשנת התקציב הקודמת: כמאה מיליון לייש נשאר עוד לזכותם...

ההצטרפות הזאת של מיניסטר הכספים היתה אחת הסיבות העיקריות לפיטורי הקבינט של נויל צימברלין. אנחנו מוציאים את כספנו באמיות מופלאה, קטרני. דולטון ממפלגת העבודה (כעת מיניסטר הבלוקדה), והציר הליברלי קלימנט ג'ויס הכריז, שבתנאי משק חפשי (laisser-faire) לא תוכל אנגליה להגיע בעוד מועד לניוס מלחמתי של תעשיתה. הבקורת החריפה ביותר נשמעה מפי השמרני הותיק ל. אָמְרי (מידודי הציונות, כעת מיניסטר לעניני הודו). אם כי ממסלת צירציל לא הנדילה באופן רשמי את התקציב, יש לשער, בכל זאת, שהיא עובדת בנבולות הוצאה גדולים יותר מאלה שנקבעו ע"י סיר ניון סיימון. על כל פנים מיד לאחר עלייתה לשלטון, העבירה בפרלמנט את החוקים בעניני התעשייה ואת חוקי העבודה, הדרושים לכיווני התכנית של המשק האנגלי לצרכי המלחמה.

אופייני הדבר לנבי טשטוש ההבדלים בין המפלגות האנגליות, שאנשי המפלגה הליברלית, שסיסמתה היתה: חופש היוזמה הכלכלית, — היו עכשו בין אלה שהרחיקו לכת בדרישותיהם לתכניתיות ולהלאמה.

התקציב האנגלי לשנת הכספים, המתחיל לה באפריל 1940, עולה על שנים וחצי מילירדים לייש (בדיוק — 2.666.790.000 לייש); מזה הוקצבו לצרכי מלחמה במישרין שני מילירדים לייש. תקציב זה הוצע ע"י סיר ניון סיימון, שריהכספים בממשלת צימברלין, ואושר ע"י הפרלמנט הבריטי בסוף אפריל ש. ז. ; אולם הוא עורר בקורת רבה, הן בכתלי בית-הנבחרים והן בציבוריות האנגלית בכללה. המבקרים העיקריים היו אנשי קבוצת צירציל, הליברלים וחברי מפלגת העבודה, כלומר אותם החונים, אשר הרכיבו כעבור זמן קצר את הקבינט הלאומי. לכן יש משקל מיוחד לדברי הבקורת שנשמעו מפיהם.

עיקר הבקורת הופנתה לקטנותה (היחסית, כמובן!) של ההוצאה המשוערת לצרכי המלחמה. העתונות האנגלית ציינה, שנרמניה מוציאה השנה לפחות 3,2 מילירדים לייש לצרכי המלחמה, ולפי שצרפת תוציא כ־0,9 מילירד לייש, יוצא, שנרמניה תוציא יותר מצרפת ואנגליה גם יחד! (3,2 מילירדים לעומת 2,9 מילירדים). האיקונומיסט האנגלי הירוע נ'. מ. קיינס כתב ב. טיימס ב־25 לאפריל: "מתפלא אני לראות, מה מעטה הבנת הציבור בנוגע למידת הכבד של המעמסה הכספית, שהנצחון יתבע מאתנו, ותמה אני על זהירותו של שריהאוצר שנמנע להסביר לציבור את המצב לאמיתו. קיינס הזכיר, שבשביל לממן את מלחמות נפוליאון נחוץ היה להשקיע את רבע ההכנסה הלאומית של אנגליה; ואולם המלחמה של עכשו תדרוש, לדעתו, לפחות את חצי ההכנסה הלאומית. אם השערותו של קיינס היא נכונה, — (והיא אושרה בינתיים ע"י אנשי כלכלה ומדינה שונים), — הרי שהוצאת המלחמה האנגלית תגיע ללושה מילירדים לייש לשנה.

הכנסות שתבואנה במידה רבה
משכבות מעושות הכנסה

מכס	לי"ש	302.050.000
אקציו	לי"ש	164.050.000
	לי"ש	466.100.000

הכנסות ללא מנמה סוציאלית
ברורה

רווחי-הדואר	לי"ש	13.291.000
רווחים ממלוות	לי"ש	5.000.000
הכנסות מקרקעות הכתר	לי"ש	1.150.000
שונות	לי"ש	13.250.000
	לי"ש	32.691.000
סה"ה המסים והמכס	לי"ש	1.234.391.000

מס-ההכנסה הועלה למדרגה, שאנגליה לא ידעה אף בימים החמורים ביותר. בסוף מלחמת 1914/18 הגיע מס זה לששה שילינגים מכל לי"ש של הכנסה, - עכשיו הוא נקבע לשבעה שילינגים ומחצה מכל לי"ש. מס ההכנסות הנדולות היה נגבה קודם מרווחים העולים על 2000 לי"ש לשנה; עכשיו יגבה מכל הכנסה העולה על 1500 לי"ש. ההכנסות הקטנות נשארות פטורות מכל מס. הרווקים פטורים ממס, אם הכנסתם אינה עולה על 120 לי"ש לשנה; בעלי-משפחה (בלי ילדים) פטורים בנבול הכנסה עד 170 לי"ש; בעלי-משפחה עם ילד אחד - בנבול הכנסה עד 220 לי"ש; בעלי שני ילדים - עד 270 לי"ש, וכו'. בעלי הכנסות מצומצמות (שהן למעלה מהסכומים הנ"ל) אינם משלמים את השיעור המלא של מס-הכנסה; אך מרובי-האמצעים משלמים יותר משבעה שילינגים וחצי ללי"ש. מס ההכנסות הנדולות הולך ועולה באופן פרונטלי ביותר, כך, למשל, אדם המרוויח 8000 לי"ש לשנה חייב לשלם מתצית מרווחיו כמס-הכנסה; אדם המרוויח 20.000 לי"ש - משלם שני שלישים מכלל הכנסותיו, ומס-ההכנסה אינם המסים היחידים החלים על בעלי אמצעים מרובים.

משק המלחמה ותקציב המלחמה האנגליים מכניסים מהפכה שלמה בחייה הסוציאליים

את המקור לכיסוי ההוצאות העצומות חיפש סיר ניון סיימון הן בהכנסות ישראליות (מסים ומכס) והן במלוות-מלחמה מיוחדים. אם כי השתדל לשמור על היחס האנגלי המסורתי השקול בין מסים למלוות במימון המלחמה (50:50), לא הצליח בכך בשלמות. ההכנסה ממסים ומכס תספק רק כ-45% מהתקציב (1.234.391.000 לי"ש), ואילו המלוות צריכים לתת כ-55% (1.432.399.000 לי"ש). החידוש שבמלוות המלחמה הנוכחית הוא ששער הרבית שלהן הורד מאד: הרבית נקבעה ל-3%. איש לא יוכל לטעון כעת, שנותני המלווה, מתעשרים ע"ח המלחמה. בנוגע למקור המלוות העצומים כל-כך שוררים חילוקי-דעות. סיימון ורוב בית-הנבחרים, בתוכם גם אנשי מפלגת העבודה, מקוים, שהאמצעים למלוות ימצאו בשוק הכספים החפשי, והם מתנגדים לחוקי-חובה בשטח זה. לעומת זה, חושש ג'י. מ. קיינס, שלא ישיגו את האמצעים הדרושים בזמן הדרוש, אלא אם ינהיגו חסכון-חובה, שיורים את העודפים באופן אבזומטי לקופת-האומה. קיינס גם חושש, שבהעדר חסכון חובה תגיע אנגליה למצב-אינפלציה.

חלוקת המסים והמכס בין השכבות השונות סודרה בצורה כזאת, שעיקר העול יפול על השכבות העליונות והבינוניות. בטבלה דלקמן ניתנה חלוקת המסים לפי מנמתם הסוציאלית:

הכנסות שתבואנה בעיקר משכבות עשירות ואמידות

מס-הכנסה	לי"ש	450.500.000
מס ההכנסות הנדולות		
(Surtax)	לי"ש	75.000.000
מסי רכוש דלא-ניידי	לי"ש	85.100.000
מס רווחי-המלחמה ומס-		
ההננה המיוחד (N.D.C.)	לי"ש	70.000.000
מסי מכוניות	לי"ש	35.000.000
בולי-עסק ותשלומים דומים	לי"ש	19.000.000
מסים שונים	לי"ש	1.000.000
	לי"ש	735.600.000

של אנגליה. הנילוי המעורר שבתופעה זו הוא, שהמהפכה נעשתה מתוך הסכם פנימי בין כל השכבות והמעמדות. ואולי, יש בזה

משום רמז, עד לאיזו מידה של ריפורמה סוציאלית אפשר להגיע מתוך אימון הדדי בין חוגי האומה השונים.

תזונתה של «אומה לא־רוחמת»

הרשימה הניתנת מטה הודפסה ב«טאן» הצרפתי זמן מועט לפני צאתה של איטליה למלחמה. – המערכת.

שלא תהא איטליה תלויה בחוץ-לארץ. אין האיטלקים מרבים להשתמש בבשר המובא מהחוץ, אך הלחם ומאכלי-קמח מהווים חומר עיקרי בתזונת העם. התצרוכת השנתית של דגנים מגיעה ל-80 מיליונים קוֹיִנְטָלִים. לפני המלחמה העולמית היתה איטליה משלמת לחו"ל 2 מיליארדים ליר לשנה במחיר הדגנים האלה. המשטר הפשיסטי העלה את נידול התוצרת הלאומית בענף זה. היבול הממוצע השנתי, שהגיע בשנות 1920/24 ל-40 מיליון קוֹיִנְטָלִים, עלה בשנות 1925/28 ל-62 מיליון, בשנות 1930/34 ל-68 מיליון, ובשנות 1935/38 ל-76 מיליון. בשלוש השנים האחרונות 1937/39 הגיע היבול הממוצע ל-80 מיליון קוֹיִנְטָלִים. ארמת איטליה מבטיחה, איפוא, לבניה את לחם חוקם היום-יומי. אולם שאלה היא, אם קצב זה של יבול יחזיק מעמד. בעיה זו היא מהחשובות ביותר, כי אם יחול נרעון בייצור בעצם ימי המלחמה, הרי זה עלול לגרום אחריו הוצאות קניה מרובות, ותלות בחו"ל. ב-1936, כשהיבול היה רק כדי 60 מיליון קוֹיִנְטָלִים, מוכרחה היתה איטליה להביא מהחוץ יותר מ-16 מיליון קוֹיִנְטָלִים בסכום של 1.350 מיליון ליר. אם יחזור המקרה הזה גם השנה, תעמוד איטליה בפני סכנת רעב, או בפני הכרח לקנות את לחמה בזהב. היא תזדקק אז בראש וראשונה, לארצות הייצור החקלאי באמריקה הצפונית או הדרומית. אולם האניות מובילות-הבר עלולות הרי להתפס בניברלטר... יש איפוא, להבין את אזהרות הדוצ'ה לטובת האבטריקה בהזנה. ראש הממשלה דרש אפילו להרים את שעור הייצור עד ל-90 מיליון קוֹיִנְטָלִים. וכך הכריז, כי «גרעון ביבול פירושו מפלה במלחמה».

המלחמה הנוכחית אינה רק מלחמה בנשק בלבד. קיימת גם תכונה מלחמתית בשטח הכלכלי, ותוצאותיה ניכרות מאוד במשק האיטלקי. יומים בשבוע אסורה באיטליה מכירת בשר וחלוקתו. כרמים הזנה בן 9 תלושים חולק לכל תושבי חצי האי. התלוש הראשון הוא לצריכת קפה, שבראשונה, בספטמבר 1939, נאסרה מכירתו לנמרי. אחר כך ניתנה לכל תושב רשות לקנות 50 גרם קפה לחודש. בבת-הקפה הותר השימוש בקפה. מראשית פברואר נכנס לשימוש התלוש השני, הקובע את מנת הסוכר החדשית ל-500 גרם לגולגולת. יתר שבעת התלושים יסומנו בשעת הצורך. ההגבלות בתזונה משפיעות בלי ספק על דעת הקהל. העתונות עושה כמיטב יכולתה, להסביר את הנימוקים המכריחים לנקוט באמצעים אלה. מודיעים, למשל, שאין כלל מחסור בסוכר באיטליה. אדרבא, התפתחות נידול הסלק עולה אפילו על צרכי הארץ. אולם יש צורך למכור את הסוכר לחו"ל ולרכוש דבזים כדי להשיג את החמרים ההכרחיים למדינה ולהננתה, כגון בשר, שומן, פחם וכו'. העתונות האיטלקית מנבאה צמצומים נוספים בחלוקת צרכי מזון. מתוך כך גדלה הנטייה לאגירה פרטית. ובה בשעה מנחמת העתונות את הצבור, כי תזונה «במידה ובמשורה» מתאימה לעיקרי ההיגיינה, ופיסיולוגי ידוע, חבר האקדמיה בוטצ'י, הנדיר את «ההזנה היתרה» כנטייה פטולוגית שכמוה כפשע כלכלי וסוציאלי.

*
עוד בראשית המשטר הפשיסטי הכריז מוסוליני על הצורך להבטיח עצמאות בהזנה,

מאמצים גדולים נעשים גם לפיתוח תרבות הזית. השמן, בצירוף הלחם, מהווה מזון יסודי לתושבי הצידהאי. אולם אין עק הזית, הגדל בחלקים מסוימים של איטליה, יכול לספק את כל השמן הדרוש לעם. התוצרת השנתית הממוצעת מגיעה ל-2,5 מיליון קווינטלים. התצרוכת היא שלושה מיליונים. מכאן נובע הצו לשפר את תרבות הזית, כדי לקבל תוספת של 700 אלף קווינטלים בערך. והוא הדין לנבי התירס, האורז, צמחיהשמן וגם גידולי המספוא, אשר לבשר, חשבו ומצאו, כי בשביל לספק את צרכי העם בבשר בשלמות, דרושה תוספת של מיליון קווינטלים בשר. אולם, הפתרון אינו בהרחבת שטחי המרעה לבהמה, כי על ידי כך הלא יצומצמו שטחי הזריעה. את הליקוי הזה מתקנים ע"י השקאה וטיוב הקרקע. מקוים כי ע"י תעלות ההשקאה המרובות תצליח איטליה להגדיל את תוצרתה החקלאית ולהשיג אבטריקה בשטח הנאותקני.

לא לקנות מהחוק, להשתמש רק בתוצרת לאומית, לשמור על הזהב, - אלו הן הוראות היום באיטליה. תביעות אלו דורשות מהחקלאים מאמץ רב המכוון לשיפור ולמודרניזציה של אמצעי הייצור. עושים כל מה שאפשר כדי להוציא מהאדמה את

אשר בכוחה לתת. התפקיד אינו קל. הקושי נעוץ גם בגידול הבלתי פוסק של האוכלוסין, המחייב שוב גידול מתאים של הייצור. כל שנה מתוספים לאיטליה 400 אלף פיות שיש לפרנסם. אדמתה צריכה כיום לכלכל אוכלוסיה, אשר למן שנת 1922 נוספו עליה 6 מיליון נפש. משום כך מהוות הבעיות החקלאיות את עיקר הדאגה בפרובלמטיקה של האבטריקה האיטלקית. תלותה של איטליה בחו"ל בשטח ההונה הוקטנה כבר במידה רבה. בתקופת 1911-13 היתה איטליה מכניסה בשיעור 70 ק"ג צרכי מזון לגולגולת בשנה, ואילו ב-1938 ירד שיעור זה עד ל-19 ק"ג. מעריכים, שכמות צרכי המזון הנוצרים באיטליה היא ב-10% למטה מן השיעור הדרוש. ז. א. שבשעת הדחק, תוכל איטליה, תוך צמצומים ידועים, לספק את צרכיה בעצמה. ברם, הכל תלוי, כמובן, בחסדי השמש והגשם. עונה רעה עלולה לשנות את כל תוצאות החישובים האלה מן הקצה אל הקצה.

ועוד נקודת-שחור אחרת: האוכלוסיה החקלאית מתמעטת במחוזות רבים. משנת 1921 עד 1931 ירד מספר הגברים בחקלאות משבעה מיליונים ל-6,5 מיליונים. הרבה מהם נלקחו לצבא בשנים האחרונות, בזמן מלחמת חבש וספרד, וחלק גדול לא חזר לכפר. כמו בארצות אחרות, כן גם באיטליה קיים בחקלאות מחסור בידים עובדות.

מלאי הנפט של איטליה

הרשימה דלקמן הודפסה ב«טיימס» ששה שבועות לפני צאת אטליה למלחמה. - המערכת.

במקרה של הפסקת משלוחי הנפט מעבר לים, תצטרך אטליה לספק את הצרכים האזרחיים והצבאיים - ביבשה ובאוויר - מן הקיבול הנזכר, אשר עליו יתוסף רק הנפט שבמחסנים קטנים הרבה יותר, - בין פרטיים ובין ממשלתיים, - אשר בפנים הארץ. קיבולם של אלה הגיע, לדעת מומחים איטלקים, ל-300.000 מטרים מעוקבים, אך

מומחים איטלקיים העריכו, בשנת 1938, את קיבול הפניקים של נפט בנמלי איטליה ובבתי-הזקוק שעל חופיה - במליון מטרים מעוקבים או, במלים אחרות, בכמות הנופלת הרבה ממיליון טון. התצרוכת הפנימית של תוצרת-נפט באיטליה עולה ל-2 מיליון טון לשנה, מחוץ לדלק שמכלים ציי המסחר והמלחמה האיטלקיים.

בחביות או חפיסות הנוחות להעברה ולהח-
סנה אפילו במחסנים רנילים.

כמות יבוא השמן הנלמי היתה בשנים
האחרונות גדולה מזו של התוצרת המוגמרת
והיה צורך - לרנלי עלית סוג חדש זה
בטרנספורט - להתנבר על קשיים הנובעים
ממיעוט צי הטנקרים האטלקי. רזרבות הנפט
הכלליות של איטליה מצטמצמות, איפוא,
בראשוראשונה, במלאי חמרי הנלם שאפשר
להחזיקו בטנקים הגדולים שבשטחי החוף
הניתנים לפגיעה. במקרה הנפט לשעות-חירום
יכולה להיות אך תוספת-רזרבה מוגבלת -
ואף היא נתונה במקומות סכנה.

קוליקטיביזם כגרמניה הנאצית

את כל הקימוץ המשוער. נוסף לכך מסופקים
המבקרים, אם ההזנה ההמונית-המשתפת
תביא לחסכון בידים עובדות, המטבחים,
בתי-האוכל והמוסדות הקשורים בהם יצריכו
פרסונל עצום של טבחים, סדרנים, ארמי-
ניסטרטורים וכו', ופרסונל זה לא ישחרר
לעבודה פרודוקטיבית מספר מתאים של
עקרות-בית, שהיו עוסקות במלאכת-המטבח
שלהן, אנב התעסקות בכל מיני עבודות
אחרות.

ברם, יש לשער, שהנימוק הכלכלי
איננו הנימוק היחיד המניע את המנהיגות
הנאצית להנכרת הקולקטיביזציה בהזנה.
אין זאת, כי יש כאן גם נימוק פסיכולוגי.
ההתגודדות המתמדת של האנשים כשהם
נתונים לפיקוח מפלנתי מכונן, מסייעת,
כנראה, לשטוש דמותו האינדיבידואלי-
אלית של היחיד, והופכת אותו ליצור
חסר-רצון בתוך המון מכלול. התנועה
הנאצית שאפה מראשיתה להרבות בצורות
של בילוי זמן בצוותא ובהמון. כך, למשל,
היא עוררה המוני עובדים, לבלות את ימי-
חופשתם מתוך הנאה ממושגרת של סידורי
"קבץ דרך פרויקט", והיא שיעברה את
כל זמנו הפנוי של הדור הצעיר לסדרת
פעולות-חובה בצוותא. ואולי, נועדו גם
המטבחים ההמוניים הגדולים לשמש חוליה
במנמה סוציאל-פסיכולוגית זו.

יתכן, שתוספת ניכרת באה למספר הנקוב
בשנתים האחרונות.

אע"פ שהחוקת מלאי מסוים של שמני-
דלק נעשתה חובה בשנים האחרונות, יש
להטיל ספק, אם צברו בפנים המדינה
כמויות גדולות של תוצרת נפט מוגמרת
נוסף על מה שמכילים הטנקים הרנילים.
המנמה האבטרוקית של הממשלה פעלה
בשני כיוונים; בעוד ששורה שלמה של
בתי-זקוק קיבלו עידוד וסעד, חל יחד
עם זה צמצום רב באימפורט מוצרי-הנפט
המוגמרים; בנוסף, שמן-לובריקציה וקרוסין,
ז. א. בכל אותן צורות הדלק הנתונות

באחת משיחות היטלר, הרשומות בספרו
של הרמן ראושנינג ("היטלר מדבר") מתאר
המנהיג, מה שיעשה, אם מצבה הכלכלי
של גרמניה הלוחמת יוחמר: "אני אנביל
את ערכו של הכסף... אנהינ צורות-חיים
קומונליזת בשביל האומה כולה... ואכריז
בפני ההמונים שזהו הסוציאליזם החדש -
התקדמות סוציאלית שעוד לא היתה כמוה.
לפי הידיעות המניעות בעקיפין מתוך
עתוני גרמניה, נראה הדבר, שהיטלר כבר
התחיל בהנשמת ההתקדמות הסוציאלית-
הג'ל. לפי פרנקפורטר צייטונג נמצא,
שקרוב ל-5% מכל אוכלוסית גרמניה, הישנה"
(כ-15% מאוכלוסית הערים הגדולות), מקבלים
את מזונותיהם במוסדות של כלכלה משותפת.
בשיעור זה לא נכללו הצבא ו"שירות
העבודה" ("Arbeitsdienst"), אשר גם שם
ההזנה משותפת, כמובן. הרי, שלפחות
כשלושה מיליונים ומחצה גרמנים
נוקטים למטבחים משותפים, מחוץ לצבא
ול"שירות-העבודה".

הנימוק להקמת המטבחים המשותפים
הוא, לכאורה, כלכלי; ההזנה ההמונית
מאפשרת קימוץ מסוים בחמרי-תזונה, וכן
גם שימוש יותר נרחב בחמרי-פסולת. ואולם
שוללי "השיתוף" הזה (שמעבר לגרמניה)
מוענים, שההשקעה הנוספת להקמת מטבחים
ענקיים ואולמי-אוכל המוניים תאכל מראש

תפקיד המים בהגנה

הקטע הניתן כאן, על תפקיד המים בהגנה, גרס בספר על קו מגינו * מתוך מאמר של הגנרל פוֹדְרוֹ משנת 1929. חשיבות רבה נודעת לעורקי-מים סבעיים ומלאכותיים (הקטע עוסק באחרונים) לצרכי הגנה, וביחוד מפני אויב המחוסר כוחות-תעבורה מודרניים (טנקים אִמְפִּיבִּי-ים – וכד'). על הקורא לזכור, שגבולה המזרחי של ארץ-ישראל עובר לאורכו של אפיק מים ארוך, הנמשך ממקורות הירדן עד עמק הערבה. – המערכת.

אף בלילה הקָשֶׁךְ ביותר תתגלה ממרחק רב כל תנועה קלה על פני המים המופרעים. אורות ויקוקים (very-lights), או מכשירים לנילוי צלילים, המושקעים במים, יכשילו כל התקפת-אפתעה. לבסוף יש להזכיר עוד אמצעי פשוט, המונע אפשרות של מעבר בקווי-הגנה של מים, גם אם עמקם, רחבם ושאר מעצוריהם מצומצמים ביותר; ערכו של אמצעי זה הוא רב עד למאד, באשר ברנע האחרון הוא שם כל יתרון של התקפת-אפתעה לאל. המדובר הוא על שילוב שני יסודות-טבע מתנגדים: אש ומים. די אם נאמר, שזקיף אחד, מזוין במצית-סינריות, העומד על משמרתו מאחרי חלקת מים, שעמקה אך אינשים מספר, והיא מכוסה מַעֲטָה דק של דלק, – יכול לעצור שדרה ממונעת שלמה. חלקת מים שקטה המכוסה נו מתלקח תהפוך כל אדם או רכב שינסו לחצותה ללפיד אש. מכיון שנקל הדבר לפשט את הלהבות מיד עם ההצתה, ומכיון שהעשן השחור ביום והלהבות בלילה יודיעו את דבר ההתקפה ואת מקומה המדויק למרחקים, – יהיה למינינים האות והזמן הדרושים לריכוז כוחות עזר באויר וביבשה – כדי לבוא לעזרת המקום הנתון בסכנה.

עד כאן דברי הגנרל פוֹדְרוֹ. ועתה כמה הערות משל מחבר הספר:
 „מן הראוי לציין, שטבע הארץ במחוזות

כשעומדים בפני התקפה עזה של אש חזקה ומהירה – התקפה העלולה להפתיע את המינינים ולהוציאם מעמדותיהם – יש לשים בפניה חֵץ שאין לעברו. רצועת-מים שעוברת לפני ביצורי-ההגנה, ואשר מאחוריה נמצאים החיילים וכלי נשקם, – היא בבחינת מָעוֹז ממדרגה ראשונה. אין כלי או כוח-נפץ שיהרסנה. כל מה שיופיע על פני שטח המים, יוקר לעין בבהירות רבה, – וכפולה – מפני ההשתקפות. למתקיפים אין כל סיכוי להסתר או לקמופלוי בחצותם את המים. נדר, חושי-כרול, – וטוב מזה חריץ, – כשהם מוצנעים במים ** – משמשים מעצור שאין לעברו. ירידה פתאומית בקרקעית השטח המוצף, כדי ששה רגל, תפסיק את פעולת מנוע הטנק לחלוטין, ואלה שבתוכו יטבעו. ואף אם ישתמשו בטרנספורט אִמְפִּיבִּי, תהיה תועלתו מסופקת, אם אחרי שיעבור את השטח המוצף לא יוכל חיל הרגלים לבוא בעקבותיו. כל עוד לא יוכל האויב לשנות את צורתה של מחיצת המים, או להטות את כיוונה, לא יוכל גם להרסה. אש מרוכזת של המתקיף, או מסך אש ארטילרית החודרת לקרקע ומרליחה את המים, תנפץ את נל ההתקפה במקום לעזור לו. יומם ולילה יבִּסְחוּ מכוונות היריה של המתגוננים כל מה שיופיע בתחום היריה שלהן. בלילה נקל שבעתים לשמור על קווי-הגנה של מים מלשמור על קווי-הגנה רגילים.

* „The Maginot Line“ by A French officer, Authorized by the French War Office.
 ** המדובר כאן הוא, כמובן, על מים לא-עמוקים. – המערכת.

ההרריים של הוונגרים וממזרח להם, אינו מאפשר פרישת קוי הגנה של מים באותה הקלות שבה יעשה הדבר באזורים השטוחים של פלנדריה*, וכן ראוי לזכור, שאם אמנם יכולים המים לשמש מוליך-אש להגנת המצודה, צפונה, בכל זאת, סכנה בצורת התגוננות זו במקרה של שינוי בכיוון הרוח.

מלחמת-נאריליה ומוטוריוזציה

רשימה זו הודפסה ברבעון האמריקאי «Military Review» דצמבר 1939.

מדינה הרוצה לארגן מלחמת נאריליה בעורפה של חזית האויב חייבת להצטייד, קודם לכן, במלאי של גזולין במקום הפעולה. מלאי זה יש להחסין בכמויות קטנות ומפוזרות, ובצורה המבטיחה אותו מקלקול ומנילוי. מקומות ההחסנה צריכים להיות מסומנים על מפות הנמסרות לשמירת אנשים ציביליים אחראים ומיהימנים (מלחמת נאריליה מתוכנת כהלכה, בממדים גדולים, אפשרית, כמובן, רק במקום שהיא נהנית מתמיכת התושבים, כמו בסין). נייסות ממונעים מוסיפים הרבה לכושר פעולתן של הקבוצות הפרטיוניות. מכוניות-סיוור קלות, עולות-בהרים, מאורגנות בשתי כיתות לפחות – הן נכס חשוב. הן מיועדות להתקפות מהירות, מופיעות ונעלמות פתאום, ומופיעות שוב בנקודות מרוחקות זו מזו, כדי לפגוע ולטעת רוח-בטחון בין האוכלוסיה הנאמנה. רוכבי אופנוע, מזוינים במקלעים טובים ובתמרי-הריסה, הנם מיועדים לשליחויות רחוקות ועצמאיות, הכוללות קרבות קטנים והתקפות-בוק. הם זקוקים למכונית-משא אחת, לפחות, בשביל משאם. נייסות-תעמולה, על נבי מכוניות-משא או אופנועים, הם חשובים מאד לעידוד רוחו הלוחמת של העם.

על שיעור פעולתם של הפרטיונים בסין יכולים אנו ללמוד לפי ידיעה שנתפרסמה זה לא כבר בעתונים יפנים, ש-22 דיביזיות של פרטיונים סיניים (אין להשוותן לדיביזיות אירופיות, כמובן) נועדו להריסת מסילת-

נייסות הצבא הבלתי-סדיר הסיני, אשר בשפות שונות יקראו בשם «פרטיונים», נורמים ליפנים ענמת-נפש רבה. הם הורסים נשרים, שולחים אש באוצרות הדלק ובמחסני-ציד, עורכים התנפלויות נועזות על נכבדים פרודיפניים, מניחים מוקשים, פושטים בנדודים, במשות-צבא ונמלי-אוויר, מלכים מרידות, אוספים ידיעות צבאיות חשובות המשמשות את ציאננקאי-שק באמונה, והם מופיעים ונעלמים כרוחות. אלינו מניעה אך אינפור-מציה דלה על האבקותם המענינת כל כך. ארגונם, שהוקם בחפז, הוא מפוצל ולקוי. כלי זינם דלים – ולעתים חסרה עבודת-גומלין ביניהם. קרבנותיהם רבים מאד (אין רחמים במלחמת נאריליה), ואולם הם זוכים בהשיגים חשובים.

שמענו זה לא כבר, שנייסות-הלם אלה יש להם מכוניות-סיוור משוריינות, מכוניות-משא, אופנועים ותותחים ממונעים קלים. ב-5 באוגוסט 1938 חסמה קבוצת-נאריליה אחת את דרך המלך פקינג-טיאנטסין בנקודות אחדות. קבוצה אחרת הרסה נשר מסילת-ברזל גדול והמקום היה נתון לאש הקבוצה במשך יומים. ב-29 באוגוסט, הועפה רכבת ליד פקינג ממש. ידיעות אלה נותנות לנו מושג על הדרך בה אפשר לנצל נייסות ממונעים וכלי-רכב במלחמת-הנאריליה. במלחמות הבאות תוכל האבקות זו ללבוש צורות חדשות, כגון, למשל, הורדת סוככנים. סעיף חשוב בנידון זה הוא ענין הדלק.

* כאשר נעשה בקרבות ליד דונקירק – המערכת.

הברזל צפון-דרום.

החלק הקשה ביותר במלחמת-נאריליה הוא הפיקוד והקואורדינציה. הצלחה רבה תלויה בריכוז מעשי-אומץ של יחידות בודדות – לעתים במרחק של מאות מילים בין אחת לחברתה – למטרה אחת כללית. אולם קשה למצוא לשם כך מנהיגים מתאימים ואמצעי-קואורדינציה. המטוס, האופנוע וציוד הרדיו המודרני – יש בהם ברכה רבה, אך זוהי סחורה יקרת-המציאות בסין. טנקים – כבדים ובינוניים על כל פנים – מכוניות-משא מסורבלות, מכוניות-סיוור כבדות, וארטילריה על נבי זחלים – אין להם כמעט כל סיכויי הצלחה בעורף חזית האויב. מלבד שהם זקוקים לזילק רב, הרי הם קשים למיסוך והסתרה. להלן אסביר, כיצד צריך להיות בנוי כוח פרטיזני ממונע. הדבר צריך למשוך את לבו של כל חייל אמיץ השואף לפעולה עצמאית ובלתי-תלויה.

שיעור-הכוח: פלוגה ממונעת אחת המורכבת מארבע מחלקות. הראשונה – מחלקה אופנועית מצוידת במקלעים; השנייה – מחלקת פיוצרים ולה כמות הנונה של חמרי-הריסה וציוד חימוי. השלישית – מחלקת מכוניות-סיוור עם אמצעי קשר, וחיילים ממונים על קשר עם מטוסים. הרביעית – מחלקה של מכוניות-משא מצוידת במכשירי-תיקון, חלקים רזרביים, דלק, מזון, בגדים, תחמושת, נשק רב ככל האפשר, ומכוניות רזרביות. כמו כן דרושה כיתת-מטה עם אופנועים, שתי מכוניות-קלות משוריינות ונהגים רזרביים. תותחים – שאולים, לפי הצורך, מאת הבטליון הפרטיזני. יש להביא בחשבון רק תותחים נוחים להובלה, הננררים על ידי מכוניות משוריינות, עולות-בהרים. כדי למנוע קלקולים ומקרי-שבר יש לבנות את המכוניות מתמרים המתאימים לתנאי השירות.

כוח כזה אפשר להשתמש פעמים בצורת יחידה אחת שלמה ופעמים בצורת מחלקות וכיתות מונכרות, או פטרולים, לפי הצורך.

בכל מחלקה צריכות להיות חמש כיתות, ועליה להיות חוקה בהשואה למחלקה רגילה. שיטת מלחמתה היא בערך כזאת: תנועה בלילה, בערפל, ובמזג אוויר רע; קרב עם שחר ובינה-הערבים או בערפל; במשך היום – הסתתרות, ונישוס ע"י כוחות קטנים לא-כולטים. חיילים רגלים או רוכבי סוסים, יצליחו פחות מחיילות ממונעים, במקרה שהשטח מתאים למנוע.

מילואים, במקום האבירות, יש לשאוב ממקור מקומי, אם אין אפשרות להעביר אנשים בעזרת סוככי-נפילה.

כוחות ממונעים בגודל שלמעלה מבטליון (ארבע פלוגות מעין אלה שנוכרו) – הם מסורבלים יותר מדי בשביל מלחמת נאריליה. אופיין של האופרציות שעל הבטליון הזה לבצע בשטח שנועד לו, יהיה בדומה לזה של יחידת אוירוני-רדיפה, או בדומה לשייטת של צוללות, הנלחמת בתוך נתיבות-העיט הקבועים של האויב.

חופש הפעולה הוא יסוד היסודות. אי-שם, במרכז השטח, נמצאים קו או נקודה אשר הם המטרה המבוקשת. וכל דרך אשר תמצא נוחה כדי להגיע שם לפעולה – רצויה. היפנים מעמידים כנגד גייסות-הנאריליה שדרות מעופפות, ממונעות או ממוכנות בחלקן. הם מצליחים, בדרך כלל, כיון שהם עולים הרבה על הכנופיות הסיניות, בעיקר בנשקם. בכל זאת מסוכן הוא האויב הסיני ומביא נזק רב; יש הכרח להשיב כוחות חזקים מן החזית לפנים הארץ, וההתקדמות נרחבת איפוא לזמן לא-מעט. בתחילת ספטמבר 1938 הובאה דיבזיה יפנית סדירה מזרחה לטיאנסיין – כנייה לפעולת נאריליה-ננדית. אי-שקט וחוסר-בטחון השתררו בקווי התחבורה היפנים בתוך סין, רבו מקרים של ננכת אספקה, וננרמו אבירות רבות ליפנים, לפי שהיו נאלצים להעביר כוחות ממקום למקום; ומה שאולי קשה מכל, – הנסיגות לפתח יחס ידידותי ליפנים, בשטחי הכיבוש, לא הצליחו לחלוטין.

נסיון שנרכש בסין לא תמיד יתאים
לתנאי אירופה. אך, אפשר להניד בבטחון,
שמלחמת נאיריליה, בצורה אחרת ובאמצעים

אחרים, עוד תתחולל שוב במקומות שונים,
והלוחמים יהיו זקוקים, בלי ספק, לקואר-
פרציה בין כוחות האויר והיבשה שלהם.

כרוז של הגנרל הצרפתי הונטציגר לחייליו

זה לשון הכרוז של הונטציגר אל
צבאותיו, מיום ה-18 במאי:
חייל!

המלחמה התחילה, וכדי לנצח מבקש
האויב לפגוע בעיקר ברוחך. השקטיקה
שלו, תחבולותיו במלחמה, אף כלי-אגו
בהשתערות ראשונה זו, רק מטרה אחת
לפניהם: לשבור את רוחך. רק על ידי
הפחד מקוה האויב להכותך. ונחוץ כי
תדע זאת מראש.

כן עליך לדעת, שההפצצות הקשות
של חיל-התעופה שלו, — ויהא רשמן כאשר
יהיה, — גורמות לקרבנות מועטים, וכבר
יכולת לעמוד על כך. יודעים אנו את הסך-
הכל של האבדות: הן מינימליות. כסה
עצמך בעבור האוירון, ומיד אחר-כך שוב
ותפוס מקומך במערכת-הקרב. לעולם אל
תחשוב, כי תמצא מחסה בהסונך לאחור;
בהסונך עלול אתה לבוא שוב לידי התנששות
ומבלי שתהא לך היכולת להתנונן.

חיל-התעופה שלנו מנן עליך גם בשעה
שאין אתה רואה אותו. דע שמטוסינו הפילו
למעלה מאלף מטוסים אויבים בפחות
משמונה ימים, וכי במחנה האויב נורמים
מפציצו מכה תחת מכה.

דע, כי כנגד האינפנטריה אין הטנק
יכול לעשות גדולות. אם תתחפר לא יראה
אותך. תן לו לעבור, מבלי לגלות עצמך,

אחר-כך ירה אל מורי-הדרך המלוים אותך,
בלעדיהם הטנק כמודו כעור. במקום או
במאחר יהיה נאלץ לעזוב את המקום
בשביל להצטייד, באם לא ישמידוהו התותחים
האנטי-טנקיים שלנו.

אל תשים לב לספורים על הסוככנים,
באשר יופיעו באמת, יוכל איש מוויין להכריעם
תמיד. נדור קצרך מראות סכנות דמיוניות,
ובכל כוחך עליך לעמוד מפני שמועות-
השוא, שאיזה בוגד או שוטה אחוזי-בהלה
עלול להפיץ; שמועות-חרדה אלו, אם הן
מוצאות להן אזנים קשובות, עלולות לגרום
כשלונות קשים. אל תשמע אלא לממונה
עליך באופן ישר, או לדברי אנשים שאתה
מכירם.

אדם מסוגל להבליג על הפחד. חובתו
היא להתנבר ולהלחם גם בפתרם של אחרים.
אם הוא מפיץ אותך, הוא עושה לא רק
מעשה של מורד-לב בלבד, — הרי זו בגידה.
ודע לבסוף, כי האויב איננו חזק כל-
כך, כפי שיש סבורים. העמד כנגדו את כח
רצונך: וזה אשר יכריעהו. בכל מקום
שערכנו התקפות נגדיות לקחנו שבויים
רבים. אם עמוד תעמוד, אתה בטוח בנצחון.
אל תשכח, כי מתנונן אתה. אם תתן
לאויב לעבור, תאבד יותר מחיים. מובדל
תהיה ללא רחמים מאשר לך, לשאת הרחק
מהם בעבדות, הנרועה ממות.

להסברת מושג-מלחמה יסודיים

האסטרטגיה, יש הרבה מאד אלמנטים של מלאכה, הניתנת, ללימוד.

מהי איפוא האסטרטגיה? היא האמנות של ריכוז כוחות עדיפים מכוחות האויב, במקומות שבהם מבקשים להכריע, או במקומות שבהם יש למנוע את ההכרעה שהאויב חותר אליה שם. הסברה פשוטה זו נובעת ממשנתו של נפוליון; הוא מראה בעליל, שההכרעה בקרב מושגת אמנם ע"י כוחות עדיפים, אלא שאין הכרח שעדיפות זו תהיה מוחלטת (אבסולוטית), כלומר, אין זה צריך להיות, דוקא, יתרון בכל מקום ובכל זמן. אפשר להסתפק ביתרון-כוח יחסי (רֵלָטִיבִי), כלומר, יתרון-כוח במקום ובשעה שבהם שואפים להגיע לידי הכרעה. וכך יכול הצד החלש, אם הוא אמן האסטרטגיה, להצליח ולהיות החזק בנקודה המכרעת. עריכת הכוחות בצורה הדרושה לשם כך – זוהי מטרת האסטרטגיה. כל הכרוך בזה – תנועת הצבאות לקראת הקרב ומהקרב, ההענות לקרב או ההסתלקות ממנו, דרכי הקשר בעורף, וכיוון ההתקדמות – כל אלה משרתים את התכלית של השגת יתרון-כוח במקום המכריע. הרי שהתורה הגדולה על «חסכון הכוחות», המוגדרת בכתבי פוש, היא – היא הנושאת בתוכה את עצם מהות האסטרטגיה. אולם «כוחות» – מה פירושם? על הרוב משתבש מושג זה באשר מחליפים אותו במושג המכוון לעצמתם המספרית של הגייסות. עלינו לדייק, אפוא, ולומר ש«כוח» פירושו כשרון הביצוע של גוף צבאי ידוע. בזמננו, בתקופה של מכוונות-מלחמה, יכולה פלוגת-מכוונות-יריה להוות «כוח» גדול הרבה יותר מבטליון החסר מכוונות-יריה, אף שהוא עולה עליה במספרו פי ששה. כלומר, שאין זהות בין הכוח והמספר. המושגים «כוח» ו«מספר» מזדהים רק אז כאשר היחידות השוות במספרן שוות גם בצידן. אך גם במקרה זה יש עוד להביא

תקופת המלחמה מעלה בתאוריה הרבה ביטויים הכוללים במלה אחת מושג צבאי שלם. באסטרטגיה ובטקטיקה, כבכל מדע, קימים מושגי-מקצוע רבים, שיש להם ערך בשביל השומע או הקורא רק במידה שהם מובנים לו, כלומר כשהקורא או השומע מבין מתוך מושג זה את הדבר המסוים שהיה ברצונו של המביע לומר.

לעתים קרובות אנו שומעים את הביטויים «אסטרטגיה» או «טקטיקה». לפי תורת-הסיכויים* יש לשער, כי כל מי שאין לו מושג ברור על צמד-מונחים זה, ישתמש במושג הנכון רק ב 50% של המקרים. פרידריך הגדול ונפוליון אינם משתמשים עדיין במונח «אסטרטגיה», כי אף במושג «אמנות המלחמה». כמה מחוקרי המלחמה ניסו להגדיר את המושג «אסטרטגיה», אולם על הרוב אין הגדרותיהם ממצות את הענין. קלאוזוביץ (התיאורטיקן הפרוסי הנודע), למשל, כותב: «האסטרטגיה היא תורת השימוש בקרבות לשם הנהלת המלחמה». אולם הגדרה זו אינה מספקת, מכיון שהאסטרטגיה ענינה לא רק השימוש בקרבות, כי אם גם ההמנעות מקרב, וכן גם ההכנות המבטיחות את ההצלחה בקרב; תנועת-הגישה, חלוקת הכוחות, קביעת נקודות ההכרעה וכו' – כל אלה שייכים לאסטרטגיה. כן אינה נוחה לשימוש גם ההגדרה הנפוצה של פרופ. דֶלְפֶּרְיוֹק האומרת, כי «האסטרטגיה היא תורה של שימוש באמצעי מלחמה לשם השגת מטרת המלחמה, בעוד שהטקטיקה היא האמנות להוליך גייסות לקראת הקרב ובקרבו» – אך הלא האסטרטגיה איננה רק «תורה» בלבד, אלא גם אמנות השימוש בתורה זו למעשה. ואשר להולכת הגייסות לקראת הקרב, הלא מרובים בה היסודות האסטרטגיים על הטקטיים. יתר על כן: בטקטיקה, בניגוד לאמנות

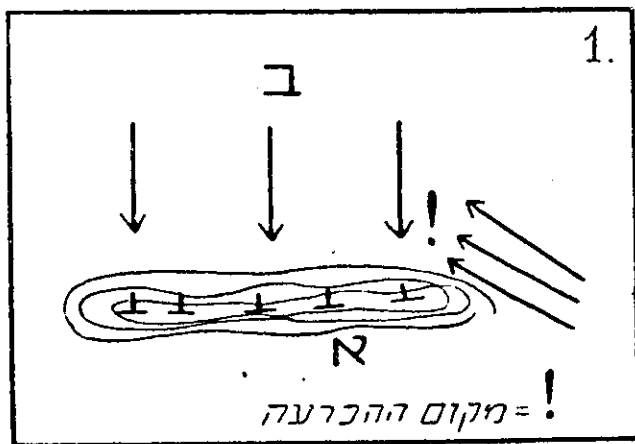
* תורת הסיכויים = Theory of Probabilities.

בהגנה העקשנית על הגבעות, ובחלקם בהתקפה על השדרות החיצוניות של מצביא ב, מתוך בקשת הכרעה במקום זה, אלה הם - טקטיקה, ויהיו דרכי הביצוע שלהם כאשר יהיו יכולים הם לחבל כל מיני תחבולות בשביל להטעות את האויב, להקיפו או ללפות אותו, - כל זה יהיה שייך לטקטיקה. רק במקרה שניתק הקשר עם המפקדה, ועל המפקד הנמוך לפעול על אחריותו הוא, או עלול הוא להגיע לידי קבלת החלטות אסטרטגיות. מקרים כאלה שכיחים ביחוד במלחמת-תנועה.

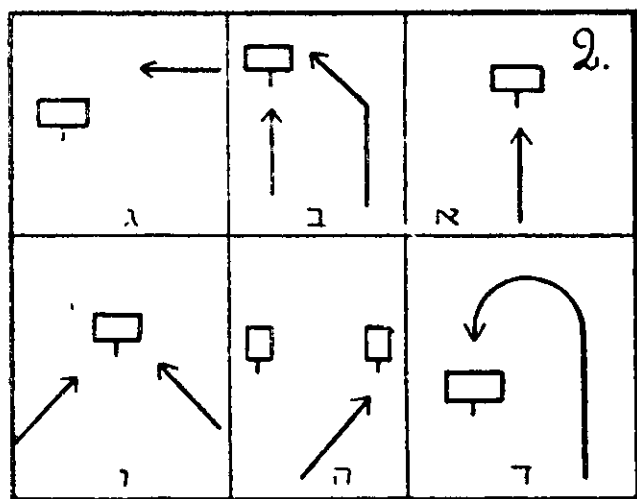
*

תנועות צבא הבאות בעקב רעיונות אסטרטגיים נקראות «אופרציות», וכל הכרוך בהן מוכתר בשם התואר «אופרטיבי». מדברים על אופרציה חזיתית או עוקפת או אנפיל-דית, על אופרציה נגד אגף האויב או נגד ערפו (הקפה). בהתאם לכיוון אשר בו מתנהלת האופרציה, או הפעולה האסטרטגית, לפי המצב ההדדי של הצבא הנידון נשל צבא האויב על פני השטח, אנו מבדילים בין אופרציה לאורך «קוים פנימיים» ובין אופרציה לאורך «קוים חיצוניים».

בחשבון גם את המומנט הפסיכולוגי: גייס בעל רמה מוסרית גבוהה חזק ב«כוחו» מגייס הנופל ממנו ברוחו, אף אם הם שוים זה לזה בכמותם ובצידום. כל מצביא יטיל, במידה האפשרית, על גייסותיו הטובים ביותר את התפקידים המכריעים, כלומר ישתמש בהם כבכוח אסטרטגי. כבר בפוליון בזמנו השתמש כך, מעשה-אמן, בגורדיות שלו. וטקטיקה מחי? טקטיקה היא אופן הגשמת ההוראות האסטרטגיות על ידי פורמציות צבאיות. הבה ונסביר את הדבר על ידי דוגמא (ראה תרשים מס. 1).

תרשים מס. 1

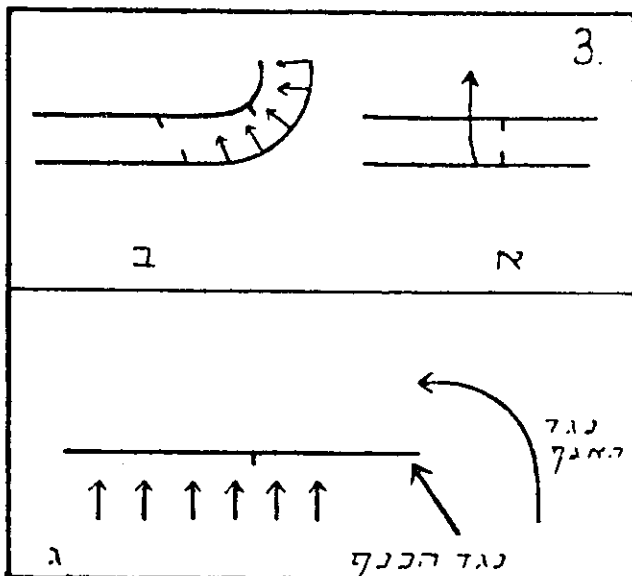

תרשים מס. 2

אם נסתכל בתרשים מס. 2 נראה באופן סכימתי ב-6 שרטוטיו את האויב בצורת מלבן קטן, כשהמקף מציין את חזיתו (כשהוא מצדו הרחב של המלבן), או את כיוון מסעו (כשהוא בצדו הצר). כיוון האופרציה של הכוח המתנגד

מצביא א רוצה לתקוף את המצביא ב ולנצחו, אם כי הלה חזק ממנו פי שניים. הוא פוקד על כמה מיחידותיו לעצור בעקשנות על הגבעות את השדרות המתקרבות של צבאות המצביא ב, ובו בזמן הוא מכון את כוחותיו העיקריים, הבאים אולי ממרחק רב, כלפי השדרה החיצונית ביותר של המצביא ב. זוהי החלטה אסטרטגית. אולם ההוצאה לפועל של החלטה זו שייכת לטקטיקה: כתוצאת ההחלטה האסטרטגית הנל ניגף המצביא ב בשדרות האגף שלו עיי כוחות המצביא א העדיפים בהרבה במקום זה. בו בזמן נלחמים צבאותיו העדיפים של מצביא ב נגד עמדת הגבעות ש שבהם מקריבים עצמם צבאותיו המעטים של מצביא א. התמונה הסכימתית הנל מסבירה משהו משני המושגים: אסטרטגיה וטקטיקה. מעשיהם של סגני-המצביא א, העוסקים בחלקם

הנלפת. מובן, שבמערכות גדולות אין צורות ההתקפה שוות בכל מקום. יכולים להיות קטעי חזית שבהם מתנהלים קרבות חזיתיים גרידא, בו בזמן שבגורות אחרות מאפשרים פני הקרקע את הלפיתה; ויש אשר אחת היחידות מצליחה להגיע לאגפו או אף לערפו של האויב, ומתוך כך מתגשמות עקיפות מוחלטות בעלות אופי טקטי.

תרשים מס. 3

אם כי כל הצורות הללו עלולות לבוא לידי שימוש בהנהלת הקרב, יש לזכור בכל זאת תמיד את שתי ההנחות הבאות:

א. האופרציה האסטרטגית כשהיא לעצמה אינה קובעת עדיין מראש את הסיטואציה הטקטית «ההולמת אותה». פעולה אסטרטגית בכיוון לאגף האויב יכולה להביא לידי קרב טקטי חזיתי - נגד הרזרבות של האויב המתרכזות במהירות, כי יתרון האופרציה האסטרטגית הרי הוא בזה, שהיא משתערת בכוחות עודפים על כוחות-אויב חלשים מהם. וכן יכולה אופרציה לפי קוים פנימיים להוליך לקראת היפוכה הטקטי: ללפיתה טקטית של חלק מכוחות האויב; וגייס אשר כוון לפי קו חיצוני יכול להגיע בקרב לידי פריצה טקטית דרך חזית האויב.

לאויב מסומן ע"י החצים. שרטוט א' מראה התקדמות חזיתית רגילה. שרטוט ב' - את הלפיתה. שרטוט ג' - התקפה אגפית, ושרטוט ד' את העקיפה. במציאות מקבלות אופרציות כאלו, בדרך הטבע, צורות רבות ושונות זו מזו, בהתאם לפני הקרקע, מספר שדרות המסע, המרחקים מהאויב וכו'. אולם כאן עיקר כונתנו קביעת המושגים.

אם צבא נמצא בין שני גייסות אויב (תרשים 2 שרטוט ה') הרחוקים אחד מהשני מרחק רב, הרי אנו אומרים אז, שהצבא פועל לאורך «קוים פנימיים». נצחונותיו המזהירים ביותר של נפוליון באו לו בעקב פעולה בקוים פנימיים נגד כוחות אויב נפרדים. וכן נצחנו של הינדנבורג ליד טנגנברג. אולם כרוכה בזה סכנה, שפעמים אין מספיקים להכות את הכוח האחד של האויב לפני שהתקרב הכוח השני, העורך התקפה לופתת או אגפית. במצב כזה נכשל צבאו האוסטרי של בנדיק בשנת 1866 על יד קניגגרץ*, אשר פעל לפי קוים פנימיים. שרטוט ו' מראה אופרציה לאורך קוים חיצוניים. התפקיד הוא הקפת האויב, באם רק לא יצליח הלה להכות את אחד הגייסות הפועלים לפי «קוים חיצוניים» בטרם יגיע הגייס האחר לעזרתו.

*

נסנה כעת אל הטקטיקה, ונתאר לעצמנו שני כוחות יריבים בשעת קרב. שוב נשתמש בקוים גסים, כדי לציין את מעמד היריבים. וכך אנו רואים בתרשים מס. 3 בשרטוט א' קרב הנקרא בשם «חזיתי». זו היתה צורת הקרב, שאת דמותה ראינו במיצר הקרלי, בין המפרץ הפיני ובין אגם לדוגה. ההכרעה יכולה כאן לבוא רק ע"י ריכוז כוח רב נגד נקודה ידועה בחזית (כמעשה הרוסים על יד סומה); התמונה הטקטית היא זו של פריצת חזית.

שרטוט ב' מראה את הלפיתה הטקטית. יתרונה הוא בזה, שהמתנגד הנלפת קשה לו להביא את הרזרבות שלו, באשר הוא נאלץ להאריכן ואף לכספן אחורנית. הלופת יכול לרכזו בקשת-הלפיתה עצמת-אש גדולה מזו של

* ראה «מערכות» ניסן ת"ש מאמרו של קפיטן פון-פרידמן «הגיאוגרפיה והטקטיקה».

אלא שהיא עוברת להתקפה, במקרה שהאויב נכשל בטעויות או חושף את נקודות התורפה שלו. לכאן שייכת גם ההתקפה הנגדית, הבאה אחרי הדיפת ההתקפה של האויב.

נפרש כאן עוד מושגים אחדים, המזדמנים בתיאורי קרב. תמיד נשאלת השאלה: לשם מה נערך הקרב? – האם הכונה האסטרטגית היא תמיד להמשיך בקרב זה עד להשגת ההכרעה בו, או שכרוכות בו לעתים גם כוונות אחרות? האפשרות השניה אינה בלתי שכיחה. המאסף אינו נוהג להלחם עד הסוף, כי הדבר היה עולה ביוקר, וגם אינו בגדר האפשרות; עליו להלחם רק בכדי לתת שהות לעיקר הצבא להסתדר בעמדותיו החדשות. הרי שתעודת הקרב שלו אין בה כל מטרת הכרעה. זוהי תעודה מוגבלת – עצירת האויב. כן יקרה, כשרוצים להטעות את האויב ביחס לחלוקת הכוחות בחזית. מטילים אז על צבא לא רב להתקיף התקפה נמרצת מאוד בחזית רחבה, וכופים ע"י כך את האויב לפרוש במקום זה כוחות רבים, ובינתיים נערכת ההתקפה העיקרית נגד כנפו או אגפו של האויב (ראה שרטוט ג' תרשים 3). מכיון שלא קל הדבר לשנות את החזית של גייסות שנפרשו כבר, יקשה מאוד על האויב להציג חזית ראויה לשמה אל מול ההתקפה העיקרית. קרבות כאלה של צבאות חלשים לשם הסואת הכוונות האמתיות, נקראים «קרבות אשליה». הם עלולים לגרום אבידות קשות למבין האשליה, כי אם התקפתם אינה דימיונית, יתכן שהמתנגד לא יענה במידה מספקת לתמרון זה.

ולבסוף: ההבחנה בין המושגים – מערכה, קרב ותגרה – נקבעת בעיקרה, לפי הקף הצבאות המשתתפים בענין, וביחס ל«מערכה» ו«קרב» – גם לפי היקף משמעותם האסטרטגית.

ב. הקרב כשהוא לעצמו הוא תמיד – מחוץ לרגעי הפעולה הראשונים – חזיתי, פרט אולי, במקרים, כשיחידה קטנה סורצת מן הצד לעמדת האויב ומתחילה – כבטוי המקובל – «לגרוף» אותו מן האגף. אך אפילו כאן, ישנה הפרט הלוחם את חזיתו אל מול המתקיף. על כן עיקר אימונו של חיל הרגלים הוא לעמידה בתוך קרב חזיתי; ולעולם אין לצפות, שהלפיתה, או להטים טקטיים, ואף אסטרטגיים, של ההנהגה, ישחררו מחובת העמידה החזיתית.

*

מספר מלים על מלחמת-מגן (דפנסיבה) ומלחמת-תנופה (אופנסיבה). גם כאן יש להבדיל בין הבחינה האסטרטגית ובין הבחינה הטקטית. ואף כאן חשוב להכיר, שלא מן ההכרח הוא, שהצורה האסטרטגית שנבחרה (הגנה או התקפה) תהיה דומה לדרך הטקטית. יתואר, למשל, מקרה, שמפקד של צבא העומד בהתגוננות-אסטרטגית מאחורי נהר, יראה פתאום שהאויב עבר את הנהר בנקודה מסוימת. הוא ינסה להתקיף את היחידות המתקדמות של האויב התקפות נמרצות ביותר, כדי להחזיר את חזית ההגנה לקדמותה. או נגית, כי מפקד של שדרת צבא הנמצא בהתקדמות אסטרטגית יתקל באויב העולה עליה פי כמה. ברור, שהוא מוכרח אז להתגונן בלבד, עד שתבוא התגבורת. מכאן שאופנסיבה אסטרטגית אין פירושה דוקא קרב-התקפה טקטי של כל היחידות הנתקלות באויב, וכן אין דפנסיבה אסטרטגית גוזרת על התקפה טקטית במסגרת אופרציה כזאת.

נוצר אפילו מושג צבאי של «דפנסיבה – אופנסיבה», הן אסטרטגית והן טקטית. הכונה היא לצורת קרב, שאמנם ביסודה תוכנה להגנה,

השקפת חיל הפרשים – "Revue de Cavalerie"
בטאון חיל הפרשים הצרפתי, חוברת מאי – יוני, 1939

צופי חיל-הרגלי – רוכבי-סוסים או רוכבי-אופנוע?

מקימים את הקשר בין משמרות החוק, בין המשמרות הקבועים ובין מפקד הרנימנט. הם היו יוצאים אל מעבר לקו המשמרות הקדמיים, כדי לסייר ולנשש מקרוב. בשעת הקרב היו נשארים, כרניל, ברורבה, לרשות הקולונל, שהשתמש בהם לתפקידי קשר, ולעתים (בקרב-התנוונות בשעת נסינה) היה מספחם אל הבטליונים של הקו הראשון אשר יכלו להשתמש בנספחים כאלה. הם מילאו כמעט בכל מקום תפקידי פטרולים של חיל הרגלים, אשר הודות לסוסיהם יכלו לנוע ביתר מהירות ורחיפות ובפחות עיפות, והם הלכו לכל מקום שלשם מסוגלים ללכת צופים רגלים.

חשיבות מיוחדת היתה להם בשעת ניצול השינים, כך היה הרבר לאחר קרב מרנה. ב-10 לספטמבר 1914 קבל רנימנט הרגלים ה-77 פקודה להתקדם במהירות ממונדרימן לפרי שמפנואז. המגע עם היחידות האחרות נותק, והידיעה היחידה, אשר זכה לה מפקד הרנימנט היתה, שבשטח בין שתי הנקודות הניל נמצאים קלעיהתנרות של האויב ואפילו קבוצות שלמות של חיל רגלים שלו. מצב זה עלול היה לנרום אפתעות הכרוכות באכידות והעשויות לרופף את עצבי הניסות אשר זה אך הספיקו להחליף כוח לאחר הקרבות הקשים של הימים האחרונים. הרנימנט יצא לדרך ביחידות קטנות, במבנה-מסע. בטליון אחר בטליון, במרחק ניכר זה מזה. שני פטרולים של צופים רוכבים היוו את הנקודה הקיצונית ביותר של משמר החלוק. כן גם בכל אנף ניששו שני פטרולים, אחד מימינו ואחד משמאלו של הרנימנט; יתר הצופים (שלושה פרשים) חתמו את המשמר המאסף. בתוך כל פלונה נקבעו אנשים, שהוטל

אנו מביאים בזה כמה קטעים ממאמרו של הנרל לֶסְטוֹקוֹא (Lestoquoi) המוקדש לנושא הניל.

מה הולם יותר את צרכיו של צופה חיל-הרגלים – סוס או מנוע? שאלה זו חשובה היא לכל עם המתעניין בעתיד הרוכבים בתנאי המלחמה הנכחיים. המחבר מנסה לברר את הבעיה מתוך העלאת פרק מזכרונות המלחמה שלו, ומתוך בחינת המיתודים המשוערים של עריכת-כוחות ושיטות-תנועה במלחמה המודרנית.

א. זכרונות מלחמה.

הצופים הרוכבים ברנימנט שלי (ה-77 לחיל הרגלים), שנצטרפו עם הגיוס הכללי מנו שני סרנימטים, קורפורל אחד או שנים ו-17 טוראים. רובם לא קיבלו מימיהם כל אימון מיוחד כצופים-רוכבים של חיל הרגלים. זינם היה רק האקדח, – חרב לא היתה להם. אולם צעירים אמיצים היו, נכונים ברוחם ואנשי יזמה, ומקץ ימים ספורים כבר הצטינו בשירותם.

ואכן צופינו הרוכבים הביאו תועלת רבה מאד – תחילה בלוטריניניה ואחר כך בבלנייה, בזמן מסעות קשים מאוד שבאו עם השינויים בתכניות המלחמה שלנו ובעקב הנסינה אל המרנה. מחולקים לפטרולים קטנים (בדרך כלל: סנן-קצין אחד ושלושה פרשים), היו פועלים מסביב לרנימנט בתחום ראיתו: – על רוכסי נבעות, בשולי יערות או בנאיות. ועד מהרה החלו אנשי חיל-הרגלים להעריך את רוח הבטחון שנבעה אליהם מתוך דמויות-הצל הללו, את העמל שהן חושכות להם, את הקשר הקל והמהיר עם רנימנטים קדמיים או שכנים שניתן להם ללא מאמץ מופרז. בשעת החניות היו הצופים הרוכבים

וסבך מבפנים. וכן לא יהיה מבטו פניו להסתכלות סביב וכאופק, בהיותו קרוב מדי לאדמה, ובאשר הוא נאלץ לשים עינו על הדרך, כדי 25 מטר לפניו, שלא לסכן את נפשו. אסיר-הדרכים הנהו, יצור מסכן, שהושלך אל ניא-ההרפתקאות; חסום על ידי שטחים הקשים לתנועה, כפות ל-150 הקילוגרם של מכונתו – אין הוא מסוגל לגלות את הסכנה אלא אם יפרד מהמוטור שלו, ולעתים קרובות גם מחייו.

מתוך כך בא המתבר לירי מסקנה, כי לתפקידי ההבטחה מקרוב אין טוב מן הצופה הרכוב על סוס. הבהמה היא זריזה ונמישה, נוחה מבחינת ההספקה והטיפול. הסוס מוכשר לכל השטחים ומאפשר חלוקת עבודה בינו ובין הרכוב; שלא כמכונה יכול הוא להתנועע גם כשפני הקרקע אינם נוחים ביותר, ותשומת לבו של הפרש אינה נטרדת על ידי קשיי-הדרך ומבטו פנוי להסתכלות חפשית ובלתי-מופרעת. אמנם, ההבטחה למרחוק נותנת לרכוב האופנוע את כל ההודמנויות הרצויות לניצול המהירות ואמצעי-הקרב אשר לו; על כן לו התפקיד הנדול והקשה של יצירת „איזורי הבטחה“ גדולים, על ידי תפיסת תחומים חיצוניים מתאימים. אולם על הפרש הרכוב על סוס, יש להטיל כמקודם את תפקיד השמירה על חיל הרגלים, שגם כיום הוא צריך, לפי התקנון, להיות מוקף ולראות את עצמו מוקף ע"י פטרולים ערים ופעילים – כלומר, עליו, על הצופה הרכוב, מוטל תפקיד ההבטחה-מקרוב בשעת המסע.

עליהם להתבונן אל פעולות הצופים הרכובים ואל אותותיהם, והקצינים עמרו הכן לכל פעולה שתדרש. המישור היה מכוסה סבכי עצים מרובים. והצופים הרכובים שהיו בודקים סבכי עצים, אלה, נעשו במהרה למקור עידוד וסיוע לחיל הרגלים שלנו. כמה זמן היה נדרש, כמה יגיעה נוספת היתה נופלת על האנשים, לו היו צופים רגליים מוכרחים לנשש בסבכי עצים אלה. עבודת המחלקה של הצופים הרכובים הלמה בהחלט את כל דרישות המצב והשעה. דומה לזה היתה פעולתה במשך כל זמן מלחמת התנועה. ברחשי תודה אני נזכר במחלקת הצופים הרכובים שלי; הם הצילו את רגלי חילי.

ב. מה יהיה תפקידם של צופי חיל הרגלים לאור רעיונות המלחמה החדשים?

המתבר מקבל את ההנחה, כי יצירת היחידות הממונעות והממוכנות ושכלול אמצעי התחבורה נורמים לתפיסה חדשה של מסע-גייסות. בתוך „איזורי-הבטחה“ רחבים יהיה צורך ליצור „איזורי-הבטחה“ מצומצמים יותר. המתבר בוחן את אפשרות השימוש בצופים-הרגלים, בצופים-הרכובים ובצופי-אופנוע, בשביל הצורות השונות של ההבטחה, ובראש וראשונה בשביל בדיקת השטח הבלתי-אמצעי אשר דרכו מתנועעת שדרת הגייסות, והוא מעריך את כל האפשרויות הללו, זו לעומת זו.

הצופה הרגלי יפול מעיפות עוד לפני הקרב, באם יטילו עליו תפקיד זה. צופה-האופנוע לא יוכל לברוק כל חורש

ספרות להדרכה ימית בעברית

הנסיונות הראשונים, שנעשו בשנה האחרונה לחינוך אישיים עברי בהיקף ארצי סבלו מחוסר תכנית הדרכה ומהעדר ספרות עברית ימית מקצועית. הנהלת הקורסים הימיים שליד הסוכנות היהודית שיפלה בשתי השאלות גם יחד וזכתה להצלחת-מה בפעולותיה. הנהלת הקורסים הוציאה לאור עד עכשיו שש חוברות להדרכה ימית*. מתוך סקירת החוברות האלה נוכל לראות את החומר הכלול בהן וכן גם את שיטת ההדרכה שהיתה נהוגה בקורסים. ואלו הן החוברות: 1. ימאות למעשה, 2. חבלים וקשרים, 3. חתירה ומפרשים, 4. חוקי דרך, אורות, קוד בין לאומי, 5. פרקים במטיאורולוגיה, 6. נביציה. טה"כ 135 עמוד.

ימאות למעשה, - חוברת זו מלמדת את החניך להבחין בין כלי השיט השונים ולקרוא בשמותיהם (לטיפולו הסירות - שמות אנגליים). כן יכיר את חלקי הסירה ומונחיהם העבריים; מדובר בחוברת על כל סוגי העגנים, כיצד הם נאחזים בקרקע, וכיצד לנהוג בהם אם הם נאחזו בסלע. החוברת מלמדת, איך להגדיר באמצעים פרימיטיביים את מהירות הסירה ואת עומק המים שהיא שטה בהם, אך אין היא פוסחת גם על המכשירים המשוכללים שאינם כיום ברשותנו. פרק חשוב דן בשאלת מכשירי הצלה ופעולות הצלה: כיצד למשות אדם מן המים, וכיצד להתנהג במקרה שהסירה מלאה מים. פרק מיוחד מלמד, כיצד לקשור סירה לאניה ואיך מעלים אנשים וסחורות לחוף. כמה פרקים עוסקים בשאלה, כיצד לנהוג סירת מפרש בים סוער, מה הן התקלות האפשריות ומה הן התגובות הדחופות הנדרשות בכל מקרה ומקרה. בסוף החוברת ניתנות הוראות מפורטות על שמירת המשק, דבר חשוב בתנאינו, כשמסקנו הימי הוא דל כל כך.

חבלים וקשרים, - חוברת זו נותנת מושג מלא על החבלים, הכבלים והשרשרות, המצויים בעבודתם של יורדי הים, מכואר בה כיצד ישתמש בהם יורד הים וכיצד ישמור עליהם, ומהו העומס שהם יכולים לשאת. כאן ניתנים הסברים על כל הקשרים השימושיים (ואף מעט למעלה מזה) ואיך לעשותם, - בליות ציורים מודרניים. הסגנון הוא פשוט, ומאפשר לקורא לעשות את הקשר לפי הכתוב, בלא כל קושי. יש לציין, שחסרים בחוברת זו כמה מעשי קישוט הידועים בחוגי הצופים; לעומת זה אנו מוצאים פרק מענין על מלאכת קליעה של חבלים וכבלים - פרט מעשי מאוד, המקל על השימוש בחבלים ומאריך את כושר קיומם. חתירה ומפרשים, - חוברת זו מסכמת את המקובל באגודות האספורט מכבר,

אולם הובאו כאן כמה שינויים (כגון הפיקוד החדש בחתירה); כן נוספו הוראות, כיצד להתור בים סוער, לצאת ולבוא בנלים, ביום או בלילה וכו'. חשיבות מיוחדת להסברת המונחים העבריים הקשורים בתורת המפרשים. הסברה זו קבלה כאן את הצורה המדעית הפשוטה והמובנת לכל איש. מעכשיו יוכל כל ספן לקרוא שמות עברים מיוחדים לכל מפרש, תורן, מוש או חבל. טוב שלא נשמטו הפרטים הקטנים בנוגע להרמת מפרשים והורדתם, וההוראות, איך לסובב סירה עם הרוח או נגדה. הכל מלווה ציורים ברורים ומסבירים. חוברת זו הותאמה במיוחד לכלי השיט העומדים לרשות הנהלת הקורסים.

חוקי דרך, אורות וקוד בין לאומי, - בחוברת זו ניתן לקט של חוקי דרך בין-לאומיים למניעת התנגשויות מתורנמים מאנגלית. כאן נתונה הסברה כללית על קוד הדגלים הבין-לאומי ואיך משתמשים בו, וכן על המזרם והקמפור. מובן שלא די בחוברת זו בשביל איש הרוצה להתמחות במקצוע זה, ועליו לפנות אל ספר הקוד המלא.

פרקים במשאוֹר לונִיה, – החוברת מכילה את הפרקים המעניינים ביותר את יורד הים, כנון: נורמי הרוח, הרוחות הקבועות והמקומיות, סערות, עננים ונשם. החוברת מסבירה את השימוש במפות מזג האוויר ובמכשירי המדידה. חוברת זו נועדה למדריכים, ולמתקדמים שבין החניכים.

נבי נצי הי, – חוברת זו מטפלת במושגים יסודיים על צורת הארץ והכוחות המְנַטִּים הפועלים בה, על שושנת-הרוחות והמצפן, על שרטוט מפות וקריאתן, על השימוש במפות, ועל קביעת מקום בים לפי נקודות-חוף, בעזרת מצפן, או ע"י רישום הדרך. כן עוסקת החוברת בהבחנת ציוני-הסכנה במפה ובמציאות. בסוף החוברת נתונות טבלאות להערכת כוח הרוח, מצב הים והגל, שקיפות האוויר, וטבלא להעברת יחידות-חישוב אנגליות לשיטה העשרונית. חוברת זו נועדה למדריך ומפקדי-כיתה. היא מכשירה אותו לנהוג כלי-שיט למרחקים גדולים למדי ובתנאי מזג אוויר שונים, ביום ובלילה. בחוברת ניכרת השפעת ספרים רוסיים ואנגליים כאחד; נראה שהחומר נלקט מספרי לימוד בשפות אלה, אנב בחירת הקטעים המתאימים ביותר למנתנו. כאן המקום להעיד, שהפרק על המגנטיות הוא ארוך מדי. שאלת השמות והמונחים שתורגמו לעברית היא קשה, ועדיין לא הורגלנו לכמה מהם, כמו, למשל, נטייה במקום „וריאציה“ וכדומה. אולי, כדאי היה להשאיר כמה מהשמות הלועזיים בלי לתרגמם. הצורה החיצונית של החוברות היא נאה והקריאה היא קלה. כל המונחים – תרגומם האנגלי בצרם. כליקוי יש לציין את חוסר האחדות בעריכת החוברות, שיש למצוא בהן כמה סגנונות. פנס זה יש לתקן בעתיד. כן חסרה, לפי שעה, חוברת המתארת את חוף ארץ ישראל על מפרציו ומקומות המעגן שבו. חוברת זו צריכה להדפס בלוית תמונות של המקומות הבולטים והחשובים ביותר, כפי שהם נראים לְפָא מצד הים.

נקוה שבקרוב תצליח הנהלת הקורסים להוציא לאור את הפרקים הראשונים של ספר הים העברי, בסגנון עברי נאה, בצירוף מונחים מאושרים ע"י ועד הלשון. אנשי הים העברים מחכים לכך.

כ. יִמְאִי

«טיפול בפצעי מלחמה ובשברים תוך הסתמכות על השיטה הסגורה לפי נסיון מלחמת ספרד» מאת י. טְרוֹאָטָא (אנגלית)

השיטות והעיקרים של הטיפול בפצעים נתונים לשינויים מתמידים. אחד הדברים החוזרים ומתחדשים מדי פעם בפעם הוא שפצעים ושברי עצם דורשים לשם רפויים מנוחה גמורה. זמן רב שררה הדעה, כי יש לנקות ולרפא את הפצעים ואת השברים הפתוחים באמצעים כימיים. אולם קרוב לסוף המלחמה העולמית של 18–1914 באו האמריקאים Orr ו-Baer והעמידו שוב בראש האמצעים את העיקרון של מנוחה מוחלטת. בימי מלחמת האזרחים בספרד השתמש המחבר בשיטה זו, ז. א. בתחבושת-גבס סגורה, ביותר מעשרים אלף מקרים והוא מדבר בספרו על התוצאות המצוינות שהשיג.

טְרוֹאָטָא סבור, ששיטה זו טובה ביתר לתירורניה של המלחמה ולפציעות המוניות בין האוכלוסים האזרחיים, כאשר תקרינה בעטיין של פצצות מן האוויר. ואכן, שתי שאלות נפתרות ע"י כך: (1) הטיפול מבוצע במהירות ואינו מצריך שום אמצעים נוספים וממילא הוא מאפשר להניש עזרה מהירה למספר גדול של פצועים; (2) אפשר להעביר מהר את הפצועים קשה למקום בטוח, או לבית-החולים הבסיסי, ללא סכנה ומבלי לנרום להם כאב.

לפי נסיונו של המחבר אין תועלת בקביעת תחנות בעיר לשם מתן עזרה ראשונה בשעת הפצצות מן האויר, כי ע"י כך מתעכבת העברתם המהירה של הפצועים לבית החולים. משנתבטלו התחנות לעזרה ראשונה בברצלונה, נתמעטו במידה ניכרת מקרי הקטיעה והמות. לעומת זה, חשוב לארנן את הטיפול הרפואי בשעת התקפות אויר כפי שאורנן בברצלונה, דהיינו: א) קבוצה אחת אוספת את הנפגעים ברחובות ומחלקת אותם בין בתי החולים השונים, כדי שכית חולים אחד לא יתמלא לפתע, בשעה שהאחרים עומדים ריקים; ב) קבוצה אחרת עוסקת בבית החולים רק בהפשטת בנדיהם של הנפגעים; ג) הפצועים מתחלקים לפי דחיפות הטיפול החירורני; ד) אִמפּוּמְצִיָה של תלִקִי-אִבְרִים מרוסקים ותחבושת גבם סגורה; העברה מהירה ככל האפשר ובמינימום של כאב אל בית החולים הבסיסי. בקו החזית סיפקו לפצועים תחבושות עראיות וסדים; בתחנה החירורנית הראשונה מאחורי החזית דאגו לשיורי האברים ולהחזרתם למקומם הנכון וכן לתחבושת גבם סגורה, ומיד העבירו את הפצועים לכי"ח הבסיסי, ששם נבדק הנפגע בִּרְנַטְנָן, ואחרי זה תוקנו האברים הפגועים והותקנה התחבושת המתאימה.

הטיפול החירורני נופא התבטא בכריתה מדוקדקת של כל החלקים הרכים שנפגעו, בהרחקת הגופים הזרים ורסיסי העצמות עד כמה שאינם קשורים בקרום העצם; בשברים מסובכים היו מתקנים את השבר; הפצעים שלא עבר עליהם יותר משש שעות נסגרו בתפר סיטואציוני*, ששמו עליו חמרי-תחבושת סטריליים ומיד חבשו את המקום בתחבושת גבם סגורה. מובן מאליו, שיש לאפשר את ההפרשה החפשית מכל כיסי הפצע ע"י ניקון וחיתוך נגדי מהצר. פצעים שהגיעו לטיפול לאחר שש שעות משאירים פתוחים אחרי החיתוך, ואחרי כן שמים עליהם תחבושת גבם סגורה.

אם הבוהן, או האצבע, שיש להשאירם חפשים מנכס, מתנפחים, או אינם יכולים להתנועע, יש להרחיק מיד את הגבם מחשש הפרעות במחזור הדם. כמעט תמיד עולה החום למשך כמה ימים, אבל לא החום ולא דלקת בלוטות הלשד (Lymphadenitis) אינם סימן שיש להוריד את הגבם, כי ע"י כך רק יגרל תהליך-הדלקת המקומי. במקום הפצע אין לקרוע חלון בגבם, כדי למנוע בצקת והתנפחות קשה. בכל מקרה יש ליתן נסיוב של אנטי־טטנוס.

ריח ההפרשה מן הפצע הוא לא נעים. ההפרשה נבלעת לאט לאט בגבם, ועל הרוב אי אפשר להשאיר את הגבם הראשון למעלה מ-15 יום; הגבם השני יכול להיות מונח 20—30 יום, והשלישי — כמה שידרש.

ואלו הם הסימנים נגד עשית תחבושת הגבם:

- 1) הפרעות במחזור הדם, שהתקדמותן יכולה לגרור אחריה הכרת בקטיעה;
- 2) התחלת פלגמונה, שתצריך חיתוך בעתיד;
- 3) זהום אי-אירי (Anaerobi Infection), שבמקרה זה קובעת הבקורת המתמדת על האבר אם יש צורך בקטיעה. אין המחבר אומר איך אפשר להכיר זהום אי-אירי, וכל פצע רציני במלחמה חשוד על כך — כל זמן שהוא מכוסה בתוך הגבם הסגור. להתקנת הגבם מציע המחבר את השיטה הזאת: נוזרים כמה שכבות פלניל בגודל הדרוש וטובלים אותן בכי־סת-גבם. אחרי כן עוטפים אותן באנד רניל על האבר הננוע, באופן כזה שקצות הפלניל יגעו כמעט זה בזה, אך לא יהיו מונחים זה על זה. למעלה מניתים כמה סיבוכי תחבושת גבם. יתרון השיטה הזאת הוא, שהגבם מתקשה ביתר מהירות, שאין צורך במלאי-גדול של תחבושות-גבם מוכנות ויש חסכון בזמן.

ד"ר א. פולק

* ז. א. תמר של שעת-חירום, שנעשה בחמרים הנמצאים במקום.

ציוני המזרח התיכון

תורכיה

«אלדיפאע» מודיע מפי כתבו בכירות, כי במחוז אלכסנדריטה נתגלו מעינות נפט.

קפריסין

«טיימס» מודיע, כי יותר מ-6000 צעירים מבני-קפריסין נרשמו כמתנדבים ל«קורפוס-השיירות הצבאי»-Royal Army Service Corps. מלבד זה הוכרו בקפריסין על איוס מתנדבים ליחידה צבאית רגילה-Cyprus Regiment. כדי להבין ארץ ערך המספר הנ"ל, יש לזכור-שמספר כל אוכלסי האי אינו עולה על שלוש-מאות אלף.

ממשלת קפריסין עושה מאמצים גדולים להרחיב את שטח זריעת החיטה באי.

סוריה

מבקרים מאל-ג'זירה (בצפון סוריה) מוסרים, שההתישבות האשורית בחבל זה מתפתחת כשורה. יותר מעשרת אלפים אשורים עוסקים בחקלאות ומתפרנסים מגידול תבואה, צאן ובקר, בשטחים שהיו קודם שוקמים ועזובים. כל מה שהוקם ונבנה, נעשה בעיקרו בכספי חברת-הלאומים, אם כי החבר לא מילא את כל הבטחותיו שניתנו לאשורים, בשעה שנאלצו לעזוב את עירק. היחסים עם השכנים - הכורדים והבדוים - מתוקנים לע"ע. האשורים מקוים שהשלטון המנדטורי יעמוד לימינם, אם יסבלו שוב מקנאות שכניהם המושלמים.

עירק

«אל-סיראט» היפואי מודיע מעירק, כי הממשלה אוזרת שם באמצעים שונים, כדי לפתח את גידול הכותנה. לפי דברי העתון יש בדעת הממשלה להוציא חוק, אשר יטיל חובה על כל פלח להקציב שטח מסוים מאדמתו לגידול כותנה. המשתמט מכך עלול יהיה לשלם קנס כספי גבוה.

הממשלה התורכית, הציעה לפני ה«קמוטי» (בית-הנבחרים התורכי) תכנית לבנין כבישים, שארכם הכולל יעלה ל-16.000 ק"מ. התקציב הנא כ-20.000.000 ל"ש. הקשיים שנתגלו בשעת הגשת העזרה לנפגעי הרעש באנטוליה המזרחית המריצו את הממשלה למהר בביצוע תכנית זו.

לפי «ספר לבן» שיצא בלונדון בראשית פברואר (Cmd. 6165) קיבלה הממשלה התורכית מאת ממשלות אנגליה וצרפת מלוה לצרכי הזרינות בסכום של 40.000.000 ל"ש. המלוה ניתן למשך עשרים שנה וישא שלשה אחוזים. 25.000.000 ל"ש תחזיר תורכיה במזומנים, ואת שאר ה-15.000.000 ל"ש משלוח תוצרת תורכית (טבק בעיקר) לבנות-הברית.

במסגרת החוקה לשעת-חירום שאושרה ע"י בית-הנבחרים התורכי, הכריזה הממשלה התורכית, שהיא מאריכה את יום העבודה מתשע שעות לשתיים-עשרה בכל אותם בתי-החרושת, המכרות ושאר מקומות-היצור, שיש להם חשיבות לצרכי הגנה.

במחוז ג'זירה, אשר בחבל סירט, מצפון לנהר חידקל, נתגלה בעומק-רב מקור הגון של נפט. עד עכשיו היתה תורכיה מחוסרת נפט בגבולותיה, אם כי היא מוקפת ארצות המיצרות נפט (קוקו, פרס, עירק). גלוי-הנפט נחשב בעיני השלטונות התורכיים כמאורע לאומי רב-ערך.

הממשלה התורכית התחילה לבנות מספנה לאניות-מסחר בהסקאזי אשר על גדות «קרן-הזהב» שבבוספור. עבודת הבנין תעלה שני מליונים ל"ש; היא נמסרה לפירמה אנגלית. המפעל יושלם במשך שלוש שנים.

«צוות אלשעב» ה ב ג ד י (להבדיל מעתון באוקו שם המופיע בבית-לחם) עורר באמצע מאי את תשלמת לב השלטונות העירקיים על «תעמולת-כזב המופצת ע"י שכירים ומחרחרי-ריב המשרתים מדינה זרה». העתון קובע, כי «הדמוקרטיה מתאימה לטבע הערבים, ומשום כך עליהם לתמוך במלחמה בבנות-הברית». בראשית יוני חוזר העתון לאותו נושא ביתר תוקף: «נאסרו החשודים בצרפת, וחשודי עירק עודם חפשים... המיניסטריין פרסם חוקים בקשר עם המצב הבין-לאומי, מדוע איפוא הוא מאחר להוציאם לפועל? למה הוא נותן לחרחרנים לשחק בתפקידם, בו בזמן שממשלות אחרות נוקטות באמצעים חריפים נגדם?»

«צוות אלשעב» הבית-הלחמי מודיע, כי ממשלת עירק מסרה את תרומתה, בשביל הנגועים הערבים בא"י (ששת אלפים לא"י), לועדה מיוחדת, שעליה לחלק את הכסף בין העסקנים הפליטים הפלשטינאים. הגמציאם בעירק. «פלשתיין» מאשר ידיעה זו מפי כתבו-הבגדדי.

לפי ידיעות «טיימס» מכרה עירק לאנגליה 200.000 טון שעורה, במחיר 90 שילינג הטון פו"ב (f.o.b.) בצרה.

מצרים

בכינוס של לשכת המסחר האנגלית-מצרית שנועד באמצע מאי בלונדון הודיע ציר מצרים באנגליה, נשאת-פחה, כי «האכספורט האנגלי למצרים בשלושת החדשים הראשונים של שנת 1940 הגיע ל-3,183,073 ל"ש, ואילו באותם החדשים בשנת 1939 נערך רק ב-2,420,439 ל"ש. גם האכספורט המצרי לאנגליה גדל: מ-3,672,573 ל"ש ברבע הראשון של 1939 ל-4,003,546 ל"ש ברבע הראשון של 1940. קניות הכותנה הנוספות של אנגליה וצרפת במצרים עלו על היצוא הרגיל של הכותנה ממצרים לגרמניה ולארצות שנכבשו ע"י גרמניה».

לרצלי כניסתה של איטליה למלחמה, מפרסם השבועון המצרי «אל-עוימה» את הפרטים הבאים על העדה האיטלקית במצרים:

«מספר האיטלקים במצרים מגיע קרוב ל-70 אלף נפש. עדה זו מחשבת לראשונה אחרי העדה היונית, שמספר בניה עולה למאה ועשרים אלף. העדה האיטלקית היא מן העשירות ביותר במצרים, בעלת מרץ ומביאה תועלת רבה לארץ, כי הונה העצום מנוצל במפעלים כספיים ומסחריים שונים. לאיטלקים מוסדות מדעיים רבים הנפוצים בכל פינות הארץ מאלכ-סנדריה עד אשואן. במצרים מתגוררים רבים מאנשי המדע האיטלקים. בין חברי העדה הזאת נמצאים רבים הבקאים במכניקה ובחשמלאות. יש ביניהם פועלים, בעלי תעשייה קבלנים, צלמים, מתורגמנים ומשרתים. הם דומים לחברי העדה היונית שחדרו לכל פנות הארץ והשתלטו על חלק גדול של הכלכלה הלאומית.»

סעודיה

«אל-סיראט» מפרסם את שיחת בא-כוחו הירושלמי עם אמין אלזאווי, סוחר חיגיאווי ידוע. אלזאווי מוסר, שממשלת מצרים הלוחה לממשלה הסעודית 92,000 לא"י. בלי רבית, על-מנת לסלול דרך מגידה להצ' ערפאת. דרך זו תקל בהרבה על עולי הרגל המצריים. על שאלת העתונאי, האם תוכל סעודיה להגן על עצמה בשעת סכנה, ענה הנשאל, כי «בטחוננו גדול שהמלחמה לא תגיע בכלל לארצות ערב, השת והממלכה הסעודית גמצאת ביחסים טובים עם כל המדינות.»

ממקורות אמריקאים מוסהים, שרוב המניות של «חברת המכרות של ערב בע"מ», העוסקת בניצול מכרות זהב בסעודיה, שייכים לחברה היהודית-האמריקנית גונגניהם.

תימן

«פלשתיין» מודיע, כי ממשלת תימן שוקדת בכל המרץ על מלאכת הביצור של חופי באב-אל-מנדב (מיצרהים המאחד את ים-סוף עם

יתאמנו שם כ-4000 איש מכל חלקי האימפריה הבריטית.

הודו

לפי הודעה רשמית בבית-הנבחרים הבריטי תתן ממשלת אנגליה סכום של 34,000,000 ל"ש לממשלת הודו, לשם מודרניזציה של הצבא ההודי. הסכום הנ"ל ינתן במשך חמש שנים, החל מ-1 לאפריל 1939. שלשת-רבעי הסכום ינתנו בתורת מתנה, ורק רבע אחד יחשב הלואה.

עניני תעמולה

העתון «אל-ג'זירה» היוצא ברבת-עמון מוסר שהממשלה הספרדית עוסקת בתעמולה רבת-היקף בין הערבים, לארצותיהם השונות. למטרה זו נשלחו למזרח ספרדים ששירתו במרוקו או שבילו זמן רב בארצות מוסלמיות (שליחה כזו בקרה גם את אי). «אל-ג'זירה» מתיחס בבקורת רבה לתעמולה הספרדית; הוא אומר: «תעמולה זו, המרימה על גס את הקשרים ההיסטוריים אשר לספרד עם העולם הערבי, סותרת את המציאות. עובדה היא, כי חוגים לאומיים ערביים במרוקו עודם דורשים מאת הממשלה הספרדית, שתקיים את ההבטחות שניתנו להם בזמן שהם תמכו במרד הגנרל פרנקו ושלחו לשדה הקרב מאה אלף חיילים, שרק אלפים אחדים מהם חזרו לביתם בשלום... התעמולה הטובה ביותר שיש ביד ממשלת ספרד הלאומית לנהל, היא, להגשים את ההבטחות והן ולהקים במרוקו את השלטון הנדרש ע"י הערבים».

האוקינוס (הודו). דיביזיה תימנית שלמה עזבה את צנעה הבירה בדרכה לכאב-אל-מנדב.

«פלשתין» מודיע על מסע משלחת מומחים חקלאיים מעירק לתימן. זוהי המשלחת העירקית השניה הנוסעת לתימן. הראשונה היתה משלחת צבאית.

«אל-בלג» המצרי מודיע, כי בקרוב יגיעו לתימן שני קצינים מן השירות האוירי העירקי לשם אימון טייסים בתימן. שני הקצינים הללו למדו את מקצוע הטייסות באנגליה וחזרו בזמן האחרון לעירק.

חבש

לפי «טיימס» מ-19 במאי עברה ב-18.5 אניה איטלקית נושאת-צבא דרך תעלת סואץ, בדרכה לחבש.

רודסיה הצפונית

לפי «טיימס» הגיעו בראשית מרס לקנ'ה יחידות צבא מתנדב מרודסיה הצפונית. צבא המשלוח של צפון-רודסיה כולל סוגי-נשק שונים, והוא ממונע כולו. הקצינים וסגני-הקצינים הם אנגלים, החיילים – ילידים שחורים. בין סגני-הקצינים יש אחוז מסוים של ילידים.

רודסיה הדרומית

נציג רודסיה הדרומית בלונדון* הודיע, (לפי «טיימס»), שממשלתו עומדת להתקין שבעה מרכזים לאימון טייסי-מלחמה. בסיה

* רודסיה הדרומית היא «מושבה» בריטית בדרום אפריקה. למעשה היא אוטונומית לגמרי ומעמדה קרוב למעמד של דומיניון.

בארץ. העתון סבור, שמסגני חוסר-ארגון אין הפועלים הערבים מסוגלים לקבל עבודות קבלניות מאת השלטונות.

«אל-סיראט» מודיע, כי מחלקת החינוך הממשלתית חילקה בין מורי בתי-הספר למתחילים טופסים מודפסים, המזהירים אותם מהתערב בפוליטיקה. מורה שלא יציית לפקודה זו – יפוטרו ממשרתו ויאבד את כל הזכויות הקשורות בה. המורים צריכים היו לחתום על הטופסים.

«אל-סיראט» מסוף יוני דורש מהשלטונות שינהיגו מס-הכנסה בארץ. כמו כן, הוא דורש להטיל מסים נוספים על העישון, המשקאות החריפים ויתר צרכי-מותרות. את ההכנסות מכל המסים הנ"ל יש להקדיש, לדעת העתון, למלחמה בחוסר-עבודה ולהגנה פסיבית מפני התקפות-אויר.

«אל-סיראט» מ-25.6 מקדיש את מאמרו הראשי לקפאון השורר במועצה המוסלמית העליונה. מועצה זו יכולה, לפי דברי העתון, להקל על מצוקת המוסלמים בארץ, לו השתמשה כראוי בכספי הנוקף המרובים הנמצאים ברשותה. כן היא יכולה לעורר את עשירי הערבים לתרום לטובת היתומים והאלמנות. העתון מתאונן, כי המועצה מצמצמת את תפקידה בתשלום משכורת לחבריה.

«אל-סיראט» מודיע מכתבו הירושלמי, כי ראשי השבטים בעבר-הירדן גקטו, ביחד עם ממשלת עבה"י, באמצעים הדרושים למלחמה בגייס החמישי וביחוד בסוכנים שיהיו לבושים כבדואים. האמיר עבדאללה קיבל מכתב-נאמנות משיכים ומראשי-שבטים שונים בעבר-הירדן.

«פלשתין» היפואי מודיע, שמחלקת החינוך והממשלתית החליטה להכניס על חשבונה מכשירי-רדיו לבתי-הספר התיכוניים שבערים ולבתי-הספר העממיים שבכפרים.

«אל-סיראט» מודיע משכם, שהעיריה מנהלת מוימ עם חברת החשמל (רוטנברג) על הארת העיר. העתון משער, שמאמצע יולי תהנה שכם מהחשמל.

«אל-דיפאע» היפואי מודיע, שחברת הנפט העירקית שיגרה משלחת לחיפוש מקורות-נפט בסביבות עזה, באר-שבע, פלוגיה ויבנה. העתון מספר, שבכמה מהמקומות הנ"ל הצליחה המשלחת לגלות סימנים למציאות נפט.

«אל-סיראט» מודיע, שאחמד-חילמי-פחה פתח באפריל מעון בשביל «יתומי הערבים». לפי «פלשתין» הקציבה חברת הנפט העירקית סכום שנתי קבוע למעון זה, ופקידי החברה הודיעו על נכונותם לתרום סכומים מסוימים מדי חודש בחדשו לאותה מטרה.

«אל-דיפאע» במאמרו הראשי מ-6.5 מתאונן על מכירות-הנכסים המרובות של לזויים המפגרים בתשלומי-חובם.

«פלשתין» מוטר את החלטות הועידה הארצית של לשכות-המסחר הערביות שנתאספה בראשית מאי בשכם. בין השאר החליטה הועידה לפנות אל הממשלה בבקשות אלו: (א) לדחות את מכירת הנכסים הממושכנים, (ב) לבנות נמל על יד עזה, ו-ג) לשלם פיצויים בעד הרכוש שגיוזק ע"י הכנופיות בימי-המאורעות.

«אל-סיראט» מתאונן בגליונותיו מראשית יוני על העדר הסתדרות של פועלים ערבים

טעויות בלשון הפיקוד

ערכו של הדיוק בהבעת מלות הפיקוד חשוב מפני שני טעמים אלו: א) רק על ידי סקודה מדויקת בתכנה, בבחירת המלים המתאימות לה, ובביטוייה הנכון יוכל השומע להגשימה באופן הנכון. ב) הדיוק בפיקוד מביא בעקבותיו את האחריות הרצויה ומונע היסוסים וטעויות אצל חייל העובר ממדריך למדריך.

הרבה עשתה בכיוון זה ספרית ההדרכה שהופיעה בשנים האחרונות, היא הקפידה בלשון פיקוד נכונה וברורה וקבעה מונחים מדויקים. אולם בחיי המעשה – הן באגודות הספורט והן ביחידות הנוטרים – עדיין יש ויש מה לתקן.

אציין כאן כמה שגיאות ששמעתי מפני מדריכים. לא אתעכב על שגיאות מקריות, אלא על אלו השגורות בפי רבים ושלתיקונן יש משום כך ערך ציבורי.

א. בשעת מפקד הקבוצה נוהגים רבים לומר: «הַפְּקֹד!» ומסלפים בזה את הצורה הנכונה «הַתְּפְּקֹד!» בדרך כלל הנפעל של פקד מורה על העדר, חסרון. השוה למשל, במדבר ליא, מיט: «עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נִפְקֹד ממנו איש» או שופטים כ"א, ג': «להִפְקֹד היום מישראל שבט אחד», או שמואל א' כ' כ"ה – כ"ו: «וַיִּפְקֹד מקום דוד», – והמדריך בודאי שאינו מכון לכך. רצונו הלא שאנשיו ימנו את עצמם על דרך «ואיש ישראל התפקדו» (שופטים כ', י"ז).

ב. «לְיָמִין – ישר!» «יְמִינָה פְּנֵה!» «הקבוצה תתקדם לפי הימין...» תמיד יו"ד ראשונה של ימין ציל קמוצה ולא שוויה! זוהי צורת «נפרד» של ימין. ראה למשל בראשית כ"ד מיט: דברים ב' כ"ז; יהושע כ"ג, ו' ועוד רבים... רק בסמיכות, בביטויים כמו ימין-השורה, ימין-הדרך, ובכינויים כמו ימינך, ימינכם היו"ד בשוא. אפשר להבין (אם כי איני מוצא זאת להכרחי) את קיצור הצורה יָמִין לְיָמִין (ביוד שואית) או למין (בלי יוד) כשמלה זו בחלק ה«צו» של הפקודה או בקצב הצעידה, אבל בחלקי «האקדמה», כמו בדוגמאות שצוינו לעיל, אין כל הצדקה לסילוף הצורה הנכונה של המלה.

ג. ובקשר לזה: רבים קוראים בשעת מסדר ל«סמן הימיני» וציל «יְמִן נִי» (במיים קמוצה): צורה זו של ימיני במקום ימני נדירה מאוד ומסופקת, ומוטב שלא להשתמש בה.

ד. «נוע בשדרות מסע...» «התקדם בשדרת מסע...» תמיד שדרה, שדרות ציל בשין שמאלית! יש להצטער שאף בספרי ההדרכה שוררת ערבוביה גמורה בענין זה. רק בגלל שיבוש המוני קוראים מלה זו בשין ימנית. הרי מלה זו לקוחה מהמקרא (ראה מלכים א' ו' ט'; מלכים ב' י"א, ח' ט"ו; דברי הימים ב' כ"ג י"ד) והמלה סָךְ המאוחרת בנויה על פיה, והיגויה וביטויה אינם בספק.

ה. «הִתְקַתֵּף – נשק!» מה שמדגישים רבים את הכ"ף מפני שהם נזכרים בודאי במלה פְּתָף – שיבוש הוא, וציל תמיד «הכתף» בכ"ף רפה.

ו. «אֶזֶן – נשק!» רבים משבשים ואומרים «האזן – נשק!». האזן פירושו כידוע שמוע, הקשב, וכאן הכונה להחזיק את הנשק במצב מ א ו ז נ, ולזה משמש הבנין פיעל ולא הפעיל.

ז. «בריה», «תפוח-הבריה» – הביית צריכה להיות תמיד בשוא-נע ולא בקמץ. השוה למשל שמואל א' כ"ג ז' «לבוא בעיר דלתים ובריה». בְּרִיחַ בביית קמוצה סמוך תמיד לנְחָשׁ והוא שם תואר (בז"ח ז), בכל אופן לא בריח שנועלים בו.

ח. הריבוי מן נְצָרָה הוא נְצָרוֹת, בנוין שוויה, כמו שמלות מן שְׁמֵלָה, ורק בריבוי בסמיכות הנוין בחיריק. צריך לומר איפוא «פתחו את הַנְּצָרוֹת!» (נון שוויה!) אבל «פתחו את נְצָרוֹת-הָרוֹבִים (נוין חרוקה!).

ראובן סילמן, ירושלים

לבעיות האימון הימי בארץ-ישראל

בשתי פנים מוכשר איש הים לתפקידו: א. עליו להתאמן אימון מעשי בעבודת הים, ב. עליו לקבל חינוך של משמעת מתאימה.

בשביל לתת לאנשי הים העתידים את החינוך הדרוש להם ולהקנות להם במידה מלאה את ההרגלים ואת התכונות הנחוצים לפעולה ימית, צריך שהאנשים יהיו מרוכזים בבית ספר ובפנימייה. כלומר עליהם להמצא בפיקוח מתמיד של חבר מדריכים, ולהיות פטורים מהתערבות סמכויות אחרות. קשה מזה הוא אימון של מתנדבים, ז. א. של אנשים השרויים במסגרת החיים הרגילה, הם עוֹטְקִים באימון ימי בהפסקות גדולות, בשעות הפנאי שלאחר יום עבודה או יום לימודים. אנשים כאלה לא יוכשרו לתפקידם במידה מספקת אלא אם יחזיקו אותם זמן מסוים במחנה מרוכז, ושם יודרכו במסגרת העשויה להעלות את רמתם המקצועית, המשמעתית והחינוכית.

לגו חסרה מסגרת האימון אשר לצי לאומי (מסחרי או צבאי); ואולם עינינו נשואות לא רק להכשרת ספורטאים בלבד, אלא להקמת חבר אנשים שיהיו שליטים במלאכת הים, ומוכנים לשרת בה שירות לאומי, כלומר, להענות לכל צורך ישובי וציבורי, החל מדייג וגמור בקשר ימי ובתפקידי חירום. התנאים בהם אנו מכשירים את אנשינו לתפקידי ים הם, כאמור, קשים מאד, ולא בנקל יקום לישוב מעין «צבא-עבודה» מתנדב בתפקידים ימיים. עלינו להתגבר על חוסר הנסיון שלנו, על העניות, על מיעוט התמיכה מצד מוסדות ציבוריים ועל העדר כל תמיכה ממשלתית. אמנם, במשך השנים האחרונות הושקע כסף לא-מעט בנסיונות ימיים, אך חוסר התכנית השלמה, אי-התיאום של הפעולות השונות וחוסר המסגרת הארגונית-האימונית האחת – כל אלה גרמו שפרי-ההשקעה לא היה רב.

אנשים המגויסים לאימון ממושך, מקבלים את אימונם בצורה מודרנית. התכנית היא אז מפורטת מאד, ומוקדש בה זמן רב לשיגרה החיצונית, למילוי חובות-שירות יום-יומיות, כגון: תרגילי סדר, מספרים, צחצוח מדוקדק של כלי השיט והלבוש, שמירה וכדומה. תכנית כזאת כוללת הרבה יסודות צרמוניאליים, (הופעה חיצונית נאה משמשת גורם חשוב לליכוד, לעידוד הרוחות ולמשיכת לב הקהל), המומנט הספורטיבי וההנאתי תופש בה מקום נכבד, מתוך שאיפה לקיים «מצב רוח» מרומם ואוירה של שביעת-רצון. לא כן כשהאנשים עובדים בהתנדבות מתוך ויתור על שעות-הפנאי שלהם: במקרה זה תהא התכנית מקוצצת יותר. מכיון שזמן האימון הוא מוגבל, מסלקים מן התכנית כמה דברים שהם בבחינת לוואי: תרגילי-סדר, טכסים, פעולות-אספורט, כגון חתירה ספורטיבית, התחרויות וכו'. כל הדברים הללו ניתנים במידה מינימלית, שלא להכביד יותר מדי על המתנדב. מטרת האימון היא להקנות לאיש את היסודות העיקריים, דברים שיש בהם מן התועלת מיד.

כלי השיט הם הציר, שעליו סובב החינוך הימאי. במדינות גדולות, בעלות ציים, משמש כלי השיט הגדול כנושא עיקרי לאימון, וביחוד בשעות חירום. אם כי גם שם מתחילה ההכשרה בסירת המפרש הקטנה. אצלנו, במצבנו כיום, יש לראות את הסירה הממוצעת ככלי האימון היסודי. מיעוט מספר הסירות מחייב אצלנו הכשרת חבר אנשים בעלי יכולת גבוהה בעבודה, למען ידעו להשתמש באפשרויות המועטות כראוי. ההכשרה ביחידות-ים קטנות אף היא מחייבת לדקדק בבחירת חבר המפקדים-המדריכים. עליהם להיות מזוינים בידיעות יסודיות בפעולה ימית: בעבודה מעשית, בקריאת מפות וכו'. חומר אנושי כזה, הראוי לשמש בעתיד בתפקיד של מפקדים ומדריכים, לא קשה להשיג אצלנו, מפני הרמה האינטלקטואלית הגבוהה למדי של הישוב העברי. על הישוב לדאוג להקמת מפעל של הכשרה ימית, לפי התכנית הצנועה אך התכליתית, המובאת בזה:

(א) בחירת חבר אנשים מוכשר לעבודה ימית אחראית, הדורשת מהאיש נכונות, אומץ רוח וסגולות פיסיות מיוחדות.

ב) אימון תכניתי ותכליתי להקניית העיקרים התכרחיים לשם מילוי תפקידים ציבוריים-לאומיים: 1. שחיה, 2. חתירה ממושכת בים סתוח ובגלים, 3. הפלגה במסרשים ובמנוע, 4. תרגילי הצלה בים, 5. התמצאות בים (הכרת החופים, ידיעות אלמנטריות בנביגציה), 6. תרגילים של ירידה לחוף.

בדרך זו אפשר להגיע לתוצאות משביעות רצון בזמן קצר בערך (מאתים שעות אימון «ביתי», ומחנה מרוכז של 15-20 יום), בתנאי שהאימון יעשה במסגרת ארגונית מחייבת, על ידי מדריכים מוסמכים.

מידת הציוד וכושר ההדרכה הנמצאים ברשותו של הישוב מאפשרים להגשים את התכנית הנ"ל ודרוש רק מאמץ ציבורי-לאומי ראוי לכך.

אהרן

על פעולה תרבותית בין אנשי-הצבא הבריטיים בארץ

בין האנשים הבאים ארצה במדים של קצינים וחיילים יש אחוז גבוה של בעלי-השכלה, אשר היו שמחים להכיר את הארץ ואת יושביה וללמוד את שאלותיה. אנשים אלה, כאשר ישובו אחרי המלחמה למולדתם, ישפיעו במידה רבה על דעת הקהל באנגליה ובאוסטרליה. חשוב, איפוא, שהישוב העברי בארץ יעשה מאמצים לבוא במגע קרוב עמם ויעזור להם להבין את ענייניו. הפעולות שנעשו עד עתה לא הביאו לידי תוצאות משביעות-רצון, וקשה לאמור, כי השעשועים שהחיל הבריטי או האוסטרלי מקבל בתל-אביב מסייעים ליצירת יחסי כבוד הדדיים ביניהם ובין הישוב היהודי.

המצב הזה דורש שינוי. יש ליסד אגודה של אנשים מעורים בארץ - דוברי אנגלית - בעלי רמה תרבותית ובעלי-הכנה למנטליות הבריטית, אשר תשאף לפתח פעולה תרבותית בין הקצינים והחיילים הנמצאים כאן וליצור תנאים להתקרבות אישית עם אנשי הצבא; אין ספק, שספר טוב ושיחה רצינית נחוצים לרבים מהם לא פחות משעשועים מסוג אחר.

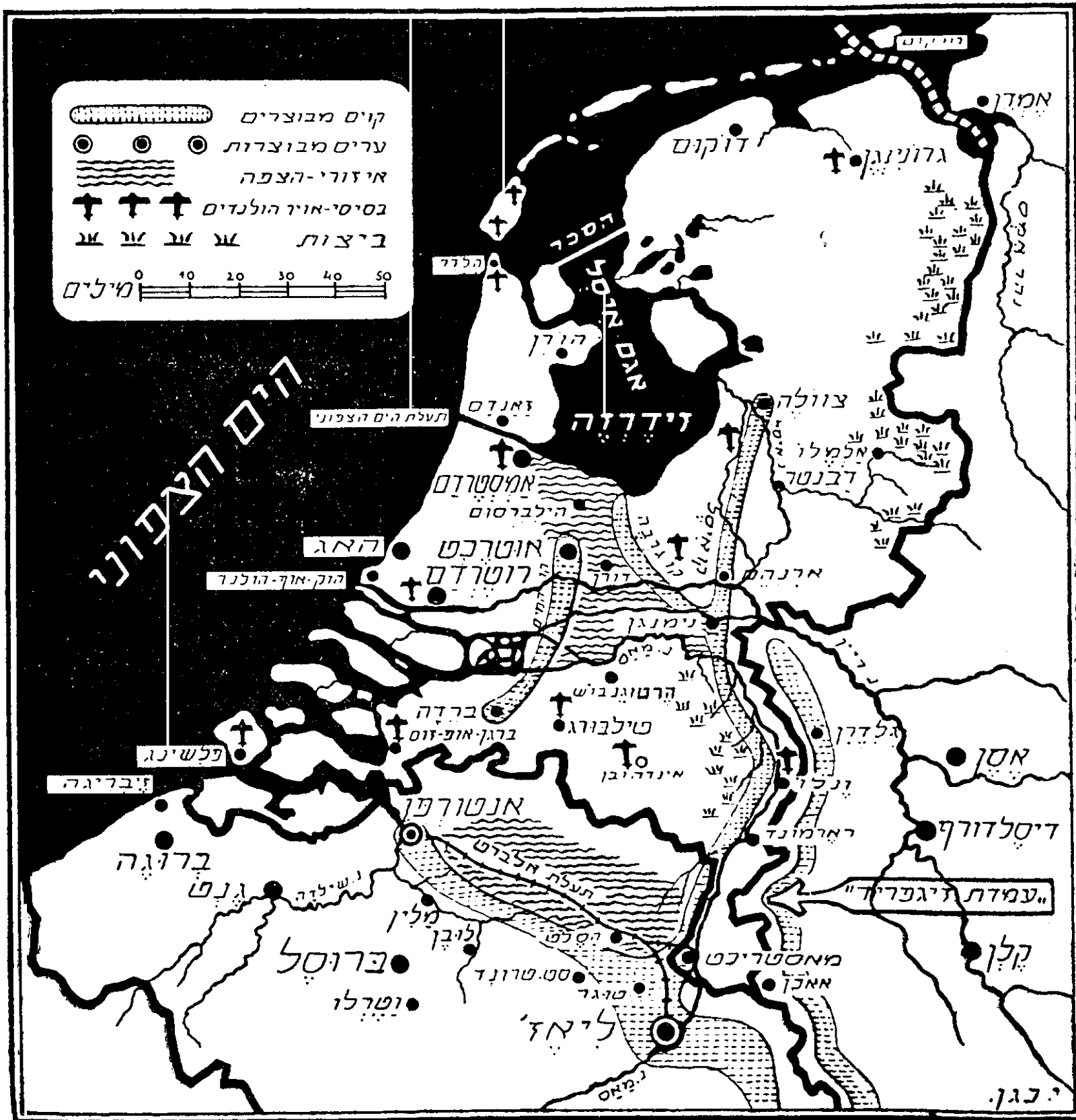
פעולתה של האגודה צריכה להתרכז בערים ובמקומות קרובים למחנות הצבא בארץ, והיא צריכה להתבטא: א. בארגון טיולים משותפים של חברי האגודה ואנשי צבא למקומות היסטוריים בארץ, ב. בהרצאות ושיחות על ענייני הארץ וסביבותיה, ג. בהקמת ספריות מוחאמות לתנאים המיוחדים של איש-צבא, וד. ביצירת יחסים אישיים ידידותיים בין אנשינו ובין אנשי הצבא - עד כדי להמשיך בחליפת מכתבים גם אחרי המלחמה. כך נרבה לנו ידידים באנגליה, באוסטרליה ובניו-זילנד. אני מציע לקרוא לאגודה זו - «Palestine Army Touring and Educational League». בטוחני, כי «מערכות» תסכמנה לשמש אכסניה ליוזמי אגודה זו, ואני סונה אל כל אלה המכירים בערך התפקיד הזה והמוכנים לשאת בו, לשלוח את שמם וכתבתם לפי המען של «מערכות», ת. ד. 168 תל-אביב.

המוסדות המעוניינים בדבר לא ימנעו, בודאי, את עזרתם המלאה מאת האגודה.

י. צמחי

הולנד וביצורה

(למאמרו של א. בן-ישראל: „הערות צבאיות על הפלישה להולנד“).

צבא הסוכנים בתמונות

מספרו של פיזר ל. שיפל, "דיסנטים אויריים".

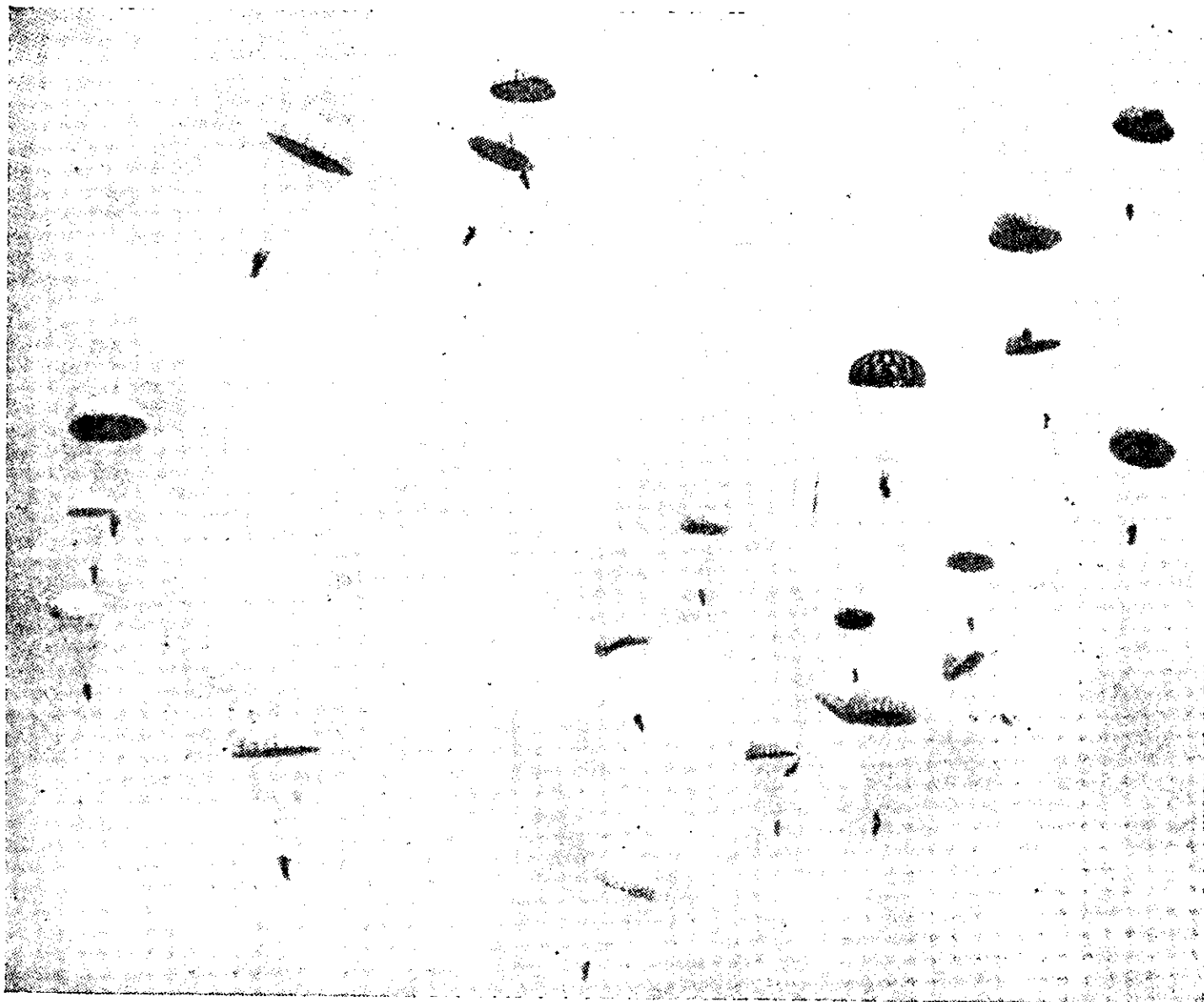
תימרון קבוצת סוכנים, מזויגת במקלעים (החייל הראשון משמאל) ובחמרי־נפץ (במונודות החייל השני משמאל), הממהרת להגיע לגשר שבעורף „האויב“.

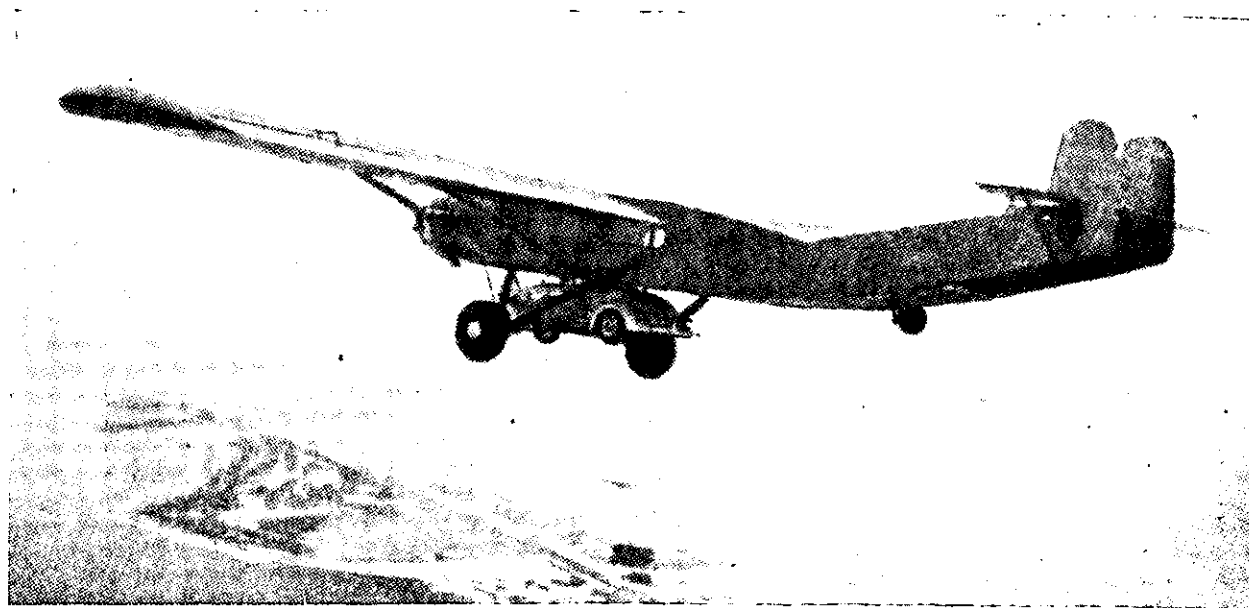
הורדת סוככים מאוירוני-הובלה. הצילום נעשה בזמן תמרונים על-יד הקלן בקיץ 1936, ז. א.
יותר משלוש שנים לפני פרוץ המלחמה.

הורדת צרכי-מלחמה (ציוד, צרכי-מוון וכו') בסוכך.

צילום של יחידת סוככנים גדולה ברדתה. הסוכך מצבע מגוון (ראה x בימינו של הצילום) הוא סוכך-קצינים; ע"י צבעו המיוחד רואים התיילים איפה נמצאים מפקדיהם, והדבר מקל על התלכדותם אחרי הצניחה.

אווירון-הובלה נושא אטו (למטה בין גלגליו הקדמיים); באותה צורה מעביר האווירון גם טנק מטיפוסים שונים.